Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترون

خپلې قدرمنې، درنې او پښتنې مور ته!

چې د سر وېښته يې د سره اوښتون څپېړو او نادودو، زما د روزنې او سوکالۍ په هيله له وخته مخکې سپين کړه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ســــريزه

الحمد لله رب العٰلمين و الصلوآ و السلام علي خاتم الانبياء و المرسلين و علي آله

و اصحابه اجمعين.

اما بعد :

په نورو ژبو کي په تېره په عربي ژبه کي زموږ د قبلې (کعبې شريفي)،

مکې مکرمې، مدينې منورې او د حج د نورو سپېڅلو ځايونو د تاريخ او د حج د مناسکو په هکله ډېرکتابونه تاليف سوي دي. عربي تاريخ پوهانو او د اسلامي نړۍ د نورو ګوټونو عالمانو په دې هکله ډېرڅه کړي دي .

خو افسوس چي د پښتو ژبي زېرمه د مکې مکرمې او کعبې شريفي د متبرك تاريخ او احوالو له شتون څخه تر اوسه بې برخي پا ته وه، چي په نتيجه کي موږ د خپلي قبلې او دغه ډېر ستر ديني، اسلامي منځي (مرکز) له سوابقو او پرهغې باندي د تېرو سوو حوادثو څخه نا خبره وو .

زموږ حاجيان چي به حج ته تله له ځينو کسانو پرته د حج د مناسکو او د حج د مقدسو اماکنو څخه به يې ډېرلږ معلومات درلودل، دا ځکه چي په پښتو ژبه د مکې،کعبې او د حج د تاريخ په هکله تر اوسه هيڅ کتاب نه وو ليکل سوی. او په نورو ژبو زموږ ډېروګړي پوهيږي نه.

له دې امله به زموږ حاجيانو د حج د سپېڅلو اماکنو په باب د مخکنيو معلوما تو پرته د حج د مناسکو د يوه وړوکي کتابګوټي له مخي حج کاوه. خو لکه چي پوهيږو يو عمل هغه هم د حج عبادت هله ډېر ښه خوندکوي چي سړی د هغه له سر، حکمت او سابقې څخه ښه خبروي. او د يوه ځای او اسلامي اثر زيارت هله ډېر په زړه پوري وي چي سړی د هغه له سوابقو څخه بشپړ معلومات ولري .

له بله پلوه موږ هره ورځ په پنځه وخته لمونځونو او نورو عباداتو او چاروکي مخ پر قبله دريږو، خو حال داوي چي له دې قبلې او د هغې د تاريخي څرنګوالي څخه ډېر لږ معلو مات لرو چي داسي نه ښايي.

له فرهنګي لحاظه هم که موږ د هر اسلامي هيواد يوه کتابتون ياکتاب پلورنځي ته ورسو، موږ به د کتابونو په فهرست کي ارو مرو د مکې مکرمې د تاريخ او فضايلو په هکله څو کتابونه ومومو، خوکه زموږ د هيواد کوم کتابتون يا کتاب پلورنځي ته ورسو، موږ به په دې هکله هيڅ کتاب و نه مومو او که وي هم به په نورو ژبو وي چي داسي هم نه ښايي .

له دې خبرو پرته هر مسلمان ته په کار ده چي د مکې اوکعبې، دغه راز د رسول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ښار مدينې منورې او نورو اسلامي مقدسو عبادتځايونو او آثارو د تېراو اوس مهال څخه د يوه کامل مسلمان په توګه بشپړ معلومات او مطالعه ولري .

نو د دې خبرو په پام کې نيولو سره او زموږ د پښتو خوږې ژبې د دغې بې بضاعتۍ له امله په تېره کله چې دغه خبرې ماته په ځانګړې توګه په 1421 س. (سپوږميز)کال کې د حج په جريان کې جوتې سوې، نو ما وپتېيل چې د مکې مکرمې او په دغه مبارکه بقعه کې زموږ د سپېڅلې قبلې؛ کعبې شريفې تاريخ په پښتو روانه او آسانه ژبه وليکم .

خو بايد اعتراف وکړم چې ما ته ډېر ژرخرګنده سوه چې زه د دغسې ډېردرانه کار د سرته رسولو واك او صلاحيت نه لرم. ځکه دا چارې پراخه مطالعه او ژور ليد غواړې چې زه له دې څخه بې برخې يم.

له بلې خوا زه او مکه شريفه ډېر سره ليرې وو چې د دې کارد ترسره کېدو لپاره هلته تلل او راتلل هم څه آسانه کار نه وو. دغه راز د دې موضوع په هکله د کتابونو د برابرولو په اړه هم بايد ووېل سي چې دا کار هم خورا ډېر ستونزمن دی. زموږ په هيواد کې په تېره په دغسې ناسمو شرايطو کې ترڅېړني د مخه د دې څېړنه ضروري ده چې د موضوع اړوند کتابونه چيري او څنګه په لاس راتلای سي.

خو په هر ډول څنګه چې مې په دې هکله هوډ کړی وو، خپل همت مې له لاسه ور نه کړ؛ بلکې په تلاښ مې ګوتې پورې کړې. لومړی مې د مکې مکرمې،کعبې شريفې او نورو مقدسو اماکنو په هکله د مأخذونو په تر لاسه کولو پيل وکړ، او بيا د هغو په مطالعه او څېړنه بوخت سوم، څو بالاخره مې وپتېيل چې د مکې مکرمې تاريخ وليکم، چې پای د لوی ښتن په عميم فضل او احسان دا دی د دې درانه او با ارزښته کار ترعهده را ووتلم. دلته زه بايد ومنم او اعتراف وکړم چې دا کتاب نه زما په پوهه بلکې د لوی خدای ﷻ په اراده بشپړ سوی دی. د کتاب د څرنګوالي په هکله بايد ووايم چې ما په دې کتاب کې د افسانوي او ضعيفو روايتونو له راوړولو څخه تر وسه وسه ډډه کړې ده. او خرافي او مبالغه آميزه خبرې مې نه دي پکښې راوړې. د کتاب د مصادرو په هکله بايد ووايم چې ما د دې کتاب په ليکلو کې له څلور ډوله آثارو څخه ګټه اخستې ده :

لومړی د قرآن کريم آيتونه او د رسول ﷺ او اصحاب کرامو صحيح احاديث او ويناوې دي. دوهم هغه تاريخونه دي چې د لومړي لاس موادو په ډله کې راځي،کوم چې په مکه مکرمه کې د تاريخي پېښو په مهال او يا هغو ته په نژدې مهال کې په مکه مکرمه يا مکې ته په نژدې سيموکې ليکل سوي دي. درېيم هغه تاريخونه دي چې په اوس مهال کې د مکې مکرمې يا د هغې د شا وخوا سيمو عربي مؤرخينو او نورو پوهانو د لومړی لاس منابعو پر بنسټ ليکلي دي. څلورم هغه آثار دي چې د موضوع په اړه ورڅخه استفاده سوې ده. لکه د تفسير، حديث، مناسکو، ادب او نورو علومو او فنونو معتبرکتابونه. دلته يوه خبره د يادولو وړده او هغه دا چې ما ډېرکوښښ کړی چې کتاب هرڅه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لنډ وليکل سي او حجم يې غټ نه سي. او څنګه چي دا يو معلوماتي کتاب دی که څه هم ما د خپلي پوهي سره سم تر بحث لاندي موضوعګاني د څېړني د ميتود او د تاريخ ليکني

د معاييرو سره سمي څېړلي دي خو د کتاب محتوا مې داسي راوړې چي د هرلړ لوستي د لوستني وړ سي. له دې امله تکرار په تکرار د کتاب په متن او يا د هغه په لمن ليك کي د مأْخذونو تر ښوولو تېر سوم، ځکه که څه هم دا کار د تحقيق له اصولو او نورمونو سره سم کاردی، خو دلته يې يو د کتاب حجم زيا تاوه او بل د دغه ډول کتاب لوستونکو ته د مأْخذ ذکرکول دوني ضروري نه برېښي. خو بيا هم په بېلو بېلو برخوکي د ضرورت له مخي ځيني مأْخذونه ښوول سوي دي. البته بايد ياده کړو چي د دې کتاب په ليکلو کي دکتاب د وروستۍ برخي د ذکر سوو مأْخذونو څخه د کتاب په ډېرو برخو کي ګټه اخيستل سوې. که څوك غواړي چي د مکې مکرمې په هکله نوره مطالعه وکړي کېدای سي له دغو کتابونو څخه هغه چي د مکې په تاريخ پوري اړه ولري په لاس راوړي او مطالعه يې کړي .

له دغو مأْخذونو څخه د امام ازرقي (رح) " تاريخ يا اخبار مکه " ، " سيراً ابن هشام " ،

د ابن جريرطبري، ابن خلدون او ابن کثير تاريخونه د مسعودي " مروج الذهب" ،

 "سمط النجوم العوالي" او " شفاء الغرام " د لومړي لاس هغه آثار دي چي ما مستقيماً ګټه ځني اخستې. يو شمېر نور اصلي مأْخذونه هم سته چي متاسفانه زما لاسته رانه غلل، لکه د علامه ابن ظهيراً القرشي " الجامع اللطيف في فضل مکاَ و اهلها و بناء البيت الشريف "، د علامه

قطب الدين حنفي کتاب " الاعلام باعلام بيت الله الحرام "، د مصرد ابراهيم رفعت پاشا " مراآ الحرمين " او د علامه بتنوني " الرحلاَ الحجازياَ ". خو بايد ووايم چي د دغو کتابونو زيا تره برخي علامه محمد طاهر کردي په " تاريخ القويم " کي په بشپړه توګه را اخستي کوم چي د مکې مکرمې په هکله يوجامع کتاب دی او په درې ټوکه، شپږو برخو کي چاپ سوی او پر فهرستونو او تصويرونو سربېره څه د پاسه (3240) مخونه لري. زه د هغه او ځينو نوروکتابونو له متن څخه د دغوکتابونو له محتوياتو څخه مستفيد سوم. د مکې شريفي د تاريخ په اړه په اوس مهالوکتابونوکي همدغه " تاريخ القويم "،

"تاريخ المکاَ المکرماَ " ، " قصاَ و تاريخ الحضارات العربياَ " ، " تاريخ الحضاراَ العربياَ " ،

"خلاصاَ الکلام" ، " الدين و تاريخ الحرمين " ، " تاريخ ارض القرآن " او " الرحيق المختوم "

او نوردي، چي زما سره سته او ما مستقيماً استفاده ځني کړې ده. دغه او د کتاب په پانکي نورکتابونه ټول معتبر او موثق منابع دي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاکي باید ووایم چي دا کتاب ما صرف د پښتو او پښتنو د خدمت او د لوی څښتن د رضا لپاره لیکلی، نو له خپلو پښتنو او نورو پښتو لوستو ورونو څخه په ډېردرناوی هیله من یم چي دا کتاب ترلاسه کړي او ویې لولي او ماته د خدای په دربارکي د بخښني او مغفرت دعا وکړي. البته زه پوهېږم چي زما په دې کار کي حتماً نیمګړتیاوي سته، انسان له سهوي اوخطا خالي نه دی که کوم ځای کومه غلطي را څخه سوې وي د خپلو نېکو او ښو اخلاقو له مخي یې تصحیح کړي اوکه ماته د دې کتاب د بشپړتیا په هکله د لوستونکوګېوري نظرېې راورسیږي زه به یې ډېر ممنون سم، اوکه خدای وکړه دکتاب په دوهم ځل چاپ کي به یې په پام کي ونیسو. خو د لوی څښتن له لویه درباره هیله من یم چي کتاب د حاسد او جاهل له بد ویلو وساتي، ما له اجر او ثواب څخه بې برخي نه کړي او په خپل عظیم فضل سره مي تر تېروتنو او ګناهونو را تېرسي .

سبحان ربك رب العزآ عما یصفون و سلام علي المرسلین و الحمد لله رب العلمین .

عبد المالك " همت"

د 1382 لمریزکال د غوا یي د میاشتي 23

د 1424 سپوږمیـزکال د لومـړۍ خـور 12

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی برخه: لومړني معلومات

2ـ جزيرآ العرب

څنګه چي مکه معظمه د عربو د ټاپو وزمي يو ستر، لرغونی او سپېڅلی ښاردی او د دې ښار د تاريخ، مځکي او نورو په هکله معلومات د عربو او د هغو د ټاټوبي سره په ارتباط کي وړاندي کيږي. ځکه نو لازمه ده چي لومړی د عربو د ټاپو وزمګي او د هغو د اصل او نسب په هکله هم څه معلومات وړاندي سي.

د عربو ټاټوبی د طبيعي حدودو له مخې يوه لويه او پراخه ټاپو وزمه ده چي درو خواوو ته يې اوبه او يوې خوا ته يې وچه ده . خو عرب ورته جزيرآ العرب (د عربو ټاپو) وايي. دغه ټاپو وزمه د آسيا د لويي وچګګي په سهېل لوېديز کي پرته ده چي د لمرخاته حد يې د فارس خليج

(عربي خليج) څخه پيل سوی، د عمان د سمندرګي په ګېون د هند پر سمندر پای ته رسيږي. دغه هند سمندر د عربو د ټاټوبي پر ټولو سهيلي حدودو راګرځېدلی او د هغه پر لوېديزو او شمالي برخو باندي ترسره سمندرګي (بحر قلزم) پوري رسيږي. او شمال لوري ته يې د سويز آبنا راځي. بيا يې شمالي حدود له هغې کرښې پيليږي چي په سرکي يې غزه ده. دغه کرښه پرطبريه يا (مردار) سمندرګي تېريږي، د اردن د سيند ختيز ته رسيږي، بيا له دمشق څخه تېريږي،د فرات سيند ته غځېدلې او پرفارس خليج پای ته رسيږي. البته د ځينو حدودو په هکله اختلافات هم سته .

د عربو ټاپووزمي ته نژدې هيوادونه د ختيز لخوا ايران، د سهېل لخوا هند، د لوېديزلخوا حبشه، سوډان او مصراو د شمال لخوا سوريه، الجزاير او عراق دي .

عربي ټاپووزمه پراخه مستطيل شکله مځکه ده چي سور يې د (1200) کيلو مترو، اوږدوالي يې د (2000) کيلو مترو په شاو خوا کي اټکل سوی دی. (تاريخ الحضارآ العربيآ الاسلاميآ) او په قصآ و تاريخ الحضارات العربيآ کي يې د هغې ټول مساحت درې مليونه مربع کيلو متره ښوولی دی. د عربو د ټاپو وزمي لويه برخه وچه او بې کښته بېديا ده، سيندونه نه لري خو لوی لوی غرونه لري چي له هغو څخه د اوبو چينې راوتلي او په ځينو برخو کي تالابونه اوڅاګان د مځکو ناوې (وادی) خړوبوي او شنې کوي. د دغي ټاپووزمي دننه د غرونو يوه لړۍ ده چي " سرات " ورته وايي . دغي لړۍ دغه ټاپووزمه پرلوېديزاوختيزوېشلې ده. لوېديزه برخه د سرات له لمني څخه د سره سمندر ګي ترلاندي برخي رسېدلې، ځکه نو د دغي برخي لاندي سيمي ته غور يعني ژوره يا کښته سيمه وايي. او څنګه چي دلته ډېره تودوښه وي. له دې امله يې تهامه بولي. يعني د تندي ځای. ختيزه برخه يې لوړه او سرحدونه يې د عراق سره نښلي. ځکه نو دغي برخي ته نجد يعني لوړه مګځکه وايي. او د دغو دوو برخو په منځ کي چي کومه مځکه ده هغې ته حجاز يعني بېلونکې پوله وايي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عربو د ټاپو وزمي د زياترو برخو آب و هوا ګرمه او وچه ده، خو ځيني برخي لکه طايف او نور پکښي سته چي د تودوښي په شپوکي يې هوا ډېره ښه او سړه وي. ان چي د يخنی په موسم کي يې ساړه دې کچي ته رسيږي چي د غرونو پر سرونو يې واوري ليدل کيږي. لنډه دا چي د عربو ټاپووزمه داسي يوه ارشوده چي بېلې بېلې هواوي، موسمونه او د ژوند بېل بېل ډولونه پکښي موندل کيږي او په دې ټاپو کي چي کوم وګړي اوسيږي د اروپا د وګړو څلورمه جوړوي .

3ـ عـــرب

عربو ته ولي " عرب " وايي ؟ دې پوښتني ته ډول ډول جوابونه ورکړه سوي دي. " عرب " له اعراب څخه مشتق (اخيستل سوی) دی،چي معنايې ژبوري او د زړه د خبري ځرګندونه ده. څنګه چي د عربو قوم ډېر ژبور او غړاندی وو، ځکه يې نو خپل نوم عرب کښېښووی او نورو ته يې (عجم) يعني ګونګي وويل:

د انسابو پوهان وايي: د دې ملك لومړی اوسېدونکی يعرب بن قحطان وو چي د يمن د عربو لومړی پلار دی، ځکه يې نو د دې ملك اوسېدونكو او دې ملك ته عرب وويل. خو دا ښېخي د قياس او تاريخي معلوماتو مخالفه خبره برېښي .

د مځکپوهني (جغرافيې) پوهان وايي: د عربو د ملك لومړی نوم " عرباً " وو چي وروسته " عرب " سو. بيا د دغه ملك اوسېدونكي هم عرب وبلل سول، چي دا درسته خبره

برېښي او تر اسلام وروسته هم دغه نوم پا ته سوی دی .

بل سوال دا دی چي دې ملك ته ولي عرباً ويل سوی دی ؟ اصل دا دی چي په ټولو سامي ژبو کي " عرباً " د بېديا مفهوم رسوي. په عبراني کي "عربا " بيابان او ډګر ته وايي او په خپله عربي ژبه کي د دې لرغوني مفهوم پاتي شوني سته، لکه چي د عراباً معنا بدويت دی او د باديې او صحرا عربو ته تر اوسه هم دغه نوم کارول کيږي .

څنګه چي د عربو ملك زياتره يو بې اوبو او وچ بيابان دی، په تېره هغه برخه چي له حجاز څخه د عربو ترباديې،شام او سينا پوري غځېدلې ده، ځکه نو د دې ملك نوم " عربا " اېښوول سوی او بيا د مهالونو په تېرېدو سره د دغه ملك اوسېدونکو ته عرب ويل سوي دي. په قرآن کريم کي د عربو ملك ته د عرب نوم نه دی کارول سوی. د حضرت اسماعيل د

اوسېدني په يادونه کي دغه ملك ته " وادي غير ذي زرع " يعني بې کښته ناوه ويل سوې چي دا کټ مټ د عرب ژباړه ده. په تورات کي يې هم د اسماعيل د اوسېدو ځای " مدبار " بللی دی چي معنا يې ناودانه بېديا ده. اوکټ مټ د عرب ژباړه او د " وادي غير ذي زرع " مترادف لفظ دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرب لفظ ترټولو د مخه د عيسی تر زېږېدو (ميلاد) زرکاله پخوا د حضرت سليمان په وختو کي اورېدل سوېدی او بيا په عامه توګه په عبراني، يوناني او رومي تاريخونوکي ياد سوي دي .

4ـ د عربو اصل او نسب

د اقوامو د تاريخ ليکونکو په اند عرب د سامي ټبر يوه څانګه ده او دا ټبر د حضرت نوح د يوه زوی " سام " اولاده ده. موْرخينو عرب د نسلي پلوه دري ډلي ښوولي دي :

_1عرب بائده: يعني هغه لرغوني عرب تېرې چي ګردسره له منځه تللي او د هغو په هکله ضروري تفصيلات هم په لاس نه سي راتلای ، لکه عاد، ثمود، طسم، جديس، عُمالقه او نور .

_2عرب عاربه يا قحطاني عرب : دا د يمن اوسېدونکي دي چي د يعګرب بن قحطان له اولادې څخه دي،کوم چي په تورات کي يې د يارح بن قحطان اولاد بولي .

_3عرب مستعربه يا عدناني عرب: دا د حجاز، نجد او د هغو د شاو خوا سيمو عرب دي چي د عدنان نومي له نسله څخه دي او عدنان د حضرت اسماعيل له نسله څخه وو. دغه وګړي په (19) قبل المسيح پيړۍ کي په حجاز کي مېشت سوي دي. دوی ته " مستعربه " ځکه وايي چي د اسماعيل مورنۍ ژبه عربي نه وه. ده عربي له جرهمو څخه زده کړه،کوم چي يمني قبيله وه. " مستعربه " يعني عرب سوی قوم.

د جنوبي جزيراّ العرب يعني د يمن اوسېدونکي د قحطان اولاد او د شمالي جزيراّ العرب يعني د حجاز،نجد، تهامې او نورو اوسګېدونکي د عدنان اولاد په خپلو سيمو کي دونه ډېر سول چي بېلي بېلي قبيلې ځني جوړي سوې .

قحطاني عرب تر اسماعيلي عربو ډېرد مخه په تمدن کي وړاندي تللي وه او په تېرومهالونوکي يې ستري ستري واکمنۍ درلودې چي زيا تي مشهوري يې حِمْيَرٌ ،کهلان

اوسبا وې. اسماعيلي عربو هم ترحضرت مسيح د مخه او وروسته ځيني نوم وتي واکمنۍ درلودې چي تر ټولو نامتو يې نبطي حکومت وو .

5ـ جــده

څنګه چي جده اوس مهال زيا تره په سعودي عربستان کي د نړۍ د حج کوونکو لومړنی تم ځای بلل کيږي او په تاريخ کي ډېرځلي د مکې اوجدې په هکله په ګډه څرګندوني سوي دي چي له دې امله هغې ته دحرمينو دروازه وايي. ځکه لازمه ده چي ددې ښار

په هکله څه وويل سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 26 سپوږميز. کال کي چي حضرت عثمان له مديني منوري څخه د عمري لپاره مکې معظمې ته تشريف وړی وو، د مکې اوسېدونکو ورته وويل چي د شعيبيې د بېړيو تمځای (بندرگاه) چي د جاهليت له زمانې څخه کار ورځني اخيستل کيږي له مکې څخه ډېرليري دی،نو ته د جدې پرساحل نوی تمځای ودان کړه. له دې امله حضرت عثمان جدې ته ولاړ او د بندرجوړولوځای يې وکتۍ او هلته يې د بېړيو د تمځي جوړولو حکم ورکړ .

د مسلمانانوخليفه هلته په سمندرکي غسل وکړاو ويې فرمايل چي:" دا مبارکي اوبه دي."

او حاضرين يې هم غسل کولو ته وروبلل. په دې ډول د شعيبيې پرځای جده د بگېړيو تمځی وټاکل سو چي اوس يې د بېړيو او الوتکو د يوه سترنړۍ وال تمځي (بندر) بڼه غوره کړې ده.

جده د سعودي عربستان يو ستر ښاردی چي پر " باب حرمين شريفين " سر بېره " عروس البحر الاحمر" (د سره سمندرگي ناوې) هم ورته وايي. مساحت يې تر(1250)کيلو مترو زياتيږي او تريومليون زيات وگړي پکښي اوسي. تر1980 ع.کال د مخه جده يو معمولي غونډي ښار وو، خو اوس دې ښار دونه پرمختگ کړی دی چي د امريکې او اروپا د ښارونو سره سيالي کوي. د دې ښارد سمندرپرغاړو باندې پاچهانو او لويو چارواکو لوي لوي محلونه جوړکړي دي چي هغوي ته ماډرني تفريح گانې برابروي .

په جده کي نه يوازې ستري ودانۍ، پراخ سړکونه، ستر ستر پلونه،غټ اوستر بازارونه اولوی لوی خرڅلاوځايونه سته، بلکي فابريکې، تصفيه خانې،کالجونه، پوهنتونونه او دمدنيت نوري ډېري نخښي نښانې هم سته. د جدې په شاو خوا کي هرځای د تمدن او پرمختگ آثار ترسترگوکيږي. او د غير الکولي مشروباتو لکه کوکاکولا، پيپسې کولا، د مېوو د اوبو اونورو

خوراکي شيانو،کارخانې په کارلوېدلي دي. البته هلته نړۍ وال هوايي ډگر او حج ترمينل هم سته. خو هلته د داسي صنعتونو داسي نخښه نسته چي د هيوادونو د پرمختگ لپاره په کار وي .

د جدې د سوابقو په هکله بايد ووايو چي په شفاء الغرام کي وايي چي ابن جبيرپه خپله سفرنامه کي ويلي دي چي :" په جده کي يو ځای وو چي په هغه کي يوه کلکه، پخه او لرغونې گمبته وه او ويل کېدل چي دا د بي بي حوا انا مځکي ته د راکوزېدو ځای دی."

او فاکهي په خپل" اخبار مکه" کې د حضرت ابن عباس په روايت وايي چي:" د حوا انا قبر په جده کي دی". شفاء الغرام زيا توي چي:" په جده کي د حوا انا قبر يو مشهور ځای دی."

د ايران د مظفرالدين شاه قاجار د وختو يو چارواکي مهدي قلي خان هدايت (مخبرالسلطنه) دخپل 1321س.کال په يونليك " سفرنامۀ مکه " کي وايي:" په جده کي د ليدلو وړ ځای زموږ د انا قبردی. دحوا انا قبرنه وو يو قيامت وو؛ پنځوس گامه اوږد دی د دغه قبر د سر او نو برابر يوه نيمه ورانه کوټه غوندې وه ". علامه محمد طاهرکردي په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاريخ القويم کي د الرحلاَ الحجازياَ د ليکوال علامه بتنوني له خولې د يوه اوږده بحث په ترڅ کي وايي چي د جدې په ختيزلوري کي د يوه کيلو متر په واټن د هغې د ختيزي دروازې په خوله کي ،کومه چي " باب مکه " يې بولي، يو اوږد قبردی چي (150) متره اوږد، يو مترلوړ او درې متره پلن دی او دغه د حوا انا قبر بولي. خو علامه کردي او علامه بتنوني دواړه دا خبره نه مني اوپه دلايلو وايي چي دغه د حوا انا اصلي قبر نه دی او ځينو ټګمارانو د خرافات خوښو ناپوهانو څخه د صدقو ټولولو لپاره له ځانه جوړ کړی دی. و الله اعلم .

دوهمه برخه: د مکې مکرمې په هکله معلومات

6ـ مکه مکرمه

د عربو په ټاپو وزمه کي د اسلام د مقدس دين د راڅرګندېدو په مهال يو شمېر خپلواك ښارونه وه چي د ځانګړو سيمه ييزوچارواکو لخوا اداره کېدل. په دې ښارونوکي تر ټولو نوموتی د مکې ښار وو .

مکه د عربو او اسلام په پېنبليك کي سترځای او ارزښت لري، ځکه چي دا په ټوله ټاپو وزمه کي له سترو ديني مراکزو څخه باله سي او د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه مسلمانان دحج او زيارت لپاره ورته را درومي او درناوی يې کوي .

د اسلامي هيوادونو دا محور او ملجاء ستر سوداګريز مرکز هم دی. خلکو يې هم د تاريخ په اوږدوکي په سوداګري کي ستره ونډه درلوده او اوس يې هم لري. له دې امله يې استوګن د نورو هيوادو له حال احواله ډګ پر خبر او د پراخ نظر خاوندان دي .

په مکه مکرمه کي حضرت محمد زيږېدلی، پکښې اوسېدلی، قرآن پر نازل سوی، د نبوت اعلان يې پکښې کړی او ديارلس کاله يې خپل رسالت پکښې تبليغ کړی دی .

که څه هم د مکې ټولو خلکو لومړی اسلامي بلنه و نه منل او د حضرت رسول سره يې ښه نه کول، خو د مکې ترفتحی وروسته يې د اسلام په خپرولو او د اسلامي پوځ او دولت په قيادت او اداره کي ستره برخه واخيسته .

دا ښارداسي سپېڅلي ښار دی چي تراوسه په ټولو سياسي تحولاتو اوکورنيو او بهرنيو جنګ جګړوکي الهي قدرت، هغه او په هغه کي مقدس مکان (کعباَ الله) د اغيارو له نيوني او بلوسې ساتلی دی .

خدای دې د قيامت تر ورځي همدغسي، خوندي، ودان او ستر ولري آمين.

7ـ د مکې د نامه په هکله

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته ځکه مکه وايي چې ګناهونه له منځه وړي. او يا له دې امله مکه ورته وايي چې د لرو اوبو مځکه ده او اوبه جذبوي. قيل : سميت مکآ لانها تمك الذنوب،اى تذهب بها، وقيل: لقلآ مائها. يا له دې امله مکه ورته وايي چې له هره لوري وګړي ورجذبوي او وربولي. وقيل: لانها يوْمها الناس من کل مکان فکانها تجذبهم اليها. يا له دې امله مکه ورته وايي چې وګړي ازدحام پرکوي او يو له بله سره پوري وهي. يا له دې امله مکه ورته وايي چې هر څوك چې هلته ظلم وکړي له منځه يې وړي. و قيل: لانها تمُکُّ من ظلم فيها،اى تُهلِکه. ياله دې امله مکه ورته وايي چې د جابرو واکمنو غرور اولويي له منځه وړي. وقيل : لانهاتمك الجبارين: اتذُهب نخوتهم .

8ـ د مکې شريفې نور نومونه

هداياآلسالك وايي چې مکه شريفه خدای په " بکه " بللې او د مکې هماغه د وګړو د ازدحام او يو له بله دسره پوري وهلو معنايې ورته ليکلې ده. و سما ها الله تعالي " بکآ "، قيل: لازدحام الناس فيها تبك بعضهم بعضاً اى يدفع في زحماآ الطواف. په تفسيرکبيرکې هم

د " بکې " معنا په پورته ډول کوي او وايي:" ځينو ويلي دي چې ما محمد بن علي الباقر وليد چې په مسجد الحرام کې يې لمونځ کاوه او ښځه يې د لمانځه تر مخه تېره سوه، نو وايي چې زه ورغلم چې منع يې کړم، مګر هغه وويل چې پرې يې ږده،ځکه مکه له دې امله " بکه " بلل سوې چې وګړي يو له بله ازدحام پکښې کوي؛ ښځه د نارينه د لمانځه ترمخه تېرېږي او نارينه د ښځې د لمانځه تر مخه تېرېږي، په دې ځای کې دا چاري پروا نه کوي."

په تفسير مظهري کې وايي: " بکه " او " مکه " دواړه په يوه معنا دي، عرب " ميم " په

"ب " بدلوي، لکه " نميط " او " نبيط " او " لازم " او " لازب " او " راتب" او " راتم ". خو ځيني عالمان بيا وايي:" بکه " کعبې او يا د هغې سره د طواف ځای ته وايي او " مکه " د مکې د

ښار نوم دی .

په تفسيرکشف الاسرارکې وايي: " بکه د مسجد نبوي نوم او مکه د حرم نوم دی". او امام فخرالدين رازي په تفسيرکبيرکې فرمايي:" شك نسته چې مراد له بکه څخه همدغه مکه ده. او د بکې د نامه يوه وجه دا بولي چې مکه د جابرانو مغزي ورماتوي او ظالم لا بده اراده نه وي پکښې کړې چې بيا يې غاړه ور پرې کړې وي او له لويى يې اچولى وي ."

همداراز په تفسيرکبيرکې د مکې بله معنا داسې کوي:" ځيني وايي چې مکه د مځکې په منځ کې پرته ده او د مځکې د چينو اوبه د مکې د لاندې څخه سرچينه اخلي. چې په دې توګه ټوله مځکه د مکې څخه اوبه اخلي ."

په تاريخ المکآ المکرمه کې محمد عبدالمعبود د علامه محمد طاهرکردي د تاريخ القويم په حواله ليکي چې:" د ابې قبيس او قعيقعان د غرونو ترمنځ برخه بکه ده اوکعبه د دغو دوو غرو په منځ کې واقع ده او مکه د همدغې مکې د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښار نوم دی". د مکې معظمې نور ډېر نومونه هم دي چې له هغو څخه ډېر مشهور يې : " ام القرٰی " او " بلد الامين " دي کوم چې په قرآن کريم کې يې هم ذکر راغلی دی.

علامه طاهرکردي په تاريخ القويم کې د مکې شريفي د ډېرشو نومونو په هکله د قاضي

ابوالبقاء بن ضياء الحنفي (رح) يو شعرنقل کړی او محمد عبدالمعبود په تاريخ المکاَ المکرمه کې وايي چې علامه جمال الدين محمد جارالله، په جامع اللطيف کې تردې زيات يعني

(56)نومونه راوړي دي .

9ـ د مکې شريفي جغرافيايي موقعيت

د اسلامي تاريخي رواياتو له مخي رب العزت مکه مکرمه د مځکي د نورو برخو تر پيداکولو دوه زره کاله د مخه پيدا کړېده. (دکعبې شريفي د پيداکېدو په اړه د دې کتاب په

[93]مخ کي تر[58] سرليك لاندي مفصلي خبري سوي دي). په تاريخ المکاَالمکرمه کې وايي چې مکه مکرمه د مځکي د مخ په منځ کي واقع ده، کومه چې د مځکي نو باله سي. ځکه نو مکې ته " ام القرٰی " وايي او دا مځکه د بيت المعمور سايه ده. علامه طاهرکردي ليکي چې مکه مکرمه د نړۍ زړه او د مځکي منځ دی. او کعبه شريفه په مکه شريفه کې داسي نقطې ته ورته ده کومه چې د يوې دايرې په منځ کې وي .

دغه مقدس ښار د طول البلد په 39 درجو،39 دقيقو او30 ثانيو او د عرض البلد په 21 درجو،25 دقيقو کې پروت دی او د سمندر له سطحي څخه (330) متره لوړ دی. د مکې ښار په يوه تنګه ناوه کې واقع سوی چې چارچاپېر يې غرونو طبيعي دېوال پر راګرځولی دی .

10ـ د مکې څلور خوا وي

په تاريخ مفصل اسلام کې ليکي چې: " مکه د عربستان د ريګستاني ټاپو وزمې په لوېديز پلوکي پرته ده چې شمال ته يې مدينه منوره، ختيز ته يې نجد او رياض، جنوب ته يې يمن او لوېديز ته يې جده او سور سمندر موقعيت لري ".

د مکې د ښارپه هکله محمد بن هوقل په کال331 س.کې ليکلي:" د مکې ښارد شمال څخه ترجنوب پوري په اوږدو د معلا (د جنت المعلٰی د مقبرې) څخه تر مسفلې پوري، درې ميله او د جياد له لاندنۍ برخي څخه د قعيقعان غره ترشا پوري په بره، دوه ميله دی .

دغه راز علامه محمد لبيب البتنوني (رح) په 1329 س.کال کې د مکې د ښار حدود

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شمال څخه ترجنوب پوري په اوږدو دري کیلو متره او له ختيزڅخه ترلوېديز پوري په بره د ابي قبيس له غره څخه د قعيقعان ترغره پوري يو نيم کيلو مترليکلي دي .

تاريخ المكاَ المكرمه ليکلي چې د انسايکلو پيډيا اف برټانيکا د 1977 ع. کال په ايډېشن کي يې د مکې مکرمې ټوله رقبه (ارشو) لس مربع ميله ښودلې ده .

خو دې متبرك ښار د سعودي واکمنۍ په مهال ډېره پراختيا موندلې او اوس لا نور هم مخ پرترقي او لا زياته وداني روان دی .

11ـ د مکې اوبه

په مکه کي د سيندونو او ولو رواني اوبه نسته او ټولي اوبه د مځکي له دننه څخه راباسي. د دې ځای خلکو له ډېره پخوا څخه تراسلام د مخه او وروسته د مکې په اړتيا ورځايونوکي ځاګان کيندلي وه او د چښنګ اوبه به يې ځني رااېستلې. د اسلامي خلافت له لومړيو څخه ځينو خلفاوو او نورو په مسجد الحرام او عرفات کي د چښنګ د اوبو د برابرولو لپاره کوښښونه کړي دي. په دې لړکي يو وخت خالد بن عبدالله القَسري د سليمان بن عبدالملك په امر هغوخوږو اوبو ته چې د ثبير د غره له لمني د " ثقبه " نومي ځای څخه راوتلې، حوض جوړکړاو د هغه اوبه يې د رصاص د نلونو په ذريعه مسجد الحرام ته و رسولې، چې د مقام ابراهيم،حجراسود او زمزم ځا په منځ کي جوړ سوي حوض ته د فوارې په بڼه تو يېدلې.

کله چې داکارسرته ورسېدی خالد القَسري لوی خيرات وکړ، اوښان يې حلال کړه، غوښي يې پرخلکو ووېشلې او عامه مېلمستيا يې هم خلکو ته ورکړه. بيا يې خلك د جماعت لمانځه ته راوبلل،کعبې ته نژدې پر منبر وختی، د خدای ترحمد او ثنا وروسته يې وويل : " ای خلکو ! خدای ته حمد ووایاست او هغه امير المؤمنين ته چې تاسي يې د تروو اوبو پرځای په خوږو اوبو اوبه کړاست د عا وکړئ ". تاريخ ليکونکي وايي چې مراد يې له تروو اوبو څخه د زمزم اوبه وې. خو د دغو اوبو چښلو ته چا زړه نه ښه کاوه او د زمزم د اوبو پرچښلو به لا زياته ګڼه ګونه وه.کله چې خالد دا حال وليدی د يوې خطبې په ترڅ کي يې د مکې خلك له دې املـه ملامت کړه. بياخالد له حوض څخه اوبه د يوه نل په واسطه د صفا د دروازې سره د اودس تازه کولو ځای ته هم ورسولې. د بني اميه وو په پېرکي دغه حوض پرخپل حال پاته وو اوکله چې خلافت بني عباسو ته ورسېدی، د مکې حاکم داود بن علي بن عبدالله بن عباس هغه وران کړاو دغه اوبه يې د مسجد الحرام د دروازې سره يوه حوض ته واړولې. چې په دې کار

خلك ډېرخوشحاله سول. وايي چې بيا د دغه حوض د اوبو پرنل باندي په کال 256 س. کي د هغه وخت د عباسي خليفه يوه چارواکي بشرالخادم څه کار وکړ او په هغه کي د سمون په راوستلو سره يې بيرته د ګټې اخيستني وړ وګرځاوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ډول ويلای سو چې د اوبو د نلونو لومړي رامنځته کوونکي د مکې مکرمې

اوسيدونکي عرب دي او د اوبو د نل غځوني کار په دوی کي ديارلس سوه کاله پخوا تر سره سوی دی .

12ـ د زبيدې چينه

زبيده چې نوم يې اماَ العزيز وو او نيکه يې له نازه زبيده بلل، د ابي الفضل جعفرلور، د خليفه منصورعباسي لمسۍ او د هارون الرشيد د اکا لور اومېرمن وه.کله چې دا حج ته ولاړه ويې ليدل چې د مکې اوسېدونکي اوحاجيان د اوبو د لږوالي په سختو ستونزو اخته دي. نو په کال 194 س. کي يې په خپل ځاني لګښت د اوبو رسولو يوه ستره پروژه طرح کړه. هغې

د دې چارې د تر سره کولو لپاره ماهر انجنيران را غونډکړه او د " طاد " د غره او د " کراء "

د غره د لمنو د چينو څخه يې کار پيل کړ. چې پای د دې پروژې په پلي کېګدو سره د ولو او

تر مځکي لاندي سوبو له لارې د " طاد " اوبه مکې مکرمې او د " کراء " اوبه عرفات، د عرفات جبل الرحمت، مزدلفې او بالاخره په منا کي يوه لوی تالاب ته ورسېدلې .

"طاد " غرد مکې مکرمې څخه (35)کيلو متره ليري شمال ختيز لوري ته د

مکې ـ طايف لويي لارې ته نژدې د "حنين" په ناوه کي پروت دی. د دغه غره د چينې اوبو د حنين د اوسېدونکو د کرکيلې مځکي او د خرما وني اوبولې. زبيدې د مخه مځکي له خلکو رانيولې، اوبه يې پردغو مځکو بندي کړې او د خپلي جوړي سوي ولې له لارې يې مکې ته ورسولې .

د " کراء " د غره چينه له عرفات څخه (12) کيلو متره ليري واقع ده. زبيدې د دغي چينې اوبه د " نعمان " د ناوې " اوجر " نومي ځای ته ورسولې او بيا يې له هغه ځايه تر عرفات لوړ د دوو غرونو په منځ کي تېري کړې. د عرفات مځکي، جبل الرحمت، مزدلفې او پاي يې په منا کي هغه تالاب ته ورسولې چې وروسته په " بئر زبيده " مشهور سو .

تاريخونه وايي چې پردې ستركار باندي د زبيدې يو زر اووه سوه زره مثقاله سره زرمصرف سول چې معادل يې يو مليون اووه سوه زره د سرو زرو ديناره کيږي. کله چې دا کارونه پای ته ورسېدل انجنيرانو زبيدې ته د دې کار د لګښت ليکلی حساب وړاندي کړ، هغې چې دغه مهال د بغداد د دجلې د سيند پرغاړه په يوه ستره مانۍ کي ناسته وه، امر وکړ چې د حساب دغه ټول کاغذونه دي دجلې ته واچول سي. او ويې ويل چې ما دغه حساب د ورځې ته پرېښود. که پرچا څه پاته وي، هغه د هغو دي او که د چا پر موږ څه پاته وي ورېه يې کړو. بيا يې دغو کارکوونکو ته ښه انعامونه او سوغاتونه هم ورکړه. تردې وروسته

د " طاد " چينه په عين زبيده او د " کراء " چينه په عين عرفات مشهوره سوه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته بیا د نورو خلفاوو او امراوو لخوا د اړتیا پر مهال په دې ولو کې ډېر سمونونه راغلل. خو د اوومې هجري پېړۍ په وروستیو کې دغه اوبه د سیل د راتللو له امله بندي سوې، چې د مکې د ښار خلك له دې امله بیا د سختو ستونزو سره مخامخ سول. په تېره د حج په مهال د اوبو لړوالی تر دې کچې ورسېدی چې یو مشك اوبه به په لس دراهمه پلورل کېدې. دغه مهال د تاتارو د یوه پاچا سلطان ابو سعید خدابنده نائب السلطنه امیرچوپان عراقي خپل یوه اعتمادي سړي ته پنځوس زره دیناره ورکړه او په کال 726 س. کې یې بیا مکې مکرمې ته اوبه رواني کړې. خو دغه اوبه بیا له کال 930 س. څخه تر 970 س. پورې بندي سوې او خلك بیا له داسې سختو ستونزو سره مخامخ سول چې تقریباًدرې لیټره اوبه به په یوه سره پونډ خرڅېدلې. حاجیانو به له ډېرو لیرو ځایوڅخه عرفات ته اوبه وړلې. په عرفات کې به بې وزلو حاجیانو بېله اوبو د بل شي سوال نه کاوه او یا به یې شتمنو ته له ډېرو لیرو ځایو څخه اوبه راوړلې .

علامه قطب الدین (رح) وایي چې په 930 س.کال کې په لیرې ځاګانوکې هم اوبه وچې سوې. دی وایي : زه دغه مهال غټوکی هلك وم او د خپل پلار سره د عرفات پرډګرولاړوم. کله چې زموږ اوبه خلاصې سوې ما ډېرې لږې اوبه د سرو زرو په یوه دینار رانیولې او فقیرانو به له تندې چیغې وهلې او ویل به یې : " دغونه اوبه راکړئ چې حلق مې په لوند سي ". نو هغه وو چې د خدای فضل وسو، نا ببره باران و اورېدی، سیلونه راغلل او خلکو د سیل اوبه وچښلې او خدای ته یې په ژړا وو وژړل .

بیا د دغو دوو ولو او چینو د سمون لپاره د سلطان سلیمان عثماني لخوا د مکې له مجاورینو څخه یو ناظر د مصلح الدین مصطفٰی په نامه وټاکل سو چې په 931 س.کال کې په هغوکې اوبه رواني سوې. بیا دغه ناظر د دغو چینو د څارنې لپاره د حکومت په پیسو تورمریان رانیول، د هغو د ژوندانه د لګښت مدرکونه یې ورته برابرکړل او د تل لپاره یې دې چارې ته وګومارل .

هغه یو وخت د دې کارد رپوټ ورکولو لپاره د سلطان سلیمان پلازمینې ته ورغی،خو له بده مرغه مکې ته د ستنېدو پرلار په کال 939 س.کې په سره سمندرګی کې ډوب او شهید سو. کله چې په کال 970 س. کې دغه ولې بیا وچې سوې، سلطان سلیمان د هغو د اساسي چارې

د موندلو لارښوونه وکړه. نو هغه وو چې د څو تنو پوهانو لخوا رایه ورکړل سوه چې د

عرفات واله دې سمه سي،کوم چې لګښت یې دېرش زره د سرو زرو دیناره اټکل کـړې وو .

دغه مهال فاطمه خانم سلطان یا مهر ماه د سلطان سلیمان مېرمنې د دغه کار سر ته رسول پر خپله غاړه واخیستل .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغې خپل یوه اعتمادي نفر ته چې ابراهیم بن طغري بردي دفتردار نومېدی تراټکل سوي لګښت زیات پنځوس زره د سرو زرو دیناره ورکړه او مکې ته يې ولېږی. هغه مکې مکرمې ته په رسېدو سره د پوهانو او مخورو په سلا مشوره لومړی د څښلو د اوبو څو ځا ګان پاك کړه او بیا يې د عرفات د ولې په سمون لاس پوري کړ .

هغه پردې سر بیره چې د دې کار لپاره څلور سوه مریان درلوده، څه د پاسه زرتنه نورکارګران، مهندسان، ځاکیندونکي، پښان، ترکاڼان او بنایان له مصر، بلاد الصعید، شام، حلب او استنبول څخه ډلې ډلې د ډول ډول اسبابو، اوسپنو، پولادو،قلعیو او نورو سره راوغوښتل. او هري ډلي ته یې د ولې په کار کي د هغو ټك ور وټاکی.

هغو داسي ګڼل چې دا کار به تر یوه کال په لږ موده کي بشپړ سي، چې بیا به دوی د سلطان دربارته ورسي او ستر ستر منصبونه به وګټي. خوکله چې د دې ولې کار د زبیدې ترڅا پوري، یعني ترهغه ځایه پوري ورسېدی چې زبیدې نورکار پر پرې ایښي وو نو پوه سول چې پخوا تردې وړاندې کار نه دی سوی او زبیدې نورکارله دې مجبوریته پرې ایښی وو، چې د زبیدې له ځا څخه تر هغې سوبې پوري چې ترمځکه لاندې په ډېره کې کیندل سوې وه او د حنین د چینې سوبې ته وزي، یو سخت غرګۍ واقع وو، چې د بنایانو په ګزه دوه زره ګزه اوږد وو، او په ژور والي هم باید پنځوس ګزه وهل سوی وای. چې دا کارناشونی برېښېدی، خو څنګه چې په دې کار پېل سوی وو، د عثماني ټولواکمنۍ د حیثیت د ساتلو له امله يې بیرته نه سوای پرېښوولای. نو هغه وو چې د غرګی شاوخوا يې لځه کړه، بیا يې سل باره وچ بوټي د غرګی پر اووه ګزه ساحه د پنځوسو ګزو په لوړوالي واوډل او درسته شپه يې ولګول. خوڅنګه چې داور لمبې لوړي تلې پر ډبره يې ډېره لږ اغېزه کول. کارګرو به پستې سوي، ډبري په اوسپنو جلا کړې او بیا به د اورلګېدل تکرارېدل، څو بېخي په نژدې شاوخوا غرونوکي لرګي خلاص سول او له لیري لیري ځایونوبه يې ورته راوړل .

په دې کارکي ډېرشته ولګېدل، خلك په تنګ سول، د امیر ابراهیم ټول هست و نیست،

مریان او خادمان پکښې ولاړل، خو ده پرله پسې دغسي له ستونزو ډك کار په خورا بېړه پرمخ بېوی او بې همتۍ ته بې لار نه ورکول، چې پای يې یو زوی په مصرکې د ده په نشتون کي وفات سو. بیا يې دوه غټوکي زامن د ډېرو مریانو سره مړه سول او پای خپله دی په دې کارکي د 974 س. کال د خدای تعالی د میاشتي پردوهمه وفات سو. بیا دې کار ته د جدې سنجق (پوځي مشر) امیرقاسم بیګ وټاکل سو او په همدغه 974 س. کال کي سلطان سلیمان هم وفات سو، زوي يې سلطان سلیم پاچا سو، او دې کار ته يې د مصر دفتر دار محمد بیګ نومی وټاکی. هغه هم په دې کارکي د ډېرو شتو ترښندلو وروسته په 976 س. کال کي وفات سو .

بیاهماغه امیرقاسم بیګ دې کارته بېرته وټاکل سو. دی هم په دې کارکي په 979س. کال کي مړسو. بیا شیخ الاسلام قاضي حسین، د دې کاربشپړېده پرغاړه واخیستل. خو دی په پنځو میاشتوکي د دې کار په پایته رسېدوکي بریالی سو اوترلسوکالو شاقه کارونو وروسته د عرفات د چینې اوبه د حنین په واله کي وبهېدلې اود 979 س. کال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میانۍ پر شلمه مکې ته ورسېدلې. چې دغه ورځ خلکو ته د یوه سترجشن او اختر ورځ وه، چې په سترو او پرتمینو مراسمو ولمانځل سوه او د ترکیې دربار ته په تېره خانم سلطان ته په دې هکله زېرۍ ورکړه سو.

تاریخونه وایي چې پردغه لس کلن کار څه د پاسه پنځه لکه اووه زره د سرو زرو دیناره ولګېدل. تردې وروسته بیا هم په بېلو بېلوکلونوکي عثماني پاچهانو او نورو په دې واله کي بدلونونه او سمونونه راوستل. ان چې د تیري پېړۍ په وروستیوکي د دې ولې د سمون لپاره د بسپني ټولولو څوکمیټې وټاکل سوې. خو ملك عبدالعزیز په کال 1344 س. کي په خپل ځاني لګښت د دې ولې د سمون اساسي چاره وکړه او د هغې اوبه یې په نلونوکي مکې ته ولېږدولې .

د سعودي عربستان حکومت د چېنلو اوبو په هکله نور هم ډېرکارونه کړي دي.

د مسجد الحرام دننه او دباندي او د مکې مکرمې په هرلوري د زمزم او نورو اوبو نلونه او ذخیرې جوړي سوي او ملك فهد په خپل ځاني لګښت د حاجیانو لپاره د چېنلو د اوبو یوه خیراتي پروژه هم په کال 1404 س.کي ایجاد کړې چې د پلاستیك په بوتلونوکي یخي اوبه برابروي او پرحاجیانو وړیا وېشل کیږي.

13ـ د مکې هوا

د مکې هوا ډېره سوځنده او توده ده او لږ باران پکښې اوري، خو سره د دې کله کله د مکې معظمې له غرو څخه د باران د اوبو ډېر ستر سیلونه راځي او ورانۍ پېښوي. د مکې شریفې په هوا کي ګړی په ګړی مختلف بدلونونه راځي، له دې امله مکیان وایي: " خدانګګ اویا هوا وي پیدا کړي چې نه شپېته یې په مکه او یوه یې په ټوله نړۍ کي ده ."

ډاکټرایچ. بي. خان لیکي: " دا ښارپه داسي وچو غرونوکي راګیردی چې لوړوالی یې له (200) فټوڅخه تر(600) فټو پوري رسیږي". ځیني وختونه د مکې هوا په سړوکي (35) ډګري سانتي ګراډ او په تودوښه کي (50) ډګري سانتي ګراډ ته رسیږي. یعني په یخني کي معمولي ساړه وي او په تودوښه کي سخته تودوښه وي. دلته شپه او ورځ زیاتره یو شانته وي او ډېرفرق چې کوي نیم ساعت وي.

14ـ د مکې وګړشمېرنه

محمد عبدالمعبود په تاریخ المکآ المکرمه کي وایي چې: علامه قطب الدین (رح) په کال 923 س. کي د دې سپېڅلي ښار د نارینه وو، ښځینه وو او ماشومانو شمېر دوولس زره تنه ښوولي دي. او علامه لبیب بتنوني د څوارلسمي لېږدیزي (هجري) پیړۍ په پیل کي دغه شمېره یو لك او پنځوس زره ښوولې ده، چې په هغوکي یې لس زره تنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سليمانيه او افغانان بللي دي. علامه رفعت پاشا په 1309 س.کال کي د مکې مکرمې د اميريه مطبعي لخوا د يوې چاپ سوي جنترۍ په حواله دغه شمېره تر (120000) تنو زيا ته بولي.

دغه راز علامه طاهرکردي چې په 1400 س.کي وفات سوی دی، په خپل عصرکي د مکې د وګړو شمېر نيم مليون ښيي،خو وايي چې دا شمېره زما د ګومان اواټکل له مخي ده. بله وروستۍ شمېره د مکې د اوسېدونکو تعداد شپږ لکه تنه ښيي .

15ـ مکه د امن، خوښيو او نعمتونو ټاټوبی

مکه په رشتيا چې د دنيا د عجايبو مځکه ده. خدای تعالي د خپل صنعت او قدرت ټول مظاهر په دې پاکه مځکه کي ښکاره کړي دي. په نړۍ کي څونه بدلونونه راغلل، خوکعبه هماغسي په خپل ورځ ترورځي ډېرېدونکي قدرت او عظمت د مسلمانانو په لاس کي پاته ده او چې حضرت ابراهيم ويلي :" لويه څښتنه ! ماپه يوه وچه، بې اوبو او بې کښته ناوه کي د خپل اولاد يوه برخه ستا د درانه کور ترڅنګ مېشته کړېده، پروردګاره دا ما د دې لپاره کړېده چې دوی دلته ستا عبادت وکړي، نو ته د خلکو زړونه د دوی په تلوسه کړې او ته دوی ته د خوراك مېوې ورکړې، ښايي چې دوی شکروباسي ". [قرآن کريم، ابراهيم: 127]

بې شکه چې پاك خدای د هغه دعا قبوله کړې او دا سپېڅلې اُرشو يې د نړۍ د ټولو مسلمانانو قبله ګرځولې، د نړۍ د ګوټ ګوټ څخه د ډول ډول آدابو، رسمونو، مذهبونو، لباسونو، رنګونو او ژبو درلودونکي په پاك نيت او پوره اخلاص او مذهبي اواسلامي ولولو ورته ور درومي او د کعبې چارچاپېر طواف کوي. او د خدای پاك حضور ته د خپل عبوديت او په خلوص او عبادت سره، د خدای د خلافت تمثيل کوي، د خدای د اطاعت ډېره ستره مظاهره کوي، د خدای د شعايرو سترتوب او تقدس پرځای کوي، يو د بل له احوالو ځانونه خبروي اود اسلامي وروروليۍ مزي ټينګوي. او چې حضرت ابراهيم ويلي:" ای زما ربه ! دا ښارد امن ښاروګرځوه او له اوسېدونکو څخه يې چې څوك الله او آخرت مني هغو ته هر ډول مېوې روزي کړه ". [قرآن کريم، البقره: 126] بېشکه چې خدای د هغه دا ټولي دعاوي قبولي کړې، دا ځای يې د امن او امان داسي يوه ستره نمونه ګرځولې چې نه د نړۍ کفارو څه په کړې نه د مسلمانانو بې اتفاقيو د هغه امنيت خراب کړی او نه داسي غلاوي او فسق او فساد پکښي سته، لکه د نړۍ په نورو سيمو کي چې ليدل کيږي .

اوسره د دې چې د مکې مځکه وچ دښتونه او غرونه دي، هلته يې د زمزم داسي اوبه پيداکړي چې د دې دونه ډېروکارولو سره سره هيڅ لږېده نه لري. هلته چې ډېري دي، پاکي او خوندوري اوبه ډېري دي. نه د چښتلو د اوبو کمی سته، نه دغسل او اوداسه د اوبو. هره خوا د چښلو د اوبو ډول ډول وسايل برابراوچمتو سوي او هره خوا ډول عصري تشنابونه او د اوداسه تازه کولو ځايونه سته .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحان الله ! د هرشي عجبه پرېماني ده، د هر فصل ډول ډول، ښې ښې مېوې، د وګړو د هوسايي اوراحت ډېر عصري اوښه وسايل، پاكي او نظافت، پراخه او بشپړه علم او پوهه، ښه ښه پوهنتونونه او مدارس، د هر فن په ښكلي او ښه طباعت كتابونه،كتابتونونه او نور علمي او فرهنګي مراكز ګرده خداى تعالي ﷻ هلته په پراخه پيمانه برابركړي دي.

فلله الحمد .

16ـ نيوكه

پر دغسي ډاډمن امنيت او پرېمانو نعمتونو بايد شكر وكاړو. خوكه د دولت لخوا د شيانو پربيو، په تېره د حج په موسم كي،كنټرول واى او لږ څه ارزاني هم واى ډېر به ښه واى. بل د مكې مكرمې او مدينې منورې ټول ماركيټونه د حج په موسم كي د غير اسلامي هيوادونو، په مصنوعاتو ډك وي او د دې مصنوعاتو د خورا ډېرخرڅلاو له دركه هغو ته ستري ګټې په لاس ورځي،كاشكي د دولت لخوا پردغو اموالو بنديز لګېدلی واى او پرځاى يې د اسلامي هيوادونو مصنوعات ننداري اوخرڅون ته وړاندي سوي واى .

بله خبره چې ډېره د تاثر او خواشينۍ وړ ده، هغه د مسلمانانو د بې اتفاقيو خبره ده. په ظاهره خو ټول مسلمانان په ګډه د كعبې طواف كوي، اما زړونه يې مذهبي بدګومانيو او ډول ډول تعصباتو ډېرسره ليري كړي او په نفاق اوكركو يې اخته كړي دي. سنيان نه وهابي مني، نه شيعه. وهابيان نه سني مني نه شيعه او شيعيان هم نه سني مني اونه وهابي ؟ كاشكي زموږ ديني عالمانو او سياسي لارښوونكو د دې كركو د ليري كولو او د (و اعتصموا بحبل الله جميعا و لا تفرقوا) په مقتضا د اسلامي واقعي يووالي لپاره څه رغنده او اغېزمن ګامونه پورته كړي واى .

17ـ په مكه شريفه كي د اوسېدلو په هكله

د مكې شريفي د زيات او منلي فضيلت او درنښت له امله، هلته د خير او ثواب كارونه لكه طا عات اوعبادات، روژې اوصدقات او داسي نور ستر فضيلت او بركت لري. او كومي ښېګڼي او ثوابونه چې د عبادت په نتيجه كي له همدې مقدسي بقعې څخه د چا په برخه كيږی په بل ځاى كي نسي كېداى. خو همدا شان په همدې مباركه خاوره كي ګناه او خطا كول هم دغونه ډېره جزا لري او د خداى ﷻ د لوی قهر سبب كيږي .

ابن مسعود ؓ وويل: بېله مكې شريفي په بل هيڅ ځاى كي بنده په يوازي نيت سره د مخه تر عمل نه مواخذه كيږي او د خداى ﷻ دا قول يې تلاوت كړ ﴿و من يرد فيه بالحاد بظلم نذقه من عذاب اليم] ﴾ الحج: 25[

ژباړه : او هرچا چې په دغه (مسجد الحرام) كي په ظلم سره د بېلاری اوكج روی اراده وكړه، نو موږ به په هغه دردناك عذاب وڅكو، يعني څوك چې په مسجد الحرام كي د بې لارى او كج روی كوم تمايل ښكاره كوي دهغه چا په نسبت چې دغه كار بل ځاى كوي، سخته سزا به وركړه سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه:

که څه هم ځيني علمای کرام مسجد الحرام صرف دکعبې شريفي مسجد بولي، خو نور ډېر عالمان چې په هغو کې امام ابوحنيفه (رح) هم دی، په دې باور دي چې له مسجد الحرام څخه مراد د مکې ټول حرم دی. او دا خبره په خپله د قرآن کريم له څو آيتونو څخه هم ثابته سوې ده. دلته د جز له يادولو څخه کل مراد دی .

په تفاسيروکي وايي : په حرم کي الحاد په يوه قول د حرامو حلال بلل دي. او نورو ويلي دي چې د هرمنهي عنه تر سره کول ان د حرم خادم ته ښکنځل هم الحاد دی. او ډېرعالمان پردې متفق دي چې په حرم کي د ګناه اراده د عذاب د استحقاق موجب کيږي. هرڅوك چې پرته له حرمه بل ځای د ګنا ه قصدوکړي که يې تر سره کړي سيئه يې پر ليکي، او که يې تر سره نه کړي جزايې نه ورته ليکي. مګرکه په حرم کي د ګناه نيت وکړي که يې تر سره هم نه کړي جزايې ورته ليکي .

حضرت ابن مسعود فرمايلي دي:" که څوك په عدن کي نيت وکړي چې پلانی به په مکه کي وژنم، عذاب اليم به وڅکي". ان چې مفسرين له اړتيا پرته قسم خوړل هم په حرم کي الحاد شمېري. د حضرت عبدالله بن عمر په هکله روايت دی چې هغه دوې خېمې يوه په " حل " يعني د حرم له حدودو د باندې، او بله په " حرم " يعني د مکې په دننه کي درولي وې،که به يې خپلوکورولاوو او خادمانو ته څه سخته خبره کول، نو د مکې د حرم بهرخېمې ته به تی او هلته به يې ورته ويل. دا له دې امله چې ده داسي چاري الحاد بللې. حضرت ابن عباس به ويل :" احتکار او درواغ ويل په حرم کي د الحاد په منزله دي". همدا راز ابن عباس وايي :" که په برکيه نومي ځای کي اويا ګناوي وکړم، ښه دي نه دا چې يوه ګناه په مکه کي راڅخه و سي ."

له همدې بيري به اصحابو ترحج او عمرې وروسته مکه پرېښوول. په تېره حضرت عمر به له همدې بيري حاجيانو ته ترحج وروسته ويل:" ووځئ او خپلوخپلو وطنو ته ولاړ سئ ."

نو ته فکر وکړه چې په دې د فسق او فجور، حرام خوری، د منهياتو د ترويج او د لهو او لعب او فساد د وسايلو د نشراو خپرېدو په وخت کي به څوك، څنګه له ګناه پاك په مکه کي واوسي ؟ دا چې په دې چارو کي د اخته کېدو او ککړېدو ببره وي، او دا چې په مکه کي اوسې اوخپل وطن دي و يادېږي او په مکه کي دي زړه تنګ سي او په خپل وطن پسي کښنده وي، تردې دا ښه نه ده چې په دې مبارکه اُرشو کي و نه اوسو؟ له دې امله ځينو سا لکانو ويلي دي : ښه دا ده چې اوسې په وطن کي او زړه دي په کعبه کي وي .

حضرت امام ابوحنيفه، امام مالك او نورو (رح) ښه ويلي دي چې په مکه کي اوسېدل مکروه دي. ملا علي قاري (رح) په المسلك المتقسط کي وايي : " دا خو امام ابوحنيفه (رح) د خپل مهال په نسبت داسي ويلي دي او که يې د دغي زمانې (د امام ملا علي قاري د زمانې ـ کوم چې د هرات وو او په کال 1014 س.کي په مکه کي وفات سو ـ)، د مکې د مجاورينو حال ليدلی وای، چې حرام خوري او د مکې تعظيم لکه څنګه چې ښايي نه کوي، حتماً به يې ببله

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومه شك او شبهې ویلي وای چې په مکه کي اوسېدل ګردسره حرام دي. نو ته فکر وکړه چې که امام صاحب زموږ په زمانه کي وای، څه به یې ویلي وای ؟

زما په نظرخو هرحاجي ته ښایي چې دا د حج یو څو شپې ورځې چې په مکه کي تېروي لا ډېرمحتاط اوسي او په هرقدم او هره شېبه کي پرځان ډېر ډېرفکروکړي او پام یې وي چې خدای مکړه څه خطا ځني و نه سي. خدای ￼ مو دي له خطا وساتي (آمین) همدا سبب دی چې ډېرو عالمانو او د خدای ￼ د لاري سالکانو له ډېري بېري اوله ډېره احتیاطه په مکه شریفه کي اوسېدلو ته زړه نه دی ښه کړی. دا چې د مکې شریفي اوسېدل د امام ابو یوسف او امام محمد اونورو (رح) په نزد مستحب بلل سوي، په دې کي خو هیڅ تردید نسته،)رسول ￼ ، ابوبکر صدیق، بلال اونورو هلته د اوسېدو اود بګېرته د ورګرځېدو هیله کړې(، خو دا هغو کسانو ته دی چې په ځان ټینګ باور لري چې په مکه مکرمه کي خطا نه ځني صادرېږي او د مکې حق ور ادا کولای سي او صرف حسنات پکښې تر سره کوي. په دې صورت کي د دغسي نېکمرغو انسانانو هلته اوسېدل افضل د عباداتو دی او په دې ډول هلته اوسېدل په اجماع سره او بېله تردیده فوز عظیم باله سي.

18ـ د مکې مکرمې مواصلات

د سعودي عربستان مخابراتي شبکې خورا عصري دي. دغه هیواد د 1993 ع.کال د معلوماتو له مخي 1،46 میلیونه ټیلیفونونه لري. په دغه هیواد کي کورنی ارتباط د مایکرو ویف راډیو ریلي،کاکسل کېبل (Coaxial) او فایبرـ اوپټیك کېبل (Fiber-Optic Cable) له لاري نیول کیږي. سعودي عربستان د بحرین، اردن،کویټ، قطر، امارتو، یمن او سوډان سره د مایکرو ویف راډیو ریلي، دکویټ او اردن سره دکاکسل کېبل او د جیبوتي، مصر او بحرین سره د اوبو لاندي کېبل (Submarine) له لارې اړیکي لري .

دغه هیواد په آرام اود هند په سمندرونوکي د انتلسات (5) د عربسات (یو) او د هند په سمندرکي د انمرسات (یو) د سټلایټ مځکني سټېشنونه لري .

د رادیویي خپرونو مرکزونه یې : AM 13 – FM, 43-دي او د راډیوګانو شمېره یې په کال 1993 ع.کي پنځه میلیونه وه. د ټلویزیوني خپرونو مرکزونه یې په کال 1997 ع.کي

(117)او د ټلویزیونو شمېره یې په کال 1993 ع. کي څلور نیم میلیونه وه. تردې عمومي

معلوما تو وروسته به په ځانګړې توګه د مکې مکرمې د مواصلا تو او دغسي نورو تاګْ سیسا تو په هکله په راتلونکو پا ڼوکي رڼا واچول سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

19ـ د مکې مکرمې د پوستې سیستم

د اسلام په تاریخ کې تر ټولو لومړی حضرت محمد ﷺ د نړۍ واکمنانو ته لیکونه ولېږل. بیا حضرت معاویه د پوستې نظام جوړ کړ. په دغه پېرکې له یوه ځایه بل ځای ته د لیکونو د رسولو لپاره له غاترو، اسانو او خرو او کله ناکله له اوښانو څخه کار اخیستل کېدی چې پر تقریباً هر(23) کیلو متره واټن به ځانګړی ځای جوړ سوې وو، چې تردغه ځایه به د یوه ځاروي په ذریعه او بیا به تر بله ځایه د بل ځاروي په واسطه لیکونه لېږل کېدل. مثلاً د مکې پوسته چې به یې جدې ته وړل د یوه ځاروي په واسطه به یې تر (23)کیلو مترو مسافې پوري الشمیس (حدیبیې) ته رسول. بیا به د بل ځاروي په واسطه (23)کیلو متره نور وړل کېدل او بیا به بل وړل، ترڅو چې پر درو ځارویو به یې تر جدې ورسول.

په ځینو ځانګړو مواردوکې به د لیکونو او پیغامونو د ژر رسولو لپاره د یو ډول ځانګړو روزل سووکَوْتَروڅخه کار اخیستل کېدی. دغسې کوترې به ډېرې چټکې الوتې، لکه چې په یوه ورځ به یې تقریباً (5040)کیلو متره واټن واهه. د مکې او مدینې تر منځ (500)کیلو متره واټن دی. دغو ښارونو ته به دغوکوترو په یوه ورځ لس واره لیکونه وړلای سوای. د دې کوترو بیه به ډېره جګه وه چې یوه به د سرو زرو د اوو سوو اشرفیو څخه نیولې تر زرو اشرفیو پلورل کېده او د هغو د دوو هګیو بیه به شل اشرفۍ وې. دغه کوترې به د خاصو وګړو لخوا روزل کېدې او په ډېرو ښو او هوا دارو ځایو کې به ساتل کېدې .

اوس اوس که څه هم نوو ساینسي ایجاداتو د دغوکوترو ارزښت له منځه وړی دی، خو بیا هم په ځینو لوېدیزو هیوادوکې د لرغونو توکو په څېر ساتل کیږي .

په مکه مکرمه کې د پوستې رسولو نظام په عثماني پېرکې ډېر پرمختګ کړ ی وو. جدې ، طایف، مدینې منورې او ځینو نورو ښارو ته به هره ورځ پوسته لېږل کېده. چې دا دود تر 1347 س.کال پوري روان وو. وروسته بیا د پوستې لېږلو چارې د موټرانو او بیا د هیواد دننه او د باندې ته د الوتکو په ذریعه تر سره کېدې .

په نوې پېرکې د پوستې او نورو مواصلاتي چارو نوی نظام " الاسعاف الخیري" رامنځته کړی دی. د مکې مکرمې د پخواني واکمن شریف حسین په دورکې پرلفافو د پوستې ټکټونو نښلول هم پیل سول. بیا په سعودي پېرکې د مکې شریفې لویه پوسته خانه په " القشاشیه" محله کې جوړه سوه. په 1379س.کې یې هغه د جیاد د سیمې عماراًالاشراف ته ولېږدول ، بیا یې له دې ځایه په " سوق المعلا " کې یوې ستري ماڼۍ ته و لېږدول .

په کال 1385س.کې په مکه مکرمه کې پنځلس پوسته خانې په بېلو بېلو سیموکې رامنځته سوي وې چې ډېرې مهمې یې په قشاشیه، جیاد، مسفله، شبیکه او جرول کې وې. د حج په ورځوکې په مناکې هم پوسته خانه پرانیستل کیږي. اوس اوس د دغو پوسته خا نو شمېرنور هم زیات سوی دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

20ـ په مکه مکرمه کې ټیلیګرام او ټیلیفون

په مکه مکرمه کې د ټیلیګرام او ټیلیفون آسانتیا د عثماني ترکیې د واکمنۍ په پېرکي رامنځته سوه. د شریف حسین په وختوکي په مکه مکرمه کې تقریباً (20) ټیلیفونه د غټو دولتي چارواکو لپاره په کار لوېدلي وه . خو کله چې په 1343س.کې په حجاز کې سعودي حکومت ټینګ سو، د هیواد په هره برخه کې پرمختګ رامنځته سو، چې په دې لړکې په هره دولتي اداره کې ټیلیفونونه هم په کار ولوېدل او ترکال 1358س. پورې تقریباً (5000) پایې ټیلیفونونه نصب سوي وه. اوس اوس د مکې په هرکور او دکان کې ټیلیفون سته. ډېرخلك ګرځنده ټیلیفونونه هم د ځانو سره ګرځوی، او په ډېرو ځایوکي وګړني ټیلیفون ځایونه هم په ډېرو عصري وسایلو سمبال په دې برخه کې خلکو ته آسانتیاوې برابروي. د حج د متبرکو اماکنو په شاوخواکي هم د سکه اندازو ټیلیفونونو پر مختللي شبکې په کار اچول سوي دي.

21ـ د مکې مکرمې راډیو او ټلویزیون

علامه محمد طاهرکردي وایي: باید اعتراف وسي او د تاریخ په پاڼوکي درج سي چې د

سعودي راډیويي خپرونو رامنځته کوونکی، ملك سعود دی. کله چې دی لا ولیعهد وو په همدې نوي پېرکي په دې خبره باندي په پوهېدو سره چې راډیو د حکومت ژبه او د خلکو د شعور د ویښولو او د هغو د ژوندانه د پرمختیا او د هغو د یوله بله اوبهرنۍ نړۍ سره د اړیکو د ټینګتیا ډېره ښه وسیله ده، نو د هغې د رامنځته کولو په فکرکي سو.

د 1368س.کال په وروستیوکي چې د 1949ع.کال سره سمون خوري د عرفې د ورځې د سهارد رڼا په خپرېدو سره د لومړي ځل لپاره د مکې راډیويي خپروني پیل سوې او تر ټولو لومړي دا غږ ځني خپو رسو :

"هنا مکآ المکرماَ ... ایها المسلمون في مشارق الارض و مغاربها... سلام الله علیکم من الارض الطاهراَ ". یعني: " دا مکآ مکرمه ده ... ای د نړۍ د لراو بر مسلمانانو... له دې سپېڅلي مځکي څخه تاسوته سلامونه لیږو ."

دغي راډیو لومړي د یوې (3) کیلوواټه لېږدونکي (مرسلې) په وسیله خپرونې کولې.

د 1374س.کال دکوچني اخترد میاشتي پر26 نېټه په مکه کې د " المدیریاَ العاماَ للاذاعاَ و الصحافاَ و النشر" په نامه اداره رامنځته سوه . په 1375س. (1955ع.)کال کې د مکې له راډیوڅخه دنوي لس کیلو واټه مرسلې په واسطه خپروني پیل سوې او د دې ترڅنګ یې په سټډیوګانو کې هم سمون او پراختیا رامنځته سوه، چې په دې لړکي دجدې د پخوانۍ سټډیو پرځای دوې نوي سټډیوګاني نصب سوې .

په کال 1377س. (1957ع.)کې د مکې راډیو ته یوه نوې پنځوس کیلو واټه مرسله په کار واچول سو ه او د دې سره سم د یوې بلې قوي (450)کیلوواټه مرسلې د نصبولو لپاره کار پیل سو. چې همدا اوس د مکې مکرمې راډیو د ډېرو قوي او پرمختللو مرسلو له لارې نړۍ والي خپروني کوي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وايي: کله چې په نړۍ کې راډيويي خپروني پيل سوې او خلکو په سعودي کې راډيو ګاني واخيستلې په هغود سندرو نيول په ډېره سختي سره منع وه. اوکه به چا له راډيو څخه سندري اورېدلې حکومت به تعقيباوه او راډيو به يې ور ماتول. خو بيا په دې هکله کرارکرار نرمښت راغی، څو چې خبره اوسني حال ته راورسېده .

اما د ټلويزيون له لاري د لومړی ځل لپاره په کال 1378س. (1959ع.)کې په مصر کې خپروني پيل سوې او په سعودي کې د 1385س.کال په لومړۍ خورکي په مکه مکرمه کې ټلويزيون لومړنۍ امتحاني خپروني وکړې، چې بيا په ټوله سعودي عربستان کې دغه خپروني عامي سوې.

په دې وروستيوکلونوکي د سعودي عربستان د ټلويزيون دوه چينله او د راډيو)23(

ستېشنه، د حج پرمهال د حج په اړه اسلامي معلوماتي خپروني کوي،ځيني يې د حج د مناسکو بهير په ټوله نړۍ کې خپروي او (12) راډيو ستېشنه په بېلو بېلو بهرنيو ژبو،له هغو څخه په پښتو او دری هم نړۍ والي خپروني کوي. دغه راز د سعودي ټلويزيون او راډيو د حج په مهال د اسلامي او عربي هيوادو ټلويزيونونو او راډيو ګانو ته هم خپل پروګرامونه لېږدوي .

22ـ په مکه مکرمه کې له موټرانوکاراخيستل

په کال 1340س.کې د لومړی ځل لپاره مکې مکرمې ته موټر ورغی. دغه موټر د هندوستان يوه مشر سوداګر د حجاز پخواني واکمن د مکې شريف حسين ته په سوغات کې ورکړ. خو شريف حسين له هغه څخه ډېر لږ کار اخيستی، ځکه يو هغه د آس د سپرلۍ ډېر شوقي وو او بل دمکې شريفي تنګي او لوړي ژوري کوڅې د موټرچلولو ته نه وې جوړې .

په کال 1343س. کې چې ملك عبدالعزيز پرحجاز واکمن سو تر ټولو لومړی د حرمينو شريفينو سړکونه پراخه او پاخه جوړ سول .

په 1346س. کې مکې مکرمې، مدينې منورې او جدې ته له لوېديزو هيوادونو څخه د موټرانو د واردولو لپاره يوه کمپنۍ پرانيستل سوه چې دا چاري وروسته ډېري پراخي سوې .

تر 1348س.کال وروسته په مکه مکرمه کې د موټرانو استعمال ډېر زيات سو چې ورسره سم کال په کال د حاجيانو شمېره هم مخ پر زياتېدو سوه .

په 1373 س. کې چې ملك عبدالعزيز وفات سو په مکه کې د اوښ او آس نوم لا نه وو او د ښار پرسړکونو په هرلوري کې ګرندي ګاډي تر سترګوکېدل. اوس هلته داسي کور په مشکل پيدا کيږي چې موټر دي نه لري او د ډېرو شتمنوکورنيو هر غړی ځانته موټرلري .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پاکي دا هم باید ووایو چې اېرکنډېشنډ بسونه په کال 1398 س. کې په مکه مکرمه کې په کار ولوېدل.

23ـ د مکې مکرمې چاپ خونې

زموږ سپېڅلي کتاب قرآن کریم د لومړځل لپاره په عربي تورو په کال 1113س.کي د آلمان په هامبورگ ښارکي چاپ سو، چې د دغه چاپ يو ټوك او س هم د مصرد قاهرې په

"دارالکتب العربیآ المصریه " کي خوندي دی. بیا په کال 1516ع.کي قرآن کریم د ایټالیې په بندقیه ښارکي چاپ سو. تردې مهاله په اسلامي هیوادونوکي مطبعې نه وې، ځکه نو قرآن کريم هلته چاپېدی.کله چې په عثماني ترکیه کي د دريم سلطان احمد په وختوکي مطبعه په کار ولوېده. د ترکيې شیخ الاسلام په هغې کي د نورو کتابونو د چاپولو د جواز فتوا ورکړه خو د قرآن چاپول يې په هغې کي جایز و نه بلل. بیا عثماني دولت مطبعه بنده کړه. بیا چې لومړی سلطان عبدالحمید پاچا سو بیرته يې د مطبعې په کار اچولو ته اجازه ورکړه. بیا د لومړی سلطان محمود په وختو کي هغې ته ډېره پاملرنه وسوه او لومړی کتاب چې د ترکیې په آستانه کي چاپ سو " صحاح جوهري " وو، چې په کال 1295س. کي يې د چاپ چاري بشپړي سوې .

په کال 1271س.کي د تونس امیر محمد پاشا بای هلته مطبعه په کار واچول. په کال 1698ع. کي په حلب کي مطبعه په کار ولوېده. د لبنان یوه ډېره پخوانۍ مطبعه " قزحیا " ده چې په 1733ع. کال کي تاسیس سوه او لومړی يې په سرياني او بیا يې په عربي تورو هم د چاپ کار ترسره کاوه. دغه رازد بیروت ډېره پخوانۍ مطبعه " الشویر" ده چې په 1733ع. کي يې د لومړځل لپاره د داود ﷺ مزامیر په چاپ کړه. د بیروت بله ډېره پخوانی مطبعه " القدیس جاورجیوس " ده چې په کال 1753ع.کي په کار ولوېده. بیا په کال 1822ع.کي په مالټا کي د امریکې یوه مطبعه په کار ولوېده چې بیا په کال 1834ع.کي بیروت ته ولیږدول سوه. په کال 1848ع.کي المطبعآ الکاثولیکیآ په بیروت کي تاسیس سوه چې لومړی يې په ډېرینو او بیايې په حروفي تورو مواد چاپول. چې دا ترټولو لویه مطبعه ده، کومه چې په عربي، انگریزي، یوناني، سرياني، عبراني او ارمنستاني ژبوکتابونه چاپوي. په مصرکي د لومړی ځل لپاره په کال1798ع.کي ناپلیون بوناپارت مطبعه نصب کړه. ناپلیون کوم چې پرمصر يې یرغل کړي وو په دغه مطبعه کي خپل فرمانونه او اوامر په عربي ژبه چاپول. دغه مطبعه چې " المطبعآ الاهلیه " (ملي مطبعه) نومېدل په قاهره کي ترکال 1801ع. پوري له مصرڅخه د فرانسویا نو د وتلوتر مهاله وه. بیا تر(20) شلوکالو په مصرکي مطبوعاتي کار بندوو. څو چې محمد علي پاشا هلته واك ته ورسېدی، دغه مطبعه يې بیرته په کال 1821ع.کي فعاله کړه او په مطبعآ بولاق ونومول سوه. ځکه چې وروسته هغه په بولاق نومي ځای کي نصب سوه او ترهرڅه لومړی يې په کال1822 ع.کي ایټالویې ـ عربي قاموس چاپ کړ. دغه مطبعه تر نوي کالو زیاته فعاله وه. په عربي نړۍ کي دا ترټولو لویه مطبعه وه چې بیا په مطبعآ الامیریآ ونومول سوه. او تر اوسه ډېرکتابونه په ډېر ښکلي قطع او صحافت چا پوي. پس له دې په مصر اونوره عربي نړۍ کي یو په بل پسې ډېري مطبعې راووتلې. د افغانستان لوی مفکرحضرت علامه سید

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمال الدین افغاني (رح) له هیواده وتلو ته ترمجبوربېدو وروسته امیرشیرعلي خان ته د اصلاحاتو یو پروګرام پرېښود. چې هغه د دغه پروګرام د پلي کولو پربنسټ په کال 1287س. (1870ع.) کې د مصطفوي مطبعې په نامه یوه مطبعه د لومړی ځل لپاره افغانستان ته راوړل. چې بیا زموږ په هیواد کې د مطبوعاتوچاري ډېري ښې پرمخ ولاړې. مګرله بده مرغه اوس زموږ د هیواد طباعتي چاري په ډېرو ابتدائي

وسایلو ترسره کیږي او زیاتره کتابونه مو په بهرکي چاپیږي، خو مکې مکرمې ته ترموږ ډېر وروسته په کال 1303 س.کي د حجاز والي عثمان پاشا نوري د لومړی ځل لپاره یوه وړه مطبعه راوړه اوحرم شریف ته نژدې په جیاد محله کي یې په کار واچول. د عثمان نوري پاشا دغه مطبعه د مصر په مطبعآ الامیریآ پوري اړه درلوده او مطبعآ ام القرٰ ی یې ورته ویل، چې بیا په سعودي پېرکي په نوو وسایلو سمبال سوه او په (مطبعآ الحکومآ) ونومول سوه. بیا په کال 1327س. کي شیخ محمد ماجد کردي په خپله ځاني پانګه یوه مطبعه په الفلق محله کي په خپل کورکي د (المطبعآ الماجدي) په نامه ودرول چې زښت زیات کتابونه یې په طبع کړه. بیا په کال 1345س. کي شیخ محمد صالح نصیف په مکه مکرمه کي المطبعآ السلفیه په کار واچول چې بیایې خرڅه کړه . دغه رازد طبع و نشر لپاره عربي شرکت په مکه مکرمه کي د المطبعآ العربیآ په نامه یوه مطبعه په کار واچول چې د (صوت الحجاز) جریده یې په چاپول،کومه چې بیا په (جریدآ البلاد السعودیآ) ونومول سوه. بیا په کال 1373س.کي ځینو کسانو د مطابع الندوه په نامه مطبعه په کار واچول. بیا استاد صالح محمد جمال یوه مجهزه مطبعه، بیا استاد احمد السباعي د (مطبعآ قریش) په نامه او بیا یې په کال 1368 س.کي د مکې مکرمې د قرآن مطبعه تاسیس کړه او بیا نوري ډېري مطبعې یو په بل پسې راووتلې، چې دادی اوس مکې مکرمې اوسعودي عربستان په ښکلو قرآنونو او ښوکتابونو چاپولو اوجلد جوړولوکي نړۍ وال نوم ګټلی دی .

24ـ د مکې مکرمې اخبارونه او جرائد په عربي نړۍ کي لومړی عربي اخبار په کال 1799 ع.کي د مصر په قاهره کي د (الحوادث الیومیه) یعني ورځنۍ پېښې په نامه د ناپلیون بوناپارت لخوا راووتی، بیا لومړنی اخبارچي په کال 1858 ع.کي په لبنان کي راووتی (حدیقآ الاخبار) نومېدی. بیا په کال 1865 ع. کي په دمشق کي د (سوریا) په نامه اخبار راووتی. په کال 1869ع.کي په عراق کي د (الزوراء) په نامه جریده راووتل. په کال 1879ع.کي په یمن کي د (صنعاء) په نامه جریده راووتل او په 1904 ع.کي په فلسطین کي د (النفیر العثماني) په نامه جریده راووتل. په مکه مکرمه کي لومړۍ جریده د (الحجاز) په نامه په کال 1301 س. کي راووتل. دغه جریده چې په عربي او ترکي ژبو یې علمي او ادبي لیکنې خپرولې په اوونۍ کي یو ځل د عثماني دولت لخوا تر 1334س.کال پوري خپرېدل اوکله چې په دغه کال د عثماني ترکیې واك پر مکه پای ته ورسېدی، د دغي جریدې خپرول هم پای ته ورسېدل. دغه جریده په څلورو مخونوکي په امیریه مطبعه کي چاپېدل. په کال 1327س.کي په جده کي د (الصفا) په نامه جریده په عربي ژبه را ووتل او تر یوې ګنې خپرولو وروسته بنده سوه. دغه راز په همدغه کال په جده کي د (الاصلاح) په نامه جریده د راغب مصطفی توکل لخوا راووتل چې د لیکنې چاري یې د یوه لبناني ورځپاڼه لیکونکي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اديب هراوي په غاړه وې. دغه جريده هم څو مياشتي وروسته بنده سوه. دغه شان په کال 1327س.کي په مکه مکرمه کي د (شمس الحقيقاَ) په نامه ورځپاڼه په عربي او ترکي ژبو د محمد توفيق مکي په مسؤول مديريت راووتل، چې مرستيال يې ابراهيم ادهم وو. دغه اخبارچي په مکه کي د يووالي او پرمختګ د ټولني خپرنيز ارګان وو هم څو مياشتي وروسته بند سو. بله جريده په کال 1334س.کي د (القبلاَ) په نامه په مکه کي راووتل چې دا هم د لاري په لومړي سرکي ودرېده. په کال 1338س. کي د (الفلاح) په نامه جريده راووتل . دا جريده د مخه په سوريه کي خپرېده، خو کله چې فرانسويان سوريې ته ننوتل، د دغي جريدې خپروونکي عمرشاکر هغه په حجاز کي خپره کړه .

دغه راز په همدغه 1338س.کال کي د مکې د کرني د ښوونځي د زده کونکو لخوا د کرني يوه مياشتنۍ مجله راووتل چې د هغې خپروني هم پايښتي نه سوې. په کال 1343س. کي په جده کي د (بريد الحجاز) په نامه اوونيزه جريده راووتل چې تر 52 ګڼو خپرېدو وروسته په همدغه کال بنده سوه. دا د شريف حسين د وختو وروستۍ جريده وه. بيا د دغه 1343س.کال د لومړۍ خور پر 15 د ملك عبدالعزيز د پېر په لومړيوکي

د (ام القرٰی) د جريدې لومړۍ ګڼه راووتل. بيا په کال 1347س. کي د (اصلاح) په نامه ديني او اخلاقي مياشتنۍ مجله راووتل، خو په کال 1349س. کي بيرته بنده سوه. په کال 1350س. کي د (صوت الحجاز) په نامه جريده د شيخ محمد صالح نصيف لخوا راووتل چې بيا د دغي جريدې امتياز شرکاَ الطبع و النشر العربياَ ته ولېږدول سو او په اوونۍ کي يوځل، بيا دوه ځله راوتل. بيا د جګړې په کلونوکي دکاغذ د نشتوالي له امله بنده سوه. بيا په کال 1365س.کي د (البلاد السعودياَ) په نامه راووتل چې دا ځل په اوونۍ کي دوه ځلي او بيا دري ځلي خپرېده. بيا په کال 1373س.کي ورځپاڼه سوه. دغه اخبارد عربي صحافت او ثقافت حق ډېر ښه اداکړ،چې د هري تپۍ خلك يې لولي. په کال1355س.کي د (المنهل) په نامه مياشتنۍ ادبي مجله په مدينه منوره کي د استاد عبدالقدوس الانصاري لخوا خپره سوه. دغه مجله چې د علم او ادب په ارشوکي ښه وځلېده د 1365س.کال څخه په مکه مکرمه کي هم خپرېږي. بيا د 1366 س.کال د خدای تعالی په مياشت کي د (مجلاَ الحج) مياشتيزه راووتل چې لومړی مسؤول يې استاد هاشم زواوي وو او په کال 1370س.کي يې د تاريخ القويم مؤلف علامه محمد طاهرکردي مسؤول مدير سو. دغه مجله په عامه توګه اسلامي مسايل او په حج پورې اړوند مسايل څېړي. په دې ډول په عامه توګه د سعودي او په ځانګړې توګه د مکې مکرمې د ډله ييزو اړيکو وسايلوکه دولتي دي،که شخصي ډېره پرمختللې ښه غوره کړې اود ژورناليستيکو اصولو سره سم پر عربي ژبه سربيره په نورو ژبوهم په زړه پوري خپروني کوي چې کميت او کيفيت يې لا هم ورځ تربلي مخ پر زياتېدو او ښه کېدو دی .

25ـ د مکې مکرمې عامه کتابتونونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مکه مکرمه او مدینه منوره کي له شپږمي لېږدیزي (هجري) پېړۍ څخه کتابتونونه وه کوم چې د اسلام خلفا وو او امراوو به دحرمينو شريفينو د مدرسو د زده کوونکو لپاره کتابونه ورکول. پيرغلام دستګيرنامي په خپل (تاريخ مکه معظمه) کي د مکې مکرمې دوه عامه کتابتونونه راښيي. چې يو يې د " سليمانيه " په نامه يادېدی کوم چې د باب السلام سره په در يبه نومي ځای کي وو او عثماني پاچا سلطان عبدالمجيد خان تاسيس کړی وو. په دې کتابتون کي د بېلا بېلو موضوعاتو په هکله کتابونه راغونډ سوي اوله قسطنطنيې څخه هم ډېر ډول ډول کتابونه ورلېږل سوي وه. بل د حجاز د پخواني والي شرواني زاره محمد رشدي پاشا کتابتون ووکوم چې د مسجد الحرام په باب ام هانئ کي وو. په دې کتابتونونوکي ډېرکتابونه په عربي او ځيني په فارسي، اردو، ترکي او جاوي ژبو وه. پير غلام دستګيرنامي وايي : " له دغوکتابونو څخه ځيني غلا سول او ځيني سيلاب ضايع کړه". خو نه وايي چې کله او د چا لخوا غلا سول. اما دونه وايي چې دغه کتابتونونه د نجديانو ترپېرد مخه وه. او د سيلاب کال هم 417 يادوي چې دا هم تېروتنه ده . علامه محمد طاهرکردي هم د تاريخ القويم په دوهم ټوک کي وايي چې په مکه مکرمه کي د وه کتابتونونه سته چې يو يې د (مکي حرم) کتابتون دی کوم چې څو پېړۍ پخوا د عثماني ترکانو يوه واکمن تاسيس کړی وو. او لومړی ځای يې د زمزم د څا د پاسه وو. کله چې ترکي دولت د مسجد الحرام ودانۍ له سره جوړه کړه دغه کتابتون يې د مسجد الحرام دننه، په باب الدريبه کي په يوه خاص ځای کي ځای پرځای کړ. بيا کله چې سعودي حکومت په کال 1375س.کي د مسجد الحرام په پراختيا ګوتي پوري کړې او باب الدريبه يې ونړول دغه کتابتون يې د باب السلام په خوا کي ځای پرځاکړ او دغه ځای له پخواني ځايه ترسلو مترو زيات ليري نه دی. له پورته خبرو څخه ځرګنديږي چې دغه کتابتون هماغه سليمانيه کتابتون دی. بل کتابتون علامه کردي د مکې مکرمې د کتابتون په نامه راښيي کوم چې اوس د غزې په بازارکي د رسول ﷺ د زېږېدني په ځای کي ځای پرځای سوی دی. د رسول ﷺ د زېږېدو ځای په کال 1370س.کي د مکې د پخواني ښاروال شيخ عباس قطان او د هغه د زوی لخوا له سره جوړ سو. دغه ښاروال وصيت کړی وو چې په دغه ځای کي دي يو سترکتابتون پرانيستل سي. علامه کردي وايي چې دغه کتابتون د څوکالو راپه دې خوا تاسيس سوی دی. ښايي د دې کتابتون يو څه کتابونه د هماغه شرواني زاده د کتابتون وي او له هماغه پخواني ځايه لېږدول سوی او درسول ﷺد زېږېدو په محل کي اوډل سوی وي او ځيني نورکتابونه هم پر زيات سوي وي. دغه رازعلامه کردي د تاريخ القويم په څلورم ټوک کي ليکي :" د حرم د ځانګړي کتابتون د جوړولو په اړه د واکمنو لخوا امر سوی دی. (نېټه يې نه ده ښوولې) . د دغه کتابتون لپاره چې د مکې مکرمې کتابتون به نوميږي د مسجد الحرام د باب الملك عبدالعزيز د مخامخ ميدانۍ په سرکي، مناسب ځای ټاکل سوی دی. پردغه ځای باندي چې کوم زاړه کورونه وه د هغو له څښتنانوڅخه په نه ميليونه رياله رانيول سول او د کتابتون د ودانۍ کار به د شپږو ميليونو ريالو په لګښت بشپړ سي". په 1423س.کال کي په رياض کي د تاريخ مكآ المكرماَ په نامه د عالمانو د يوې ډلي لخوا په يوه نوي څپاره سوي کتاب کي د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"مکتبآ مکآ " په نامه یوکوچنی کتابتون ښوول سوی چې حرم ته نژدې واقع دی اونادري خطي نسخې او ډېر ښه کتابونه پکښې سته. دغه راز د مکې مکرمې په " حي الزاهر" کې د پوهنې د ادارې اړوند عامه کتابتون، په " حي العوالي " کې د " مکتبآ جامع الفرقان " په نامه اود " ام القری " د پوهنتون اړوند کتابتون هم سته.

26ـ ښوونه او روزنه او د مکې

د زده کړو منځې په نړۍ کې هر ولس که هرڅونه بې څواکه او جاهل هم وي بیا هم د پوهنې د ښوونې لپاره بېل اوځانګړې ځایونه لري. خو دغه ځایونه د یوه ولس د ښوونې د قابلیت د فطري استعداد له مخې په ځینو کې لږ وي او په ځینو کې ډېر. په مکه مکرمه کې تر اسلام د مخه لا د هغه مهال د شرایطو سره سم ښوونځې وه. وایې چې د رسول الله د مېرمنې بي بي خدیجې د اکا زوی ورقه بن نوفل په عبراني ژبه لیکل کول. او د انجیل آیتونه یې هم لیکل چې له دې څرګندیږي چې هلته د هغه په وړوکوالي کې د لیك لوست منځې (مرکزونه) وه. د مکې مکرمې په اسلامي پېر کې رسول لومړنی ښوونکی وو. هغه به خلکو ته د قرآن کریم تلاوت او تفسیرکاوه او د اسلام مبارك دین به یې ورته روښانه کاوه. رسول به دغه چارې په جومات او له جومات څخه بهر ترسره کولې؛ لکه چې خلکو به پوښتنې ځنې کولې او ده به جوابونه ورته ویل. وروسته دغه چارې راشده خلفاوو، اصحابو، تابعینو او علماوو او فقهاوو ترسره کولې. ښوونکی به د جومات په یوه خوا کې ناست وو، خلك به پرراګرځېدلې وه. او د پوښتنو له لارې به یې پوهه ځنې ترلاسه کول. عالم به اړنه وو چې د یوې ټاکلې موضوع په هکله ښوونه وکړې؛ بلکې هغه به خلکو ته نصیحت کاوه او د علم او پوهې په بېلو بېلو برخو کې لکه د شعر، نحوې، لغت، تفسیر، حدیث او فقهې او نورو په هکله به یې د هغو پوښتنو ته جوابونه ویل چې په دې ډول پوهنې او د هغې ښوونې په سیخه توګه د اسلامي ټولنې سره اړیکې لرلې. د هغو د اړتیاوو سره د مستقیم تماس په لرلو سره به یې هغو ته خدمت کاوه او د هغو غوښتنو ته به یې جواب وایه. چې هم ښوونه او هم ښوونکې او هم زده کوونکې آزاد وه. او د آزادۍ په فضا کې به یې علم او پوهه ترلاسه کول او دولت به هیڅ مداخله نه پکښې کول. ځکه چې نه ښوونکې د دولت لخوا دې چارې ته ګومارل سوې وه او نه یې کوم معاش ورکاوه. چې دا د اسلام تر راڅرګندېدو وروسته په لومړیو وختونو کې د علم او پوهې د غوړېدو، خپرېدو او تنوع ډېر با ارزښته عوامل جوت سول. بیا څنګه چې د دغسې تعلیم او تعلم چارو پراختیا وموندل، نو بېل ځایونه ورته وټاکل سول . دغه ځایونه به یې مدرسې بللې، چې ځینې به د جومات ترڅنګ او ځینې به بیلې وې. د دې ترڅنګ د ماشومانو د ښوونې او روزنې لپاره هم بېل ځایونه جوړ سول چې (کتاتیب) به یې ورته ویل. په تاریخ القویم کې وایې چې د مکې مکرمې خلکو د مکې مکرمې او نورو عربو د لومړنیو زده کړو منځو (مرکزونو) ته لومړی کتاب یا مکتب (ښوونځی) ویل. بیا یې د مهالونو په تېرېدو سره، چې مدنیت څه ډېرخپور سو دغو منځو ته مدرسه وویل، چې د درس او تدریس د ځای معنا ورکوي. او کټ مټ هماغه مکتب او ښوونځی باله سې. اوس عرب د لومړنیو زده کړو منځو ته د کُتاب، مکتب او مدرسې درې سره نومونه کاروي او هسې نه ده لکه مورږ چې مدرسه یوازې د دیني علومو د ښوونې ځای ته وایو. دغسې عرب د لوړو زده کړو منځو ته " کلیآ " (پوهنځی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

) او " معهد " (انستيټيوت) وايي او پوهنتون ته " جامعاً " وايي. د علم او پوهې د خپرېدو ډېرلرغوني منځې مکه او مدينه بلل سوي دي؛ لکه چې دغه دوه ښارونه د تفسير، حديث، فقهې او تاريخ پرعلومو سربېره د شعر، ادب او نورو هنرونو په برخه کې هم ډېر مشهور وه. وايي کله چې حضرت محمد ﷺ مدينې مورې ته ورغی هلته د ماسکه نومي ځای يوه يهودي کوچنيانو ته ليکل ورښوول. پردې سربېره هلته څه باندې لس تنه داسې کسان وه چې په ليك لوست پوهېدل چې له هغو څخه يو زيد بن ثابت ووکوم چې په عربي او عبراني ژبو يې ليکنې کولې او بيا د رسول ﷺ د ليکونکو د ډلې غړی سو. دغه راز د مدينې منورې د اوس، خزرج او ثقيف قبايل هم په ليك لوست پېژندوی (مشهور) وه.

تاريخونه راوړي چې رسول ﷺعبدالله بن سعيد بن العاص ته امر وکړچې خلکو ته په مدينه منوره کې ليك لوست زده کړي او وايي چې دغه صحابي ډېر ښه ليکونکی وو .

له دې څرګنديږي چې ترمکې مکرمې په مدينه منوره کې ليك لوست ډېر خپور سوی وو. په اسلامي پېر کې مسلمانانو په مدينه منوره کې د ليك لوست چارو ته زيات پام اړاوه. وايي کله چې د بدر په غزا کې مسلمانانو يوه ډله قريش اسيرکړل. د هغو نالوستي يې په فديه ورکولو خوشي کړه،خو د لوستو فديه يې دا وټاکل چې هرلوستی دې د مدينې لسو تنو کوچنيانو ته ليك لوست وښيي. ابن ثعلبه وايي چې د رسول ﷺڅخه مې وغوښتل چې يوڅو ته سپارښتنه وکړه چې ليك لوست را زده کړي. نو هغه مبارك په دې هکله ابي عبيده بن الجراح ته سپارښتنه وکړه او ما ته يې وويل چې داسې سړي ته مې وسپارلې چې تعليم او ادب ښه در زده کړي .

په تاريخ القويم کې وايي لومړی سړی چې کوچنيان يې په ښوونځيوکې د زده کړې لپاره راغونډ کړه حضرت عمر ؓ وو. هغه د هغو ښوونکی، عامر بن عبدالله الخزاغي وټاکي او لګښت يې له بيت المال څخه ورته مقرر کړ .

داسې ښکاري چې د اسلام د مشرانو سره هماغه وخت لا د نا پوهو او نالوستو خلکو په پوهنه اود ليك لوست په ګېنه د سمبالولو غم وو. خو د هغو له دې څخه ښه نه راتله. وايي چې حضرت عمر ؓد يوه اعرابي سره مخامخ سو او ورته ويې ويل چې څه لوستلای سې؟

هغه ورته وويل : هو. نو حضرت عمر ؓورته وويل چې ام القرآن ووايه. (د ام القرآن معنا ده د قرآن مور خو په اصطلاح کې د فاتحې [الحمد لله] سورې ته وايي). اعرابي ورته وويل: قسم دی که مې له لوېو څخه لا څه زده دي ته يې د مور خبره را ته کوې. نوحضرت عمر په دره وواهه او مکتب ته يې واچاوه چې څه ليك لوست زده کړي. هغه ترڅه مهاله هلته واوسېدی او بيا ځني وتښتېدی. کله چې خپل کلي کور ته ورسېدی دا شعر يې ووايه:

اتيـت مهـــاجرين فعلموني ثلاثآ اســـطرمـتتابعـات

كـتاب الله فـي رق صـحيح و آيات الـقرآن مفصـــلات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخطوا لي اباجاد و قــالوا تعلــم سعفصاً و قريشـا ت

و مــا انا والــكتاباَ والتهجي و ما خط البنين مع البنات

يعني له مكې راغلو مهاجرو ته ورغلم، هغو درې پرله پسې كرښې راوښوولې، يو د خداى كتاب په ښه او درسته باريكي سره، بل د قرآن مفصل آيتونه او بل يې ماته د ابجد توري وكښل او راته ويې ويل چې" سعفص" او " قرشت " زده كړه. او زه وګوره او ليك اولوست اوحروف تهجي ؟ او زه وګوره او دكوچنيو هلكانو او نجونو غونډي ليك زده كول؟!

په هر صورت وروسته اسلام په دې برخه كې ستر او له وياړه ډك برياليتوبونه تر لاسه كړه او د اسلام په رڼا كې علوم او فنون هره خوا خپاره سول. هره خوا لويي او وړې مدرسې ډېري سوې او ستر عالمان او شخصيتونه يې وروزل.

په دې لړكي مسجد الحرام د دې ترڅنګ چې د مسلمانانو سترعبادت ځى وو. د هغو د اولادونو ډېر ښه ښوونځى او د اسلامي علومو د زده كړي معتبر پوهنتون هم وو. په دې ستر عبادتځي او پوهنتون كي به ديني او عربي علوم لكه تفسير، حديث او د څلورو مذهبونو فقه، بديع او بيان، صرف او نحو او نور، د سترو اوجامعو پوهانو او عالمانو لخوا تدريسېدل او د تاريخ په اوږدوكي يې اسلامي ټولني ته ډېر ستر او نوميالي عالمان وړاندي كړي دي .

پرمسجد الحرام سربېره په مكه مكرمه كي نوري مدرسې هم وې لكه د يمن د واكمن الملك الافضل عباس بن الملك المجاهد مدرسه چې په كال 770 س. كي يې په مكه مكرمه كي د امام شافعي د مذهب د فقهاوو لپاره جوړه كړه. يا لكه د (دارالعجله) مدرسه چې د دغه كال په شاو خوا كي د حنفي مذهب د فقهاوو لپاره جوړه سوه. يا د بنګال د واكمن

غياث الدين اعظم شاه مدرسه چې په كال 813س. كي د اسلام د څلورو مذهبونو د فقهاوو د تدريس لپاره تاسيس سوه او داسي نوري ډېري مدرسې چې د ټولو يادول دلته امكان نه لري .

خو داسي ښكاري چې د عثماني تركانو د واك په وروستيوكي د 1300س.كال په د مخه وختونوكي په مكه او نورو ځايونوكي د تعليم او تعلم چاري ډېري بابېزي سوي وې. اما د دې سره سره هم دغه مهال لاندي مدرسې په مكه مكرمه كي موجودي وې :

_1رشديه مدرسه چې لومړى مسجد الحرام ته نژدې په اجيادو كي وه او بيا يې د المعلا خواته ولېږدول. دغه مدرسه بيا په " المدرساَ السعودياَ " ونومول سوه. بيا په كال 1375س.كي د هغې پرځاى " رحمانيه ثانوي مدرسه" رامنځته سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

_2مدرسآ برهان اتحاد .

_3مدرسآ الفخريآ العثمانيه .

_4مدرسآ الخيريآ کومه چې د 1315س. په شاو خوا کي د مکې يوه اوسېدونکي شيخ محمد بن حسين الخياط تاسيس کړې وه. د دغي مدرسې نوم د شريف حسين په وختو کي په

"مدرسآ الراقيه " واوښتی .

_5مدرسآ الزراعيآ کومه چې شريف حسين تاسيس کړه او استادان يې له بيروت څخه ورته راوغوښتل . (دغه څلور مدرسې اوس نسته) .

تر 1300 س. کال په وروسته موده کي په مکه مکرمه کي د قرآن کريم د زده کړي او حفظ، د ليك لوست د زده کړي او د املاء او حساب د مباديو د زده کړي لپاره ځيني نور لومړني ښوونځي هم پرانيستل سول. خود دې سره سره ډېرو خلکو د جهل او نا پوهی په تور تم کي د بي وزلۍ شپې سبا کولې او لږخلك د علم او پوهي له نعمت څخه برخمن وه. چې په عربي او ترکي ژبو يې ليك لوست کاوه او زياتره دولتي چارواکي ، سوداګر او د مکې اشراف وه. اما په سعودي پير کي کله چې په نوره نړۍ کي د علم او پوهي رڼا هره خوا خپره سوه او نوي علمي او مدني پرمختګونه رامنځته سول د 1355س. کال را په دې خوا په سعودي عربستان کي علم هره خوا خپور سو. ښوونځي او پوهنتونونه ډېرسول. په عصري وسايلو سمبال سول. په ښوونيز او تحصيلي نظام کي سمون رامنځته سو. د تعليم او تدريس په چارو کي ډېر په زړه پوري پرمختګونه وسول. له سعودي عربستان څخه بهرته د لوړو زده کړو لپاره د زده کونکو لېږل عملي سول او په ټولو دولتي او ولسي تعليمي منځوکي د انګريزي، فرانسوي او نورو ژبو ښوول عام سول. د دې سره جوخت د سعودي هيواد په نورو ټولنيزو او فرهنګي برخوکي په زړه پوري بدلونونه رامنځته سول، چې د دې پرمختيا وو په رڼا کي د تاريخ القويم او نورو په مطالعه په دې وختوکي يوازي په مکه مکرمه کي پر ولسي مدرسو سربېره (51) لومړني ښوونځي، اووه منځني، دوه ثانوي ښوونځي، درې انستيټوټه او د جامعآ ام القرى په نامه سترپوهنتون سته چې دا شمېره اوس نوره هم زياته سوې ده او په بېلو بېلو علمي ساحوکي شاګردان روزي.

27ـ ام القرى پوهنتون

ام القرى پوهنتون د سعودي له سترو پوهنتونونو څخه دی،کوم چې په مکه مکرمه کي واقع دی. د دې پوهنتون لومړنی زنۍ د شريعت پوهنځی وو چې په 1369س. کال کي پرانيستل سو او په کال 1391س. کي د څو نورو پوهنځيو سره په جده کي د ملك عبدالعزيزپه پوهنتون پوري وتړل سو. خو په 1400س. کال کي په مکه مکرمه کي د جامعآ ام القرى په نامه پوهنتون رسماً پرانيستل سو. دغه پوهنتون اووه پوهنځي اود بهرنيانو لپاره د عربي ژبي د زده کړي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

انستيتوت لري اود طايف د روزني پوهنځی هم پوري تړلی دی. په دغه پوهنتون کي د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه زده کوونکي شامل دي اود ماسګترۍ او دکتورا په سويه ډېر شمېراسلامي پوهان ځني وتلي دي

۞۞۞

28ـ ډېري ستري تاريخي مدرسې

صولتيه مدرسه:

صولتيه مدرسه چې د مکې مکرمې په " الخندريسه " کوڅه کي واقع ده په کال 1292س. کي د شيخ محمد رحمت الله ابن خليل الله هندي لخوا پرانيستل سوه. شيخ رحمت الله د ډيلي په (کيرانه) نومي ځای کي زېږېدلی دی. چې ډېرنامتو عالم وو او د " اظهار الحق " د ډېر نامتو کتاب ليکوال دی. هغه له هند څخه مکې ته ولاړی او ډېره موده په مسجد الحرام کي په لوست ورکولو بوخت سو. کله چې په کال 1292 س.کي د " صولت النساء بيګم " په نامه د کلکتې يوه شتمنه ښځه د حج لپاره مکې ته ولاړه شيخ رحمت الله ورسره وکتل او هغه يې په مکه کي د يوې مدرسې جوړلوته وهڅول. هغې د هغه دغه خبره خوښه کړه ،کافي مقدار پيسې يې ورکړې او دغه مدرسه د هغې په نامه جوړه سوه چې په کال 1293س. کي د شاګردانو روزل پکښې پيل سول. په دغه مدرسه کي ډېرو سترو علما وو لکه د " غنياَ الناسك " د ډېر معتبر کتاب مولف علامه محمد حسن شاه سواتي او نورو درس ورکړی دی او ډېر ستر علما يې هم روزلي دي چې په مکه مکرمه کي يې ستري ستري دندي په لاس راوړي دي.

الفلاح مدرسې: الحاج محمد علي زينل چې د سعودي يو نامتو سوداګر وو او په بمبئ کي يې د جواهرو او مرغلروکارو بارکاوه په کال 1320س.کي په جده کي يوه مدرسه د (الفلاح) په نامه را وايستل. بيا يې بله مدرسه په مکه مکرمه کي په کال 1329س.کي پرانيستل. دوې نوري مدرسې يې په دبی او بمبئ کي هم په دغه نامه پرانيستي دي. د جدې دغه سوداګرد عثماني ترکيې، شريف حسين او سعودي په دروسرو مهالونو کي

د ډېر ښه نوم څښتن وو چې د ډېرو سترو بهرنيو شرکتونو سره يې اړيکي لرلې او په حجاز، پاکستان، هند، بحرين او عمان او نورو ځايونوکي يې د علومو د خپرولو لپاره د يادوني وړ خدمتونه کړي دي. دغه علم خوښوونکی سوداګر د 1389س. کال د برات د مياشتي په لومړۍ ورځ وفات سو. د الفلاح په دغو مدرسوکي ټوله ديني او عصري علوم وړيا ښوول کيږي او سترستر عالمان يې اسلامي ټولني ته وړاندي کړي دي چې ډېرو سترو دندو ته رسېدلي دي. علامه محمد طاهر کردي د تاريخ القويم او نورو ډېرو کتابونو مؤلف د مکې مکرمې د الفلاح له مدرسې څخه تر فراغت وروسته ازهر پوهنتون ته شامل سوی او له هغه څخه تر فراغت وروسته پنځلس کاله د دغي مدرسې مدرس وو.

29ـ له مکې مکرمې څخه بهرته د شاګردانو لېږل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر 1346س. يعني پرحجاز باندي د سعودي د واکمنۍ تردرې کلنۍ پورې څوك له مكې مكرمې څخه د دولت لخوا بهرته د لوړو زده کړو لپاره نه دي ليږل سوي. هغو د ګوتو په شمېر څو تنو چې د مصر په الازهر پوهنتون کې تحصيل کړی، هغه هم د دوی يا د هغو د اولياوو په تشبث وو. خو په سعودي پېرکې په کال 1346س. کې لومړۍ ډله شاګردان چې شمېر يې تر دېرشو اوړي له مكې مكرمې څخه مصر ته د لوړو زده کړو لپاره ولېږل سول. چې تر دې وروسته بېلو بېلو عربي، اروپايي او نورو هيوادونو ته د مكې څخه د شاګردانو لېږل تر اوسه تر سره کيږي. دغه راز په کال 1348س. کې د مكې د الفلاح له مدرسې څخه هم ځيني کسان د لوړو زده کړو لپاره د دغې مدرسې د مؤسس لخوا بمبئ ته ولېږل سول چې وروسته هم دې کار ته ادامه ورکړه سوه .

30ـ په مكه مكرمه کې د نجونو ښوونځي

په مكه مكرمه کې به ډېرو لږو نجونو ته په کورونو کې د هغو د کالخوايانو لخوا ښوونه کېده. خو په کال 1355س. کې د جدې يوه فاضل شتمن په خپل کورکې په يوه کوټه کې خپلې او د خپلو ګاونډيانو لونې راټولې کړې او يو سپين ږيری او متدين سړی يې د ښوونکي په توګه ورته وټاکی چې له سهارڅخه ترغرمې به يې ليك لوست ور زده کاوه. کله چې دا خبره نورو واورېده، هغو هم خپلې لونې ور ولېږلې. په مكه مكرمه کې هم دغسې وسوه. بيا په کال 1379س. کې په ټول سعودي عربستان کې د نجونو د ښوونځيو د پرانيستلو رسمي امر صادر سو. او له دغه مهاله په مكه مكرمه کې د نجونو ښوونځي يو په بل پسې پرانيستل سول. علامه کردي وايي چې: د دغو ښوونځيو ښځينه ښوونکي له بهره را وغوښتل سوې.

31ـ عربي ژبه او ادب

څنګه چې د مكې مكرمې او د هغې د شاو خوا سيمو او هيوادونو وګړي ټول عرب دي، نو زموږ دا تاريخ به هله بشپړ وبلل سي او د مكې په باب به د لوستونكي معلومات هله بشپړ سوي وي چې د عربي ژبې او ادب په هكله هم لږ څه وليكو .

32ـ عـربي ژبه

عربي ژبه د نړۍ يوه داسې پر مختللې، خوږه، روانه، سپېڅلې او ښکلې ژبه ده چې ساری يې په مشکل موندل کيږي. د دې ژبې د الفاظو مخرجونه پرغوړو ډېرښه پرېوزي. ويندود يې ډېرفصيح او بليغ، تراکيب يې ډېر زړه راکښونکي اوصوتي اهتزازات يې ډېراغېزمن دي. د دې او داسې نورو ښېګڼو اوځانګېړنو له امله وو چې لوی څښتن د خپل سپېڅلي کلام لپاره دغه ژبه وټاکل او قرآن کريم غوندي معجز كتاب يې په دغه ژبه نازل كړ. چې بېله اختلافه د عربي ژبې او ادب داسې يواځنی كتاب دی چې د هغه د يوه سورت ساری هيڅ اديب او شاعر ترننه نه دی راوړی. ترقرآن وروسته په دغه ژبه د لوی څښتن د استازي حضرت محمد ﷺحديثونه راغلي چې په عربي ادب کې بېله اختلافه د فصاحت او بلاغت او معنوي جامعيت له پلوه د زرينو ټوټو حيثيت لري. د ژبپوهانو په اند عربي ژبه د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سامي ژبو يوه څانګه ده چې د نوح د زوی سام اولادې ويل. دغه ژبه د ترلاسه سوو ډېر ليکونو، نقشونو او داسي نورو له مخي ژبپوهانو پر درو (ګړدودي) لهجوي ښاخونو وېشلې ده :

ــ1جنوبي عربي لهجه : د دې لهجې کتيبې د يمن په قتبان ، معين، سباء او نورو سيمو کي په لاس راغلي دي .

ــ2شمالي عربي لهجه : د دې لهجې کتيبې د حجاز په شمال کي د ثمود قوم د اوسېدو په سيموکي ترلاسه سوي دي .

ــ3آرامي نبطي لهجه : دغه لهجه د پورته دوو يادو سوو لهجو په نسبت نوې ده .

د دغو درو لهجو د ترلاسه سوو لرغونو آثارو څخه جوتيږي چې د هغو په ليکلو کي لومړی يو له بله ډېر توپير وو، خو وروسته د حالاتو په غوښتنه د لهجو اختلاف له منځه تللی، او د هغو د يوځای کېدو د اړتيا، په تېره د ديني تقاضا وو اواغېزوله امله، يوه سپېڅلې اوخوږه ژبه ځني جوړه سوه. په حجازکي چې کومه ژبه ويل کيږي هغه د عدنانيانو ژبه ده او دا د يمني يا قحطاني ژبي په نسبت نوې ژبه باله سي. ځکه چې عدنان د حضرت اسماعيل له اولادې څخه دی او د اسماعيل مورنۍ ژبه عربي نه وه. ده عربي ژبه له جرهمو څخه زده کړه کوم چې د يمني يا قحطاني عربو يوه قبيله وه. د جرهمو په نيکه ګانوکي قحطان او د اسماعيل په نيکه ګانوکي فلج سره وروڼه وه او موږ ته چې د جاهليت د دورې د شاعرۍ کومه پانګه راپاته ده هغه په دغه عدناني ژبه ده . څنګه چې قرآن شريف د عدناني عربو د يوې ستري قبيلې قريشو په لهجه نازل سوی دی نو دغي لهجې پرنورو لوړوالی وګاټه او پای يمني او نوري ټولي لهجې د تل لپاره ختمي سوې او يوازې د قريشو لهجه پاته سوه .

33ـ عربي ادب

د ادب معنا :

لکه چې پوهيږو ډېرو عالمانو په خپلوکتابونوکي د لغاتو د مفردا توپه ټولولو، څېړلو او تنظيمولو لاس پوري کړی، د عربي صرف او نحوي د قواعدو په هکله يې کتابونه ليکلي، ادبي کره کتني او بلاغت ته يې پاملرنه کړې او د مهالونو په اوږدوکي يې د شعر، خطبو، رسالو،کيسو، امثالو، مناظراتو اوداسي نورو ودې، پرورښت او پرمختيا ته خدمتونه کړي دي اود ادب يوې برخي ته يې پر پاملرنه بسنه نه ده کړې؛ بلکي دا ټوله يې څېړلي او راغونډ کړي دي. البته چاچي به د ادب په يوه ځانګړې ارشوکي څېړنه کوله، نو د هغې ارشو ځانګړی څېړونکی به سو او په هغې کي به يې نوم وايست. چې په دې ډول د ثقافت اوکلتور په هکله د دوی پوهه او درک عام او پراخه وو او د دې ټولو خوا وو په هکله به يې د دوی پوهه او معرفت تمثيلاوه چې له دې امله د خلکو او په خپله د فرهنګيانو لخوا د اديب او فرهنګي تعريف داسي کېدی : (هغه څوك چې د هري پوهې په يوه پلو پوه وي). چې دا صفت په عامه توګه په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو ادبي تاليفونوکي هم څرګنديږي لکه چې هيڅ يوه کتاب د ادب پر يوه ډول بسنه نه ده کړې. نودې ټکو ته په پاملرنه سره هر ويي پوه (لغوي)، پيښليك پوه، مځکپوه او د نورو پوهنو د اړخونو څېړونکی اديب باله سي. خود دوو اوسمهالومصري پوهانو، استاد احمد اسکندري او استاد مصطفٰی عِناني له نظره ادب عبارت دی له هرغوره فعاليت او تمرين څخه چې انسان د هغه په مټ د يوې ښېګڼې د ترلاسه کولو په لاره کي ورټيا او مهارت ومومي. دغه فعاليت او رياضت لکه چې په کار اوپه چاروکي په دقت او پاملرنه او د نورو له تجربو څخه، په ګټه اخيستنه، ترسره کيږي، د

حکيمانه ويناووپه پلي کولو ـ کومي چې د هرولس ژبه يې لري ـ هم تحقق مومي. ادب پوهان وايي چې په قرآن کريم کي کوم چې د ټولو سترو اخلاقي تعاليمو او انساني ښېګڼو جامع کتاب دی د ادب کلمه او د هغې مشتقات نه دي راغلي. خو لکه چې ښکاري د ادب لفظ رسول ﷺکارولی دی. روايت دی چې حضرت علي کرم الله وجهه رسول ﷺته وويل: " ای د خدای رسوله ! موږ اوتاسي ټول له يوې مور او پلارڅخه يو، خو زه وينم چې ته د عربو له پلاوو سره په داسي ژبه خبري کوې چې موږ يې په ډېرو نه پوهيږو". نو هغه مبارك وفرمايل : " ادبني ربي فاحسن تاءديبي وربيت في بني سعد ". يعني ماته زما څښتن ادب ښوولی او ډېر ښه ادب يې راښوولې. او بل زه د بني سعدو په قبيله کي روزل سوی يم . (يعني: د بي بي حليمې سعديې په کورنۍ کي روزل سوي يم کومه چې هغه مهال د عربو په قبايلو کي په فصاحت او بلاغت نومانده وه). ډاکټر عبدالحليم ندوي په تاريخ عربي ادب کي وايي : " ترکومه ځايه چې ماته معلومه ده د [ادب] لفظ د لومړي ځل لپاره په عربي ژبه کي د حضرت محمد ﷺ د مبارکي ژبي څخه راوتلی دی او غالب ګومان دادی چې ترهغه د مخه په عربي ژبه کي دغه لفظ نه ووکارول سوی". بله خبره دا ده چې د " ادب " جمع " آداب " ده نه " ادبيات ". لکه چې په هيڅ يوه معتبرکتاب کي د ادب جمع ادبيات نه ده بلل سوې. خو اکاديميسين ډاکټرجاويد د دغه ټکي د څرګندولو په ترڅ کي وايي :" که څه هم د ادبيات کلمه د ژبي د قواعدو له مخي درست محمل نه لري خو له هغه ځايه چې ډېره ښکلې برېښېدلې، ځکه نو منلې سوې او معموله سوې ده". دغه راز استاد جاويد د ادبياتو د تعريف په هکله وايي: " د ادبيه علومو مباحثو ته په پاملرنه کېدای سي چې ووېل سي چې ادبيات عبارت دي د عقايدو، اندونو، دودونو او منثورو او منظومو ليکلو او ناليکلو آثارو له مجموعې څخه. په بل عبارت د وګړو ټولي ذهني او فکري ښکارندي او لاسته راوړني او د هغو د ذوق او اندونو ېبيري او په عامه معنا د يوه ولس فرهنګ په هره لهجه او ژبه، او په هره موضوع او مطلب کي چې وي، ادبيات باله سي". د ادب په هکله خبري ډېري دي خو موږ پرهمدغونه خبرو چې ومو کړې بسنه کوو.

34ـ د عربي ادب دورې

عربي ادب د تاريخ د بېلو بېلو پړاوونو، او د مهالونو ډول ډول لوړو ژورو څخه تېر سوی او اوسنۍ بڼې ته رسېدلی دی. چې د هغه په پرمختګ او تلپاته کېدوکي يې ستر رول لوبولی دی. ځکه نو غوره ښکاري چې د هغه بشپړ تاريخ پرهغو دورو او پړاوونو ووېشو چې له هغو تېر سوی دی .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

استادجاوید وایي: " شیخ احمد الاسکندري او شیخ مصطفي العناني په[الوسیط] کي او استاد احمد حسن زیات په[تاریخ الادب العربي] کي چې د عبدالرحمان طاهر سورتي لخوا په اردو ژباړل سوی اود ډاکټر سید طفیل احمد مدني لخوا تلخیص سوی، د عربي ادب تاریخ پر پنځو دورو وېشلی دی". ددې دورو تفصیل په" الوسیط في الادب العربي وتاریخه" کي په لاندي ډول ذکر سوی دی:

_1د جاهلیت پېر: چې د اسلام په راڅرګندېدوپای ته رسیږي او موده یې (150)کاله ده.

_2د صدراسلام پېر: دغه پېرچې دبني امیه وو عصر هم پکښې راځي د اسلام له را

څرګندېدو څخه پیل کیږي اوپه کال132س.کي د بني عباسو په واکمن کېدوسره پای ته رسیږي .

_3عباسي پېر: چې د بني عباسو په واك ته رسېدو سره پیل کیږي او د تاتاریانو په لاس د بغداد په سقوط سره پای ته رسیږي .

_4د ترك توکمو د یو په بل پسې حکومتونو پېر: دا پېرد بغداد په ړنګېدوسره پیلیږي اود نوي نهضت په پیلېدو سره په 1220س.کال کي پای ته رسیږي .

_5د نوي نهضت پېر: چې په مصرکي د محمد علي پاشاالباني دکورنۍ له واکمن کېدو

څخه پیلیږي او تر اوسمهاله یې لړۍ روانه ده.

خو ډاکټرعبدالحلیم ندوي او نوردغه دورې شپږ ګڼي او داسي یې توضیح کوي :

_1د جاهلیت زمانه:

دغه مهال په دوو دورو وېشل کیږي:

لومړۍ دوره : د پنځمي عیسوي پیړۍ څخه د مخه مهال یعني الجاهلیآ الاولی .

)د جاهلیت لومړي مهالونه .(

دوهمه دوره : د پنځمي عیسوي پېړۍ څخه تر23 _ 622 ع.کلو پوري چې د اسلام تر راتلو نژدې (l50) کاله د مخه پېل کیږي او د رسول ﷺد هجرت په کال یعني 23_ 622 ع. پای ته رسیږي .

_2اسلامي زمانه :

دا زمانه هم پردوو دورو وېشل سوې ده:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ دوره : د اسلام لومړي کلونه کوم چې د رسول له هجرت څخه پېل کيږي او د حضرت علي تردورې رسيږي يعني د لومړي لېږديز(هجري) کال څخه تر40 ل. س. کال پوري. (له 23 _ 622 ع. څخه تر 62_ 661 ع. پوري).

دوهمه دوره : د بني اميه وو پېردی، کوم چې د حضرت معاويه له خلافت څخه پيل کيږي. اود عباسي خلافت تر رامنځته کېدو يعني له 41 س. څخه تر132س. پوري رسيږي .

)له 62_ 661 ع. څخه تر750ع. پوري .)

_3عباسي زمانه :

دا زمانه هم پردوو پړاوونو وېشل کيږي :

لومړۍ دوره: (د ترقۍ او عروج مهال) له کال 132 س. څخه تر332س. پوري .

)له 750 ع. څخه تر 946 ع. پوري .)

دوهمه دوره: (د ملوك الطوايفی زمانه) له کال332س. څخه تر656س. پورې رسېږي.(له 946ع. څخه تر 1258 ع. پوري).کوم چې پر بغداد باندي د مغولو د تاړاك مهال دی .

_4عثماني زمانه يا د ځوړتيا او انحطاط مهال :

دغه زمانه له کال656س. څخه ترکال1220س. پوري رسيږي. (له 1258ع. څخه تر 1797ع. پوري) .

_5عبوري يا لنډ مهالې دوره : دغه زمانه په کال 1798ع. کي د ناپليون لخوا د مصرد نيولو څخه يا په کال 1801ع. کي په مصرکي د محمد علي پاشا له واکمن کېدوڅخه پېل کيږي. پرکال 1919ع. پای ته رسيږي .

_6اوسنۍ دوره : له کال 1920ع. څخه پېل سوې او تر اوسه روانه ده .

35ـ عربي نثر

عربي نثر تراسلام د مخه ډېر محدود وو. په دې پېرکي نثر چې مُسجع به وو، زياتره په افسانو،کيسو او دکاهنانو په ويناووکي کارېدی.

قرآن کريم:

قرآن کريم د لوی ښبنتن هغه سپېڅلي کتاب دی،چې پرخپل وروستي پيغمبرحضرت محمد يې د حضرت جبرئيل په ذريعه، د عربي ژبې په قريشي لهجه نازل کړی دی. دغه سپېڅلی کتاب په مکه مکرمه او مدينه منوره کي او د رسول د ځينو سفرونو پرمهال نازل سوی دی. د قرآن کريم لومړني آيتونه، د سورت العلق لومړي پنځه آيتونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي چې په کال 611 ع. کي په مکه مکرمه کي نازل سول، او د هغه وروستۍ سوره " النصر " ده چې د حجآ الوداع په مهال د ایام تشریق (د لوی اختر د ورځو) په منځ کي په منا کي نازله سوې ده. البته له مختلفو روایتونو څخه څرګندیږي چې له دې وروسته ځیني نور آیتونه هم نازل سوي دي. چې ښایي د روایاتو د اختلاف پربنا د نساء د سورې وروستی آیت یستفتونك قل الله یفتیکم فی الکلالآ یا د البقره د سورې واتقوا یوماً ترجعون فیه وي. د قرآن د مذهبي سپېڅلتیا او ارزښت څخه قطع نظرکه یوازي د ژبي او ادب له نقطهْ نظره ورته وکتل سي نو جوتیږي چې دا لومړۍ صحیفه ده چې په عربي ژبه او ادب کي په کتا بي بڼه او په ډېر ښه اوډون ترتیب سوې ده. یمنیانو اوحِمٌیَریانو به ښېله شکه خپلي ځیني کار نامې او مهم واقعات مرتب کړي وي. خو په کتابي بڼه د هغو د ترتیبولو ذکرنه دی موندل سوی. ټوله سترسترعالمان، مفکرین اوکره کتونکي پردې په یوه خوله دي چې قرآن کریم د خپل فصاحت او بلاغت، اعجاز او ژبي او بیان له مخي په عربي ادب کي ستر بدلون راووست. قرآن د عربي نثریو داسي منفرد او یواځنی ډول دی چې د یو ډول پېودلوجملو د اوډون د ډېرلوړ معیارد فني نثرله ګډون څخه یې د بیان یو بې ساری اسلوب غوره کړی دی. ځکه نو چا تر اوسه د قرآن غوندي د بیان اسلوب نه دی رامنځته کړی او هرد سلیم عقل څښتن څوارلس سوه کاله د مخه د عربو غوندي له هره پلوه په ډېر وروسته پاته چاپېریال کي د دغسې بې ساری نثر چې څو ټوټي هم نه، بلکې(6666) آیته او ضخیم کتاب دی، نازلېدل په یقیني توګه د لوی څښتن له لوري بولي او بس. قرآن اود هغه د بیان اسلوب پر عربي ژبه او لغاتو ځانګړې اغېزه وکړه چې له دې امله هغې ته یوځانګړې سپېڅلتیا او درنښت او ارزښت ور په برخه سو. د قرآن کریم په برکت په عربي ژبه کي نوي علوم را منځته سول. لکه چې د هغه د تشریح او توضیح لپاره تفسیر پوهنه او د تفسیر اصول تدوین سول. د هغه د معناوو او مطالبو د څرګندتیا لپاره د صرف او نحوي علوم او د بیان، بلاغت او بدیع علوم ایجاد سول. له هغه څخه د مسایلو د استنباط په غرض،د فقهي، فرائضو یا وراثت پوهي، دفقهي اصول او علم کلام او داسي نورڅرګند سول .

دغه راز د قرآن د ښه لیکلو په غرض لیك پوهنه رامنځته سوه او د عربي لیکونو دونه نمونې راووتلې چې په هیڅ یوه بله ژبه کي نه موندل کیږي .

احادیث :

د رسول الله خبرو،کړنو او تقریر ته حدیث وایي. (تقریر یو اصطلاحي لفظ دی چې مطلب یې دی، چې هغه مبارك څوك له کوم عمل یافعل څخه چې د ده په حضورکي یې ترسره کړی وي، نه وي منع کړی).

احادیث د عربي نثر یو بل داسي ښکلی ډول دی چې ساری یې د قرآن را وروسته د دې ژبي د نثرپه نورو ډولونوکي نه موندل کیږي. ټوله کره کتونکي او د ادب او لغت پوهان پردې متفق دي چې په عربي ژبه کي ترقرآن وروسته چې د رسول په احادیثو کي د فصاحت، بلاغت ، ایجاز، اغېزمنتیا او د بیان د اسلوب له مخي کوم ښایست او زړه راکښون سته هغه د بل هیچا په خبرو کي نسته. د هغه مبارك احادیث له مهملو، لغوو او چټي خبرو څخه بېخي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پاك دي. له احاديثوڅخه په عربي ژبه كي نوي علوم او فنون را ووتل؛ لكه چې علم حديث، اسماء الرجال، اسلامي تاريخ، د رسول سيرت او نور ډېر علوم د رسول د احاديثو په بركت

رامنځه سوي دي. پر عربي ژبه باندي د اسلام اغېزې: تراسلام وروسته د عربي ژبي په هكله يو ستر بدلون راغی، څكه د قريشو په لهجه د قرآګن د نازلېدو له امله نوري ټولي عربي لهجې په هغې كي ضم او مدغمي سوې او يوه عربي ژبه را منځته سوه چې د عربو او نورو ټولو مسلمانانو په يووالي او پيوستون كي يې ستر رول ولوباوه. د بې شمېرو اسلامي سترو عالمانو او ډول ډول علومو او فنونو په رامنځته كېدو سره، د اسلامي سترو فتوحاتو په پايله كي، د ستر او ځواكمن اسلامي دولت په ټينګېدو او د اسلام د معتقدينو او پلويانو په ډېرېدو سره دا ژبه يوه ستره، پياوړې، غني ديني او دولتي اسلامي ژبه وګرځېده .

عام فني نثر: د دې ټولو بدلونونو او ارزښتونو په رامنځته كېدو سره په عربوكي ډېرفني او ښكلی نثر دود سو، چې هم به اغېزمن وو او هم به يې د پوهې سره مرسته كول. په پېل كي دغه نثرډېرساده وو، چې له موضوع سره به يې مستقيم تماس نيوی. عبارت به يې لنډ او موجز وو او الفاظ به يې واضح وه. د دغه نثر(عام فني نثر) مهم اشكال رسالې، خطبې، روايتونه او تاريخي اخبار وه. بيا د ټولنيزي او پوهنيزي پرمختيا سره جوخت په دې نثركي هم پرمختيا راغله. په موضوعاتو او فنونوكي يې تنوع او تعدد رامنځته سو. معنا وي يې دقيقي سوې او په اسلوب او عبارت كي يې بدلون راغی. د دغه ډول عربي نثر لومړنی ستر ليكوال عبدالحميد الكاتب او عبدالله بن المقفع بلل سوي دي. بيا چې جاحظ راغی هغه ته يې نوره دونه پراختيا او شتمني ور وبخښله چې ببخي په دې هكله امام وګرځېد، او نورو يې پيروي وكړه. خو وروسته پردې نثر د لفظي ښايست، د معنا ګانو د دقت او د موضوعاتو د ژوروالي په حساب د بديعي محسنا تو د ډېرښت او اسراف ښپو طغيان وكړ. لكه چې دا نخښي د عربي ژبي د وروستيو ليكوالو په ليكنو اوكتابونوكي په ښرګنده ليدل كيږي. حقيقت دا دی چې د دغه فني نثر ښكلا ان د ډېرو تاريخ پوهانو، مځكپوهانو، فقهاوو او فلاسفه وو په كتابونوكي هم په ښرګنده ليدل كيږي .

36ـ عربي ليك

ډاكټر عبدالحليم ندوي وايي:" زرګونه كلونه وړاندي كله چې مصريان د تهذيب او تمدن، صنعت، حرفت او حكومت لوړو پوړيو ته ورسګېدل نو د زړه د خبروكولو او په ليكلې توګه د هغو د ادا كولو لپاره يې د نخښو يا ځانګړو نقشونو د جوړولو يوه ځانګړې طريقه ايجاد كړه چې په عام عرف كي (هيرو غليفي) ليك نخښي يا لرغونی رسم الخط ورته وايي. له دغه پخواني مصري ليك دود څخه عربي ليك نخښي راوتلي دي، په دې ډول چې له دغه مصري رسم الخط څخه فنيقي ليك راووتی. له هغه څخه آرامي او مسند ليك راووتی. مسند ليك چې د پيدا كېدوځای يې يمن دی بيا پرصفوي، ثمودي، لحيا ني اوحيري يا انباري ليكونو وويشل سو، چې د عربو د ټاپو وزمي په شمالي برخه كي صفوي، ثمودي او لحيا ني ليك دود سو او په جنوبي خوا كي يې حِمْيَرِي ليك دود سو. د تاريخ القويم موْ لف

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علامه محمد طاهرکردي او ډاکټرندوي وايي چې عربي ليك له يمن څخه د كنده او نبط د خلكو په واسطه د عراق حيره او انبارته رسېدلی، او بيا له دغو ځايونو څخه حجاز ته لېږدول سوی دی چې د اسلام تر راتلو پوري هلته دود وو او په حجازي ليك ونومول سوكوم چې د نسخ ليك بنسټ بلل كيږي. اما مكې مكرمې ته د دغه ليك د رسېدو په اړه ټول مؤرخين پردې متفق دي چې لومړی سړی چې دغه ليك يې په مكه كي رواج كړ، حرب بن اميه بن عبدشمس وو. حرب دغه ليك په ځينو سفرونوكي له بشر بن عبدالملك او عبدالله بن جدعان څخه زده كړی وو او دغو دوو تنو بيا ليك د حيره او انبار له خلكو زده كړې وو. د اسلام د مبارك دين په ظهور سره په دې ليك كي ستر سمون او بدلون راغی، او د هغه په خپرېدو او ښكلا كي يې ستر رول ولوباوه. اسلامي عالمانو د دې ليك تورو ته سترخدمت وكړ. د تجويد صرف او نحوي او ليك پوهني او ښكلو هنرونو پوهانو او هنر مندانو ټولو په پېړيو پېړيو د دې ليك د سمون، معياري توب، پراختيا، تنوع او ښكلا لپاره كار وكړ، چې په پايله كي يې همدغه اوسنی عربي داسي ښكلی ليك رامنځته سو چې نور نو د ښايست نه و رته جوړيږي .

37ـ عربي شعر

شعر په عربي ټاپو وزمه، په تېره په حجازكي ډېره اوږده سابقه لري. د نړۍ په ولسونوكي ښايي عرب هغه ولس وي چې د شعر او شاعرۍ ذوق د دوی په خټه كي اخښل سوی وي .

د اسلام ترلمرختو ډېرد مخه دې ولس بدوي ژوند درلود او هرډول آزادي ورپه برخه وه. نه څوك پرحاكم وو او نه د حكومت د قيد و بند څه پروا وه. هره خوا چې ليدل كېدل پراخه صحرا وه. د ورځي ځلاند لمر د شپې سپينه سپوږمۍ او د ستورو ستركگونه، د سهار نسيم وو او د ماښام غروب او د هسك سرې كنگرې، او عربي شاعر په دې چاپيريال كي خپلي ننگېرني(احساسات)څرگندول، ځكه نو د دغه مهال شعركه څه هم په جاهلي پېركي وو ستايل كيږي او ښه شعر بلل سوی دی. د جاهلي شاعر په خپل قوم كي ډېر عزت كېدی، ځكه هغه د خپل قوم ژبه وه، د هغو له ننگونو او وياړونو څخه يې ننگه كول او د هغو د دښمنانو نيمگړتياوي به يې څرگندولې او غندلې. د دې درناوي بل لامل دا هم وو چې د دغه مهال شاعر د واكمن او شتمن دروازې ته نه دربېدی او غوړه مالي يې نه ورته كول. د عربو سوداگر، ممتاز شاعران، ويناوال، د قبايلو مشران او مخور به هركال كله چې حج ته تلل دكوچني اختر، او په بل روايت د ميانۍ (ذىالقعدې) په مياشت كي شل ورځې د عكاظ په مېله ځانكي راغونډېدل. (عكاظد نخله او طايف په منځ كي له مكې څخه درې منزله ليري يوكلی دی). په دغه ځانكي به له 540ع.كال څخه مېلې او د مالونو د پېراو پلور بازارونه جوړېدل. تراسلام وروسته هم په دغه ځای كي دا لړۍ روانه وه، څو په كال 129س. كي د ابوحمزه خارجي د لوټمار له بيري د تل لپاره پای ته ورسېدل. په دغه مېله كي به د شاعرۍ محفلونه جوړېدل او شاعرانو به خپل شعرونه پكښې ويل. د مشاعرې په پانكى به دكال د ډېري ښې قصيدې په هكله پرېكړه كېده او هغه به يې د قباطي په نامه د كتان پر يو ډول ټوكره د سروزرو په اوبو ليكل او د كعبې شريفي پر دېوال يا دروازه به يې ځړول چې دا به د هغې د ويونكي لپاره ډېر ستر وياړ وو. دغسي قصيدې يې " معلقات " (دكعبې پردېوال

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځړول سوي قصيدې) بللې او د اسلام تر راتګ پوري يې شمېر اووته ورسېدی. چې بيا د اسلام په پېرکي هغه د کعبې له دېوال څخه راکښته کړی سوې او وروسته د کتاب په بڼه د " سبع معلقات " په نامه خپرې سوې. عربي شعر د جاهليت له زمانې څخه د عباسي خلفاوو د دورې تر لومړيو پوري په خوله يو بل ته لېږدېدی. له دې امله دی چې د جاهلي دورې ډېر اشعار له منځه تللي او موږ ته يې ډېره لږ برخه رسېدلې ده، کومه چې د هغګې لرغونتوب تر اسلام د مخه تر 150 کلونو نه اوړي. دا هم د اسلام برکت وو چې د عربي ټولني دغه ارزښتونه يې سوچه او په ځانګړو ټولګو کي يې تدوين او غونډ کړه. د جاهلي دورې د شعر هغه مهمي ټولګي چې موږ ته رسېدلي دي په لاندي ډول دي :

_1المعلقات: دغه د ډېرو لرغونو عربي اشعارو ټولګه ده چې د جاهليت د مهال د اوو نامتو شاعرانو اووه اوږدې قصيدې حماد الراويه ـ چې په156 س. کال وفات سوی دی ـ پکښې راغونډې کړي دي .

_2المفضليات: دغه ټولګه د " کتاب الاختيارات " په نامه د مفضل الضبي لخوا ـ چې په کال 164س. کي وفات سوی دی ـ ترتيب سوې ده. خو وروسته وروسته د ده نامه ته په نسبت ورکولو سره په" المفضليات" مشهوره سوه. په دې ټولګه کي د 47 تنو جاهلي شاعرانو د 14 تنو المخضرمينو (هغو چې په جاهليت کي زېږېدلي او په اسلام کي يې ژوند کړی)او د شپږو تنو اسلامي شاعرانو ټولي (126) قصيدې اوډل سوي دي .

_3الاصمعيات: په دغه ټولګه کي نامتو اديب الاصمعي د 61 شاعرانو 72 قصيدې چې (1163) بيته کيږي راغونډې کړي دي .

38ـ اسلام او عربي شعر

لکه چې پوهيږو د اسلام مبارك دين د عربو او نوري نړۍ د خلکو په ژوند او نورو چارو کي ژور او بنسټيز بدلونونه راوستل. په دې لړکي اسلام د جاهليت د زمانې شعر هم کره کړ، د هغه منفي او ناسم اړخونه يې وغندل او د اسلام د مبارك دين د اصولو سره سم يې هغه ته لوری ورکړ. د مشرکينو د شاعرانو په هکله د قرآن کرريم نظر :و الشعرآء يتبعهم الغاون الم تر انهم في کل وادٍ يهيمون و انهم يقولون ما لا يفعلون

[الشعرآء: 224 _ 262] ژباړه : د مشرکينو په شاعرانو پسي غولېدلي او ورك لاري خلك ځي. آيا ته نه وينې چې هغوی په هره ناوه (هرلوري) کي سرګردانه دي او داسي خبري کوي چې عملي کوي يې نه او محمد داسي نه دی او د هغه حال هيڅ د شاعرانو حال ته ورته نه دی. د اسلام د اصولو سره د ناسم شعر په وړاندي د رسول برخورد: په صحيح مسلم کي روايت دی چې ابو سعيد خدري وايي چې موږ د رسول سره د مکې پرلار د عرج په سيمه کي ګرځېدو چې نابېره يو شاعرڅرګند سو چې شعر يې وايه. نو رسول وويل چې:" دغه شيطان ونيسئ يا يې منع کړئ، ځکه تردې چې د يو چا نس له شعره ډك سي، دا ښه ده چې له نوونو ډك سي". وايي چې دغه شاعر داسي شعر وايه چې د رسول او د اسلام له نقطهْ نظره د اعتراض وړ وو. دغه راز له نورو احاديثو څخه څرګنديږي چې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسول ﷺ په شعرکي بې حيايي، فحش ويل، بد اخلاقي، په چټې خبرو سرکېدل، په تکلف مُسجع ويل، د درواغو ستايني او بد ويل، مبالغې، بې عمله ويناوي، په ريا ښکلي ښکلي خبري کول او په هغو د خلکو غولول او له منځ لارې څخه تېرېدل او ډېري خبري کول، دا ټول په کلکه غندلي دي. د اسلام د اصولو سره د سم شعر په هکله د قرآن نظر : لکه چې د مخه مو وويل اسلام عربي شعر له ناوړو اړخونوکره کړ او په اسلامي ارزښتونو يې وپسولی. په دې هکله قرآن کريم د جاهلي دورې د مشرکو شاعرانو ترغندلو وروسته داسې وفرمايلﷻ :الا الذين آمنوا و عملوا الصٰلحٰت و ذکروا الله کثيراً و انتصروا من بعد ما ظلموا و سيعلم الذين ظلموا ای منقلب ينقلبون] ﴿ الشعرا: 227[

ژباړه: په استثنا د هغو شاعرانو چې ايمان يې راوړ، غوره عملونه يې وکړل او خدای ﷻيې ډېر يادکړاوکله چې ظلم پر وسو، نو يوازي يې غچ واخيست او ظالمانو ته به ډېر ژر معلومه سي چې دوی له څنګه برخليك سره مخامخ کيږي. په دې آيت کې د شاعرانو له غندني څخه چې په مخکنيو آيتونوکي وسوه، هغه شاعران مستثنا کړای سوي دي چې څلور صفته ولري: لومړی دا چې مؤمنان وي. دوهم دا چې پخپل عملي ژوندانه کي صالحان وي، بد کاران، فاسقان او فاجران نه وي او له اخلاقي بنديزونو څخه آزادي غوره نه کړي. درېيم دا چې د خدای ﷻ ډېر يادوونکي وي. څلورم دا چې د شخصي اغراضو لپاره د هيچا سپکاوی و نه کړي، خو کله چې د ظالمانو په مقابل کي د حق د ملاتړ لپاره اړتيا پېښه سي نو بيا له ژبي څخه هغه کار واخلي چې يو مجاهد ې له وسلې څخه اخلي. په هر وخت کي مړ ژواندی اوسېدل او د ظلم په وړاندي د عاجزۍ عريضې وړاندي کول، د مومنانو خاصه نه ده. د اسلام د اصولو سره د سم شعر په وړاندي د رسول ﷺ کړندود: د جاهليت د زماني د شاعرانو هغه شعرونه چې فحش او هجو او داسي نوري ناوړي خبري به نه وې پکښېکي رسول ﷺ هم اورېدل او هم يې خوښوول، لکه چې په صحيح مسلم کي وايي چې عمرو بن الشريد له خپل پلار څخه روايت کوي چې هغه وويل : يوه ورځ د رسولﷺ ترشا سپور وم چې هغه مبارك راته وويل: " آيا د اميه بن ابي الصلت کوم شعردي په ياد دی ؟ ". ما ورته وويل: هو. هغه راته وويل چې: ويې وايه. ما د هغه يو شعر ووايه. بيا يې وويل نور ووايه. مايوبل شعر ورته ووايه. بيا يې وويل چې نور ووايه. بيا مې هغه ته د اميه سل شعرونه وويل. اميه يوشاعر وو چې پرکفر تېر سوی دی. خو څنګه چې يې د حکمت او نصيحت شعرونه ويلي وه، رسول ﷺ د هغه په هکله ويل: " آمن شعره وکفر قلبه ". يعني د اميه شعر د مسلمان دی خو زړه يې د کافر دی. څرګنده ده چې رسول ﷺشاعر نه وو؛ لکه چې لوی څښتن فرمايي : ﴿ و ما علمنٰه الشعرو ما ينبغي له ﴾ [يٰسن : 59] يعني نه مو حضرت محمد ﷺ ته شعر زده کړی دی او نه شاعري له ده سره ښاييږي .

خوکله کله يې د سليمي طبعي په مقتضا بېله قصده موزون کلمات له خولې وتلي دي. لکه چې په بخاري او مسلم کي له جندب ﷺ څخه روايت دی چې په يوه غزا کي د رسول ﷺ ګوته ويني سوه، نو يې ګوتي ته وويل:

يعني ته داسې ګوته يې چې دغه ويني کېده دي د خدای ﷻپه لاره کي وليدل، چې البته دا نه ضا ئع کيږي او اجر لري. او لکه چې پوهيږوکوم موزون کلمات چې د مو زونيت له ارادې پرته له خولې ووزي شعرنه بلل کيږي. همدا شان رسول ﷺ د نورو شعرونه او موزون کلمات هم د تمثيل په ډول ويلي دي. لکه چې رسول ﷺ د جاهليت د زمانې د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامتو شاعر طرفه بن العبد د معلقې دا بيت ويلي دي: ستبدي لك الايام ما كنت جاهلا ويأ تيك بالاخبار من لم تزود يعني اى هغه ځوكه چې د سفر توښه دي نه ده برابره کړې، ژر دی چې د مهال شپې او ورځي تا په هغو چې نه يې ورڅخه خبر، خبرکړي. دغه راز مشکوٰآ د بخاري او مسلم په حواله له براء څخه روايت کوي چې رسول د خندق د غزا په ورځ خاوري وړلې.کله چې يې نس مبارك په دوړو سپېره سو، نو د عبدالله بن رواحه دا رجز يې وايه: يعني په لوى ښتن لوړم چې که د خداى لطف نه واى موږ به سمه لار نه واى موندلې. نه به مو خيرات ورکولاى او نه به مو لمونځ کولاى، نو اى ښتنه موږ ته سوکالي را په برخه کړې. که د دښمن سره مخامخ سو پښې مو ورته ټينگې کړې، ځکه چې دوى پرموږ تېرى کړى دى، ځو موږ له دينه څخه د اوښتلو په فتنه اخته کړي، خو موږ يې گردسره نه منو. او " ابينا ابينا " به يې بياځلي (په تکرار) او په لوړآواز ويل. رجز هغو اشعارو ته وايي چې عربو به د جگړو په مهال ويل. دغه راز رجز د شعر له نولسو بحرونو څخه يو بحر هم دى. دغه شان رسول شعر ستايلى او د هغه په هکله يې فرمايلي دي:" ان من البيان لسحراً ". رواه البخاري. يعني ځيني داسي ښې او غوره خبري او څرگندوني دي چې د زړونو په لاس راوړلوکي د سحرغوندي دي. بل ځاي رسول فرمايي:" ان من الشعر حكمآ ". رواه البخاري. يعني ځيني شعرونه دپوهي اوحکمت متضمن دي او په شعرکي ځيني داسي گټوري خبري سته چې سړى له جهل اوکم عقلى څخه را گرځوي. بل ځاى رسول د مسلمانو شاعرانو په ستاينه کي وويل: " ان المؤمن يجاهد بسيفه و لسانه ". مشکوٰآ . يعني مسلمان په خپله توره او ژبه دواړو جهاد کوي. بي بي عائشه (رض) وايي چې د رسول په مخکي د شعر يادونه وسوه. هغه وفرمايل: " هوکلام، فحسنه حسن و فبيحه قبيح ". مشکوٰآ. يعني شعر داسي خبري دي چې ښې يې ښې دي او بدي يې بدي. حسان بن ثابت د مدينې منورې د جاهليت او اسلام د وختو ستر او نامتو شاعردى، چې شپېته کاله په جاهليت او شپېته کاله په اسلام کي ژوندى وو، او د رسول ستايونکي وو. رسول د قريظه د پېښي په ورځ ورته وويل: " د مشرکانو هجو ووايه، جبرائيل په دي هکله ستا ملگرى دى". او همدغه راز به يې ورته ويل: " کافران چې په ماپسي څه وايي د هغو جواب ووايه". او فرمايله به يې : " اى خدايه ! د حسان د جبرائيل په واسطه ملاتړ وکړې. (متفق عليه). په بخاري کي له عائشې بي بي څخه روايت دى چې رسول به په جومات کي حسان ته منبر ايښووى او هغه به پر منبر درېدى او د رسول په هکله به يې وياړني ويلې. او رسول به ويل چې:" خداى تعالي د حسان په روح القدس (جبرائيل) ملاتړکوي". د عربي شعر په وړاندي د صحابه وو کړنلاره:

کوم نظر چې رسول د عربي شعر په باب درلود،کټ مټ نظر اصحاب کرامو هم درلود. هغو په خپل وار شعر او شاعرۍ ته زياته پاملرنه وکړه. لکه چې مشهور روايت دى چې حضرت عمر حضرت ابو موسىٰ اشعري ته وليکل چې خلکو ته د شعر زده کولو حکم ورکړه، ځکه چې د شعر په برکت سړى په ښو اخلاقو روزل کيږي؛ د سمي رايي په گېنه سمباليږي او د انسابو په هکله علم ترلاسه کولاى سي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز حضرت علي كرم الله وجهه او د هغه د اکا زوی عبدالله بن عباس به پر شاعرۍ، صرف او نحوي او تاریخ او رياضي باندي وينا وي او تقريرونه كول او ځينو نورو اصحابو به د قرائت د علم او د خطابت او ليكوالۍ د هنرونو په هكله درسونه وركول. د شعر په هكله د اسلامي عالمانو نظريې :

علامه ابن عابدين شامي په ردالمحتاركي له شهاب خفاجي څخه نقل كوي او وايي چې د عربو بلغاء په شعر او وينا كي پر شپږو ډلو وېشلي دي:

1د جاهليت شاعران كوم چې عاد، قحطان او مخضرمون دي. (مخضرمون هغو ته وايي چې په جاهليت او اسلام دواړوكي يې ژوند كړی وي). 2 د اسلام شاعران ،

3مولدين، 4 محدثين، 5_ متاخرين، 6_ هغه چې له متاخرينو وروسته په اوسنی عصر پوري اړه لري. چې د لومړيو درو ډلو تلاښ د شعرد بلاغت او جزالت لپاره وو، او د دوی د شعرونو په هكله پوهه ترلاسه كول، د فقهاوو په نزد فرض كفايي ده. ځكه چې په دې سره د عربي ژبي د قواعدو په هكله پوهه ترلاسه كيږي، كومه چې په هغې سره، سرې د قرآن او نبوي سنت په معنا وو پوهيږي .

دغه راز علامه ابن عابدين وايي:" شعرد ځان كسب او پيشه گرځول او په داسي ډول تل ترتله ويل چې سړی د خدای له ذكره او د شرعي علومولە زده كړي راوگرځوي مكروه دی، خو لږ ويل يې چې مطلب يې ځني د ښكلو او خوږو نكتو، لطايفو او تشبيها تو څرگندول وي باك نه كوي،كه څه هم د باړخو او قد او قامت په هكله وي. ځكه چې د بديع عالمانو د دې مقصد لپاره د مولدينو او نورو دغسي اشعار د مثال او شاهد په توگه راوړي دي". او امام ابن الهمام په فتح القديركي وايي:" كه په شعركي د ټاكلي ژوندي هلك يا ښځي صفت، يا د شرابو داسي ستايل وي چې د سړي شوق پر راولي او يا پكښي د مسلمان او ذمي هجو وي، نو د داسي شعر ويل حرام دي ". خو په عالمگيري كي وايي:" په شعركي د ټاكلي ژوندي هلك يا ښځي صفت او د فسق او شرابو يادول مكروه دي ". او امام غزالي (رح) د اسلامي تصوفو او اخلاقي نظره لا يعني خبري كول، فضول كلامي، په باطلو وينا وو سركېدل، جدال او مِراء (چې د نورو د ويناوو د نواقصو په را سربېره كولو او پرهغو باندي په ايراد او اعتراض كولو سره طعن ويل او د ويونكي سپكول او تحقيرول او د خپل ځان د پوهي او لوړتيا څرگندول دي)، په باطلو او بېله علمه خصومت، په تكلف او په سجع او تصنع خبري كول، فحش ويل، لعن و طعن ويل، حرام ساز اوحرام شعر ويل، ډېري ټوكي كول، مسخرې او پوسخند وهل، د خلكو پټ رازونه لڅول، په درواغو ژمني كول، د درواغوقول او لوړه، غيبت، چوغولي، دوه ژبي، مدح او د خطاوو له باريكيوڅخه غفلت، دا ټول د ژبي له آفاتو څخه بولي. چې د امام غزالي دې خبرو ته په پاملرنه كېدای سي وويل سي چې په شعركي له دغو آفاتو څخه ژبه نه ساتل د اخلاقو مخالف كار دی. ځكه نو اوسنی عالم او فقيه دكتور وهبه الزحيلي په " الفقه السلامي و ادلته " كي غوڅ حكم كوي چې شعر په اباحت او نه اباحت او كراهيت او استحباب كي د خبرو حكم لري چې ښه يې ښه او بد يې بد دي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

39ـ په عربي شعر کې بدلونونه

په دې ډول د اسلام د مبارك دين په راتلو او خپرېدو سره عربي شعر د عربو له صحراوو څخه ښارونو ته راغی او د نوي اسلامي ژوند په غوښتنه نوي موضوعات پر ور زيات سول. کله چې د مهال په تېرېدو سره اسلامي امت پر بېلو بېلو ډلو اوګوندونو ووېشل سو، سياست هم په شعر ورګډ سو. دغه مهال عربي غزل هم بېل رنګ خپل کړ، چې په پايله کې دوه ډوله غزل رامنځته سوه: سپېڅلې غزل؛ چې ځانګېړني يې ساده والی، رښتينولي او پوختيا وه. او د ښاري او سوکاله ژوند غزل؛ چې ډېري ابتکاري معنا ګاني او ښکلي خيالونه يې ورزيات کړل او الفاظ يې ور سوچه کړل. بيا په عباسي پېرکې په شعر کې ډېر بدلون راغی چې په ځينو برخو کې ضعيف او په ځينوکي غښتلی سو، او داسي مطالب پکښې رامنځته سول چې پخوا نه وه، يا لږ ليدل کېدل او پردې سربېره يې په معنا، خيال او الفاظوکي هم بدلون راغی .

په دې پېرکې سياسي او حماسي شعر او سپېڅلې غزل بابېزسوه، او د مدحي او مرثيو اشعار قوي سول. دغه راز د دغه مهال په شعرکې د مدنيت او ودانوني ښکارندي توصيف سوې او د زهد، تصوف، فلسفې، ښووني اوکسيو اونورو نوو موضوعاتو شعرونه څرګند سول. د دغه مهال شاعرانو به کوښښ کاوه چې د قصيدې په اجزاووکې تناسب او په معناووکې ترتيب په پام کې ونيسي. دوی به خفيف اوزان غوره کول او واضح او لطيف الفاظ به يې کارول. او د شعر بياني او بديعي ښکلا ته به يې زيات پام اړاوه، چې په دې ډول عربي شعر په تدريج سره د ساده او روانو معناوو او خيالونو څخه معقدو، تکلفي اوله مبالغې ډکو معناوو، صنايعو، استعارو او تشبيهاتو ته ور واوښت.

40ـ عربي کره کتنه

عربي ادب او کره کتنه د جا هليت په پېر کې:

دکتورحميد رضاشايګان فر، په خپل کتاب " نقدادبی " کې وايي:" د عربو د جاهليت د پېرد شعر دکره کتني ډېر پخواني ځايونه د مدينې، مکې اوطايف د شاوخوا بازارونه وه ". ډاکټر نورالحسن نقوی په خپل کتاب ګ" فن تنقيد " کې وايي:" په عربوکي له ډېري پخوازمانې څخه ادبي کره کتنه ډېر ستر ارزښت لري ". دوی دواړه اوډاکټرعبدالحليم ندوی په تاريخ " عربی ادب " کې او نور پوهان د دې خبري د ثبوت لپاره وايي چې د عکاظ په مېله ځای کې به يې (کوم چې مخکې د عربي شعر ترسرليك لاندې خبري پر وسوې) يو پوه، د اعتماد وړ او د پاخه عمر شاعر، چې ټولو ته به منلی وو، د دريم ګړي يا " د مشاعرې دمير " په توګه

ټاکی . شاعرانو او هنرمندانو چې به خپل کوم هنري آثارلوستل،دغه دريم ګړي به ترکره کتني لاندې نيول او د هغو په هکله به يې پرېکړه کول. چې دا پرېکړه به ټولو ته د منلو وړ وه. د دې کره کتني په پايله کې به چې د چا قصيده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډېري ستايني او شاباسي وړ وګرځېده، هغه به يې ـ لکه چې مخکي موهم وويل ـ په زرينوکرښو ليکل او دکعبې شريفي پردېوال يا دروازه به يې ځړول .

د عُکاظ په مېله کي به په دوديزه توګه د جاهلي پېرنامتو شاعر" النابغاَ الذبياني" د مشاعرو مير يادريم ګړی تا کل کېدی. ده ته به يې د څرمني ځانګړې، سره خېمه دروول اوهغه به په هغې کي په ډېر سترتوب اوعزت ناست وو. ادبپوهان وايي چې د عربو د دغه مهال کره کتنه په ځانګړې توګه ډېره متوازنه وه. دې کره کتني نه موضوع له پامه غورځول نه اسلوب. يعني اړينه وه چې په شعرکي چې کومه خبره کيږي بايد هم ارزښتناکه وي او هم يې د ويلو ډول زړه راکښونکی وي. عربي ادب او کره کتنه په اسلامي پېر کي: د اسلام مبارك دين د خپلي رڼا په خپرېدو او د عربو او نوري نړۍ د خلکو په ژوند او نورو چاروکي د بدلونونو د راوستلو په ترڅ کي د جاهليت د زمانې شعرهم ترکره کتني لاندي ونيو. د هغه منفي او ناسم اړخونه يې وغندل او د اسلام د سپېڅلي دين د ارزښتونو سره سم يې هغه ته لوری ورکړ. په دې لړکي هم قرآن کريم، هم رسول اوهم صحابه وو په خپل خپل وار عربي شعرتر اسلامي کره کتني لاندي نيولی او د هغه په هکله يې ارزښتناکي څرګندوني اولارښووني کړي دي. چې په پايله کي عربي شعر د اسلام په ښکلې ګېڼه سمبال او نور نوي موضوعات هم پرور زيات سول. دغه رازقرآن کريم د ختيزي، اسلامي ادبي کره کتني او د بلاغت او نورو ډېرو علومو د قواعدو په بنسټ ايښوولوکي هم پرېکړوني اغېزه درلودلې ده. عربي ادب او کره کتنه په اموي پېر کي: د اسلام په اموي پېرکي چې د شام خليفه ګانو اود هغو نورو چارواکو شعر و شاعرۍ ته پام لاره، نو شعر او ادب زيات دود سو. چې له دې امله کره کتني ته هم بشپړتيا ور په برخه سوه . په دې دوره کي هم د ادبي کره کتني خوري وري نخښي ترسترګوکيږي، لکه چې يزيد بن معاويه پردې سربېره چې د شعر ديوان يې درلود پخپله هم شعرترکره کتني لاندي نيوی. عبدالملك بن مروان هم ادبي اوکره کتنيزه قريحه درلوده. هشام بن عبدالملك او وليد بن يزيد بن عبدالملك هم شعرونه ترکره کتني لاندي نيول. دغه مهال په حجاز او عراق کي شاعرانو او نورو د يو بل ويناوي ترکره کتني لاندي نيولې،لکه چې عمر بن ابي ربيعه او کُثَيرٍ، يو د بل پر شعرونوکره کتني کولې. د دې دورې له کره کتونکو څخه بل هم ابن ابي عتيق دی چې د حضرت ابوبکرصديق لمسی کيږي . دغه راز د دې دورې په ادبي کره کتونکوکي د حسين بن علي لور " سکينې" نوم هم يادوي او د ادب په کتابونوکي يې د هغې دکره کتنيزو رايو او ملاحظو يادونه هم کړې ده) .1(

عربي ادب او کره کتنه په عبا سي پېرکي:

د اسلام د عباسي پېر په رار سېدو سره د عربو په ژوندکي يو ډول اوښتون راغی. چې د هغه سره د شاعرۍ رنګ هم بدل سو. او علومو او هنرونو ته د قدر په سترګو د کتلو او د هغو د خپرېدو، په تېره عربو ته د ژباړي له لاري د يوناني پوهنو د رسېدو په پايله کي دکره کتني ذوق نور هم د عربو سره مونده سو. او له دې سره سم په عګربي ادب کي بنسټيزه کره کتنه پېل سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابوعمرو بن العلاء، حمادالراویه ، مفضل ضبي، خلیل بن احمد، خلف احمر، ابوعبیده او اصمعي د دغه پېرد شعرد پخوانیوکره کتونکو څخه شمېرل سوي دي. چې له هغو څخه مفضل ضبي، خلیل بن احمد او اصمعي لیکلي آثار هم پرې ایښي دي. دغه رازکوموکره کتونکوچې دکرکتني اصول وضع کړل او عربي ادب یې دکره کتني پر محك وڅېړه اوځینو یې په دې هکله کتابونه لیکلي دي، په هغوکي د یادوني وړ نومونه دي د: محمد بن سلام الجُمَحي، ابن قتیبه دینوري، عبدالله بن المعتز، قدامه بن جعفر، ابن رشیق قیرواني، ابن خلدون، جاحظ، ابوهلال عسکري، عبدالقاهرجرجاني، محمد بن یزید المبرد، احمد بن یحیٰی ثعلب، ابومنصور ثعالبي، محمد بن احمد العبیدي، حسن بن بشر آمدي، ضیاءالدین بن الاثیراونور. د عربي کره کتني پر پېل او پر مختیا چې غور و کړو، نو دې پایلي ته رسیږو چې

(1)د یادوني وړ ده چې دغه خبرابوالفرج اصفهاني په" الاغاني" کي، دکتور عبدالحسین زرین کوب په " آشنایې با نقد ادبي" کي او نورو دېرو، کړې ده، خو علي محمد علي دُ خَیل د" سکینه" رسالې لیکوونکی یې ردوي او نه یې مني .

د لرغوني عربي شاعرۍ آره پانگه د قصیدو په بڼه ده. د دغو قصیدو نرۍ ډېره پراخه ده اوپه هغوکي د عربو بشپړ ژوند انځورسوی دی. اولکه چې پوهیږو دغو قصیدو تلپاتي ژوند گټلی دی. البته کوم شي چې دغه قصیدې تلپاتي کړې دي، هغه دعربو سپېڅلی کره کتنیزشعور دی. د عامو خلکو په مخکي د مقابلې له مخي د څېړني اوکره کتني هنر او عمل لکه څنگه چې په عربوکي وده او پرمختیا ورکړه سوې ده، د هغه سا رۍ په نړۍ وال ادب کي لږ ترسترگوکیږي.

د عربي ادب او کره کتني د ځوړتیا او انحطاط پېر:

ترابن اثیر وروسته ترډېري مودې د عربي کره کتني او ادب په تاریخ کي کومه ځلانده څېره څرگنده نه سوه. په تېره څنگه چې د مغولو د تاړاك په پایله کي بغداد سقوط وکړ عربي واکمني گردسره ړنگه سوه. او د دې سره علوم او ادبیات د ستر ناورین سره مخامخ سول. په دې پېرکي نه کوم سترشاعراو لیکوال پیدا سو نه کوم کره کتونکی. ځینو لیکوالو چې د ادب او ادیبانو په هکله څه لیکلي د هغو په تالیفونوکي دکره کتني په باب زیات څه نه ترسترگوکیږي. صلاح الدین صفدي (په764س.کال مړ) کره کتني ته دونه پام نه دی اړولی، خو بیاهم په دې هکله په خپلو همهالوکي یوه نادره استثناگ وه. دغه راز ابوالعباس قلقشندي

(په823س. کال مړ) هم په خپل کتاب گ" صبح الاعشٰی في صناعآ الانشاگء " کي ځیني کره کتنیز ټکي ځای کړي دي.

دغه ځوړتیا د عثماني واکمنانو په پېرکي خپلي وروستۍ کچې ته ورسېده. په دې پیرکي شهاب الدین خفاجي (په 1069س.کال مړ)، تاشکبري زاده (په968س.کال مړ)، د ادب اوکره کتني په برخه کي د یادوني وړ دي. دغه راز

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوسف بديعي (په1073س.کال مړ) دخپل مهال ستر اديب وو، چې د متنبي او ابوتمام په هکله يې دوه په زړه پوري کره کتنيز کتابونه ليکلي دي.

د عربو د بيا و يښتيا پېل: د ديارلسمي سپوږميزي پېړۍ په لومړيوکي د عربي هيوادونو او ولسونو په احوالوکي لړلړ بدلونونه رامنځته سول. مصرد ناپليون د يرغل په پايله کي اود محمدعلي الباني اود هغه د ځای ناستو په پيرکي د اروپايي فرهنګ او تمدن سره آشنا سو. په تونس او الجزايرکي د عربو او فرانسويانو ترمنځ د سولي او جګړي اړيکي رامنځته سوې. شام، لبنان اوعراق د عثماني واکمنۍ د بې واکۍ له امله د اروپاد تمدن او سياست سره مخامخ سول. دې حال احوال پر عربي ادب اغېزه وښندل، په تېره اروپايي فرهنګ او تمدن د عربو په وړاندي د فرهنګ او تمدن په هکله نوي ورونه پرانيستل. ځينو شاعرانو او ليکوالانو د نوو وطني او ټولنيزو مضامينو ليکلوته مخه کړه . دې چارو ورو ورو په عربي ادب کي نوي بدلونونه رامنځته کړل چې په کره کتنه کي يې هم انعکاس وموند. په لبنان کي بطرس البستاني او احمد فارس الشدياق په خپلو ليکنوکي د اروپايي کره کتني کړندود خپل کړ، د لبنان له اديبانو څخه شيخ ناصف يازجي لغوي کره کتني ته پام واړاوه . نامتو ليکوال، موٌرخ اوڅېړونکي جرجي زيدان هم مهم او په زړه پوري کتابونه وليکل او په " الهلا ل " مجله کي يې خپل کره کتنيز، علمي، دقيق او معتدل ذوق څرګند کړ . په دې دوره کي د شام او مصر له اديبانو څخه ځوتنه نور هم چې کره کتنيز ذوق يې لاره کېدای سي چې ياد سي. خو دکره کتني وروستی، بشپړ او بنسټيز نهضت له لويه سره د مصر د ځو تنو وروستيو او اوسمهالو ليکوالو او اديبانو د هلوځلو پېبره ده. چې په دې هکله يې ځانګړې پاملرنه کړې او ارزښتناك آثاريي ليکلي دي. له دې ليکوالو اوکره کتونکوڅخه دي : ابراهيم مازني، عباس محمود العقاد، محمدحسين هيکل بګ، احمد امين او طه حسين اونور .

41ـ عربي شعر او ټولنه

عربي شاعرانو او اديبانو د جاهليت له دورې څخه تر ننني نوي ادبي نهضت پوري ستر شعري او ادبي ايجادات په ميراث پرې اېښي دي. د دوی د شعرفکر، لغت ، عبارت او لفظ روڼ ، د خيال او جمال تصويرونه، ښکلي او معنا وي يې دقيقي دي. چې د شاعرانو له عواطفو او افکارو او د خلکو د ژوندانه او چاپيريال څخه نماينده ګي کوي. د دې ترڅنګ د عربي شعر يوه برخه په تېره په عباسي پېرکي په ټولنه کي د حاکمو او شتمنو ډلګيو نماينده وه چې د دغو ډلګيو د لوستونکو او اورېدونکو ذوقونو ته به يې جواب وايه او د دوي هيلي او غوښتني به يې منعکسولې او د دوی د خيالي او رشتيانيو لويانو ستايني به يې کولې .

البته دا ښکارندي ټولنيز لاملونه لري، چې ډېر مهم يې د واکمنو او د دوی د مرستندويو سوداګرو او مځکوالو د لړکيو په لاسونو کي د واك او شتو تمرکز، د وګړو د سترو ډلو بې وزلي او د شتمنو او واکمنانو د ستايني په بيه د شاعرانو د ښه ژوند څخه د هغو نه خبرېدل دي. چې دا ښکارنده په ټولو پخوانيو ټولنوکي څرګنده وه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د دي سره سره عربي شعر ان په عباسي دوره کي هم ټوله د دروغجنو ستاينو شعر نه وو. رشتيا دا ده چې ډېرو ولسي شاعرانو د خلکو د احوالو سره تماس نيولی، د دوی د ستونزو او دردونو شاعران وه. او د ولس فکر، ژوند او غوښتني به يې په خپلو اشعارو کي منعکسولې چې د دې حقيقت ډېر ښه ساری په اسلامي فتوحاتو او صليبي جګړو او نورو کي ښېخي ډېر موندل کيږي .

42ـ د عربي ادب اغېزې د ختيز پرآدابو باندي

د عربي ادب شعر، نثر اوکيسو د موضوعاتو، معنا وو او اساليبو، شعري اوزانو، د لغاتو د مفردا تو او فصاحب او بلاغت له مخي د ختيزو ولسونو پرآدابو باندي اغېزه ښندلې ده. د پښتو، فارسي، ترکي او نورو هغو ختيزو ژبو پر وده او تطور باندي چې د عربي اسلامي ثقافت په چاپيريال کي، يا هغه ته نژدې رامنځته سوي دي. د عربي ادب اغېزې په ځرګنده ښکاري .

دغه راز د ختيزو ولسونو فرهنګيانو عربي ژبه زده کړه او خپل تاليفونه يې په وليکل چې له دوی څخه د عربي اسلامي ثقافت په ښېلو ښېلو برخو کي بې شمېره نابغه شخصيتونه راڅرګند سول. د اسلام د مبارك دين په رڼا کي پښتو او دري آداب د عربي ادب ترڅنګ د اسلامي آدابو په څېر راڅرګند سول او وغوړېده. پښتو او دري ژبو اديبانو اوپوهانو په پښتو او دري ژبو په عربي توروکتابونه وليکل او ډېر الفاظ يې له عربي ژبي څخه خپلو ژبو ته ولېږدول .

دغه راز ډېرو پښتنو او دري ژبو شاعرانو، د عربي شعرڅخه وزنونه، لغات او قافيې اقتباس کړې او په خپلو ژبو يې پرخپلو شعرونو او ليکنو تطبيق کړې. په تېره پر دري نثر باندي د عربي اغېزې ډېري ښکاري. خو په قرآني آيتونو، احاديثو، متلونو او عربي شعرونو استدلال او استشهاد په دواړو پښتو او دري ژبوکي ډېرکيږي. د پښتو او فارسي ژبو اديبانو په خپلو شعري او نثري تخليقا توکي د عربي بديع او بلاغت قواعد هم پلي کړي او عربي اصطلاحات يې ډېر اخيستي دي .

دغسي پر ترکي او کردي ادب هم کومي خبري چې د پښتو او دري په هکله وسوې، تر ډېره حده صدق کوي. د دغو ژبو آداب هم په مستقيمه توګه يا د فارسي ادب له لاري، په غير مستقيمه توګه د عربي ژبي څخه اغېزمن سوي دي. د هندوپاك ادب هم په ډېره ژوره توګه د اسلامي ادب تراغېزې لاندي راغلی دی. په هندي او پاکستاني مسلمانانوکي ډېر ستر ستر ليکوالان راڅرګند سول، چې په عربي ژبه يې ډېر کتابونه وليکل؛ چې زياتره يې پر ديني، لغوي او تاريخي مسايلو راګرځي. پردې سربېره د عربي او فارسي ثقافت تراغېزو لاندي نوې ژبه د اردو ژبي په نامه رامنځته سوه، چې ډېر موضوعات او معنا ګاني يې له عربي ادب څخه اخيستي دي .

43ـ د عربي ادب اغېزې پرلوېديزو آدابو باندي عربي ادب د هغو ولسي سندرو، بدلو اوکيسو له لاري کومي چې د خلکو په منځ کي مشهوري وې او په خوله يې يو بل ته لېږدولې پرلوېديزشعر باندي ستره اغېزه ښندلې ده .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسپانیې اوهغې ته د نژدې اروپايي ملکونو لکه فرانسې او ایټالیې د نصراني امراوو په ماڼیو کې د اندلس د سندر غاړو سندرو ته ډېره پاملرنه کېده. په یوولسمو او دوولسمو میلادي پېړیوکې په اروپا کې یوه ډله بدل بول شاعرا ن راڅرګند سول، چې سندري او نغمې به یې د باجې سره یوځای غږولې. دغو شاعرانو ته په "طروبادور" وویل سول. طرو بادور د عربي له "طرب" څخه اخیستل سوې کلمه ده. دا ځکه چې عربي رنګ د دغو شاعرانو په شعرکې ډېر ښکاره وو. دغه ډول ډېري عربي کیسې هم په اروپايي ژبو و ژباړل سوې؛ لکه چې لومړی " کلیله و دمنه " په دیارلسمه میلادي پېړۍ کې په اسپانوي او لاتیني اوبیا په نورو

ژبو و ژباړل سوه. له دې امله دی چې د عربي کیسو اغېزې د ایټالوي لیکوال پوکاچو د " دیکامیرون " په کیسو کې په څرګنده ترسترګو کیږي. دغه رازد ادب تاریخ لیکونکو دابي العلاء المعري د " رسالآ الغفران" اغېزې د ایټالوي شاعر دانته په " الهي کومیډې " کې هم جوتي کړي دي .

په اوولسمه عېسوي پېړۍ کې عربي ادب ته د لوېدیزو ادیبانو پاملرنه زښته زیاته سوه چې د ادب تاریخ لیکونکو لخوا د دې ګ پاملرني اسباب د اروپا پراختیا، د رومانتیکي غورځنګ رامنځته کېدل اود ختیزو پوهانو د غورځنګ منظم کېدل ښوول سوي دي. دغه مهال د حي بن یقظان کیسه په لاتیني ژبه وژباړل سوه اود یو زر و یوې شپې (الف لیلآ ولیلآ) کیسه په 1704ع. کال کې د لومړي ځل لپاره په فرانسوي و ژباړل سوه، چې بېخي ژر په اروپا کې خپره سوه او په ډېرو نورو اروپايي ژبو هم واړول سوه .

44ـ د مکې د اوسنیو لیکوالانو او شاعرانو په هکله

د مکې د یوه لیکوال څرګندوني

د مکې مکرمې د تاریخ (تاریخ القویم) لیکوال علامه محمد طاهرکردي (1321 ــ 1400س.) په خپل کتاب کې د مکې مکرمې د اوسنیو لیکوالو او شاعرانو په هکله څه څرګندوني لري چې موږ یې غټ غټ ټکي را اخلو :

علامه کردي په دې عقیده دی چې څنګه چې شاعران په هره لوړه، ژوره کې سرګردانه او ادیبان په هره برخه کې لیکني کوي، نو دوی په خپل فصاحت او بلاغت اوحسن اسلوب کولای سي چې د خلکو لارښوونه وکړي. ده په خپل تاریخ کې د (160) تنو په شا و خوا کې د اسلامي عالمانو، لیکوالانو، شاعرانو او ادیبانو اود هغو د تالیفاتو په هکله څرګندوني کړي او عقیده څرګندوي چې:" که ادیبان د شعر او ادب او لیکوالۍ خدمت ته وزګار سي، نو به په رشتیا چې ستر تخلیقات رامنځته کړي. خو له بده مرغه چې هغو د ژوندانه پېټي پر اوږو اخیستي او په نورو دندو او کارونو بوخت دي". دی زیاتوي :" زه باور لرم چې زموږ په مهال د شعر او ادب صنعت د بشپړتیا تر وروستي پړاوه رسېدلای سي. ځکه چې زموږ سره اوس د پوهې سرچینې او اډانې ډېري دي. خو موږ داسي ډېر ادیبان او فاضلان لرو چې د حیا او ضعف له امله په ورځپاڼو او مجلوکې د خپلو لیکنو خپرولو ته زړه نه ښه کوي. ځکه دوی ګومان کوي چې که د دوی کومه لیکنه خپره سي د اعتراضونو اوکره کتنو هدف به وګرځي، چې د دوی دا نظر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درست او غوره نه دی. ځکه د آس په سپرلي کي هغه مهال مهارت تر لاسه کيږي. او سړي هغه وخت آس سپور باله سي، چې څو واره له آسه ولويږي. نو ځوانو ليکوالو او شاعرانو ته په کار ده چې علم او ادب او نورو ښو چارو ته په مېړانه او زړه ورتيا ور ودانګي؛ لکه چې پخوا لا يوه شاعر ويلي دي : يعني چې د خلکو د خبرو پر واکوي له غمه به مري. او زړه ور او مېړه سړی به په خوند خوند وژغورل سي. دی مشرو او فاضلو اديبانو ته سپارښتنه کوي چې د ادب بڼ ته د نوو ورننوتلو ځوانانو

سره په مينه او نرمښت چلند وکړي. له ځينو خطا وو څخه يې سترګي پټې کړي او د تُندو او مرچکي کره کتنو په غشويې زړونه ور زخمي نه کړي، څو د هغو قلمونه د ادب او ليکوالۍ په هنرکي ښه غښتلي سي او د ويښتيا، پاڅېدني او شجاعت اروا وده پکښې وکړي. او که داسي وسي د شعر او ادب بازار به ښه تود سي". دغه راز علامه کردي د " تاريخ القويم " په يوه بله برخه کي اديبانو او شاعرانو ته څه توصيې کړي او وايي:" علم بېله عمله او بېله عقله څرګند خسران دی او اديب بېله ادبه او شاعر بېله شعوره وبال د ځان دی. عالم ښايي په علم پسوللی وي او د جاهل کارونه و نه کړي. اديب ښايي په ادب ښايسته وي او بې ادبه نه وي. شاعر ښايي د شعور او احساس څښتن وي او د بې احساسوخلکو غوندي بې خبره نه وي. او د دوی له علم او پوهي څخه بايد خلکو ته ګټه ورسيږي". (اروا دې ښاد وي).

45ـ روغتيايي خدمتونه

پيرغلام دستګير نامي په تاريخ مکه معظمه کي چې په 1346س.کال يې ليکلی دی په مکه مکرمه کي د " خاصکيه " په نامه د يوه ستر روغتون يادونه کوي، چې لګښت يې عثماني سلطان سليمان قانوني ورکاوه. دغه راز هغه وايي چې څلور ډسپنسرۍ (واړه روغتونونه) هم هلته د ناروغانو درملنه کوي چې دوه يې د مسعٰی سره، يو په جياد محله کي، او يو بل ځای دی. چې دغه څلورم يې ښېخي د عطار د يوه معمولي دکان غوندي دی. د مصر په خانقا کي هم يو روغتون وو، چې کلنی لګښت يې اووه سوه مصري پونډه کېدی. علامه کردي په تاريخ القويم کي وايي چې په مکه مکرمه کي د عثماني ترکانو او شريف حسين په وختوکي يو روغتون په اجياد کي او بل په " المدعاء " نومي ځای کي د " القبا ن " په نامه فعال وه چې په دواړوکي پنځه تنه ډاکټران د ناروغانو په درملنه او دارو درملو ورکولو بوخت وه. دغه مهال هلته يوازي يو درملتون د " حسنين " په نامه موجود وو. په دغه پيرکي يوناني طبابت ډېر دود وو، ځکه نو هلته د يوناني درملو دکانونه پرانيستي وه چې ځينو مسلمانو، هندي طبيبانو د طبيعي بوټو څخه جوړ سوي درمل پکښې پلورل. وروسته چې د مکې ودانۍ او وګړي ډېر سول سعودي حکومت ډېر ډاکټران له نورو ملکونو ور وغوښتل، ډېر روغتونونه او درملتونونه پرانيستل سول. او ډېر سعودي ډاکټران په بهرکي وروزل سول. اوس په سعودي عربستان کي، د يوې احصائيې له مخي هرو (297) تنو ته د روغتون يو کټ او (720) تنو ته يو ډاکټر رسيږي. (په افغانستان کي هرو[1730] کسانو ته د روغتون يو کټ او [585]کسانو ته يو ډاکټر رسيږي. او په پاکستان کي هرو [2064] کسانو ته د روغتون يو کټ او[4000]کسانو ته يو ډاکټر رسيږي). د سعودي د عامي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

روغتيا وزارت هركال منظم پلانونه وضع او پلي كوي څو د حاجيانو د روغتيا ساتني په هكله وړخدمتونه ترسره كړي. په 1412س. (1992ع.)كال كي حاجيا نو ته د روغتيايي خدمتونو د وړاندي كولو لپاره (22) روغتونونه د (5363) كټونو په درلودلو سره او(137) روغتيايي اساسي مركزونه په مكه مكرمه ، عرفات، منا، مزدلفه، د مدينې پرلويه لار او په مدينه كي په كار بوخت وه. د حج په مهال لس زره تنه ډاكټران، ټكنيشنان، روغتياپالان (نرسان) او په روغتيايي ارشوكي نور بوخت كسان د حاجيانو روغتيا ساتني ته ګومارل كيږي. دغه راز د تودوښي له امله د جولې وهلو حاجيانو د درملني لپاره د سعودي د عامي روغتيا وزارت په اړوندو روغتونونوكي (105) روغتيايي ډلي هم په كار بوختي دي. پر دې سر بېره د لومړنيو روغتيايي مرستو (6) مركزونه په مكه، عرفات، منا او مدينه منوره كي د جولې وهلو حاجيانو سره روغتيايي مرستي كوي، چې هر مركز (140) كټه او اووه متخصص ډاكټران او نور پرسونل لري. څوكاله د مخه د سعودي د عامي روغتيا وزارت د لندن د ټراپيكل ډيزيزكالج په مرسته د كټ غوندي يوه داسي آله جوړه كړه چې د جولې وهلي ناروغ په علاج كولوكي كارول كيږي. وروسته يې دغه آله د نوي لوړي ټكنالوژۍ سره سمه نوره هم بشپړه كړه.

پردې سر بېره د سعودي د " ملي ګارډ " او"ګ دفاع او هوايي چلند وزارت " هم د حاجيانو لپاره ثابت او ګرځنده روغتونونه لري چې ناروغان وړيا ګوري، وړيا درمل وركوي او وړيا يې عمليات كوي. او د نا وړو پېښو (ايمرجنسي) په مهال د پوځ هليكوپټرونه چې د دغسې پېښو لپاره تيار ولاړ وي، ناروغ سمدستي د جدې پوځي روغتون يا د طايف د شهزاده منصور پوځي روغتون ته رسوي .

46ـ سعودي سره مياشت

څنګه چې حاجيان او نور خلك په پخوا وختوكي د علاج او روغتون ته د رسېدلو په لار كي د زياتو ستونزو سره مخامخ كېدل، نو ځينو نېك چارو، د لومړنيو مرستو او روغتيايي خدمتونو د ملي ټولني جوړلو ته لاس واچاوه. او په 1354س. كال كي د " جمعياَ الاسعاف الخيري " (د روغتيايي مرستو خيريه ټولنه)، جوړه سوه، چې حاجيانو او نورو ته يې روغتيايي او نور خدمتونه وړاندي كول. د 1383س.كال د امامانو د مياشتي پر (16) د دې لپاره چې دغه ټولنه وكولاى سي ښه او هر اړخيز خدمتونه ترسره كړي هغې ته د "جميعاَ الهلال الاحمر" (د سري مياشتي د ټولني) نوم وركړه سو، چې په 1963ع.كال كي يې د نړۍ وال سره صليب د سازمان غړيتوب هم ترلاسه كړ. په دې ډول دې ټولني ته دولت هم ډېره پاملرنه وكړه اوپه همهغه 1383س. كال كي يې يو ميليون رياله تخصيص ورته وركړ. دغه ټولنه د رياض پر مركزي دفتر سر بېره د سعودي په سترو ښارونوكي دفترونه او د روغتيايي مرستو مركزونه لري. حاجيانو ته د خدمت په لړكي په 1412س.كال كي دغي ټولني (250) روغتيايي مركزونه درلوده چې له هغو څخه (141) يې ګرځنده وه او د (428) امبولانسونو او (15899) تنو كاركوونكو په درلودلو سره يې خدمت كاوه.

47ـ قرنطين ځايونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"Quarantine" "(کورنتینا یا قرنطینه یا قرنطین) هغه ټاکلې موده ده چې په هغې کې مسافر یا د وبا وهلي سیمي ناروغان یا په وبا ککړ سوي وګړي یا مالونه یا بېړی له نورو څخه بېل ساتل کیږي، څو ناروغي خپره نه سي. (د یوې انګرېزي ــ فارسي ډکشنرۍ په خوله دغه موده څلوېښت ورځي ده). وایي چې قرنطین له لویه سره فرانسوي لغت دی. کله چې د فنیسیا فرنګیانو ولیدل چې وباوي د ختیز او د افریقې په شمال کي د المغرب څخه اروپا ته ننوزي نو د لومړی ځل لپاره یې په1348ع. کال کي مامورین وټاکل، څو هغه بېړۍ چې له بهر څخه د دوی د هیواد پولو ته له دغه لوري رسېږي وپلټي او په دې پسې په 1403ع.کال کي

د ادریاتیك په یوه وړه ټاپوکي لومړی روغتیایي قرنطین ځای، د لازاریټ (Lazarette) په نامه پرانیستل سو چې بیا یې د مهالونو په تېرېدو پراختیا ومونده . څنګه چې مکې مکرمې ته هرکال د حج او عمرې د ادا کولو لپاره په لکونو وګړي د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه ور درومي نو د وبا یې او نورو ساري ناروغیو د خپرېدو د مخنیوي او له دغسي ناروغیو څخه د سعودي د اوسېدونکو او حاجیانو د ژغورني لپاره دې چاري

ته هم پام واړاول سو. د ترکانو په وختوکي د قرنطین روغتیایي عملیات د اړتیا په مهال د جدې ساحل ته نژدې په دووکوچنیو ټاپوګانوکي ترسره کېدل. له دغو قرنطین ځایونو څخه تر 1911ع.کال د مخه کار اخیستل کیدی. خو وروسته د روغتیایي علومو د پرمختګ له برکته دغو ځایونو ته اړتیا نه لیدل کېدل. خوکله چې په 1947ع.کال کي په مصر کي کولرا څرګنده سوه، دغه قرنطین ځایونه بیا له مصرڅخه د راتلونکو مسافرو د تر قرنطین لاندي نیولو لپاره وکارول سول. سعودي حکومت وغوښتل چې په 1926ع.کال کي چې په پاریس کي د نړۍ د دولتونو لخوا په دې هکله کوم روغتیایي تړون لاسلیك سوی وو، د هغه ځیني مادې دې له منځه یووړل سي او ځیني دې هم تعدیل کړای سي. ځکه چې د فني شرایطو سره سمون نه خوري. له دې امله له بهرڅګخه پلاوی راغی او د جدې دغه قرنطین ځایونه یې له نژدې وکتل او نظریې ورکړچې که دغه ځایونه پراخه سي او سمون پکښې راسي د حاجیانو د راتلو په مهال د قرنطین خدمتونو ته په بشپړه توګه بسنه کوي. نو هغه وو چې سعودي حکومت د دغو قرنطین ځایونود پراختیا او بشپړتیا کارونه ترسره کړه. اما د یوه بل قرنطین ځای لخوابه چې په " کمران " ټاپوکي وو، د هغو حاجیانو بېړۍ د روغتیایي نظره پلټل کېدې، چې د جنوب له لوري به جدې ته رسېدلې. خو څنګه چې سعودي حکومت دغه کار ته د جدې په مینا نومې ځای کي خپل چارواکي وټاکل، نو په 1951ع. کي یې د کمران د ټاپو قرنطین ځای لغوکړ. د جدې د قرنطین ځای (150) ودانۍ په نژدې (229000) مربع متره مځکه کي په داسي ځای کي جوړ سوی چې د اوسېدو له سیمي څخه ډېر لیري دی. د دغه ځای ټولي ودانۍ په برېښنا رڼا سوي او اداري دفترونه، د ټیلیفون منځی (سنټرال)، د موټرانوګاراجونه، باغچه، د ترکاڼۍ کارځای (ورکشاپ)، حمامونه، د چښنګ اوبه، پخلنځي، تشنابونه او نور ټول لازم تجهیزات لري. پردې سر بېره په دغه قرنطین ځای کي د روغتیایي روزني (ټریننګ) ښوونځی، د قرنطین ځي د اړتیاوړ یخي جوړولو فابریکه، عام روغتون، درملتون، د ډاکټرانو او نورو کورونه او داسي نور لوازمات ټول جوړ سوي دي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

48ـ د سعودي پيسې

د اسلام له پيل څخه د پيسو تاريخ:

ځيني وايي چې د رسول ﷺ په زمانه کي د فارس، روم، يمن او المغرب درهمونه او ديناورنه چلېدل چې د فارس او روم پر درهمو به د هغو ځايونود پاچهانو تصويرونه وه. خو څنګه چې په کتابونوکي د هغو د وزنونو په هکله ډول ډول خبري سوي دي، دقيق وزنونه يې نسي ويل کېداى .

اسلامي سکه (درهمونه او دينارونه) د لومړی ځل لپاره د عبدالملك بن مروان په پېرکي په 75س.کال کي ووهل (ضرب) سوه. خو جرجي زيدان د مصر په تاريخ کي وايي چې د راشده خلفاوو په وخت کي د مسو ساده سکه ضرب سوې وه او د سپينو زرو سکه د خليفه عبدالملك په وختو کي راووتل. ځيني وايي چې په اسلامي پېرکي د لومړي ځل لپاره د حضرت علي (ك) په وختو کي درهم ضرب سو، چې بيا حضرت معاويه ﷺ او حضرت عبدالله ابن الزبير ﷺ درهمونه او دينارونه را و ايستل .

په تاريخ القويم کي وايي چې په 1276س.کال کي جواد نومي يوه ايراني د سپينو زرو يوه عربي سکه چې په 40 س.کال کي په بصره کي ضرب سوې وه " دارالسعادت " ته وړې وه چې پر يوه مخ يې په کوفي ليك ليکلي وه: " الله الصمد لم يلد و لم يولد و لم يکن له کفواً احد ". او چار چاپيره يې ليکلي وه : " محمد رسول الله ارسله بالهدٰی و دين الحق ليظهره على الدين کله ولوکره المشرکون ". او پر بل مخ يې ليکلي وه : " لااله الا الله وحده لا شريك له ". او پر شاو خوا يې ليکلي وه : " ضرب هٰذا الدرهم بالبصراً سناً اربعين ."

په يوه بل کتاب کي وايي چې : " حضرت عمر ﷺد اړتيا له مخي پاڼي او څرمني د نقودو په توګه استعمالولې. په هرصورت په تاريخ القويم او تاريخ الحضاراَ العربياَ الاسلاميه کي د راشده خلفاوو، امويانو، عباسيانو، فاطميانو، سلجوقيانو او صلاح الدين ايوبي د وختو د درهمونو او دينارونو تصويرونه خپاره سوي دي .

د حجاز د پيسو تاريخ :

په 827س.کال کي چې شريف علي بن عنان په مصرکي وو، د مصر واکمن " برسباي " هغه د مکې والي وټاکى. نو هغه وو چې شريف علي د لومړي ځل لپاره له مصر څخه مکې ته د پيسو د ضرب مطبعه راوړه. په يوه بل روايت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي وايي چې په 1100س.کال کي د مکې شريف احمد بن غالب ته احوال ورغی چې ځيني خلك په کورونو کي دراهمونه جوړوي، نو هغه د دوی د کورونو د نړولو حکم وکړ؛ له مکې يې وايستل او د سکو جوړولو وسايل يې ځني ضبط کړه. پر مکه مکرمه باندي د عثمانيانو د واك په موده کي عثماني پيسې چلېدلې. بيا چې په 1334س.کال کي د عثمانيانو واك پر مکه پای ته ورسېدی. هلته په همدغه کال د شريف حسين سکه راووتل. بيا چې په 1343س.کال کي د ملك عبدالعزيز واك پرحجاز ټينگ سو، په همدغه کال د نيم قرش او د قرش د ځلورمي برخي سکه راووتل. د نيم قرش پر يوه خوا ليکلي وه: " نصف قرش ضرب في ام القرٰی " (ام القرٰی يعني مکه مکرمه) او پر بله خوا يې ليکلي وه : " عبدالعزيز بن عبدالرحمن الفيصل سنآ 1334 " بيا په 1344س.کال کي د يوه قرش نکلي سکه را ووتل چې پر يوه مخ يې ليکلي وه: " قرش واحد 1344 ". او پر بل مخ يې ليکلي وه : " عبدالعزيز السعود ملك الحجازو سلطان نجد ". نيم قرش او د قرش ځلورمه هم په دغه ډول ورسره راووتل. په 1346س. کي د سپينو زرو ريال را و وتی چې د هغه د لومړي مخ په منځ کي ليکلي وه : " عبدالعزيز بن عبدالرحمٰن السعود " او پر شا و خوايې ليکلي وه : " ملك الحجاز و نجد و ملحقاتها ". البته پردغه مخ د سعودي رسمي نښان هم ضرب سوی وو او پر بل مخ يې ليکلي وه:

"ضرب في مکآ المکرمآ سنآ 1346گ ". او پر شاو خوايې د (1) پر عدد سربېره ليکلي وه: "ريال عربی سعودی واحد " او ښي او کيڼي خوا ته يې د خرماو ني رسم سوي وې. په 1370س.کال کي د لومړي ځل لپاره د سرو زرو جنيه (پونډ يا دينار) راووتی چې د لومړي مخ پر منځ يې د سعودي د رسمي شعار سره ليکلي وه:" عبدالعزيز بن عبدالرحمٰن السعود ". اوچارچاپيره يې ليکلي وه:" ملك المملکآ العربيآ السعوديآ ". او د بل مخ پرمنځ يې ليکلي وه:" ضرب في مکآ المکرمآ سنه 1370 ". او شاو خوا يې د (1) پر عدد سربېره ليکلي وه : "جنيآ عربی سعودی". او ښي او کيڼي خوا ته يې د خرماوني رسم سوي وې. د جنيه په هکله د ديوبند د دارالعلوم د استاد مولانا وحيد الزمان کيرانوي په" القاموس الجديد" کي ليکلي دي: "جنيآ انکليزي: د سرو زرو انگريزي گني، اشرفي. جنيآ انکليزي، د پاڼي (کاغذي ورقي) پونډ". خو علامه طاهرکردي وايي:" د (جنيآ) کلمه عربي نه ده او معنايې ديناردی او زموږد مهال په اصطلاح د سرو زرو ياکاغذي پيسو ته جنيه وايي. د جنيه نوم د افريقا د ښنډو د يوه هيواد گينيا د نامه څخه اخيستل سوی دی. په کال 1588 ع.کي يوه انگريزي تجارتي شرکت د دغه هيواد په محصولاتوکي د هغه دکانونو سره زرهم د انگريزانو ملك ته ولېږل. انگريز حکومت له هغو څخه سکه ضرب کړه او د گينيا په نامه يې ونومول . بيا چې په کال 1817 ع. کي انگريزي لېره را ووتل. گينيا ناچله سوه . د سعودي عربستان د لسو ريالو کاغذي نوټونه د لومړي ځل لپاره په کال 1372س.کي راووتل. پردي نوټ باندي د " نائب رئيس مجلس الادارآ الشيخ عبدالعزيز بن عبدالله السليمان " او" المحافظ المسترجورج بلاور" او" نائب المحافظ راسم الخالدي" لاسليکونه سته او پرنورو عربي او انگريزي ليکونوعلاوه داکرښي هم پرچاپ سوي دي: دس ريال، عشرآ ريالات، ده ريال، سقولآ ريال.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس مهال د سعودي عربستان کاغذي پيسې د 1ـ 5ـ 10 ـ 50 او100 ريالو نوټونه دي. يو ريال سل هلا يا شل قرشه کيږي او فلزي پيسې (توري) يا ما تي هم لري .

49ـ د مکې مکرمې د خلکوکالي اوچلتار

مشهور سياح ابن بطوطه په کال726 س.کي د مکې مکرمې د خلکو دکالو په هکله وايي: " د مکې خلك ډېر ښه کالي اغوندي. سپين لباس يې ډېر خوښ دی، رانجه، عطر او مسواك هم ډېر استعمالوي."

ابراهم رفعت پاشا په کال 1327 س. کي د مکې د اوسېدونکو دکالو اغوستلو دود داسي بيانوي: " د مکې خلك په کالو او خوړوکي له زياتي مبالغې کاراخلي. دکالو زرغونه، سره، گلابي او ژړ رنگونه ډېرخوښوي. په کورونوکي د ښکلا او سينگار ډېر بيي شيان ډېرساتي. ښځې چې بازارونو ته وزي نو د پنډ ټوکره داسي بوغره اغوندي چې د سترگو پر برابر دوه واړه سوري لري او د دې سره، زياتره ژړ رنگه بوټونه په پښوکوي ."

نن مهال د مکې زياتره نارينه داسي سپين اوږده کميسونه اغوندي چې تربجلکو پوري يې رسيږي گگ دغوکميسونوته توپ وايي ـ تردې کميسونو لاندي نېکرونه اغوندي اوبوټونه، هوايي يا نورچمپلونه په پښوکوي. ښځي هم اوږده کميسونه (توپ) او کوتنې اغوندي او پوړني پرسرکوي. د دوبکالي زياتره رنگه او ډېر بيي وي. او نارينه او ښځي جرابي هم په پښوکوي. بازار يا حرم ته چې ځي د پخوا په شان توري بوغرې اغوندي، چې يو ډول د نوي طرز نرى نقاب پرمخ اچوي. البته بايدياده کړو چې د مکې ښځې ډېري بازارونو ته نه وزي او د بازار سودا نارينه کوي .

څنگه چې په مکه مکرمه کي ساړه نسته د دغه ځای د خلکو د ژمي او دوبي جامې تقريباً يو شانته وي. مکيان ډېر پاك خوره دي،کالي، بستر، لوښگي،کورونه او هرڅه ډېر پاك ساتي. پخوا به د حجاز خلکو يو ببل ډول لنگوټې تړلې چې چا به په خپله نه سوای تړلای او ببل خلك به وه چې په ځانگړو بازارونوکي به يې دغه کارکاوه. دغه لنگوټې به شل گزه، سپين نازك ټوکر وو. بل ډول عادي دوه گزه لنگوټې وې چې هرچا به په خپله تړلې. بيا په 1350 س. کي يا يو کال ترهغه د مخه ملك عبدالعزيز بن عبدالرحمان آل سعود امر وکړچې د دولت ټول چارواکي دي يو ډول چوخه (المَشْلَح) اغوندي او پرسردي دستمال اچوي اوچلتار دي پرتړي. چې چلتار ته " عقال " وايي. له دغي نېټې څخه په ټول سعودي کي دغه لباس دود سو او د لنگوټو ترل له منځه ولاړل. لنگوټه تقريباً د ټولو اسلامي هيوادونو خلکو په تېره عالمانو او طالبانو تړل او اوس يې هم

په ډېرو ملکونوکي تړي، خو د دې ترڅنگ يې ځيني نوري خولۍ اوخولۍ يالنگوټې غوندي نورهم د عقال،کوفيه، طربوش، طاقيه، شُطفه او داسي نورو په نومونو له ډېر پخواڅخه پرسرکول او ترل او تراوسه يې لا هم په ډېرو ملکونوکي استعمالوي. اوس اوس په مکه او نور سعودي کي زيات شمېر لوستي ځوانان ـ لکه د نورو ډېرو اسلامي هيوادو غوندي ـ لڅ سرهم گرځي. خو خپل د سر وربښتان پر وخت او داسي جوړوي چې بد ونه ايسي. ښه پاك يې ساتي، د وربښتانو په ځانگړو غوړويا کريمونو يې غوړوي او ږمونځوي يې. داسي نه لکه زموږ ببرسري اوبې سواده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

موډكيان چې الف په ځكركي نه لري، نه د سر وربښتان سم اوپر وخت اصلاح كوي او نه يې غوړوي او ږمونځوي. چې په دې ډول يې له سره څخه د وحشيانوكوډل جوړه كړې وي .

50ـ د مكې مكرمې حج ښوونكي

هغه كسان چې په مكه مكرمه كي د حاجيانو سره د حج په چارو او د حج د مناسكو په ادا كولوكي مرسته كوي " مطوفين " يې بولي او په مدينه منوره كي چې كوم كسان د حاجيانو سره مرسته كوي هغو ته " الادلاء " وايي، چې موږ يې په عامه توګه د حج معلمان (حج ښوونكي) بولو. په ډېرو پخوا وختونوكي نه حج ښوونكي وه او نه د حج ښووني فيس. خو په كال 760س. كي چې د مصر پاچا قايتباى حج وكړ، هغه احساس كړه چې د حاجيانو د خدمت، هوسايي اولاربښووني لپاره د ښو او نيك چارو وګړو ټاكلو ته د معلمينو په توګه اړتيا سته. نو هغه وو چې د دغه پاچا د دغي هيلي له مخي د مكې شريف ابونمي څو پوهان او د تقوا خاوندان دې چاري ته وټاكل او د خداى د كور د مېلمنو خدمت ته يې وګومارل. چې داكار په راوروسته مهالونوكي عام او دود سو او پاى يې د مهالونو په تېرېدو سره دادى د يوې پېښې بڼه غوره كړې ده

د استاد احمد السباعي د ګګ" تاريخ مكه " كتاب څخه څرګنديږي چې په كال 1205س. كي د مكې امير شريف غالب (رح) او همداراز په كال 1318س.كي د مكې بل اميرشريف عون (رح) مكې ته د ورتلونكو حاجيانو د هيوادونو د معلمۍ چاري پر بېلو بېلو سيمو سره وېشلې او معلم ته يې پرحاجي باندي له دې دركه اجوره وټاكل او شريف عون به د دغو سيمو د معلمۍ حقوق پرمعلمانو پلورل، چې په دې ډول به د حاجي څخه د معلم د ټاكلو په هكله پوښتنه نه كېده اوهغه به اړوو چې د هغه معلم معلمي ومني چې د ده د هيواد د معلمۍ حقوق يې رانيولي وه. د ابراهيم رفعت پاشا د "مرآآ الحرمين " او د علامه محمد طاهر كردي د " تاريخ القويم " له مطالعې څخه ښكاري چې دغسي كړنه تر شريف عون وروسته د مكې نورو اميرانو هم كول.د 1385س.كال د لومړۍ خور پر دوولسمه د مكې مكرمې په " الندوه " جريده كي د سعودي عربستان د پاچا ملك فيصل د 1385س.كال د دريمي خور د نهمي نېټې د (12) لمبرفرمان متن، خپور سو، چې د هغه له مخي حاجي ته د معلم په ټاكلو كي مطلقه آزادي وركړه سوې وه او پكښې څرګنده سوې وه چې له هر يوه حاجي څخه په مكه مكرمه كي د مطوف د خدماتو اجوره پنځوس رياله. په جده كي د وكيل د خدماتو اجوره اووه رياله.په مكه كي د زمزمي (د زمزم د اوبو رسوونكي) د خدماتو اجوره دري رياله او دېرش هلله. له الوتكي او اورګاډي څخه د حاجي او د هغه د سامانو د وړلو او راوړلو اجوره شپږ رياله او د الوتكي لګښت اووه رياله اوياهلله. په مدينه منوره كي د هغه حاجي د لاربښووني اجوره چې زيارت كوي،لس رياله. جمله (84) رياله اخيستل كيږي. چې ښايي پرهمدې اساس به وو چې څوكلونه د مخه به له د غو معلمانو څخه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینوکسانو افغانستان ته د خپلو نومونوکارتونه او ان خپل لیکلي او چاپ کړي د حج د مناسکو کتابونه رالېږل، او حاجیانو به دلته یا په لاره کي د یو بل په مشوره خپل معلمان ټاکل. ځینو نورو ګاونډیو هیوادوته به هم خپله معلمان او یا د دوي وکیلان راتلل او د حاجیانو سره به یې د ډول ډول خدمتونو ژمني کولې، خو بیا به یې هلته نه ترسره کولې. له لویه سره معمول داسي وو چې په جده کي به یې د پاسپورټ دکتلو په مهال د معلم د نامه پوښتنه کول. نو حاجي چې به د هر معلم نوم ور ته واخیستی، هغه به یې معلم وبلل سو. بیا به معلمانو د مکې مکرمې دروازې ته نژدې د حاجیانو هرکلی کاوه، خو اوس دا دود نه دی پاته. د افغانستان د وخت د اوقافو د عالي ادارې اړوند د " اوقافو " مجلې د 1356ل. کال د تلې، لړم اولندۍ د میاشتو د ګڼې په 59 مخ کي "د حاجیانو په باب دسعودي عربستان مقررات" ترسرلیك لاندي لیکل سوي دي:" په مکه معظمه کښي د معلمینو اوپه جده کښي د معلمینو د نمایندګانو او د حمالانو او دلیل یعني په مدینه منوره کښي د معلمینو د پاره (294) ریاله حق الزحمه ده ". بل ځای لیکي :" له دې امله چې د حاجیانو معلم او دلیل د سعودي عربستان د هیئت له خوا ټاکل کیږي، حاجي ته په کاردي چه د خپلي کورنۍ او عایلې شمېر چه له ده سره په دغه سفر کښي ملګري دي د حاجیانو د توزیع هیئت ته ور معرفي کړي. همدارنګه ښځي حاجیاني باید خپل محارم د توزیع هیئت ته ور وپېژني تر څو د هغو سره یوځای د یوه معلم ترلارښودني اوکنترول لاندي وي. له دې څخه ځرګندیږي چې دغه مهال د سعودي هیواد لخوا د افغانستان حاجیان د معلمانو بېلو بېلو ډلو ته ور پېژندل کېدل، یعني لکه اوس غوندي د افغانستان حجاج د یوه مطوف په دفتر پوري نه وه تړلي او د معلم د ټاکلو واك هم د دوی په لاس نه وو .

اوسمهال سعودي حکومت د دې خدمت او څه نورو خدمتونو له درکه د هر حاجي څخه ډېري پیسې اخلي او زیات شمېر معلمانو ته د دولت لخوا د دې کار رسمي اجازه ورکول سوې. نرۍ یې پرڅو برخو وېشلې او هر معلم ته یې له هغو څخه د ځینو برخو د حاجیانو د خدمت چاري سپارلي دي. چې هغو بیا د دې کارو لپاره ستر ستر دفترونه پرانیستي او زیات شمېر وسایل اوکارکوونکي یې په کار اچولي دي .

زموږ ځیني خلك چې حج ته ځي داسي فکرکوي چې هلته حج ښوونکي (معلمان) موږ ته د حج د مناسکو د اداینې په هکله معلوما ت راکوي. خو نن سبا خبره داسي نه ده؛ بلکې حج ښوونکي زیاتره د خپلو وکیلانو او نوروکسانو په واسطه په مکه او مدینه کي د حاجیانو د اوسېدو د ځایونو او خیمو د ټاکلو او برابرولو، د پاسپورټ د ساتلو، له جدې څخه مکې او له مکې څخه منا، عرفات ، مزدلفې، بیا بیرته مکې او بیا مدینې منورې ته د حاجیانو د رسولو د وسایطو د برابرولو او داسي نورو په هکله خدمات ترسره کوي چې په دې چاروکي ځیني حج ښوونکي څه بې پروا یې هم کوي. لکه چې په 1421س. کال کي یې زموږ د افغانستان په حاجیانو د ذي الحجې په اوومه ورځ احرامونه وتړل او د ذی الحجې د اتمي ورځې په مخکي شپه یې منا شریفي ته ورسولو. او بیا یې له منا شریفي څخه د سهار ترلمانځه د مخه د شپې زیات شمېرحاجیان عرفات ته بوتلل. په داسي حال کي چې سنت طریقه داسي ده چې حاجي د " یوم الترویې" یعني د ذي الحجې د اتمي د سهار لمونځ په مکه شریفه کي وکړي، بیا تر لمرختلو وروسته منا شریفي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته ولاړ سي او د اتمي ورځې د ماپښين، مازديګر، ماښام او ماخستن لمونځونه او د نهمي ورځې د سهار لمونځ په منا کي وکړي. بيا ترلمرختلو وروسته، کله چې لمرد منا د ثبير پر غره وليدل سي، عرفات ته ولاړ سي.

51ـ په مکه مکرمه کې د جمعې لمونځ

د اسلام په لومړيوکي په مکه مکرمه کي د پنځو لمونځونو جماعت او د جمعې لمونځ

نه سول کېدلای. له دې امله هلته تريو ويشتوکالو پوري د جمعې لمونځ و نه سو. خو په مدينه منوره کي ډېر د مخه د جمعې د لمانځه ادا کېدل پيل سوي وه. کله چې د هجرت په اتم کال رسول ﷺ عتاب بن اسيد ؓ د مکې په امارت وټاکی چې هغه يا هبيره بن سهل يا معاذ بن جبل د لومړي ځل لپاره په مکه مکرمه کي د جمعې لمونځ په جماعت ورکړ.که څه هم د مهالونو په تېرېدو سره د مکې اوسګېدونکي زياتېدل، خو بيا هم خلك د جمعې د لمانځه د ادا کولو لپاره مسجد الحرام ته حاضرېدل. دا چاره د اتم سپوږميزکال څخه تر 1375س. کال پوري همدغسي ترسره کېدل. بيا کله چې د ښار وګړي ښېخي ډېر او ودانۍ يې تر ډېرو ليرو ځايونو پوري پراخه سوې، نو په مسجد الحرام کي د جمعې لمونځ د مکې د ليرو سيمو وګړو ته ستونزمن او ان ښېخي نا ممکن سو. د دې ترڅنګ د مکې په شاو خواکي نوي جوماتونه هم يو په بل پسې ودان سول. لکه چې تر 1375س. (1955 ع.)کال پوري په مکه کي (150) جوماتونه رامنځته سول. د دې سره سره د مسجد الحرام د پراختيا او تعمير د پلان د پلي کېدوکار هم تر لاس لاندي ونيول سو. د دې حالاتو او اړتيا وو له مخي سعودي حکومت د مکې په ښګلو ښلو جوماتونوکي د جمعې د لمانځه د ادا کولو اجازه ورکړه چې ترديې اعلان وروسته د سعودي د اوقافود اداري د څرګندونو سره سم په کال1384س. (1964 ع.) کي د مکې په (15) جوماتونوکي د جمعې لمونځ ادا کېدی.

52ـ د مکې مکرمې جوماتونه

په مکه مکرمه او د هغې په شاو خوا کي پخواني او نوي جوماتونه خورا ډېر دي چې موږ يې د څو پخوانيو جوماتونو يادونه د الف بې په ترتيب کوو :

ابراهيم جومات :

دغه جومات د ابي قبيس غره پر سر په لومړۍ هجري پيړۍ کي جوړ سوی دی. امام ازرقي (رح) دغه جومات ابراهيم القبيسي ته منسوب بللي دي،کوم چې د دغه غره پر سراوسېدي. دغه جومات چې د علامه کردي په قول يوه هندي جوړکړی دی، د تاريخ په اوږدوکي څو ځلي تجديد بنا او ترميم سوی دی .

اجابه جومات :

دغه جومات د مکې له لورې د منا په لار کي ښي اړخ ته په " ثنياً اذا خر" نومي ځای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي واقع دی. زموږ ستر پیغمبر ﷺ د دغه جومات پرځای لمونځ کړی دی. دغه جومات په کال 720س. کي ودان سوی او څو ځلي نړېدلی او تجدید بنا او ترمیم سوی دی .

تنعیم جومات :

د دغه جومات ښي لوري ته چې کوم غر پروت دی هغه ته " نعیم " وایي. د هغه کیڼ لوري ته چې کوم غر واقع دی، هغه ته " ناعم " وایي او د د غو غرو په منځ کي ناوې ته

"نعمان " وایي. له دې امله د دغه جومات سیمي ته " تنعیم " وایي . په کال 10 س. کي چې رسول ﷺ حج ته تشریف وړی وو، بي بي عایشه (رض) هم ورسره وه. هغې د حج مناسك ادا کړه، خو د ښځینه میاشتنۍ ناروغۍ له امله یې طواف او سعی و نه کړای سول. کله چې له ناروغۍ ووتل، رسول ﷺ د عمرې راوړلو لپاره د هغې د ورور عبدالرحمان ﷺسره تنعیم ته چې مکې مکرمې ته ترحرم د باندې تر ټولو نژدې سیمه ده ولیږل. هلته هغې د احرام نیت وکړ او عمره یې راوړل. البته د دې د غه عمره ترحج وروسته وه او له دې امله دغه جومات ته مسجد عایشه هم وایي .

ابن حیثم وایي: کله چې ما عطا بن ابي رباح، مجاهد ، عبدالله بن کثیر الداري او ډېر نور ولیدل چې د روژې د میاشتي په (27) شپه د تنعیم څخه عمره ادا کوي نو ما هم ټوله عمر خپل معمول وګرځاوه، چې هرکال په دغه شپه له تنعیم څخه عمره ادا کړم، خو چې بوډا سوم دا کار را څخه پاته سو. پردغه ځای باندي د لومړي ځل لپاره محمد بن علي شافعي جومات ودان کړ او بیا نورو ډېر ښکلي جوړکړ. بیا په کال 619س. کي ملك مسعود. په کال 1011 س. کي سلطان محمود عثماني او بیا ځینو نورو تجدید بناء کړی او ترمیم کړی او په اوس وختونو کي سعودي واکمنو ډېر ستر او ښکلی جوړکړی او د هغه په خوا کي یې د اوداسه او غسل ډېرښه ځایونه جوړ کړي دي .

د جعرانې جومات :

رسول ﷺله دغه ځایه د عمرې احرام تړلی دی. بیا د قریشو یوه سړي پردغه ځای دغه جومات جوړکړ. دغه جومات ته یې د امام ازرقی په وختوکي " مسجداقصٰی " ویل. وایي چې له جعرانې څخه درو سوو نبیانو د عمرې احرام تړلی دی. هلته یو څا دی چې رسول ﷺ په خپله د هغه په کارولوکي برخه اخیستې او بیا یې د هغه اوبه چښلي دي او نورو ته یې هم ورکړي دي. د دغه څا اوبه ډېري رڼې او خوږې دي. دغه ځای د قریشو یوې ښځې ته منسوب دی کومه چې نوم یې رایطه وو او د کعب نومي لور او د اسد بن عبدالعزٰی مېرمن وه او لقب یې" جعرانه " وو. د جعرانې جومات په کال 1263س.کي د هند د حیدر آباد د سالارالملك مېرمني له سره ترمیم او جوړ کړی دی .

جن جومات :

دغه جومات د مکې مکرمې په پاسنۍ برخه کي حجو ن ته مخامخ په سوق المعلٰی یا غزه کي پروت دی. د امام ازرقي په وختوکي یې دغه جومات مسجد الحرس باله. او مسجد جن یې له دې امله بولي چې په دغه ځای کي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پېرانان د رسول حضور ته ورغلي وه او ايمان يې پر راوړی وو. اما په بل روايت کي وايي چې رسول د دغه جومات پرځای عبدالله بن مسعود کښېنولی وو او د هغه چار چاپېر يې کرښه راګرځولې وه څو د پېرانانو له اغېزې وژغورل سي. بيا خلکو پر دغه ځای جومات جوړکړ او په دغه نامه يې ونوماوه. دغه جومات په کال 1012س. کي د جدې والي ابراهيم بيګ له سره جوړکړ او بيا په کال 1363س.کي ترميم سوی دی. په دغه مسجد کي د قل او حي ... سوره تر اخره پوري نازله سوې ده .

د خالد بن الوليد جومات :

علامه محمد طاهر کردي وايي چې دغه جومات په هغه ځای کي جوړ سوی دی چې د مکې د فتحي په ورځ خالد بن الوليد خپل بيرغ پر درولی وو دغه جومات اوس هم د مکې څخه د تنعيم پرلار ښي اړخ ته د " حاراَ الباب " ترڅنګ ودان دی کوم چې په کال 1280س.کي حسن افندي نومي جوړکړ او بيا په دغه کال يوه هندي پراخه کړ. دغه مسجد په کال 1376س. کي د سعودي د مکې د عامه اوقافو ادارې په ډېره ښکلې بڼه جوړکړ، چې کار يې په کال 1377س.کي بشپړ سو .

خيف جومات :

دغه جومات په منا کي تر ټولو ستر او مشهور جومات دی. د دې جومات په فضايلوکي د رسول ډېري ويناوي روايت سوي دي. امام ازرقي (رح) وايي چې په دې جومات کي اويا تنو او په بل روايت پنځه اويا تنو انبياوو لمونځونه کړي دي. امام ازرقي په اخبار مکه کي او د عربي لغاتو د قاموس ليکوال په خپل کتاب " الوصل والمنٰی في بيان فضل منٰی " کي په جيد سند روايت کوي چې ابو هريره به ويل: که چيري زه په مکه کي اوسېدلای، زه به هره شنبې خيف جومات ته تلای او لمونځ به مې پکښې کولای.

په دغه جومات کي زموږ سترنبي لمونځ کړي او زموږ ځينو ديني مشرانو هم توصيه کړې چې ترڅوکېدای سي حاجيان دي په دغه جومات کي لمونځ کوي. خو افسوس چې زموږ مسلمانانو ترمنځ کرکي تردې پولي رسېدلي چې ډېرحاجيان په دغه ستر متبرك جومات کي پرلمانځه د منا د خيمو لمونځونوته ترجيح ورکوي .

دغه مسجد په کال 241 س.کي مکې ته د جعفر المتوکل علی الله د لېږل سوي بنا اسحق بن سلمه لخوا له سره جوړ سوی. بيا په کال 256س. کي د المعتمد احمد بن متوکل په وختوکي ترميم سوی. په کال 559س.کي وزير محمد بن علي جواد اصفهاني. بيا د خليفه ناصرعباسي مور. بيا د يمن واکمن ملك مظفر. بيا په کال 674 س. کي د يمن بل واکمن منصور عمر بن علي، په کال720س.کي د دمشق يوه سوداګراحمد بن عمر ابن المرجاني،په کال820س.کي شيخ علي بغدادي، په کال853س.کي ملك ظاهرجقمق، په کال 874س.کي ملك اشرف قايتبای، په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال1072س.کي سلطان محمد قزلار آغا او په کال 1092س.کي د سلطان محمد خان عثماني په حکم سليمان آغا نومي ترميم کړ او اوس مهال سعودي حکومت په کال 1396س.کي په بشپړه، پراخه عصري او ښکلې توګه جوړکړېدی .

ذي طوٰی جومات :

رسول ﷺ چې به کله د عمرې يا حج لپاره مکې مکرمې ته تی، نو په ذي طوٰی نومي ځانګي چې اوس " زاهر " ورته وايي تم کېدی. شپه به يې تېروله او د سهار تر لمانځه وروسته به يې مکې مکرمې ته تشريف وړی. حضرت عبدالله بن مسعود ؓ به هم دغسي کول. دغه راز رسول ﷺ د مکې د نيولو لپاره هم خپل پوځونه په دغه ځای کي تم اوسره ووېشل. څه موده وروسته يوې بختوري مېرمني زبيدې بازج په دغه ځای کي جومات جوړکړ .

الرايه جومات :

د دغه جومات پرځای رسول الله ﷺ د مکې د فتحي په ورځ خپله جنډه رپولې وه او د جبير بن مطعم بن عدي څا ته نژدې يې لمونځ کړي وو، ځکه نو دغه جومات ته مسجد الرايه يعني د بيرغ؛ رپې يا جنډې جومات وايي. دغه جومات چې عبيدالله بن عباس بن محمد بن علي بن عبدالله بن عباس جوړکړی د مکې مکرمې په پاسنۍ برخه کي له مکې څخه معلیٰ ته د تلونکي ښي لاس ته د " زاوياَ الرفاعي " مخامخ د زبيدې د چينې د ولې په خوا کي په " جودريه " نومي ځای کي واقع دی. دغه مسجد په کال 640س. کي مستعصم عباسي، په کال 801 س.کي اميرقطلبك حسامي، په کال 898 س.کي ابوالعباس مشهور په ابي شامه، په کال 1000 س.کي سلطان محمد خان عثماني، ترميم کړی او بيا په کال 1361س.کي د ملك عبدالعزيز په امر له سره جوړ او پراخه سو. خو وروسته په کال 1379س.کي دغه جومات او د هغه شاو خوا کورونه د مکې د سړکانو د پراخېدو په لړکي ونړول سول او پرځای يې (250) متره ليري، نوی جومات ودان سو .

صخرات جومات :

دغه جومات د عرفات د جبل الرحمت د غره په لمن کي معروف جومات دی چې کوچنی دېووال پر راګرځېدلی دی اوسر يې لڅ دی. وايي دغه جومات د عرفات په ورځ د رسول ﷺ د درېدو پرځای تر درېيمي هجري پيړۍ وروسته جوړ سوی دی. خو لکه څنګه چې د ديني عالمانو له کتابونو څخه څرګندېږي دا نه ده جوته چې دغه ځای به واقعاً د رسول ﷺ د درېدو ځای وي .

صديق جومات :

دغه جومات د مکې مکرمې په مسفله محله کي واقع دی کوم چې د ابوبکرصديق ؓ کور وو. له دغه ځايه رسول ﷺ د ابوبکرصديق سره يو ځای مدينې ته هجرت کړی وو. علامه ابن جبير اندلسي په خپله سفرنامه کي د دې جومات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هکله وايي:" د ښار په وروستيوکي د خرما، انارو او انګورو د شنو بڼونو په منځ کي دغه جومات چې پخوا د ابوبکر صديق کور وو، واقع دی. سعودي حکومت دغه جومات دوه پوړه جوړکړی، چې په لاندي پوړکي يې " فرقانيه مدرسه " او دفتر دی او په لوړ پوړ کي يې لمونځ کيږي .

صولتيه جومات :

د مکې مکرمې د حارت الباب محلې د صوليته مدرسې دغه جومات په کال 1302س. کي مشهور عالم مولانا رحمت الله هندي جوړ کړی دی.

د مزدلفې جومات :

دغه جومات په مزدلفه کي يوازنی مشهور جومات دی . دغه جومات په کال 760س.کي مشهور اميريلبغا خاصکي، په کال 842س.کي د سلطان جقمق په امر امير سودون، په کال 874 س.کي د سلطان قايتبای په امرد مکې امير شريف محمد بن برکات او په کال 1072س.کي د سلطان محمد عثماني په امرد جدې والي سليمان بيګ ترميم کړی دی. اوس مهال سعودي واکمنو په خورا ښکلې او عصري توګه جوړکړی دی .

د نَمِرې جومات :

دغه جومات ته مسجد ابراهيم ، مسجد عُرَنه او مسجد عرفات هم وايي. د رسول په وختوکي دغه ځای خالي ډاګ وو. نَمِره او عُرَنه له عرفات څخه وتلي ځايونه دي. په دغه ځای کي د جوړ سوي جومات يوه برخه له عرفات څخه ده او بله برخه يې په عرنه کي واقع ده. د دغه جومات جوړونکی نه دی معلوم، خو د تاريخونو له مطالعې څخه دونه څرګنديږي چې ښايي د عباسي دولت په لومړيو وختونو يعني د (150) س. په شاوخواکي جوړ سوی وي. وروسته دغه جومات په 559 س.کال کي جواد اصفهاني، په 843س.کال کي د سلطان جقمق په امر امير سودون، په 847س.کال کي سلطان قايتبای، په 1074س.کي د سلطان محمد عثماني لخوا، د جدې والي سليمان بيګ ترميم کړ. اوس مهال سعودي واکمنو هغه په خورا شانداره او عصري توګه ډېرستر او پراخه جوړکړی دی .

53ـ د مکې مکرمې زيارتونه (مولد ا لنبي او جنت ا لمعلیٰ)

په مکه مکرمه کي ځيني داسي سپېڅلي او متبرك ځايونه وه چې زموږ د اسلافو يادګار او اسلامي لرغوني آثار بلل کېدل او زيارت يې مستحب او اجر او ثواب يې درلود. خو دغه ځايونه تقريباً ټوله د حرم او مکې د ښار د وروستيو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراخولو او نوي جوړولو له امله له منځه تللي دي. یوازي د رسول ﷺ د زېږېدو ځای او معلیٰ هدیره پاته دي. چې موږ یې په لاندي ډول یادونه کوو :

ﷺ ﷺ ﷺ

مولد النبي) د رسول ﷺ د زېږېدو ځای: (

د صفا او مروه تر منځ د مسعیٰ ختیز لوري ته د حرم د باندي د میدان په سرکي یوه ودانۍ ده، چې همدغه د رسول ﷺ د زېږېدو ځای دی. د رسول ﷺ نیکه عبدالمطلب کله چې په سترګو ړوند سو په خپل ژوند کي خپل حق خپلو اولادونو ته ووېشی چې دغه مولد النبي د رسول ﷺ پلار عبدالله ته ورسېدی. بیـا رسولﷺ ته په میراث پاته سو. امام ازرقي (رح) وایي :

"کله چې رسول ﷺ مدینې منورې ته هجرت وکړ دغه ځای د رسول ﷺ د اکا زوی عقیل بن ابي طالب ونیو ". خو ابن اثیر اونور وایي چې هغه یې عقیل ته بخښلی وو. په هر صورت د مکې د فتحې په مهال رسول ﷺ هغه له عقیل څخه وا نه خیستی او وروسته عقیل هغه د مشهور ظالم امیرحجاج پر ورور محمد بن یوسف ثقفي وپلوری او هغه په خپل کورګډکړ. کله چې په کال 171س. کي د هارون الرشید مورخیزران حج ته ولاړه، دغه کور یې رانیوی او جومات یې ځني جوړ کړ. خو د مهالونو په تېرېدو سره دغه جومات بیرته په کور واوښت، چې په بېلو بېلو مهالونوکي واکمنو تعمیر او ترمیم کړ .

بیا عثماني واکمنو دیني مدرسه ځني جوړه کړه. په کال 1343س. کي دغه ځای ونړېدی. بیا په کال 1370س. کي د مکې مکرمې یوه پخواني ښاروال شیخ عباس بن یوسف القطان په خپل ځاني لګښت د هغه د جوړولوکار پیل کړ، خو دوې میاشتي وروسته وفات سو. بیا د هغه زوی دغه کار بشپړکړ. ارواښاد عباس قطان وصیت کړي وو چې په دغه ځای کي دي یو سترکتابتون پرانیستل سي چې د دغه وصیت سره سم په دغه ځاکي د " المکتباَ المکاَ المکرماَ " په نامه سترکتابتون پرانیستل سوی وو. خو لکه چې قاري شریف احمد وایي په کال 1415س. کي پردغه ودانۍ باندي د کتابتون لوحه یا کومه بله داسي نخښه نه لیدل کېدل. ما هم په کال 1421س. کي پر دغه ودانۍ دکتابتون کومه لوحه و نه لیدل. د ودانۍ ورونه تړلي وه او څوك نه پوهـېدی چې دننه یې څه دي .

جنت المعلی (د مکې مکرمې تاریخي هدیره) :

معلیٰ، معلاَ یا معلا هدیره (حظیره)، په مکه کي یو مشهور او تاریخي متبرك ځای دی چې په هغې کي حضرت بي بي خدیجاَ الکبريﷺ ، د رسول ﷺ د زامنو قاسم او طیب، د رسول ﷺ د نیکه عبدالمطلب، د اکا ابوطالب او زښتو زیاتو صحابه کرامو، تابعینو، د خدای د ولیانو او دیني عالمانو زیارتونه دي. خو د هیچا زیارت په هغې کي په ټاکلې توګه نه دی معلوم. لکه چې وایي چې یوه صالح سړي د بي بي خدیجې قبر په خوب کي لیدلی چې د فضیل بن عیاض د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبر ترڅنګ واقع دی. چې بیا یې د دغه خوب پربنسټ پردغه قبرګمبته جوړه کړه . لکه چې د اسلام د تاریخ له ځینو کتابونو څخه څرګندیږي په دغه هدیره کي پرډېرو قبرونو ډېري ښکلي ګومبتي جوړي سوي وې. په تېره د بي بي خدیجې قبر په ډېرو ښکلو " ډېرو جوړ سوی وو. پردغه قبر په کال 940س.کي یوه سړي چې امیر سید محمد بن سلیمان چرکسي نومېدی ګمبته جوړه کړه او په ډېر ښه ډول یې تزئین کړه چې بیا یې د غولي او روضې کار هم بشپړ سو. خو په کال 1289 س.کي د دغي هدیرې ټولي ګومبتي د سعودي واکمنو لخوا ونړول سوې. دغه هدیره د مسلمانانو په هدیروکي د مدینې منورې ترجنت البقیع وروسته افضله هدیره ده چې په فضیلت کي یې ډېر احادیث وارد سوي دي. او د دغي هدیرې زیارت مستحب دی. د دغي هدیرې سیمي ته (غزآ) وایي او هغې ته نژدې بازار ته سوق المعلیٰ وایي. د جن جومات هم ډېر ورته نژدې دی. په دې وروستیوکي په مکه مکرمه کي د نوو نقشو د پلي کېدو له امله د دې هدیرې په منځ کي سړك تېر سوی چې له دې امله هغه پر دوو برخو وېشل سوې ده. اوس د دغي هدیرې په یوه برخه کي د مړو ښخول منع سوي دي خو په بله برخه کي یې د مکې د خلکو او عامو حاجیانوکوم چې هلته وفا ت کیږي د ښخولو ممانعت نسته.

54ـ په مکه مکرمه کي کاروانسرایونه

او رباط افغاني

کاروانسرای او مسافرخانې ته په عربي رباط وایي. په مکه مکرمه کي په تېرو مهالونو کي یوشمېرواکمنو اوشتمنو چې ځیني همتناکي ښځې هم پکښېکي دي په مکه مکرمه کي، زیات شمېرکاروانسرایونه جوړکړي او د مسافرو حاجیانو، بې وزلو اود علم د طالبانود هوسا او آرام اوسېدو لپاره یې وقف کړي وه. په دغو کاروانسرایونو کي به خلك ببله دې چې څه خواړه ورکړه سي اوسېدل، چې ځیني به د نارینه وو د اوسېدو لپاره وه او ځیني به د ښځولپاره. دغه ټول رباطونه ترهمدې نژدې وختونو پوري په مکه کي موجود وه، خوکله چې په کال 1375س.کي سعودي حکومت د مسجد الحرام او د مکې د ښار د و دانیو او واټونو په پراخولو او په نوې بڼه سمولو لاس پوري کړ دغو رباطونو زیات شمېر یې ونړول اوله منځه یې یو وړل. له ښه مرغه د افغانستان هغه کاروانسرای چې لومړی په رباط سلیماني نومول سوی وو او وروسته په رباط افغاني او رباط احمدشاهي مشهور سوی دی تردغو نقشولاندي نه دی راغلی او روغ رمټ پرخپل ځای پاته دی. د دغه کاروانسرای د سوابقو په هکله ستر موْرخ عزیزالدین وکیلي په خپل تاریخ " احمدشاه وارث و مجدد امپراتوري افغانستان " لومړي ټوك کي لیکي: " اعلیحضرت احمدشاه دردران د1133ل.کال په پسرلي کي چې د 1167س.کال د دریمي خور، خدای تعالی او برات د میاشتو او د 1754ع.کال د اپریل، می او جون د میاشتو سره سمون خوري، وېتېیل چې د حجاز (اوسني عربستان) په سپېڅلې مځکه کي افغاني حاجي خانه ودانه کړي او د هغې د بنسټ ایښوولو امر یې صادرکړ. چې د جوړولو کاریې د 1135ل.کال د لېندۍ (قوس) د میاشتي (د 1170س.)کال په لومړۍ خور پای ته ورسېد. څنګه چې افغانان سلیمان غره ته (1)، کوم چې شاوخوا یې د افغانستان لرغونی منځۍ باله سي، په نسبت ورکولو سره سلیماني بلل سوي دي او عرب، افغانان په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه نامه ډېرښه پېژنینو اعلیحضرت احمد شاه بابا(رح) ددغه ځای نوم [رباط سلیماني] کښېښود. اعلیحضرت احمد شاه بابا چې دغه مهال په لاهورکې په سوبو بوخت وو، په دې اړه یوفرمان ولیکی او مهرېې کی اوحاجي محراب خان نورزي ته چې د احمدشاه بابا لخوا په [دیندارخان] مخاطب وو او حاجي عبدالکریم خان بارکزي ته یې کوم چې د دغه رباط د جوړولو چاري هم ورسپارل سوي وې، حکم وکړ چې د دغه رباط د تاریخ لوحه پر ډېره ولیکي اود هغه د دروازې له پاسه یې ولګوي". د دغه ډېرلیك (کتیبې) متن، چې عزیزالدین وکیلي په نوموړي کتاب اوفاضل استاد اکاډمیسین پوهاند عبدالشکور " رشاد " د احمدشاهي شاهنامې پرهغې شرحي باندي چې تراوسه لا چاپ سوې نه ده، د کندهار د طلوع افغان جریدې د 1311ل.کال د چنګاښ د میاشتي د لومړۍ نېټې له ګڼې څخه را اخستی دی په دې ډول دی :

ګشاده باد به دولت این درګاه بحـق اشـهـد ان لا الـه الا الله حسب الامر مقدس امر و مقرر شدکه برسنګ سر درکاروانسرانکه در کعبه معظمه زاد ها الله شرفاً و تعظګیماً ساخته مې شود بنویسد که چون جماعهْ سلیماني که عبارت از جماعــهْ (1) د سلیمان د غره لړۍ له څو لویو او کوچنیو غرونو څخه جوړه سوې ده. دا غر د پېګواړ د غاښي په جنوب کي له سپین غر څخه بېل سوی،لومړی جنوب او بیا جنوب لوېدیز ته غځېږي. دا غرټول شپږسوه کیلو متره اوږد دی او پر دوو برخو وېشل کیږي : ختیز سلیمان راغ او لوېدیز سلیمان راغ. د سلیمان د غره ختیزه برخه چې د ختیز سلیمان راغ په نامه یادیږي، له افغانستان څخه ذ باندي پرته ده او د وزیرستان سیمه یې جوړه کړې ده.لوېدیزه برخه یې له پکتیا او پکتیکا څخه تر بلوچستان پوري پرته ده. د دې غره لوړه څوکه د سلیمان د تخت په نامه (3383)متره جګه ده. د سلیمان پر غره باندي اورښت زیات کیږي اوځیني برخي یې په ځنګلونو پوښلي دي. (دنړۍ هینداره: آسیا،لومړی ټوك) د پښتنو په لرغونو اوسېد نځایونو کي یوه ډېره مشهوره او تاریخي سیمه د سلیمان د غرونو لمني دي.د دې غرونو لمني د شپږو سوو کیلو مترو په شاو خواکي اوږدوالی لري اوپښتانه له ډېري لرغوني زمانې تراوسه په کافي تعداد د دغو غرونو په لمنو کي استوګنه لري. د غه د سلیمان غرونه په ځینو کتابونو او تاریخي آثارو کي (دکسي غره) په نامه هم راغلي دي او د جنوبي پښتونخوا،بلوچستان،ډېرو (ډېره جاتو) او د کندهار د شاوخوا خلك اوس هم د سلیمان غرونه دکسي د غره په نامه یادوي. (د پښتو ادبیاتو تاریخ) افغاني باشد در مکه معظمه زاد ها الله شرفاً و تعظیماً محل سکونت را نداشتند و بخصوص چګونګي آن بعرض اقدس رسید، بنابر دعای خیرجهاّ ذات بابرکات شاهنشاه دردران خلد الله ملکه وسلطانه دربلدهْ مقدسهْ معلٰی فرمودندکه خود جماعهْ سلیماني چه دراني وغیردراني هرافغانیکه درین جا وارد ګردد درکاروانسراء که ساخته مې شود فرود آید و بحسب قسمت الیٰ هروقتیکه درحجره های کاروانسرای مذکور ساکن باشد احدی به ایشان رجوعی نداشته بعلت وجه کرایه مزاحمت نرساند. بنابرآن عالیجاه حاجی الحرمین الشریفین حاجی محراب دیندارخان دراني نورزایي و حاجی الحرمین الشریفین حاجي عبدالکریم خان دراني بارکزایي را مامور ساختن کاروانسرای در آن بلده مقرر و مامور فرمودیم و به اهتمام ایشان به اتمام رسیده است. و هرکس ازجماعهْ سلیمانی چه دراني و غیر دراني که افغان بوده باشد وارد اینجا ګردیده درحجره های کاروانسرای مذبور ساکن شود تا مادامیکه درینجا باشد هیچکس

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعلت کرایه ازو چیزی نگیرد تاکه این دولت خدا داد روزافزون به ثواب همایون ما ازجناب اقدس الٰهی پایدار باشد. کرایهٔ حجره های کاروانسرای مذکور بجماعهٔ سلیماني بخشیده ایم و من بعد الیٰ یوم رستخیز نیزکرایهٔ آن بجماعهٔ سلیماني چه درانی و غیر درانی هرافغاني که بوده باشد در کاروانسرای مذکور سکونت نماید وقف باشد. وهرگاه حجره های کاروانسرای مذبور اضافه از جماعهٔ مذبور باشد به اشد رضا به دیگر مردم بکرایه داده بعداً کرایهٔ آنرا اولاً به تعمیر آن صرف کند و اضافهٔ آن هرچه باشد آنرا نیز بجماعهٔ سلیماني صرف ما یحتاج نماید و سوای این جماعهٔ سلیماني چه دراني و غیر دراني و هر افغاني بوده باشد دیگری در آن طمع و توقع نکنند و در وجه جماعهٔ مذکور الیٰ یوم رستخیز وقف دانند و هرگاه احدی درین جا طمع و توقع نماید نزد خدا ورسول مواخذه و مخاطب بازخواست خواهد گردید. في غرهٔ شهر ربیع الاول روز پنجشنبه 1170هـ وکیلي زیاتوي :" د دغه ډېر لیك لیکنه په کال 1311ل.کي لیدل سوې ده او د هغې د موندلو څرنګوالی په دې ډول دی: اعلیحضرت محمد نادرشاه د دغه کاروان سرای د بیا ودانولو لپاره خپل د دربار وزیر او د اکازوی احمد شاه خان، د مولوي سیف الرحمان خان، آخوندزاده عبدالقیوم خان او مولوي سید مبشرخان طرازي چې په ابونصرملقب وو، په ملګرتیا د هیات په توګه د 1310ل.کال دکب په میاشت کي له کابل څخه د جلال آباد او هند له لاري عربستان ته ولېږل، چې د 1311ل.کال د وري پر اوومه د یکشنبې په ورځ مکې مکرمې ته ورسېدل او د سعودي عربستان د پاچا ملك عبدالعزیز لخوا يې هرکلی وسو. د اړوندو چارواکو سره د خبرو اترو په پایله کي څرګنده سوه چې د دغه کاروانسرای د دېوالونو د نړېدو له امله دغه ډبرلیك بل خوندي ځای ته وړل سوی دی. هغه وو چې افغاني هیات پورتنی متن له دغه ډبرلیك څخه نقل کړ. استاد رشاد وایي چې د دربار وزیرد اعلیحضرت محمد نادرشاه لخوا دمبشرطرازي او مولانا سیف الرحمان خان الکوزي په ملګرتیا حج ته ولاړ، هلته يې دغه کاروانسرای ترمیم کړاو د پښتنو د ټاټوبي ځای يې وګرځاوه. (مولوي سید مبشرطرازي اصلاً د تراز وو چې په کال1307ل.کي د اعلیحضرت امان الله شاه غازي په بلنه اندخوی ته راغی، د سقاو د اغتشاش په مهال بیرته خپل وطن ته ولاړ، په کال 1309ل.کي بیا کابل ته راغی او په ارګ کي د عربي او ترکي ژبو د ژباړن په توګه ومنل سو؛ عربي ژبه يې د یوه مصري عالم غوندي زده وه؛ دري، ترکي او روسي ژبي يې هم زده وې؛ پای د ظاهرشاهي پېر په منځنیو وختونو کي له افغانستان څخه وایستل سو. او مولوي سیف الرحمان د افغانستان د جمعیت العلما غړی وو). خلیل الله خلیلي چې په 1345 ل.کال په سعودي کي د افغانستان سفیر وو،ستر مؤرخ وکیلي ته یولیك استولی چې هغه په نوموړي تاریخ کي راوړی دی. له دغه لیك څخه څرګندیږي چې دغه کاروانسرای تر دوو سووکالو پوري نه وو ترمیم سوی او له شپېتو کالو څخه د سعودي دولت هغه تر خپل تصرف لاندي راوستی وو. بیا د انیس ورځپاڼي د1348ل.کال د مرغومي د شپږمي نېټې له ګڼې څخه ښکاري چې د افغانستان لخوا یو هیات په مکه مکرمه کي د دغه رباط د بیا جوړولو په هکله د سعودي چارواکوسره خبري اتري کړي وې. چې بیا د معلوماتو له مخي دغه کاروانسرای ترهمدې نژدې وختونو پوري فعال وو او افغاني حاجیان به پکښي اوسېدل، خو په دې وروستیوکلونوکي په داسي حال کي چې ډېر خراب سوی دی، بیرته ترړل سی دی. د ارشاد، حج او اوقافو د وزارت د ځینو چارواکو له خولې افغانستان په مکه مکرمه کي ځیني نور ملکیتونه هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري، خو متاسفانه چې له هيڅ يوه څخه هم د افغاني حاجيانو په خدمت کي هيڅ کار نه دی اخيستل سوی. په داسي حال کي چې زياتره اسلامي هيوادونه د خپلو حاجيانو د خدمت او هوسايني لپاره ستري ستري ودانۍ په واك کي لري. په هغو کي زموږ ګاونډی هيواد پاکستان په مکه مکرمه کي د " پاکستان هاوس " په نامه يوه ستره اووه پوړيزه ودانۍ لري چې روغتون، دحج دفتر او نور پکښي ځای پرځای سوي دي. هيله ده زموږ اړوند چارواکي پرخوځښت راسي او دغه ځايونه د خپلو حاجيانو خدمت ته چمتو کړي. سردار شاولي خان فوفلزي چې د احمدشاه بابا د ديوان اعلی کشکچي باشي وو، په خپله " تاريخيه رساله " کي د رباط سليماني په هکله داسي منظوم عبارت ليکلی دی: زهجرت هزار و صدوشصت وهفت پيش محاسب چوازسال رفت اراده بفرمود مالك رقاب زمين ازشريف معلی جنا ب

بخواهد دراطراف بطحاديار مکانی بسازد شه کامګار

که افغان و غيره سکونت دران نمايند در آن مقدس آستان

بآن قصد مکتوب پيش شريف که بودست مسعود نام آن منيف

فرستاد پس شاه محراب خان که آن کرده بودست حج پيش ازان

چو ازحکم سلطان عالی مکان بشد جانب کعبه محراب خان

پاته دي نه وي چې په پورته نظم کي ويل سوي دي چې احمدشاه بابا مکتوب د مکې شريف مسعود ته واستاوه،خو دغه مسعود بن سعيد په 1165س.کال کي مړسوی دی اوترهغه وروسته مساعد بن سعيد تر1171س.کال پوري د مکې والي وو.

55ـ د مکې مکرمې ښاروالي

پخوا د حجاز په ښارونوکي ښاروالۍ نه وې. کله چې ترکان له حجازه ووتل او د مکې شريف حسين په کال 1334س. کي د حجاز خپلواك واکمن سو، نو د خپل هيواد ودانۍ او د خلکو د ژوند ښه کولو ته يې پام واړاوه. څنګه چې مکه مکرمه د حجاز يو ستر متبرك ښار او له پخوا څخه د حجاز مرکز وو، نو هغه يې د هيواد پلازمېنه هم وټاکل. شريف حسين هغه مهال چې د ترکانو لخوا د حجاز د والي په توګه وټاکل سو، په کال 1332س.کي د " اماناً العاصماً " په نامه د مکې د ښاروالۍ د تشکيلېدو امر وکړ. د مکې د هغه مهال ښاروالۍ يو رئيس او شپږ تنه غړي درلوده، چې په هغو کي يو تن يې انجنيروو. هغه يو ځل د مکې ښار يان او نور راغونډ کړه او ورته ويې ويل: هرچيري چې مو واورېدل چې د ودانيو خاوندان د مځکي يا ودانۍ پرسرجنجال سره لري، موږ په خبرکړئ څو موږ هغوی سره جوړکړو او يو پر بل تېری ونه کړای سي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز يې هغو ته څرګنده کړه چې که له تاسو څخه کوم يوه ځان ته کور جوړاوه، نو د هغه نورکسبکار ملګري دي درې ورځې وړيا کار ورسره وکړي. پردې سربېره د دغه مهال ښاروالۍ د خلکو سره دکور جوړولو په چاروکي هم مرستي کولې. بيا کله چې ملك عبدالعزيز آل سعود پر حجاز واکمن سو د مکې مکرمې په هره برخه کي ستر پر مختګونه او بدلونونه راغلل، چې د دې بدلونونو سره د مکې د ښاروالۍ کار او پرسونل هم پراختيا وموندل .

56ـ د مکې مکرمې غرونه

د مکې مکرمې په غرونوکي ځيني تاريخي او مذهبي ارزښت لري. ځکه نو موږ له دغو غرونو څخه ځيني په لنډه توګه درپېژنو:

حرا غر:

دغه غر د مکې مکرمې څخه منا ته د تلونکي کيڼ لاس ته پروت دي. دغه غره ته نور غر

(جبل نور) هم وايي. په دغه غره کي د حرا سمڅه ده چې رسول ﷺ به ترنبوت د مخه عبادت پکښي کاوه. پر رسول ﷺلومړۍ وحي په دغه غره کي نازلي سوي دي. دغه غر له حرم څخه دوه ميله ليري دی .

ابي قبيس غر :

دغه غرچي (420) متره جګ دی د مسجد الحرام په ختيز لوري کي پروت دی اود مسجد الحرام له دننه او د باندي څخه معلوميږي. د ځينو روايتونو له مخي خدای تعالی دغه غر تر نورو ټولو غرونو د مخه پيدا کړی دی. د ايادو د قبيلې يوه سړي ابو قبيس نومي تر ټولو د مخه پردغه غره کور جوړکړی وو، چې له دې امله هغه " جبل ابو قبيس " بولي. د جاهليت په وختوکي يې دغه غر " امين " هم باله ځکه چې حجر الاسود د نوح د طوفان له مهاله د ابراهيمﷺ تر وختو په دغه غره کي خوندي وه. چې بيا د حضرت ابراهيم ﷺ په لاس د کعبې په کنج کي ځای پرځای سوه .

ثور غر :

دغه غر (759) متره جګ او له مسجد الحرام څخه تقريباً څلورکيلو متره ليري دی. دغه غره ته نژدې ثور بن عبدمناف اوسېدی، ځکه نو "جبل ثور " ورته وايي. د دغه غره په سرکي د ثور په نامه سمګڅه (غار) دی کوم چې نبي ﷺ د ابوبکر صديقﷺ په ملګرتيا په هغه کي د مکې څخه د هجرت په مهال درې شپې پټ وو. دغه سمګګڅه څه د پاسه څلور متره اوږده ده او دوې خولې لري چې يوه يې کوچنۍ او بله يې څه غټه ده.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 1299س.كال كي د مكې امير شريف عون د هغه يوه خوله نژدې يو متر پراخه كړه. په كال1318س.كي دغه غره ته پرختلې لار د خلكو د هوسايى لپاره څلور ځايه دكانچې جوړي سوي وې. چې بيا د مهالونو په تېرېدو سره هغه د ډېرو په كوچنيوكوچګني كوټو بدلي سوې .

په كال 1299 س. كي د حجاز والي عثمان پاشا نوري او په كال 1307س. كي د حجاز بل والي سيد اسماعيل حقي پاشا دغه لار پراخه كړه . دغه غار ته پرختلو باندي نژدې دوه ساعته تېرېږي، ضعيفه او ناروغ وګړي دي دې غار ته نه خيژي. ځكه ډېرخلك هلته لاندي رالوېدلي او مړه سوي دي.

57ـ د مكې مكرمې فضايل

د مكې مكرمې د سترتوب او فضيلت لپاره دا كافي ده چې په خپله لوى ښتن په قرآن كريم كي د هغې ستاينه كړې اوكعبه غوندي متبركه خونه يې په دې مباركه بقعه كي ودانه كړې ده. مكې ته په همدغه ستركتاب كي " ام القرٰى " (د وطنو مور) ويل سوي. اوپه دې پاكه ارشوكي حضرت محمد غوندي سترپيغمبر او د نړۍ ژغورونكى، زېږېدلى دى. په دې ځاى كي پرهغه باندي د خداى لخوا وحي راغلي او له دې ځخه د خداى

د توحيد په لوري بلنه پيل سوې، او د اسلام رڼا خپره سوې ده .

د مكې د فضايلو په باب په قرآن كريم كي ډېر آيتونه راغلي او د احاديثو په كتابو كي ډېر احاديث روايت سوي دي، چې موږ دلته ځيني د نمونې په توګه ذكر كوو :

ان اول بيت وضع للناس للذي ببكآ مبٰر كاًو هدى للعٰلمين فيه اٰيٰت م بينٰت مقام ابراهيم و من دخله كان اٰمنا] آل عمران : 96[

ژباړه: بېشكه لومړى كوټه چې تر ټولو د مخه د خلكو د عبادت لپاره جوړه سوې ده، هغه كوټه ده چې په مكه كي ده.كومه چې بركتناكه او خلكو ته لارښوونكې ده په دې كي ځرګندي نخښې سته، له هغو ځخه د ابراهيم مقام دى او هرڅوك چې په دې (د حرم په حدودګګو) ننوځي نو امن يې په برخه سي. مولانا ذكريا (رح) وايي: دغه ځاى په دوو وجهو د امن مقام دى: يو د آخرت په اعتبار چې په هغې كي د لمانځه، حج او نورو په كولو سره د دوږخ له اوره په امن كيږي او دوهم چې څوك د هغې د باندي څوك و وژني او دې ته ننوځي، نو د هغه په بدل كي هلته نه قصاصيږي. البته پر هغه به خوراك او نور بند وي. څو راوتلو ته اړ سي او چې د باندي

را ووتى بيا به قصاصيږي. بل د مكې شريفي د ډېري سپېڅلتيا له امله دى چې خداى پاك په هغې په قرآن كريم كي په دې الفاظو قسم كړى دى :

و التين و الزيتون و طور سينين و هذا البلد الامين] التين : 1 ـ 3[

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژباړه: قسم دی په انځر او زيتون او په طور سينا غره او قسم دی د مکې په دې امان ورکوونکي ښار. دغه راز څښتن تعالى فرمايي ﷻ :لآ اقسم بهذا البد ﷺ [البلد: 1] (قسم خورم د مکې په دې ښار) .

د تاريخ المکآ المکرمه مصنف ليکي چې:" په قرآن کريم کي د مکې مکرمې ذکر تقريباً پنځوس ځايه سوی، چې دا ټوله په خپله د هغې پر فضيلت باندي ستر دليل دی". عن ابن عباس﷜ قال: قال رسول الله ﷺ لمکآ : " ما اطيبك من بلد و احبك الى، و لولا ان قومي اخرجوني منك، ما سکنت غيرك " . مشکوٰآ . ژباړه : له حضرت ابن عباس ﷜څخه روايت دی چې حضرت رسول الله ﷺ مکې ته په خطاب کي وويل:" ته څه عجبه ښکلی ښار يې او ما ته څه عجبه ګران سوی يې.که زما قوم زه له تا څخه نه وای ايستلی، زه به بېله تا بل ځای نه وای اوسېدلی". عن عبدالله بن عدی قال: رايت رسول الله ﷺ واقفا علي الحزورآ، فقال: "و الله انك لخير ارض الله الى الله و احب ارض الله الى الله ولولا اني اخرجت منك ما خرجت ". مشکوٰآ. ژباړه : عبدالله بن عدی﷜ وايي چې ما رسول الله ﷺ وليدی چې په حزوره نومي ځای کي ولاړ وو او مکې ته يې په خطاب کي وويل :" په رشتيا چې ته د خدای ﷻ ډېره غوره مځکه يې، او د خدای ډېره خوښه مځکه يې، او که زه له تا څخه په وتلو نه وای اړ سوی، زه له تا څخه نه وتلم ."

قال النبي " : ﷺ صلاآ في مسجدی هذا افضل من الف صلاآ فيما سواه، الا المسجد الحرام. و صلاآ في المسجد الحرام افضل من صلاآ في مسجدی هـذا بمائآ صلاآ ". رواه احمد و ابن حبان باسناد صحيح .

ژباړه : رسول ﷺ وايي چې زما په دغه مسجد (مسجد نبوي) کي يو لمونځ د بل مسجد تر زرو لمونځو افضل دی، ماسيوا د مسجد الحرام څخه چې هلته يو لمونځ زما د مسجد په پرتله په سل ګونه افضل دی، يعني په مسجد الحرام کي يو لمونځ د بل مسجد تر يو لکو لمونځو افضل دی". په دې هکله يو شمېر احاديث په بېلو بېلو الفاظو روايت سوي چې ټول صحح بلل سوي او مضمون يې دا دی چې د مکې مکرمې، په مسجد کي لمونځ د يو لکو لمونځو ثواب لري. حسن بصري (رح) فرمايي:" په مکه کي يوه ورځ روژه د بل ځای د روژې په پرتله د يو لکو روژو ثواب لري. هلته د يوه درم خيرات په بل ځای کي د يو لکو درمو د خيرات ثواب لري. دغسي هلته هره ښېګڼه د بل ځای د يو لکو ښېګنو ثواب لري ."

د پام وړ يادونه :

مولانا محمد ذکريا (رح) وايي :" ښه دا ده چې حاجي مسجد الحرام ته داخل سي د اعتکاف نيت وکړي". هسي خو د هر جومات دا حکم دی، هر مسجد ته چې سړی د لمانځه لپاره ننوځي، د اعتکاف نيت بايد وکړي، څو په مسجد کي د اوسېدو په مهال د اعتکاف ثواب وګټي. او په مسجد الحرام او مسجد نبوي کي بايد په ځانګړې توګه دا خبره په پام کي ونيول سي. امام نووي (رح) ليکي:" دا ډېره مهمه خبره ده او بايد ډېر پام ورته وسي ."

د دغو ذکر سوو احاديثو په استناد، امام اعظم او د هغه اصحاب او امام احمد بن حنبل (رح) وايي چې مکه مکرمه د ټولي نړۍ ترښارونو؛ بلکې تر مدينې منورې هم افضله ده، خو لکه چې ملا علي قاري (رح) په مرقات کي وايي :"

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مدينې منورې هغه برخه چې د رسول ﷺ مبارك اعضاء پكښې ښخ سوي دي تر مكې او كعبې او عرش هم افضله ده ."

د مكې فضايل بېخي ډېر دي خو موږ په دغونه ويلو بسنه كوو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

درېيمه برخه: د كعبې شريفي په هکله معلومات

58ـ كعبه شريفه

قال الله تعالى﴿ ان اول بيت وضع للناس للذي ببكآ مباركا و هدى للعٰلمين﴾

]آل عمران : 96 [

ژباړه : بېشکه تر ټولو لومړی عبادتځی چې د انسانانو د عبادت لپاره ودان سوی دی، هماغه دی چې په مکه کي دی. هغه ته خير او برکت ورکړه سوی، او د ټولو نړۍ والو لپاره

د لارښووني منځی (مرکز) گرځول سوی دی. د کعبې د پيدا کېدو د څرنگوالي په هکله په کتابونوکي څو قوله را غلي دي: يو دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې خدای تعالي د آسمانونو او ځمکي تر پيدا کېدو دوه زره کاله پخوا پيدا کړې؛ د اوبو پر مخ يې را څرگنده کړې او بيا يې ځمکه ترهغې لاندې غوړولې ده. بل دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې د ملايکو لخوا د خدای په امر د آدم تر پيدا کېدو دوه زره کاله د مخه پر ځمکه ودانه سوې ده چې ملايکو طواف پرکاوه. بل دا چې کعبه لومړۍ کوټه ده چې آدم ﷺ پر ځمکه ودانه کړې ده چې په هغې کي يې لمونځ کاوه او طواف يې پرکاوه . د دغو درو سرو قولونو د هر يوه د ثبوت لپاره په کتابونوكي ډول ډول آثار او روايتونه راغلي چې ډېر يې ځينو صحابه وو او تابعينو ته او لږ يې حضرت نبي کريم ﷺ ته منسوب دي. او د زياترو مأْخذ د امام ازرقي (رح) تاريخ مکه يا اخبار مکه دی .

اخبار مکه ډېر ستر اوگټورکتاب دی او امام ابوالوليد ازرقي ډېرلوی عالم او موْرخ او د امام بخاري (رح) هم عصره وو. په اخبار مکه کي هغه زياتره روايتونه له خپل نيکه احمد بن محمد الازرقي څخه کړي دي کوم چې د امام بخاري استاد وو او امام بخاري په خپل کتاب " صحيح البخاري " کي ډېر روايتونه له هغه څخه اخيستي دي. خو لکه چې ښکاري په اخبار مکه کي د کعبې د پيدا کېدو اړوند روايتونه زياتره ضعيف دي. لکه چې د دغه کتاب په (41) مخ کي د (آسمانو او ځمکي تر پيدا کېدو د مخه کعبه پر اوبو ولاړه وه) تر سر ليك لاندې څلور روايتونه راغلي چې په هغوکي يو روايت کعب الاحبار ته منسوب دی. کعب الاحبار ثقه تابعي او لوی عالم دی،خو ده ته زياتره هغه خبري منسوبيږي چې له پخوانيو اسرائيلي کتابونو څخه را اخيستل سوي،کومي چې کېدای سي له لويه سره تحريف سوي اونا سمي وي. وايي چې کعب الاحبار به حضرت عمر ﷺته د اهل کتابو خبري اورولې،هغه به د ده پر خبرو اخلاقاً غوږ نيوی، خو بېله څو خبرو چې د شرعي سره سمي وې نوري يې مسلمانانو ته نه بيانولې. دغه راز حضرت معاويه ﷺ د کعب الاحبار په هکله ويلي دي چې هغه په هغو وگړو کي چې له اهل کتابو څخه خبري کوي، ډېر رشتينی دی، خو بيا هم څنگه چې د هغه خبري د اهل کتابو پخوانۍ خبري وې موږ به ازمايلې چې نه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې درواغ نه وي. دغه راز عبدالله بن مسعود اوحذيفه رضي الله عنهما په ځينو مواردو کي د کعب خبري درواغ بللي دي. خوځيني وايي چې د معاويه او ابن مسعود اوحذيفه مراد دانه وو چې پرکعب د درواغو تور ولګوي، بلکي مطلب يې داوو چې هغه د اهل کتابو د خبرو په نقل کي کله کله تېروتی. وګورئ صحيح البخاري کتاب الاعتصام بالکتاب والسنآ، باب قول النبي " ﷺ لاتسألوا اهل الکتاب عن شيءٍ " (1298) مخ، فتح الباري (409/13) مخ، د ابن کثيرد تاريخ اردو ژباړه (61/1) مخ او الرد القويم (223/1) مخ. د غه راز ځينو وروستنيو اسلامي عالمانو؛ لکه د تفسير المنار مؤلف محمد رشيد رضا اود فجر الاسلام، ضحی الاسلام او نوروکتابونو مؤلف استاد احمد امين او د الاسرائيليات و الموضوعات في کتب التفسير ليکوال دکتور محمد بن محمد ابو شهبآ اونورو هم د هغه ناسمو اسرائيلي روايتونو ته په خپلو کتابونو کي ګوته نيولې ده. د دوهم او څلورم روايت چې مجاهدؒ ته منسوب دی، په راويانوکي يو هشام بن سعد دی. د هغه په هکله د اخبار مکه د پای څوړ (حاشيې) ليکونکی د المعارف په حواله ليکي: " کان شيعيا لآل ابي طالب ". چې البته دابه د روايت په هکله دونه اغېزه نه لري. د درېيم روايت چې حضرت ابن عباس ؓ ته منسوب دی، په راويانو کي يو سعيد بن سلام القداح دی. د هغه په هکله د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی د تقريب التهذيب په حواله ليکي: " صدوق يهم رمی بالارجاء، من کبار التاسعآ ". او دوهم طلحه بن عمرو دی. د هغه په هکله د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی د تقريب التهذيب په حواله ليکلي: " متروک من الطبقآ السابعآ ". او علامه الباني په سلسلآ الاحاديث الضعيفه کي ليکي: " طلحآ بن عمرو، قال النسايي: متروک الحديث و قد انکر عليه عبدالرحمٰن بن مهدي ". دغه راز د دغه کتاب په (44) مخ کي (د آدم تر پيدا کېدو د مخه د ملايکو لخواد کعبې د ودانولو د بيان) ترسرليک لاندي حضرت علي بن الحسين (امام زين العابدين) ته منسوب يو روايت راغلی چې د هغه په راويانوکي يو القاسم بن عبدالرحمان انصاري دی. د هغه په باب د دغه کتاب د حاشيې ليکونکی او علامه الباني ليکي :" ضعيف الحديث مضطر به، منکر الحديث، ليس بشئ."

دغسې د دغه کتاب په (49) مخ کي د) مځکي ته د آدم ؑ د راکوزېدو، د هغه لخوا د کعبې د جوړېدو او پرهغې باندي د هغه د حج او طواف بيان (ترسرليک لاندي (13) روايته راغلي چې حضرت ابن عباس، وهب بن منبه، محمد بن اسحاق، عمرفاروق؆ ابان، عطاء بن ابی رباح، قتاده او عبدالله بن ابي زياد ته منسوب دي. چې د لومړي روايت په راويانوکي دوه تنه هماغه سعيد بن سالم او طلحه بن عمرو دي .

د دوهم روايت په راويانوکي کومه خبره نسته خوکوم روايت چې وهب بن منبه ته منسوب دی يو بې اندازې اوږد دی. بل د عقل او مشاهدې خلاف خبري پکښې سته او الفاظ يې هم د هغه پر ناسم والي دلالت کوي .

بل د هغه په وروستۍ برخه کي پخپله وهب وايي : (د لومړنيوکتابونو په يوه کتاب کي مې لوستي دي)، چې له دې څخه په ځرګنده جوتيږي چې دا يو اسرائيلي روايت دکوم چې کېدای سي له لويه سره جعلي وي. وهب بن منبه ثقه تابعي دی، د صنعاء قاضي وواو د اهل کتابو له علم او پخوانيوکتابونو څخه په پوهه کي يې نوم درلود. اوځنګه چې يې اسرائيلي روايتونه ډېر روايت کړي دي، ځينو متاخرينو ده ته منسوبو ناسمو اسرائيلي روايتونو ته د انتقاد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګوته نيولې ده. دريم، شپږم او نهم روايت په راويانوکي يو ابراهيم بن محمد بن ابي يحيٰی دی. د هغه په هکله علامه الباني وايي:" وهو ضعيف جداً، و قد کذبه مالك و غيره وضعفه الجمهور". او د اخبار مکه حاشيه ليکونکی وايي: " قالوا: قدرى، معتزلى، جهمى ". د څلورم روايت د راوي او د پنځم روايت د ويونکي عثمان بن ساج په هکله دغه حاشيه ليکونکی وايي: (فيه ضعف، وهو من الطبقآ التاسعآ) د اووم روايت د ويونکي ابان په هکله دغه حاشيه ليکونکي وايي:" احد الضعفاء، قيل: متروك الحديث و قيل: کان نسياً للحديث ". د اتم، لسم او يوولسم روايت په راويانوکي هم هماغه سعيد بن سالم او عثمان بن ساج دی. د دوولسم روايت ويونکی قتاده دی. په دې روايت کي وايي چې:" آدم ؑ له جنته د هند پر مځکه را کښته سو، چې سر يې په آسمان کي وو او پښې يې په مځکه کي وې " (؟) چې دا په خپله د منلو وړخبره نه ده) .درسول ؐ په صحيح حديث چې په صحيح بخاري اوصحيح مسلم اود امام احمد په مسند کي له ابو هريره ؓ څخه روايت سوی دی، قطعي ثابته ده چې د آدم ؑ قد زموږ په متعارف ګزه [ذراع] شپېته ګزه وو .(په ديارلسم روايت کي يو راوي عبدالعزيز بن ابي عمران دی چې متروك او د شپږمې طبقې څخه بلل سوی دی. او بل راوي يې عمر بن ابي معروف دی چې " منکر الحديث " بلل سوی دی. او د روايت ويونکی هم عبدالله بن ابي زياد دی چې ربښتيني او له لسمې طبقې بلل سوی دی. دغه راز د دغه کتاب په (58) مخ کي)د آدم ؑ د حج او خپل ځوځات ته د هغه د دعا په هکله (ترسر ليك لاندي اووه روايته راغلي دي چې عثمان بن ساج، ابو هريرآ، عبدالله بن ابي سليمان، محمد بن المنکدر، ابن لبيد المدني، سعيد بن المسيب او ابن عباس ته منسوب دي چې د لومړي روايت په راويانوکي هماغه سعيد بن سالم او عثمان بن ساج دي. د دوهم روايت په راويانوکي هماغه ابراهيم بن محمد دی. د دريم روايت په راويانوکي يو عبدالله بن ابي سليمان دی چې د کتاب حاشيه ليکونکی د هغه په هکله وايي:" د ده په هکله کوم معلومات لاس ته نه دي راغلي ". د څلورم، شپږم او اووم روايت په راويانوکي هم هماغه سعيد بن سالم ، عثمان بن ساج او طلحه بن عمرو دي. الحاج عباس کراره (رح) په تاريخ الحرمين کي وايي :" دا چې د کعبې په هکله ويل سوي چې د مځکي تر پيدا کېدودوه زره کاله د مخه پيدا سوې ده. په دې هکله اخبار او روايات ټوله د ځينو اصحابو او تابعينوؒ ويناوي دي او د رسول ؐهيڅ قول په دې هکله نسته. خو يو صحح حديث په دې هکله په بخاري او مسلم کي په دې ډول سته: عن عبدالله بن عباس ؓ قال: قال رسول الله ؐ يوم فتح مکآ : " ان هذا البلد حرمه الله يوم خلق السمٰوٰت و الارض، فهو حرام حرمآ الله الي يوم القيامآ ". ژباړه : حضرت عبدالله بن عباسؓ وايي: رسول ؐد مکې د فتحې په ورځ وويل: " خدای تعالي په هغه ورځ چې آسمانونه او مځکي پيدا کول دغه مکه حرامه ګرځولې ده. نو له دې امله دا د خدایؑ په حرمت د قيامت تر ورځې حرامه ده ". خو دا حديث د کعبې د حرمت پر لرغونتوب دلالت کوي نه پر دې چې کعبه د آسمانونو او مځکي تر پيدا کېدو د مخه پيدا سوې ده. خو د دې سره سره عباس کراره په پخپل کتاب کي د امام ازرقي له اخبار مکه څخه همدغه روايتونه نقل کړي دي. دغسي نورو موْرخينو هم دغه روايتونه په خپلوکتابونوکي له اخبار مکه څخه را اخيستي دي. د دغو روايتونو په مقابله کي چې څوك د صحيح بخاري، د " کتاب بدء الخلق " (ُ د مخلوقاتو د پيدا کېدو بيان) وګوري نو ور ته جوته به سي چې د حضرت محمد ؐ د صحيح حديث له مخي يو خدای

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ووو، بل هيڅ نه وه. د خدای عرش پر اوبو ولاړ وو؛ يعني اوبه يې پخوا پيدا کړي وې، او بيا يې عرش پر اوبو پيدا کړ، او د هرشي په هکله يې په لوح محفوظ کي وليکل او آسمانونه او مځکه يې پيدا کړه. د قرآن کريم آيتونه هم دغسې وايي او اسلامي مؤرخين، لکه ابن کثير، ابن خلدون او نور هم دغسي وايي . د دغو مطالبو د ليکولو په مهال د " اسرائيليات و الموضوعات في کتب التفسير " په نامه يو کتاب په کوټه کي په لاس راغی چې نوی پاکستان ته راوړه سوی وو. دغه کتاب د مصر د ازهراو د مکې مکرمې د ام القرٰی د پوهنتونونو د قرآن او حديث د علومو استاد دکتور شيخ محمد بن محمد ابو شهباً ليکلی او د " مکتباً السنآ، دار ثفاقياً للنشر و التوزيع و البحث العلمي " لخوا نوی چاپ سوی دی، خو د چاپ ځای او نيټه يې نه ده پر ليکل سوې. په دغه کتاب کي د کعبې د جوړولو په هکله د اسرائيلي رواياتو په هکله يو فصل ځانګړی سوی چې لنډيز يې دا دی : " سيوطي (رح) په خپل تفسير الدر المنثور کي د قرآن کريم د و اذ يرفع ابراهيم القواعد من البيت د تفسير په ترڅ کي د ازرقي او د هغه غوندي نورو مؤرخينو او مفسرينو څخه کوم چې هرڅه وايي او د سمو او نا سمو توپير نه کوي، د کعبې د ودانۍ او تر ابراهيم د مخه د هغې د ودانوونکو په هکله ډيرڅه نقل کړي، چې زياتره يې اسرائيليات دي کوم چې له اهل کتابو څخه اخيستل سوي دي. خو که هغه (سيوطي) پرهغه روايت باندي چې بخاري په خپل صحيح کي روايت کړي اختصار او بسنه کړې وای، موږ او ځان دواړه به يې هوسا کړي وای. او په دې اسرائيلياتو به يې د خلکو د ماغونه نه خرابولای کوم چې د قرآن کريم آيتونه او د رسول صحيح احاديث موږ هغو ته نه احتياجوي. په دې هکله ابن جرير طبري هم په خپل تفسير کي له اسرائيلياتو څخه ډېر څه ليکلي دي". دلته د اسرائيلياتوکتاب د ساري په توګه دوه روايته راوړي کوم چې يو يې هماغه دی چې وايي:" کله چې آدم له جنته را کښته سو پښې يې په مځکه اوسر يې په آسمان کي وو (!)". چې دې روايت ته هغه هم د شك او تعجب په سترګه کتلي او دا ټول يې اسرائيلي خرافات بللي او وايي چې په دې باره کي له رسول څخه څه نه دي ثابت سوي. دغه راز دغه کتاب له ابن کثير (رح) څخه خوښي څرګنده کړې چې د بيهقي د دلايل النبوت هغه روايت يې کوم چې د عبد الله بن عمرو بن العاص له لاري رسول ته منسوب سوی دی، ناسم بللی او ويلي يې دي چې دا د ابن لهيعه، له مفرداتو څخه دی، او هغه ضعيف دی. اوکېدای سي چې دا پرعبد الله بن عمرو بن العاص موقوف وي او د اهل کتابوله هغوکتابونو څخه رانقل سوی وي چې، هغه ته د يرموك په غزا کي په لاس ورغلي وه. اسرائيليات کتاب وړاندي ليکي :" ابن کثير په البداياً و النهاياً کي ويلي چې: له رسول څخه په صحيح خبر کي دا نه دي راغلي چې تر ابراهيم دمخه ګواکي کعبه ودانه وه". داوې د اسرائيليات د کتاب څرګندوني. بايد زياته کړو چې د شفاء الغرام ليکوال هم د ملايکو او آدم لخوا د کعبې جوړول درست او ثابت نه بولي. خو لکه چې د امام فخر الدين رازي (رح) په تفسيرکبيرکي د آل عمران د سورې د (96 او 97) آيتونو د تفسير په ترڅ کي د هغه رايه ګورو هغه هم په دلايلو وايي چې کعبه د آدم په زمانه کي موجوده وه. او د نورو ډېرو اسلامي عالمانو له تاليفونو څخه هم دغه خبره په ګوته کيږي. بل کله چې د قرآن کريم دې آيت ته چې وايي :ربنا انی اسکنت من ذريتی بواد غير ذی زرع عند بيتك المحرم] ابراهيم: 37]، دقيق سو ځني څرګنديږي، چې کله حضرت ابراهيم خپله مېرمن بي بي هاجره او خپل زوی اسماعيل عليهما السلام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته بوتله اوهلته يې خوشي کړه خدای ته يې عرض کړه چې پروردګاره ! ما په يوه بې اوبو او بې وښو ناوه کې د خپل اولاد يوه برخه ستا د [محترم کور تر څنګ مېشته کړېده] يعني د عند بيتك المحرم له جملې څخه څرګنديږي چې کعبه د ابراهيم د مخه د بيت حرام په توګه مشهوره وه او ځای يې مشخص او ټاکلی وو، که څه هم د زماني د حوادثو له امله ورانه سوې وه .

له دې امله موږ په دې هکله اړيو چې و منو چې د ابراهيم تر ودانۍ د مخه کعبه په همهغه بڼه وه اوځای يې معلوم او مشهور وو، خو دا نه ده معلومه چې هغه تر ابراهيم د مخه د چالخوا اوکله جوړه سوې وه. ځکه چې په دې هکله کوم صريح آيت او د رسول کوم صحيح حديث په نظر نه دی راغلی او هرڅه چې په دې باب ويل سوي د اصحاب کرامو، تابعينو او مؤرخينو څرګندوني دي. چې ښايي تر اسلام د مخه، د قديموکتابونو او روايتونو په حواله وي، او ښايي له هغو څخه ځيني څرګندوني د روايتونو د تعدد او قدامت او د ځينو راويانو د ضعف له مخي د واقعيتونو سره هم سمي نه وي. خو څنګه چې په مطلقه توګه د کعبې موجوديت د حضرت ابراهيم د مخه د پورتني آيت او د مشهورو اقوالو له مخي جوت او ثابت امرباله سي، نو موږ به کوښښ وکړو چې په دې هکله د دغو رواياتو له منځ څخه هغه چې د حقيقت سره سم بريښي را نقل کړو .

59ـ د کعبې لومړنی پيدايښت

د تفاسيرو او نورو تاريخي کتابونو له مخي، دکعبې شريفي ځمکه هغه سپېڅلې ټوټه ده چې د ټولي ځمکي د پيدا کېدو بنسټ باله سي. د عبد الله بن عمر ، مجاهد، قتاده او سدي په قول کوم چې ډېر مشهور دی،کعبه ترځمکي دوه زره کاله د مخه پيدا سوې ده. اوکله چې ځمکه او آسمانونه پيداکېدل،کعبه د اوبو له مخي څخه ترټولو لومړی څرګنده سوه. په پيل کي کعبه سپين ځګ وو چې ورووسته وچ او سره ونښتی او بيا ځمکه تر هغې لاندي داسي وغوړېدل لکه د اوړو د زوالې څخه چې سړی ډوډۍ پخه کړي. ځکه نو مکه " ام القرٰی" يعني د ښارونو مور وبلل سوه.

60 ـ د ملائکو لخوا د کعبې ودانول

خو ځيني بيا وايي چې کعبه لومړنۍ خونه ده چې پر ځمکه ودانه سوې ده. د علي بن الحسين) امام زين العابدين (څخه پرکعبه باندي د طواف د پيل او څرنګوالي په هکله چا پوښتنه وکړه، هغه جواب ورکړ: " کله چې خدای ملائکو ته وويل چې : زه په ځمکه کي ځانته يو خليفه دروم . نو هغو ورته وويل چې:" ته په ځمکه کي هغه څوك خليفه کوې چې په هغې کي به وراني او فساد کوي او په ناحقه بهويني تويوي ؟ حال دا چې موږ ستا په تسبيح، حمد او تقدس بوختي يو". لوی څښتن ورته وفرمايل :په هغو چې زه پوهيږم تاسي نه پوهيږئ . نو ملائکو داسي وګڼل چې د دوی په دې خبره خدای پردوی په غضب سوی دی. نو يې عرش ته پناه ورووړه او د هغه ګرد چاپېر يې اووه واره طواف وکړ، څو چې خدای څني راضي سو، او دوی ته يې د طواف لپاره بيت المعمور وټاکی. بيا يې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملائکوته وفرمایل چې ما ته په مځکه کې د بیت المعمور غوندي یوه خونه جوړه کړئ او د مځکي خلکو ته یې وفرمایل چې پر هغې باندي داسي طواف وکړئ لکه د آسمانو خلك چې یې پر بیت المعمورکوي .

61ـ د آدم او شیث علیهما السلام لخوا د کعبې بیا جوړول

څنګه چې خدای تعالی قادر مطلق دی،کولای یې سوای چې کعبه شریفه، چې د ده پاك ذات ته منسوبه ده د قیامت تر ورځي پوري د هماغسي لومړنۍ ودانۍ په شکل باقي وساتي. اوکه یې دا اراده وای چې څوك دي د هغې د ترمیم کار و نه کړي، نو د جواهرو داسي یوه ټوټه به یې ګرځولې وای چې باد او باران او نورو حوادثو هیڅ اغېزه نه پرکولای او ترڅو دا مځکه، دا آسمان وای هغه به پر یوه حال ودانه وای. خو څنګه چې دا نړۍ، حادثه (نوپیدا) او طبیعتاً د هغې د ټولو اجزاوو سره د بدلون او تغیر په حال کې ده؛ لکه چې حادث خدای تعالی د خپل حکمت بالغه په مقتضا متغیرخلق کړی او له یوه حالته بل حالت ته متحول دی. نو له دې امله د خدای تعالی په حکم د تاریخ په اوږدوکي کله نا کله کعبې بیا رغوني ته اړتیا پیدا کړې. چې خدای خپلو ځینو غورو بنده ګانو، او د مځکي ځینو نورو اوسېدونکو ته د هغې په جوړولو او بیا رغولوکي په برخه ورکولو سره، ځانګړې نېکمرغي ور په برخه کړې ده. په دې ډول د مځکي د سر په وګړوکي لومړی د دې سپېڅلي خوني د جوړېدو نېکمرغي د ابو البشر آدم ﷺ په برخه سوې ده. ابن عباس ﷺ وایي: لومړی سړی چې د لومړي ځل لپاره یې پر مځکه کعبه ودانه کړې او لمونځ یې پکښې وکړ، او طواف یې پر وکړ، او د حج مناسك یې تر سره کړه، آدم ﷺ وو. اوکله چې ملائکي ورسره مخامخ سوې، ورته ویې ویل چې ستا حج مبرور دی څکه موږ تر تا دوه زره کاله د مخه د دغې خوني حج کړی دی. بیا چې تر آدم ﷺ وروسته د کعبې شریفي ودانۍ بیا جوړوني ته اړتیا پیدا کړه، نو حضرت شیث ﷺ ته د هغې د تجدید بنا نېکمرغي ور په برخه سوه .

د یادولو وړ خبره :

علامه ابن حجر عسقلاني په فتح الباري کې وایي:" کله چې آدم ﷺ دکعبې د ودانولو څخه وزګار سو، نو د خدای په حکم بیت المقدس ته په سیاحت ولاړ او کله چې هلته ورسېدی د کعبې شریفي ترجوړولو څلوېښت کاله وروسته یې هلته د بیت المقدس مسجد ودان کړ، چې بیا دغه مسجد سلیمان ﷺ ودان کړ ."

62ـ د نوح ﷺ طوفان

په ځینو روایتونوکې راغلي دي چې د نوح ﷺ د طوفان په پېښه کې؛کوم چې کیسه یې په قرآن کریم کې ذکر سوې ده، سره د دې چې د طوفان اوبو د مځکي ټوله کره پر سر واخیسته او د ډېرو لوړو غرونو ترڅوکو څلوېښت ګزه لوړې سوې، اما پرکعبه شریفه یې د پورته کېدو قدرت نه درلود، بلکې اوبه لکه لوی لوی غرونه د هغې شاوخوا ولاړې وې. په دې حالت کې د نوح ﷺ بېړۍ د مکې مکرمې لوري ته مخه کړه او څلوېښت ورځې یې پرکعبه طواف کاوه. بیا "جودي" نومي غره ته چې په " موصل" کې واقع دی ورسېده .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځينو نورو روايتونوكي بيا وايي چې د نوح طوفان كعبه له بېخه وايسته او د خداى په امر آسمان ته پورته او هلته ودانه سوه. ترطوفان وروسته د كعبې ځاى د سرې غونډۍ غوندي ښكارېدى چې سيلونه نه سواى پر پورته كېدلاى. هلته د نړۍ له گوټ گوټ څخه وگړي د زيارت لپاره ورتلل، انبياوو به يې حج كاوه او مظلومانو او بې وزلانو به په دې سپېڅلي مكان كي خداى ته دعا وي كولې. نو داسي وگړي به ډېر لږ وه چې خداى به يې دعا نه قبلول.

63ـ د نوح ترطوفان وروسته د مكې او كعبې حالت

لكه چې تاريخ ارض القرآن د ابن قتيبه او يعقوبي د تاريخونو په حواله ليكي د نوح زوى سام د حرم په شاوخوا مځكوكي استوگن سو. او نوري تاريخي څېړني هم جوتوي چې د سامي قومونو مسكن كوم چې عرب هم له هغو څخه دي، همدغه د عربو ملك دى چې د زمانې په تېرېدو سره يو شمېر يې د بېلا بېلو موخو او لا ملونو له مخي له دغه ځا يه نورو ملكو ته خپاره سوي دي.

دغه راز تاريخي شواهد ښيي چې د نوح ترطوفان وروسته د ابراهيم تر وختو پوري د مكې معظمې په شاوخوا سيموكي عرب قبايل اوسېدل. لكه چې په تاريخ طبري او تاريخ ابن خلدون كي راوړي: " كله چې پر عاديانو د دوى د هلاك د پيلامې په توگه كاختي (قحطي) راغله، نو يې څو تنه د باران د اورېدو د دعا لپاره مكې ته واستول او هغو لومړى د مكې او حرم د باندي د بكر بن معاويه په كوركي واړول او بيا د باران اورېدو لپاره مكې ته ولاړل". دغه راز مكه مكرمه د عيسىٰ تر زېږېدو (2500) كاله د مخه د هغه كاروان تم ځاى وو، چې له يمن څخه تر شامه (سوريې) يې تگ راتگ كاوه. له دې او نورو دغسي رواياتو څخه معلومېږي چې تر ابراهيم د مخه هلته د مكې په شاو خوا كي وگړي اوسېدل. خو په خپله د كعبې پرشاوخوا او په مكه معظمه كي څوك نه اوسېدل. او لكه چې مخكي هم وويل سوه د نوح د وختو څخه د ابراهيم تر وختو پوري دكعبې ځاى د سرې غونډۍ غوندي ښكارېدى، چې ترنوح وروسته هود او صالح عليهما السلام د كعبې د دغه مقدس ځاى حج كړى، او نور وگړي هم هلته د حج او زيارت لپاره تلل. خو په دې موده كي كعبه چا له سره نه ده ودانه كړې.

64ـ د كعبې معنا او د هغې نور نومونه

څنگه چې كعبه، دغه د خداى كور همدغه ستر ذات ته منسوبه ده د هغې د سترتوب، شرف او عزت له امله په كعبه نومول سوې ده. ځكه عرب چې كوم شي ته د سترتوب او شرافت په سترگه گوري، نو د كعب كلمه ورته كاروي. البته كعبې ته له دې امله هم كعبه وايي چې مكعب او مربع ده يعني څلوركنجه كوټه ده او هره ودانۍ چې لوړه او څلوركنجه وي، هغې ته كعبه ويل كيږي. دغه راز وايي چې له دې امله يې كعبه بولي چې د مځكې په منځ كي واقع ده. اوځيني وايي له دې امله يې كعبه بولي چې له نورو ودانيو څخه بېله پرته ده. د خداى دغه كور په قرآن كريم كي دوه ځلي د كعبې په نامه ياد سوى دى. دكعبې نور نومونه " بكه "، " بيت الحرام "، " بيت العتيق

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"، " قادس"،" نادر "، " القرياَ القديمه "، " البنياَ "، " الدوار" او " المسجد الحرام " او نوردي، چې هر نوم ځان ته علت او فلسفه لري چې په اسلامي روایاتو کي نغوتي (اشارې) ورته سوي دي .

داچي ولي کعبه څلور کنجه جوړه سوې ده او څلور رکنه لري، وايي چې کعبه د بيت المعمور پر برابر او بيت المعمور د عرش پر برابر واقع دی او عرش څلور ضلعي اورکنه لري، ځکه نو کعبه هم مربع جوړه سوې ده. د یوه بل روایت له مخي ښتګه چې هغه کلمې چې د اسلام بنسټ پر اېښوول سوی دی، څلور دي، يعني څلور تسبيح (سبحان الله و الحمد لله ولا اله الا الله و الله اکبر) دي، ځکه نوکعبه هم څلور کنجه جوړه سوې ده. نو کوم حاجي او عمره کوونکی چې د ژور لید ښتن وي هغه په دې اند وي چې پرکعبه، بيت المعمور او عرش الله طواف کوي او د څلورو تسبيحاتو پر بنسټونو ګرځي راګرځي، چې د دغسي حاجي او عمره کوونکي زړه د خدای عرش ګرځي. د کعبې د کنجونو د نومونو د وجهي په هکله د دې کتاب (311) مخ وګورئ .

65ـ ابراهيم

ښتګه چې د همدغي اوسنۍ کعبې ودانۍ له لویه سره هماغه ده، چې ابراهيم يې بنسټ اېښی دی (که څه هم لږ و ډېر بدلون پکښي راغلی دی) او ښتګه چې ابراهيم

د حضرت محمد سرنيکه؛ بلکي جد الانبياء دی، او زموږ سپېڅلی دين، اسلام د هماغه ابراهيمي دين پر بنسټونو ولاړ دی. او د مکې اوکعبې تاريخ له همدغه ستراو سپېڅلي شخصيت څخه را پيليږي، نو لازمه ده چې د کتاب په دې برخه کي د خدای د همدغه ستر نبي او د هغه د سپېڅلي ژوندانه او د هغه د زمانې د حاکمو شرايطو په باب څه معلومات وړاندي کړو: حضرت ابراهيم د " ابراهام "، " براهم "، " براهيم " ، " ابرام " او " براهماَ " په نومونو هم ياد سوی، د پلار نوم يې " تارخ " وو،کوم چې د خپل قوم مشر او لاربښود وو، او موږ ته د" آذر" په نامه راپېژندل سوی او د مور نوم يې " نونا " وو. د نوو څېړنو سره سم په کال 260 يا 189 قبل الميلاد کي د " بابل " د هيواد د " اور " په ښارکي زېږېدلی. (دغه ځای ته چې د هماغه مهال ډېر سترصنعتي او تجارتي ښار وو، اوس عراق وايي). په دې وروستيوکي د لرغون پېژندونکو د کيندنو له امله د غه ښار څرګند سوی کوم چې د فارس د خليج په خوله کي او د عراق پلازميني بغداد ته نژدې پروت دی. د ده (ابراهيم) نيکه ګان عرب نه وه؛ بلکي په عبراني ژبه يې خبري کولې. ابراهيم هم عبراني نوم دی، چې معنا يې ده " د سترتوب را منځته کوونکی ."

66ـ د بابل واکمني او ابراهيم

د عيسی تر زېږېدو تقريباً دوه زره کاله د مخه د بابل سلطنت ډير په غوره کي وو. مالي او اقتصادي حالت يې ډېر پياوړی وو، ستر پوځي ځواك يې درلود. هره خوا يې امنيت وو، او ښې او ښادۍ پکښي پرېمانه وې. له دې امله د دغه ځای د دغه مهال واکمن دونه مغروره سوی وو، چې د ټولواکمنۍ په لويه بت خانه کي يې د خپل ځان زرينه مجسمه اېښې وه او رعيتو ته يې حکم کړی وو، چې د هغه عبادت وکړي .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوی څښتن د دغه لار ورکي قوم سمي لارې ته د بېرته را اړوني او لارښووني لپاره حضرت ابراهيم د پيغمبر په توګه وګوماری. هغه په خپل سم او سالم فکردا جوته کړه چې خدای يو او پر ټوله دنيا او مافيها واکمن دی. کوم بتان چې خلك جوړوي او عبادت يې کوي د خدای په وړاندي هيڅ هم نه دي. نو يې وپتېيل چې خلك د خدای وحدانيت ته را وبولي، خو دوخت د پاچا غوږونه ؛ لکه زموږ د زمانې د ډېرو واکمنانو غوندي د حق له اورېدو څخه پردي وه، ځکه نو د توحيد غږ بد پر ولګېدی. دا له دې امله چې که يې د ابراهيم بلنه منلې وای د خدايي له رتبې څخه د بنده ګۍ مرتبې ته راټيټېدی، چې دا دغسي وګړو ته ناشونې خبره ده .

پای د حضرت خليل الله ستر دښمن سو، او د هغه د زوړولو او له مينځه وړلو په لټه کي سو. چې د ابراهيم او د دغه ظالم واکمن کيسه ډېره مشهوره ده او په ډېرو کتابونو په تېره د تفسير په کتابونو کي په تفصيل سره راوړه سوې ده. د حضرت ابراهيم کورنۍ واکمن ته ډېره نژدې وه او له دې امله هغو هم د ابراهيم سره واخيسته .

67ـ د حضرت ابراهيم هجرت

حضرت ابراهيم چې د کورنۍ، قوم او د وخت د واکمنو مخالفت وليد، نو يې خدای په حکم د وطن پرېښوولو او هجرت لار ونيول. هغه د خپلي مېرمني بي بي ساره، خپل وراره لوط او هغو لږو وګړو سره چې پر ده يې ايمان راوړی وو، په داسي حال کي چې څه مالونه او څاروي هم ورسره وه " حران " نومي ځای ته ولاړ او ترڅه مهاله پکښې و اوسېدی. بيا مصرته ولاړ، هلته له پخوانيو فرعونانو څخه يو ظالم فرعون واکمن وو. وايي چې بي بي ساره ډېره ښايسته وه، نو يو چا فرعون ته د هغې د ښکلا او جمال صفت وکړ. هغه سړي ور واستول او پوښتنه يې ځني وکړه چې دغه ښځه دي څه ده ؟ ابراهيم وبېرېدی چې که ورته ووايم چې مېرمن مې ده مړ به مې کړي. نو يې ورته وويل چې دا مې خور ده. فرعون ورته وويل چې دا به جوړه کړې او ماته به يې راولېږې. نو هغه وو چې ابراهيم بي بي ساره ته ورغي او ورته ويې ويل چې : ته د ايمان له مخي زما خور بلل کېږې او ما دغه ظالم پاچا ته هم وويل چې دا زما خور ده، نو هوښ کوه چې ما ورته درواغجن نه کړې. هغه وو چې سارا يې فرعون ته ولېږل.کله چې ورغله او ورته کښېنستل، فرعون لاس ور واچاوه، خو لاس يې د خدای په امر وچ سو. فرعون ورته وويل چې خدای ته دعا وکړه چې زما لاس بېرته روغ کړي. زه وعده درسره کوم چې تاوان به نه در رسوم؛ بلکې احسان به درسره وکړم. نو هغه وو، چې د سارا د دعا له امله يې لاس جوړ سو. دغه ظالم بيا لاس ور واچاوه، چې بيا يې لاس ترد مخه لا ډېر وچ او په درد سو. بيا يې عذر ورته وکړچي بيا يې د سارا د دعا له امله لاس جوړ سو. نو هغه وو چې فرعون بخښنه ځني وغوښته او بي بي هاجره يې د هغې د دلاسايي لپاره ور وبخښل. (زياتره ويل کيږي او مشهوره ده چې بي بي هاجره مينځه وه. خو ډېرو محققينوجوته کړې ده چې دا آزاده او د فرعون لور وه) .

کله چې بي بي سارا، ابراهيم ته ورغله هغه پوښتنه ځني وکړه چې څه وسوه ؟ دې ورته وويل: لوی څښتن د کافر، فاجر مکرونه په نطفه کي ورختنٔکړه او هاجره بي بي يې د خدمت لپاره راکړه .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تردې وروسته ابراهيم ﷺ فلسطين ته ولاړ او هلته يې استوګنه غوره کړه، او په زړوالي يې د خداى ﷻ څخه د نېك اولاد غوښتنه وکړه. بي بي سارا ورته وويل: ماته خو خداى اولاد نه راکوي او مشوره يې ورکړه چې دغه بي بي هاجره چې ښکلې، سپېڅلې او فرمان وړنکې ښځه ده، په نکاح کړه، ښايي له دې څخه خداى ﷻ اولاد درکړي .

68ـ ابراهيم، هاجره، اسماعيل ﷺ او مکه

څو موده وروسته پر هاجرې او اسماعيل ﷺ د بي بي سارا نيت بد سو او کست يې په وسو، نو يې بالاخره له حضرت ابراهيم ﷺ څخه وغوښته چې هاجره او زوى يې يوه ليري ځاى ته بوزي. په دې وخت کې ابراهيم ﷺ ته د خداى لخوا امر وسو چې د سارا خبره ومنه. نو يې هاجره او اسماعيل له ښاره را وايستل او مزل پر مزل يې مکې شريفې ته ورسول. هلته يې د " ابو قبيس " د غره په لمن کې د خداى بيتې ته نژدې کومه چې ورانه وه پرېښوول. حضرت اسماعيل دغه مهال تى رودى. ابراهيم ﷺ په يوه خورجين کې څه خرما او په يوه مشك کې څه اوبه ور پرېښوولې او خپله ځنې رهي سو. بي بي هاجره په پسې سوه او پسې ناري يې کړه: ما او زما دغه پرتې ماشوم په دې بتہې بيابان کې چاته پرېږدې؟ حضرت ابراهيم ﷺ ورته وويل: ماته خداى امرکړى دى، چې دلته مو پرېږدم. بي بي هاجرې وويل نو چې داسې ده هيڅ پروا نه کوي موږ هغه خداى ساتي.

په دې ډول حضرت ابراهيم ﷺ له دوى څخه بېل سو او بيرته فلسطين ته ولاړ. کله چې له دوى څخه ليري سو د کعبې په لوري يې مخ کړ؛ لاسونه يې پورته کړه او دا دعا يې وکړه﴿ : ربنا انى اسکنت من ذريتى بوادٍ غير ذي زرع عند بيتك المحرم ربنا ليقيموا الصلاآ فاجعل افئداً من الناس تهوىّ اليهم و ارزقهم من الثمرات لعلهم يشکرون ﴾[ابراهيم : 37] ژباړه : اى ربه ! ما زما له اولادې څخه (چې اسماعيل او اولاد يې دى) ستا د درنې او سترې کوټې سره په يوه بې کښته ناوه کې استوګن کړه، څو ستا عبادت د هغه د ټولو حقوقو سره سم تر سره کړي. نو اى ربه ! د ځينو خلکو زړونه د دوى په مينه متمايل کړه او له هر ډول ميوو څخه روزي ورکړه، څو شکر وباسي. کله چې د بي بي هاجرې او اسماعيل هغه څه خواړه او اوبه خلاصې سوې او دواړه تږي سول، نو بي بي هاجره د اوبو په لټون اووه ځلې له " صفا " تر " مروه " ولاړه، راغله، خو نه يې اوبه وموندلې او نه داسې يو څوك چې اوبه ورکړي. او تنده يې نوره هم زياته سوه. عن ابن عباس ﷺ قال: قال النبي " : ﷺ فلذالك سعٰى الناس بينهما ". يعني حضرت ابن عباس ﷺوايي چې رسول ﷺ وويل:" له دې امله حاجيان د صفا او مروه تر منځ سعى کوي". کله چې بي بي هاجره د وروستي ځل لپاره مروه ته پورته سوه يو آواز يې واورېد، چپ سوه، چې غوږ يې ونيوى بيا يې آواز واورېد. نو ويې ويل : غږ خو مې واورېد، ښايي څوك وي چې مرستې ته مې را و دانګي ؟ هغه وو چې نا ببره د زمزم د څا پرځاى يوه ملائکه) حضرت جبرائيل (ﷺ څرګند سو او د پښې پونده يا وزرېي د اسماعيل ترقدم لاندې په مځکه ووهل او اوبه راووتلې .

بي بي هاجرې له دې بيرې چې وچې نه سي اوبه ډم کړې، خپل مشك يې ځني ډك کړ او ويل يې: " زمزم " " اى اجتمع " يعني ډم سئ او ودرېږئ ، خو اوبه همدغسې پرخوټېدو او ډېرېدو وې. لنډه دا چې بي بي هاجرې اوبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وچښلې او خپل کوچني ته يې هم ورکړې. په دې وخت کې ملائکې هاجرې ته وويل: بېرېږه مه ! دلته دغه ورانه بيته دغه هلك او د هغه پلار جوړوي او خدای تعالی خپل دوستان نه هلاکوي.

رسول ﷺ وايي: " خدای تعالی دې د اسماعيل پرمور ورحميږي که يې تلوار نه وای کړی يا يې د زمزم اوبه همدغسې پرې ايښې وای، خامخا به بهېدلې او رواني سوې وای. لکه چې مخکې مو وويل دغه مهال د کعبې ځای د سرې غونډۍ غونډې ښکارېدی چې سيلونه به يې له ښي او کيڼې خوا تېرېدل او هاجرې هلته شپې او ورځې تېرولې چې آخر د جرهم په نامه د يوه قوم د کوچيانو يوه ډله يا يوه کورنۍ هلته ورغله او د کعبې شريفې نژدې شا و خوا ته د هاجرې په اجازه ميشته سول. په دې ترڅ کې حضرت ابراهيم ﷺ هغه خوب ولېد کوم چې د اسماعيل د قرباني مشهوره کيسه اوستره ازموينه ځنې رامنځ ته سوه. وروسته اسماعيل په دغه قوم کې و روزل سو، عربي ژبه يې ځنې زده کړه او کله چې ځوان سو له هغو څخه يې يوه ښځه هم په نکاح کړه. په دې ډول هلته کلی ودان سو، چې بيا ورو ورو د مکې لوی ښار ځنې جوړ سو .

وروسته د اسماعيل ﷺ مور وفات سوه او يو وخت ابراهيم ﷺ د هغو د پوښتنې لپاره ورغي. اسماعيل يې ونه موند او د هغه مېرمن يې پيدا کړه او د اسماعيل پوښتنه يې ځنې وکړه. هغې ورته وويل: وتلی دی چې کور ته څه راوړي. بيا يې د هغو د ژوند حال ځنې وپوښتی. هغې ورته وويل چې ژوند مو ښه نه دی، په خوارې او اريانې اخته يو. مطلب ناشکري يې ځرګنده کړه اوښه وضع يې ورسره و نه کړه. نو ابراهيم ﷺ ورته وويل کله چې دې خاوند راغی زما سلام ورته ووايه. او ورته ووايه چې د کور د دروازې چارچوب دې بدل کړه .

کله چې اسماعيل ﷺ کورته راغی مېرمنې يې ورته وويل چې يو سپين ږيری راغلی وو، ستا پوښتنه يې را څخه وکړه او بيا يې زموږ د ژوند احوال وپوښتی، ما ورته وويل چې ژوند مو سم نه دی. هغه را ته وويل چې زما سلام اسماعيل ته ووايه او دا هم ورته ووايه چې د دروازې چارچوب دې بدل کړه. هغه ورته وويل چې دا زما پلار وو او په دې خبره يې ماته امر کړی دی چې تا طلاقه کړم، نو ته دې د خپلوانو کره ولاړه سه .

بيا اسماعيل د جرهم له قوم څخه بله ښځه وغوښتل. ابراهيم ﷺ بيا يو وخت راغی، بيا يې اسماعيل ونه موند او د هغه مېرمن يې وموندل او د هغه معلومات يې ځنې وغوښت، هغې ورته وويل: تللی دی چې څه راوړي. ابراهيم ورته وويل چې ژوند مو څنګه دی ؟ هغې د خدای ﷺشکر ووايه او ورته وېې ويل چې ډېر ښه ژوند مو دی. ابراهيم ﷺ ورته وويل چې څه شي خورئ او چښئ ؟ هغې ورته وويل: د ښکار غوښې خورو او د زمزم اوبه چښو. ابراهيم ﷺ ورته وويل چې نور څه خواړه او ډوډۍ نه لرئ ؟ هغې ورته وويل چې نه. ابراهيم ﷺ وويل چې : ای باري خدايه ! د دوی په غوښو او اوبو کې برکت واچوه. حضرت ابراهيم ﷺ وصيت ورته وکړچې اسماعيل ﷺ ته ووايه چې د کور د دروازې چارچوب دې پرځای پرېږده. کله چې ابراهيم ﷺ ولاړی، اسماعيل ﷺ کورته راغی. ښځې يې ورته وويل چې داسې يو سپين ږيری سړی راغلی وو. هغه ورته وويل چې دا زما پلار وو او ما ته يې ستا په هکله د ښو او احسان امرکړی دی. په دې ډول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اسماعیل ؑ په مکه کې اوسګېدی، او ابراهیم ؑ په شام کې د خپلې مېرمنې بي بي سارا سره ژوند کاوه. او کله کله چې به یې فرصت پیدا کړ، د اسماعیل ؑ پوښتنې ته به ورتلی .

69ـ د کعبې د جوړولو امر

کله چې د لوی ښتن لخوا حضرت ابراهیم ؑ ته امر وسو چې کعبه شریفه ودانه کړي، له شام څخه د اسماعیل ؑ کره راغی او هغه یې په داسې حال کې وموند چې

د زمزم د اوبو د څا پر غاړه تر یوې ونې لاندې د غشې په توږلو بوخت وو. اسماعیل چې خپل پلار ولید مخې ته ورغی، روغبړ یې ورسره وکړ، یو د بل غاړې ته یې لاسونه سره واچول او بیا ترهغه ونه لاندې کښېنستل، حال احوال یې سره وپوښتی او بالاخره حضرت ابراهیم ؑ وویل چې : زویه ! خدای جل شانه ما ته امرکړی دی چې دلته د خدای خونه جوړه کړم. (دکعبې پرځای سرې غونډۍ ته یې اشاره وکړه). اسماعیل ؑ د دې کار لپاره په ډېره مینه خپل تیاری وښود. نوهغه وو چې پلار او زوی د خدای ؑ د لارښوونې سره سم یوم اوکلنګ را واخیستل، په کار یې پیل وکړ. هغه غونډۍ یې وکیندل، څو چې د کعبې شریفې همهغه د آدم ؑ د ودانۍ لومړنې تهدابونه ښکاره سول، او بیا یې د کعبې شریفې د دېوالونو په پورته کولو پیل وکړ. ابراهیم ؑ یې بنایې کول او اسماعیل ډبرې ورته راوړلې،څو چې دېوالونه دونه لوړ سول، چې د ابراهیم ؑ مبا رك لاسونه نه ور رسېدل. نو هغه وو چې ابراهیم ؑ پر داسې یوه معجزه لرونکې ډبره پورته سو چې هرڅونه به دېوال لوړېدی، دغه ډبره به هم په هماغه کچه لوړېدل) .دغه ډبره مقام ابراهم دی کوم چې د ابراهیم ؑ د پلو نخښې باندې سته او اوس هم د یوې څرګندې معجزې په توګه،کعبې شریفې ته نژدې ځای پرځای سوې ده. په دې هکله نور تفصیل په [320] مخ او د هغه په وروسته مخونو کې وګورئ).

کله چې د دې ودانۍ کار پای ته ورسېد ابراهیم ؑ ، اسماعیل ته وویل چې داسې یوه ډبره راوړه چې د دې متبرکې بیتې په دېوال کې ځای پرځای سي، څو د خلکو د طواف د پیل او پای لپاره نخښه وي. کله چې اسماعیل ؑ په ډبره پسې ولاړی، جبرائیل ؑ حجر اسود ورته راوړه او ابراهیم ؑ د کعبې په دېوال کې نصب کړه. اسماعیل ؑ چې ډبره راوړه ویې لیدل چې ابراهیم ؑ ډبره اینښې وه. نو یې ورته وویل چې دا چیرې وه او چا درته راوړه ؟ هغه ورته وویل چې دا هغه چا راته راوړه چې نه مې تا او نه مې ستا ډبرې ته اړباسې. (په دې هکله بشپړ تفصیل په [304] مخ کې وګورئ) .

70ـ د ابراهیمې کعبې د ودانۍ ځانګړنې

محمد عبد المعبود د تاریخ القویم او تاریخ مکه په حواله لیکي :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

_1حضرت ابراهیم ؑ کعبه د حضرت آدم ؑ د کعبې پر بنسټونو ودانه کړه.

_2هغه یوه ډبره پر بله و اوډلې او دېوالونه یې پورته کړه. ختـې، اهاك یا کوم بل شی یې نه دی پکښې کارولی .

_3حضرت ابراهیم ؑ کعبه مستطیل شکله (اوږده) جوړه کړه .

_4د هغه د کعبې ودانۍ څلورکنجه درلوده. (د حجراسود کنج [رکن] ، عراقي، شامي او یماني کنجونه چې د څلورو واړو استلام به کېدی) .

_5په لمرختیز دېواله کې یوه دروازه وه چې چارچوب یې نه درلود او دروازه نه وه پکښې ایښوول سوې، (دکعبې شریفي دروازه لومړی تبع پاچا چې اسعد الحمیري نومېدی پکښې ایښې او قلف هم، هغه د لومړي ځل لپاره ور اچولدی).

_6دروازه یې د ځمکي سره برابره وه، لوړه نه وه .

_7حطیم (حجر اسماعیل) په کعبه کې شامل وو .

_8کعبې چت نه درلود .

_9کعبې شریفي غلاف نه درلود (غلاف هم تر ټولو لومړی تبع ورکړ).

_10د دېوالو لوړوالی نه ګزه (13ـ پټه، 6ـ انچه یا 4ـ متره 10 سانتی وو) .

_11د دروازې یعني دلمرختیزلوري دېوال 23 ګزه (48ـ پټه، 6 ـ انچه یا 14 ـ متره 33ـ سانتی وو .)

_12د حطیم د لوري یعني د عراقي رکن څخه تر شامي رکن پوري دېوال 22 ګزه 33)ـ پټه یا تقریباً لس متره وو .)

_13د رکن شامي څخه تر رکن یماني پوري 31 ګزه (46ـ نیم پټه یا 13ـ متره 58ـ سانتی وو .)

_14د رکن یماني څخه تر حجر اسود پوري 25 ګزه (30 ـ پټه یا 9 ـ متره 15ـ سانتي وو .)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بيت الله شر يفي د ابراهيمي ودانۍ شکل په لاندي ډول وو:

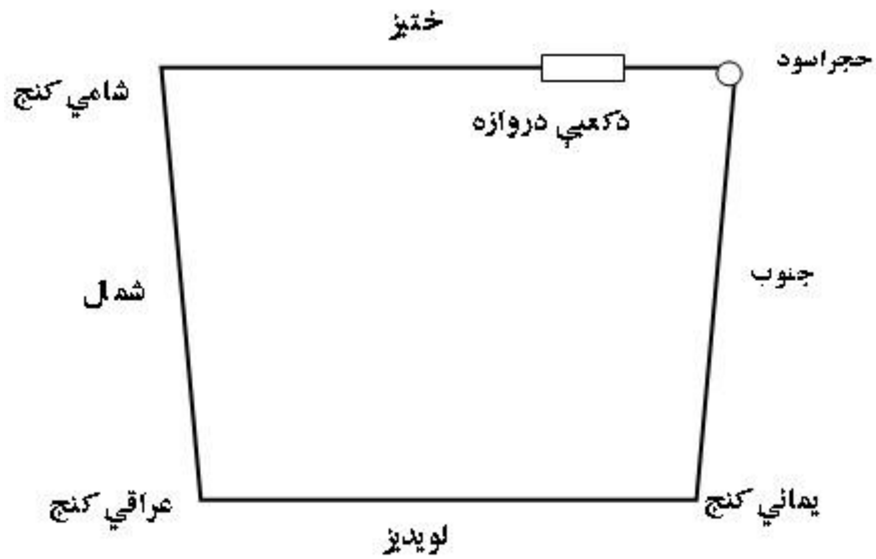

71ـ د ابراهيم لخوا خلكو ته د حج لپاره بلنه

كله چې ابراهيم د كعبې له ودانولو وزګار سو. نو خداى وحي ورته راولېږلې چې :و اذن فى الناس بالحج [الحج: 27] يعني خلكو ته د حج لپاره عمومي بلنه وركړه. حضرت ابراهيم عرض وكړ چې اى پروردګاره ! دلته خو تر ډېرو ليرو سيمو پوري څه ودانۍ نسته او چيري چې ودانۍ سته هلته خو زما غږ نه رسيږي ؟ خداى تعالى ورته وويل: ته اعلان وكړه، رسول يې پر ما دي. نو ابراهيم پرمقام ابراهيم يعني پرهغه مشهوره ډبره باندي كومه چې اوس هم په حرم شريف كي پرته ده، وختى او د دې مقام په واسطه لوړ پورته سو څو د ابي قبيس غره ترڅوكو لوړ سو او ناري يې كړه : اى خلكو ! خداى تعالى خپل كور جوړكړى او د هغه حج يې پر تاسي فرض كړى دى، نو د خپل خداى بلنه و منئ او حج ته راسئ ! خداى دغه بلنه په هرځائكي هر روح ته ورسول. نو د هرچا چې حج په نصيب وو د هغه روح دغي بلني ته جواب وركړ چې: (لبيك، اللهم لبيك، لبيك، لا شريك لك، لبيك ، ا ن الحمد و النعمآ لك و الملك ،لا شريك لك). يعني زه ستا د فرمان پلي كولو او ستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړيم. لويه څښتنه ! ستا د فرمان د پلي كولو اوستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړ يم. ستا د فرمان د پلي كولو او ستا چوپړ ته حاضراو تيار ولاړ يم. تا لره هيڅ شريك نسته، زه ستا د فرمان د پلي كولو او ستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړ يم. په رښتيا سره ټوله ثنا، صفت او نعمتونه تا لره دي، او ټولواكي تا لره ده، تا لره شريك نسته. په دې ډول حضرت ابراهيم د حضرت اسماعيل او د جرهم د قوم د مسلمانانو سره يو ځاى د حج مناسك ادا كړل او دحج د مناسكوڅخه ترفراغت وروسته خپل وطن شام ته ولاړ او هلته وفات سو) .د سمط النجوم العوالى د دربيم ټوك په (503) مخ كي وايي چې :" د المسترشد بالله عباسي خليفه په زمانه كي په كال 514 س. كي د حضرت ابراهيم، او حضرت اسحاق او حضرت يعقوب قبرونه كشف سول او د دوى اجسام مبارك داسي پكښي وليدل سول لكه هماغه ګړى چې پكښي ښخ سوي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وي او د دوي د اجسامو سره د سرو او سپينو زرو قنديلونه او څه نورشيان هم وموندل سول. خو په دغه کتاب کي دا نه دي ويل سوي چې دغه قبرونه چيري وموندل سول .(نو څوك چې حج کوي دغه ناره يې اورېدلې وي، چا چې يو ځل جواب ورکړی وي، يو ځل حج کوي. چې د وه واره يې جواب ورکړی وي دوه پلا حج کوي، او چې ډېرځله يې جوابونه ورکړي وي ډېرحجونه کوي. خو چا چې د حضرت ابراهيم دغه دعوت ته لبيك نه وي ويلی، هغه د خپل بد بخت له امله د حج له دې نعمت څخه بې برخي پاته وي .

72ـ هاجره او اسماعيل

په لرغونوکتابونوکي بي بي هاجرې ته د (هاجر) لفظ استعمال سوی دی چې اصل يې عبراني لفظ " هاغار" دی. د هاغار معنا ده : پردی او اجنبي. هاجره د مصرد فرعون يا د مصر د يوه قبطي پاچا لور وه . دغه بي بي چې کله مړه سوه په حطيم کي د کعبې شريفي د رحمت تر ناوې لاندي خاورو ته وسپارل سوه. اسماعيل په اصل کي " شماع ايل " دی چې دا هم عبراني لفګګظ دی او معنا يې ده " خدای اورېدل ". څنګه چې حضرت ابراهيم او بي بي هاجرې له خدايه اولاد غوښتی وو او خدای يې دغه دعا واورېدل، ځکه يې نو د هغه نوم " شماع ايل " کښېښووی، چې عربي او پښتو تلفظ يې اسماعيل دی او په عربي د (اسمٰعيل) په بڼه ليکل کيږي. حضرت اسماعيل په 2074 قبل الميلاد کي په فلسطين کي زېږېدلی دی .

73ـ د حضرت اسماعيل د قربانۍ لنډه کيسه

په قرآن مجيدکي ويل سوي دي چې خدای تعالی حضرت ابراهيم ته په خوب کي وښوول چې هغه خپل زوی حضرت اسماعيل حلالوي. دا خوب يو ډول الهي حکم وو او پلار او زوی دواړه د دې حکم د تر سره کولو لپاره تيار سول او چې دواړو دا حکم ومانه او پلار، زوی د حلالولو لپاره پر مخي پرې ايستی، نو خدای تعالی ورته ور غږ کړه :ای ابراهيمه ! تا خوب رښتيا کړ. موږ نيکي کوونکو ته دغسي غوره مکافات ورکوو .

په رښتيا چې دا يوه څرګنده ازموينه وه او خدای يوه لويه حلاله (لوی او چاغ پسه) په فديه کي ورکړ او اسماعيل له حلالي وژغورل سو] .سورهٔ صٰفٰت : 103 _ 107 آيتونه[

74ـ د ذی الحجې د اتمي، نهمي او لسمي په هکله

وايي چې حضرت ابراهيم دغه خوب درې شپې پر له پسې وليد. لومړی يې د لوی اختر د مياشتي (ذي الحجې) د اتم په شپه خوب وليدی، سهار چې را پورته سو تر ماښامه يې په دې هکله چورت او فکر واهه چې آيا دا خوب به د خدای له لوري وي که د شيطان له لوري. ځکه نو دغه ورځ " يوم الترويه" وبلل سوه، يعني د غورکولو او چورت وهلو ورځ. دوهمه شپه يې بيا هماغه خوب وليد، نو وپوهېدی چې دا خوب د خدای له

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوري دی. له دې امله دغه ورځ د (عرفې) په ورځ ونومول سوه. بيا يې درېيمه شپه هم دغسې خوب وليدی. نو يې د خپل زوی د حلالولو تكل وكړ. له دې امله دغې ورځې ته " يوم النحر " يعني د حلالي ورځ وويل سوه .

75ـ د جمراتو د ويشتلو په هكله

وايي كله چې حضرت ابراهيم ته د هغه د زوی د حلالولو حكم وسو، نو شيطان د انسان په بڼه حضرت ابراهيم ته ورغی، څو هغه وغولوی اوله دې كاره يې راوګرځوي. خو ابراهيم د هغه خبره و نه منل. بيا كله چې هغه عقبې جمرې ته ورسېدی، شيطان مخې ته ورغې او د هغه د غولولوكوښښ يې وكړ. خو حضرت ابراهيم وپوهېدی چې دا شيطان دی. نو يې خدای ته دعا وكړه او د خدای د حكم سره سم يې اووه شګې واخيستې او شيطان يې په وويشتی او هغه وتښتېدی. بيا چې ابراهيم منځنۍ جمرې ته ورسېدی هلته يې شيطان مخې ته ورغی، خو هغه بيا په اوو شګو وويشتی او شيطان وتښتيدی. بيا چې ابراهيم جمراً الاولی (لومړنۍ جمرې) ته ورسېدی بيا شيطان مخې ته ور ولوېدی او حضرت ابراهيم بيا په اوو شګو وويشتی او شيطان ځنې وتښتېدی. چې د دې واقعې په ياد حاجيان په منا كې دغه درې ځايونه كوم چې ځانګړې ځلي پرجوړ سوي دي په شګو ولي .

76ـ د حلال سوي پسه د ښكرونو په هكله

په معتبرو روايتونو سره ثابته سوې ده چې د حضرت اسميعل په فديه كې چې كوم مړ حلال سوی وو، د هغه ښكرونه د كعبې په خونه كې د حضرت عبد الله بن الزبير تر زمانې پوري ساتل سوي وه. وروسته بيا كله چې حجاج بن يوسف په حرم كې ابن الزبير محاصره كړ او كعبه يې ورانه كړه، نو هغه ښكرونه هم ضايع سول. ابن عباس او عامر دواړه د دې شاهدي وايي چې هغو په خپله د كعبې په خونه كې دغه ښكرونه ليدلي دي .

77ـ د قربانۍ د ځای په هكله

دا خبره له پېړيو پېړيو راهيسې د عربو په روايتونوكې محفوظه وه، چې د قربانۍ دغه پېښه په منا كې سوې وه او دا يوازې روايتونه نه وه، بلكې له هغه وخت څخه د پيغمبر تر زمانې پوري دا كارهم د حج په مناسكوكې شامل وو او پر له پسې كېدی. د منا هغه ځای ته به خلك ورتلل،چيرې چې حضرت ابراهيم قرباني كړې وه او هلته به يې څاروي قرباني كول. بياكله چې حضرت محمد مبعوث سو نو هغه هم دغه كړنلار جاري وساتل، ان چې ترنن ورځې پوري د حج په ورځو كې د لوی اختر د مياشتې په لسمه ورځ په منا كې قرباني كيږي.

78ـ د مكې د ښار ودانول او د هغې تاريخي لرغونتيا

تقريباً څلور زره كاله د مخه د مكې مځكه ژرګو او نورو اغزنو ونو نيولې وه. هلته نه اوبه وې، نه شين ګيا او نه څاروي او نه انسانان، هرلور جګ جګ غرونه ولاړ وه او مځكه يې هم ډېره لوړه وه. د اورښت اوبو به د غرونو خاوري، رېګ، جغل او ډبري لاندي راوړلې او پرله پسې د مځكي په لاندنيو برخوكي يو ځای كېدلې. پردې سر بېره كله چې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هلته د ښا ر ودانول پیل سول او ورو ورو د عربو قبایل له نورو ځایونو څخه راغلل، نو خلکو هم داکارکاوه. هغو به هم د غرو څخه ډبري او نور راکښته کول اود مځکي پرمخ به يې اوډل، چې په دې توګه ورو ورو د غرونو جګوالی کم سو. لکه چې لومړیکعبه شریفه پریوه غونډۍ باندي ودانه سوې وه، خو اوس دغه غونډۍ ګردسره نه معلومیږي اوکوم ځایونه چې کښته وه، هغه اوس دونه لوړ سوي چې له هغو څخه " شامیه محله " ترکعبې شریفي تر سل متره زیاته لوړه سوې ده .

هغه مهال ټولي لاري له کرکنډو، ډبرو، ریګګو او اغزنو بوټو څخه ډکي وې. هلته د لومړي ځل لپاره د ودانۍ او رفاهي ترقۍ د بنسټ ډبره حضرت اسماعیل ﷺ او د هغه مور بي بي هاجرې کښېښوول. بیا جرهمیانو په دې کار کي برخه واخیسته او په دې ترڅ کي حضرت ابراهیم ﷺ اوحضرت اسماعیل ﷺ کعبه هم هلته ودانه کړه. چې له دې سره د انسانانو شمېر هم هلته زیات سو او له دې امله په ودانیو، استوګن ځایونو او خیموکي هم زیاتوب راغی، او د دې ترڅنګ د یمن او شام د تجارتي قافلو تګ را تګ هم پیل سو. په دې توګه دعربو ټولو قبایلو مکې ته د زړه له کومي احترام او درناوی کاوه او تراسلام وروسته هم د نړۍ د مسلمانانو قبله او تر ټولو ډېرسپېڅلي ځای وګرځېد او زیات شهرت او د رنښت يې وموند. دغه رازد عربو او نورو ګاونډیو سوداګرو لپاره یو عمومي او بین المللي با زار وو چې خپل تجارتي مالونه به يې هلته وړل اوخرڅول. لکه چې د یمن، غسانیه، د فارس د خلیج د سواحلو، عمان، سره سمندرګي شام او نورو ځایونو د سوداګرو د قافلو سترکاروانونه به د تجارت لپاره ورته راتلل او د مکې قریش به هم هرکال په ژمي یمن او په دوبي شام او نورو ځایونو ته تلل، چې بالاخره دې مقدس ښار پړاو په پړاو دا دی دونه پرمختګ وکړچي نن د نړۍ په ښکلو او متمدنو ښارونوکي شمېرل کیږي او د دین او مذهبي تقدس سره سره، ستر تجارتي مرکزهم دی .

79ـ مکه اوکعبه په یوناني او مسیحي تاریخونوکي د زبور د څرګندونو سره سم حضرت داود ﷺ د عیسي ﷺ تر زېږېدو یوولس سوه کاله د مخه د بیت الله شریفي د زیارت لپاره خپله لیوالتیا داسي څرګندوله :

"ای د لښکروخدایه. ستا کورڅونه زړه راکښونکی دی. زما اروا هغو دربارونو ته لیواله ده؛ بلکې پسې نولیږي. زما زړه او زما ژوندی پړی د خدای لپاره له خوښی څخه ټوپونه وهي. سپېڅلي دي هغه چې ستا په کورکي اوسیږي. دوی تل ستا ستاینه کوي. د چا چې په زړه کي د " صیون " لویي لاري دي هغه د " بکا " له ناوې تېرېږي او د هغه ځای په چینو کي ځان ته ځای جوړوي". [زبور: 84 باب: 6 شمېره]

مسیحي تاریخ لیکونکی جرجي زیدان په عرب قبل الاسلام کي لیکي : " د یونان په لرغونوکتابونوکي د مکې اوکعبې نوم نه ترسترګوکیږي، خو " دیودورس الصقلي (Deodars) sickles) "په 100 کال قبل المیلاد کي د نبطي قوم د پېښو د بیانولو په ترڅ کي لیکي: " په حجازکي یو معبد دی چې ټول عرب يې تعظیم او درناوي کوی ". " للاب لویس شیخو یسوعي" هم د نړۍ د مشهورو معبد ونو د یادولو په ترڅ کي لیکي :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

"د نړۍ په ټولو معبد ونوکي ترټولو زيات مشهور د حجازکعبه ده. دکومي ذکر چې په تاريخ کي تر ټولو دمخه "د يود ورس الصقلي" په کال 100 قبل الميلاد کي کړی دی ". (النصرانياَ و آدابها). دغه رازجرجي زيدان ليکي:" څيړونکو په دې کي چې مکه د کومي ژبي لفظ دی اختلاف کړی دی. خو زموږ په اند سم قول دا دی چې دا د کلداني يا بابلي ژبي لفظ دی. ځکه چې په بابلي ژبه کي د مکې معنا کور دی، کوم چې همدغه کور ته عرب کعبه وايي. په کال 1800 قبل الميلاد کي چې عمالقه هلته ورغلل، نو دوی پردغه ځای دغه نوم کښېښود. دلته ترټولو د مخه د عمالقه وو ځای پرځاکېدل ترلمرڅرگند دي. وروسته دغه ځای د ځينو جابرو واکمنو د واك د هوس نخښه سو. ترعمالقه وو وروسته د قحطانيانو يوه ټپۍ " جرهميان " له يمن څخه کډه سول او دلته ورغلل، د عمالقه وو سره يې جگړه وکړه او دغه ځای يې ځني لاندي کړ. بيا ډېره موده وروسته بني اسمعيل (د اسماعيل اولاده) پرهغو برلاسي سول ". د " انسايکلو پيډيا اف برټانيکا " د 1970 ع.کال په چاپ کي د مکې د لفظ د تشريح په ترڅ کي ليکي:" په عربستان کي دکعبې په نامه يو عبادت ځای وو، چې د لرغونو روايا توسره سم حضرت ابراهيم ودان کړی وو. کعبه د ټولو عربو په سترگوکي متبرکه وه او له ډېري مودې يې د هغې حج کاوه ". دغه راز جرجي زيدان ليکي : " د حجاز په ښارونوکي مکې ځکه زيات شهرت درلود

چې هلته د حج مناسك ترسره کېدل. او تر پر له پسې څو سووکالو وروسته هغه يو تجارتي مرکز جوړ سو. د حج په مهال د حاجيانو د ورتگ او د پلورني او پېرودني د ډېرښت له امله دغه ځای د لويو لويو قبايلو او سردارانو د پاملرني او سرابښې منځۍ جوړ سوی دی". امريکايي پادري ايس. ام. زوسمير ليکي:" په دې کي شك نسته چې حجراسود د مکې تر ټولو لرغونې زېرمه ده ". پطرس بستاني په خپل دايراَ المعارف کي ليکي: " حج په بېلو بېلو ولسونوکي له ډېري پخوا زمانې څخه دود دی. که څه هم په يقين سره نه سي ويل کېدای چې تر ټولو لومړی په کوم ولس کي حج کول پيل سول، خو د عربو د جاهليت په زمانه کي له ډېرو ليري ليري ځايونوڅخه ډلي ډلي وگړي د بيت الله د حج لپاره راتلل. له دې څخه څرگندېږي چې دا تر ټولو لومړی قوم دی چې د حج کول پکښې دود سوی دی. عرب وايي چې آدم له آسمان څه تر راکوزېدو وروسته کعبه جوړه کړې وه او بيا د نوح تر طوفان وروسته ابراهيم او اسماعيل بېرته ودانه کړه."

80ـ دکعبې توليت، دمکې امارت او اسماعيل

کله چې حضرت ابراهيم بي بي هاجره او اسماعيل په مکه کي دکعبې تر څنگ پرېښوول، نو يې دعاوکړه چې: " پروردگاره ! ما په يوه بې اوبو او بې وښو ناوه کي د خپل اولاد يوه برخه (اسماعيل او بي بي هاجره) ستا دمحترم کورترڅنگ مېشته کړه. پروردگاره ! داکار ماد دې لپاره کړی دی چې دوی دلته ستا طاعت وکړي. نو ته دا ملك (مکه) د امن ټاټوبی وگرځوه او د هغه له اوسېدونکو څخه چې څوك تا او آخرت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مني، هغو ته هر ډول مېوې روزي کړه. او د خلکو زړونه د هغو په تلوسه کړه." او بیا چې یې کعبه جوړول نو یې دعا وکړه:" پروردګاره ! زموږ څخه دا خدمت ومنه. ته د هرڅه اورېدونکی او په ټولو شیانو پوهېدونکی یې. ای ربه موږ دواړه تاته غاړه ایښوونکي وګرځوه او زموږ له اولادې څخه یو داسي قوم رامنځتهکړه چې تاته غاړه ایښوونکي وي. موږ ته د خپل عبادت لاري اولیکي رازده کړه او زموږ لنډپاری وبخښه. ای ربه ! په دې خلکوکي ددوی له قومه څخه یو داسي پیغمبررا وپاځوه چې دوی ته ستا آیتونه واوروي؛ هغوته کتاب اوحکمت ورزده کړي او پاك او ستره ژوند ور په برخه کړي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځلورمه برخه: مکه او کعبه د حضرت محمد په وختونو کي

97ـ د حضرت محمد rنسب، ولادت او بعثت

نسـب:

حضرت محمد rد عبد الله زوي د عبد المطلب (شيبه) لمسی او د هاشم (عَمٌرو (کړوسی دی ، چي د نسب لړۍ يې حضرت ابراهيم ته رسيږي. د حضرت محمد r

د انا نوم فاطمه وو، چي د عمرلور او د عا ئذ لمسۍ وه. د حضرت محمد rنيکه، د عبد الله واده د بي بي آمني سره وکړ. عبد الله د عبد المطلب لخوا مديني ته د خرما راوړولو لپاره ولېږل سو، خو هلته مړسو. ځيني اهل سير وايي چي هغه د تجارت لپاره شام ته تللی وو، د قريشو د يوې قافلې سره مکې ته د بيرته راتګ په لاره کي د ناروغه کېدو له امله په مدينه کي پاته سو او هلته مړسو او د نابغه جعدی په کورکي يې د تدفين چا ري تر سره سوې. دغه مهال د هغه عمر (25) کاله وو. د ډېرو تاريخ ليکونکو په قول د عبد الله ترمړيني پوري حضرت محمد rنه وو پيدا سوی. خو ځيني بيا وايي هغه د عبد الله تر وفات دوې ميا شتي

د مخه زېږېدلی وو.

ولاد ت:

حضرت محمد مصطفٰی r د مکې په شعب بنی هاشم کي د 571 ع. کال د لومړۍ خور پر (12) چي د اپريل د (20) سره سمون خوري د دوشنبې د ورځي په سهار وزېږېدي.

البته دا د پخوانيو سيرت ليکونکو او تاريخ پوهاو نو خبره ده. خو د اوس مهال د محققو تاريخ ليکونکو؛ لکه علامه قاضي محمد سلميان منصور پوری (رح) او د مصرنامتو هيئت پوه علامه محمود پاشا فلکي (رح) په ډېر زيار او څېړنه او په رياضي دلايلو ثابته کړې چي حضرت محمد r د 571ع. کال د لومړۍ خورپه نهمه چي د اپريل د شلمي سره سمون خوري د دوشنبې په ورځ زېږېدلی دی. او دا څېړنه ډېرو درسته بللې او منلې ده.

د ابن سعد روايت دی چي د رسول rمور وفرمايل:" کله چي آنحضرت پيدا سو، نو له ماڅخه يو نور پورته سو، چي ټول شام يې رڼا کړ". امام احمد د حضرت عرباض بن ساريه څخه هم تقريباً دغسي يوه خبره روايت کړې ده. په ځينو روايتونوکي ويل سوي دي چي د حضرت محمد rد زېږېدو په مهال د کسرا د ماڼۍ کنګرې ونړېدلې، د مجوسو اورتون سوړ سو، د ساوه په نامه سمندرګی وچ سو او د هغه ځای کليساوی وراني سوې .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دا خبري امام محمد غزالي (رح) درستي نه دي بللي. کله چې عبد المطلب ته د خپل لمسي د زېږېدو احوال ورسېد ، ورغی هغه يې را واخيستی کعبې شريفي ته يې يووړ او د محمد نوم يې پرکښېښود .

د حضرت محمد rدايي ته سپارل:

څو ورځي وروسته يې محمد د عربو د هغه مهال د دود سره سم د هوازن د سيمي د حارث نومي مېرمني بي بي حليمې ته وسپارل، هغې تر دوو کالو شيدو ورکولو وروسته د هغه مور بي بي آمنې ته راوړ. خو څنګه چې هغې له يوې خوا په حضرت محمد r کي خير او برکت ليدلي وو او له بله پلوه په مکه کي وبا خپره سوې وه، نو بي بي حليمې بېر ته واخيستي.

د ټېرخيرلو پېښه :

کله چې د حضرت محمد rعمرڅلور يا پنځه کلنۍ ته ورسېد، يوه ورځ يې دکوچنيانو سره لوبي کولې چې حضرت جبرائيل ورغی، د هغه مبارك ټټر يې څيري کړ، زړه يې څني وکيښ او له هغه څخه يې دويني يوه ټوټه را و ايستل او ويې ويل:" دا په تا کي د شيطان برخه وه ". بيايې د هغه زړه په يوه "طشت " کي د زمزم په اوبو پرېولی. کوچنيان د هغه دايي ته په ځغاسته ورغلل او خبرېې ورکړ چې محمد يې وواژه. کله چې هغه ور ورسېده، نو هغه روغ رمټ وو، خو بڼه يې الوتې وه.

حضرت محمد r د مور په غېږ کي:

تردې پېښې وروسته حليمې خطره احساس کړه او هغه يې خپلې مور ته وسپارل. محمد rد شپږو کالو وو چې موريې د هغه د پلار د قبر د زيارت لپاره مديني ته ولاړه او حضرت محمد r يې هم ورسره بوتی. هلته يې يوه مياشت تېره کړه، د بېر ته راتلو په مهال په لار کي ناروغه سوه او د مديني او مکې په منځ کي په " ابوا " نومي ځای کي مړه سوه اوهلته يې د يوه کوچني غره پرسرخاورو ته وسپارل. عبد المطلب خپل لمسی مکې ته راوست او په ډېر محبت او ناز يې ساتی. د حضرت محمد عمرلا د اتوکالو، دوو مياشتو، لسو ورځو وو، چې عبد المطلب مړسو او محمد د هغه د شفقت له سيوری بې برخي سو، او بيا د هغه پالنه د هغه اکا ابو طالب پر غاړه واخيسته .

کار او واده:

د ځوانۍ په لومړيوکي رسول الله r کوم ټاکلی کار نه درلود. البته دا خبره جوته ده چې هغه د مکې دخلکو وزې د څوقيراطو په بدل کي پوولې. کله چې د (20) کالو سو د حضرت بي بي خديجې رضی الله عنها مال يې د تجارت لپاره شام ته يووړ. بي بي خديجه د خويلد لور يوه بډايه او دعزت خاونده سوداګره مېرمن وه چې خلکو ته به يې خپل مال د تجارت لپاره ورکاوه. کله چې هغه بېرته مکې ته راغی او بي بي خديجې ته د رسول r رشتينولي امانت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ښه اخلاق څرګند سول، د هغه سره يې واده وکړ. دغه مهال لکه چې مخکي مو وويل د رسول r عمر د (20) کالو وو او بي بي خديجه د دوو مړونو څخه (40) کلنه کونډه وه .

په حرا سمڅه کي عبادت او وحي: پر رسول لومړی ترشپړو مياشتو وحي د داسي ښو خوبونو په ليدلو راتلې چې هغه به د سپين سهار غوندي رشتيا کېدل. او هرڅونه چې د حضرت محمد r د نبوت زمانه رانژدې کېدل هغونه، هغه په ذهني او فکري لحاظ د خپل قوم څخه ګوښه کېدی او يوازي توب يې خوښېدی. تردې چې څه څوری او د خوراك، څښاك لوښي يې واخيستل او له مکې څخه دوه يا درې ميله ليري حرا سمڅې (غارحرا) ته ولاړ او هلته په مياشتو مياشتو و اوسېدی او د خدای په عبادت لګيا سو. کله چې به يې څوری خلاص سو بيا به بي بي خديجې ته راتی او هغې به د څو زياتو ورځو لپاره نور څوری ورکاوه. څو چې جبرائيل امين د ده د مبارك عمر په څلوېښتم کال ورته ورغی او د خدای تعالی له لوري يې وحي ورته راوړې؛ ورته وې ويل: ولوله ! محمد r ورته وويل: زه خولوستونکي نه يم. جبرائيل هغه دونه په غېږ کي ټينګ ونيو چې هغه بېخي بې حوصلې سو . بيا يې خوشي کړ او ورته وې ويل: ولوله ! هغه بيا ورته وويل: زه خولوستونکي نه يم. ملايکي بيا هغه په غېږ کي ټينګ ونيو ترڅو په هغه کي زغم پاته نه سو، بيايې پرېښود او ورته وې ويل: ولوله ! هغه بيا ورته وويل: زه خولوستونکي نه يم . ملايکی بيا هغه د درېيم ځل لپاره په غېږ کي ټينګ ونيو، ترڅو په هغه کي نور زغم او حوصله پاته نه سوه. بيا يې هغه پرېښود او ورته وې ويل:] اقراء با سم ربك الذی خلق تر ما لم يعلم[پوري. يعني ولوله د خپل رب په نامه چې هغه پيدا کړ، دکلکي سويويني له يوې ټوټې څخه يې انسان پيدا کړ. ولوله ! او ستا رب ډېر مهربان دی، چې هغه د قلم په مرسته علم وښووی، انسان ته يې هغه علم او پوهه ورکړه چې نه په پوهېدی. وروسته رسول په رېږ د سو،کور ته ولاړی او دا حال يې بي بي خديجې ته ووايه او ورته وې وېل چې پر ما يوشی واچوئ، پر ما يو شی واچوئ. بيا يې ورته وويل چې دا په ما څه سوي دي، او زه پرخپل ځان ببرېږم. هغې ورته وويل: ته هيڅکله مه ببرېږه، بلکې خوښ اوسه. په څښتن لوړم چې هغه به هيڅ وخت تابې پردې نه کړي. ځکه ته له خپلوانو سره ښه چلند کوې، رشتيا وايې اما نتونه اداکوې، د بې اسرې خلکو د اوږو پېټې سپکوې، بي وزلوکسانو ته د ورکړې لپاره زيار باسې، مېلمه پالنه کوې او په ښو چاروکي مرسته کوې. بيا هغې دی خپل د اکا زوي ورقه بن نوفل ته وروستی کوم چې د تورات او انجيل عالم وو او ډېر بوډا او په سترګو ړوند سوی وو . کله چې هغه دا سرګذشت واورېدي وې فرمايل: دا هغه ناموس (جبرائيل) دی چې لوی څښتن موسیٰ ته لېږلی وو. کاشکې زه ځوان وای او ترهغه مهاله چې قريشو ته له مکې ايستلای، ژوندی وای . مابه ستا سره بشپړه مرسته کړې وای. په دې خبره رسول r حيران پاته سو چې زه خو له خپله قومه سره په رشتيا او صداقت روان يم. او قوم هم زه په امين اوصديق پيژندلی يم، نو دوی ولې ماله مکې باسي ؟ ورقه ورته وويل: دا ځکه چې هر چاچې ستا غوندي خبري قوم ته راوړې، هغو ارو مرو د ښمني ورسره اخيستې ده. ورقه څو موده وروسته ومړ او وحي هم تر درو کالو بندي سوې. مولانا صفي الرحمان مبارك پوري په الرحيق المختوم کي وايې چې زموږ د څېړني سره سم پرحضرت محمد r باندي د لومړی ځل لپاره د وحي د نازلېدو دغه پېښه د روژې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاشتي پر (21) نېټه د دوشنبې په شپه وسوه. چې ور پسې ورځ یې د 610 ع. کال د اگست لسمه وه. د سپوږمیز کال په حساب حضرت محمد r د څلوېښتوکالو شپږو میاشتو دوولسو ورځو وو. او د لمریز کال په حساب د (39) کالو دوو میاشتو دوه ویشتو ورځو وو .

د تبلیغ لومړي وختونه :

کله چې رسول r د خدای د استازیتوب د ستري دندي د ترسره کېدو په تکل کي سو دکلونوکلونو لپاره د ډېرو سختو ستونزو سره مخامخ سو. که سړی په دقیقه توگه هغو ستونزو ته چې هغه پر ځان منلي وې ځیرسي او فکر ورته وکړي وبه مني چې په رشتیا داسي ستونزي بېله ده غونډي اولوالعزمو پیغمبرانو او د خدای Yلخوا مامور سوو کسانو پرته، نور ساده وکړي پرسر نه اخلي. او که د چا د پیغمبرۍ دعوه په درواغو وې، حتماً وایې چې دا په دونه تکلیفونو نه ارزي او ارو مرو تر تېرېږي او د پیغمبرۍ دعوه پرېږدي . حضرت محمد r د دې ستري او سپېڅلي فریضې د ښه ترسره کېدو لپاره له ډېرو هوښیارانه تدبیرونو څخه کار واخیست، او په ورو ورو یې هغه رسالت وړاندي بوت. هغه لومړی یوازي هغه کسان په ایمان مشرف کړل چې دی یې ښه پېژندی او د ده اخلاق، عادات اوحرکات او سکنات ښه ورته معلوم وه. په دې ډول پرهغه تر ټولو لومړی بي بي خدیجآ الکبري، حضرت ابوبکر صدیق، حضرت علي مرتضی او حضرت زید بن حارثه ـ دحضرت محمد لخوا آزاد سوي مریي ــ ایمان راوړ. بیا د نبوت پر پنځم کال کله چې د ایمان راوړونکوکړی پراخه سوه، نو حضرت نبی د ارقم بن ابي الارقم مخزومی کور چې د صفا غره کښې لور ته د (35) یا (40) مترو په واټن پروت وو او د اسلام د دښمنانو له سترگو لیري واقع وو د خپل رسالت د تبلیغ لپاره مرکز وټاکی. همدلته به حضرت محمد لومړنیو ایمان راوړونکو ته په جماعت لمونځ هم ورکاوه او دلته حضرت عمر هم مسلمان سو. بیا کعبه شریفه د اسلام د تبلیغ منځی جوړه سوه.

بخولي او ویرونه:

د حضرت محمد د سرښندونکو اصحابو د شمېر په زیاتېدو سره، هغو نه د هغه او د هغه د اصحابوکرامو بخولي او ناورینونه هم زیاتېدل، او ورسره ورسره د قریشو د عناد اورلا زیات تازه کېدی. څکه نو مسلمانا ن اړسول چې حبشې او بیا مدینې ته هجرت وکړي. د نبوت په لسم کال رسول او اصحابوکرامو ته د ډېر ستر ویر او غم پېښې یو په بل پسې دا وې چې لومړی ابوطالب او دوې میاشتي یا درې ورځي وروسته بي بي خدیجه وفات سول چې د دوی دواړو وفات رسول او مسلمانان نور هم په ویر اخته کړه. څکه چې د ابوطالب تر وفات وروسته د مسلمانانو په زورولوکي د قریشو جسارت نور هم زیات سو. له دې امله رسول د دغه کال نوم " عام الحزن " (د غم کال) کښېښووی، او دا کال په تاریخ کي په دغه نامه مشهورسو. د رسول د زیات کوښښ سره سره د هغه اکا د ایمان له نعمته بې برخي پاته سو خو د خدیجې بي بي په هکله به یې ویل:"په ټوله نړۍ کي څلور ښځي غوره او ممتازي دي: بي بي مریمه ، بي بي خدیجه، د فرعون مېرمن بي بي آسیه او بي بي فاطمه."

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

98ـ د سپوږمۍ دوې ټوټې کېدل

قال الله تعالی ﷻ : اقتربت الساعآ و انشق القمر و ان یروا آیآ یعرضوا و یقولوا سحر مستمر] ﴿القمر : 1_2 [

ژباړه: د قیامت ګړی را نژدې سو او سپوږمۍ و چاودل. خو د دغو خلکو حال دادی چې که هره نښانه و ویني مخ اړوي او وایي دا خو داسي کوډي دي چې تر آسمانه رسیږي. په صحیح بخاري، مسلم او نورو کي د انس بن مالك، عبد الله بن مسعود او نورو له روایتونو څخه او د فتح الباري او نورو کتابونو څخه جوتیږي چې مدینې منورې ته د رسول ﷺ ترهجرت نژدې پنځه کاله د مخه د قمري میاشتي څوارلسمه شپه وه، سپوږمۍ تازه راختلې وه، رسول ﷺ په مناکي وو، چې د مکې مشرکانو ورته وویل چې موږ ته یوه معجزه راوښیه، څو موږ ایمان در باندي راوړو. نو خدای تعالی د خپل استازي د رشتینولی د جوتولو لپاره سپوږمۍ دوې ټوټې کړه. یوه ټوټه یې د مخامخ حرا غره یوې خواته او بله یې بلي خواته ولېدل سوه . دغه کیفیت یوازي یوه شېبه دوام وکړ او بیا بیرته دواړي ټوټې سره یوځای سوې . حضرت محمد ﷺ خلکوته وویل :" وګورئ او شاهدان اوسئ ". خوکفار د دې معجزې په لیدلو سره هم اسلام ته راوانه وښتل او ویې ویل چې د محمد ﷺ سحر پرآسمانو هم اغېزه کوي. ځینو وویل چې که داکوډې وي نو هغه خو د ټولې نړۍ پرخلکو اغېز نه کوي، باید انتظار و باسو، او له نورو مسافرو څخه په دې هکله معلومات وکړو . نوکله چې له لیرو لیرو سیمو څخه مسافر راغلل له هغو څخه یې په دې هکله پوښتنه وکړه هغوهم وویل چې په دغه شپه مو سپوږمۍ ولیدل چې دوې ټوټې سول. خو بیایې هم اسلام ته غاړه کښې نه ښوول او ویې ویل چې د محمد ﷺ سحر ډېر قوي دی . په بخاري شریف کي د منا خبره نسته او یوازي وایي چې د مکې خلکو له حضرت محمد ﷺ څخه دا غوښتنه وکړه. خو په مسلم او نورو کي راوړي چې عبد الله بن مسعود ﷺ ویلي چې موږ د رسول ﷺ سره په منا کي وو،چې دا پېښه وسوه. ځکه نو علامه محمدطاهرکردي په سختی سره داخبره ردوي چې د سپوږمۍ د دوه ټوټې کېدو پېښه د مکې د ابي قبیس پرغره سوې ده. او وایي چې دغه روایت چې په خلکوکي عام او مشهور سوی دی درواغ دی اوکوم اصل نه لري. دغه راز هغه وایي : کوم کیسه کوونکي چې وایي چې سپوږمۍ د رسول ﷺ په ګرېوان ننوتل اوله لستونـي یې راووتل داهم کوم اصل نه لري. دغه خبري مولانا ابو الاعلیٰ مودودي هم ردوي. او دا چې رسول ﷺپه ګوته د سپوږمۍ خواته اشاره وکړه دا هم بېخي بې اساسه بولي .

99ـ د حضرت محمد ﷺ معراج

قال الله تعالی ﷻ :سبحٰن الذیّ اسرٰی بعبده لیلاً من المسجد الحرام الی المسجد الا قصا الذی بٰرکنا حوله لنریه من آیٰتنا انه هو السمیع البصیر ﴿[بنی اسرائیل: 1] ژباړه: پاك دی هغه ذات چې یوه شپه یې خپل بنده له مسجد حرام څخه تر هغه لیري جومات (مسجد الا قصٰی) پوري بوتی، چې د هغه چا پېریال یې برکتي کړی دی، څو هلته په هغه خپلي ځیني نښانې وګورو. بېشکه چې هغه د هرڅه اورېدونکی او لیدونکی دی. لکه چې پوهیږو دغي پېښي ته " اسراء " او " معراج " وایي. د " اسراء " معنا د شپې بېول دي. دغه حیرانوونکی سفر له مسجد حرام (مکې مکرمې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

) څخه مسجد الاقصٰی (بیت المقدس) او بیا له هغه ځایه تر ملاء اعلٰی پوري د رسول په جسد د شپې سوی دی. ځکه نو قرآن کریم دغه سفر " اسراء " وباله. " معراج " لوړ ختلو ته وایې. څنکه چې حضرت محمد په دغه شپه د ملاءاعلٰی د لوړ تللو مزل وهلی، او اوو اسمانو، سدراَ المنتهٰی او تر هغه هم اوچت سوی او د لوی څښتن قدرت یې لیدلی، ځکه نو دغه سفر معراج بلل سوېدی. مدینې منورې ته د رسول تر هجرت څه موده مخکې یوه شپه هغه مبارك په یوه روایت د کعبې شریفې ترڅنګ په حطیم کې، او په بل روایت د حضرت علی کرم الله وجهه دخور ام هانئ بي بي په کورکي کوم چې مسجد الحرام ته نژدې د صفا او مروه په منځ کې واقع وو. په بل روایت د مسجد حرام. او په بل روایت د ده په کورکې د خوب او ویښتیا تر منځ وو چې ویې لیدل چې حضرت جبرائیل د څو ملایکو سره تشریف راوړ، او هغه مبارك یې د زمزم څا ته بوتی هلته یې سینه مبارکه ورڅیري کړه، زړه یې ځني وکیښ او د زمزم په اوبو یې پرېوی. بیا یې د ایمان او حکمت څخه د سرو زرو یوډك تش راوی او د هغه مبارك په سینه کې یې خالي کړ او بیا یې سینه ور وګنډل. بیا یې ترخره لوی او تر غاتري کوچنی سپین براق راوستی او رسول یې پر سپورکړ دغه مهال هغه شوخي وکړه. جبرائیل ورته وویل شوخي مه کوه، ترننه پوري پرتا باندي تر محمد زیات غوره وګړی نه دی سپور سوی. براق چې دا واورېده خوله خوله سو . پردغه براق رسول بیت المقدس ته ورسېدی، هلته یې په اقصٰی جومات کې دوه رکعته لمونځ وکړ. کله چې له جوماته بهر راووتی جبرائیل د شرابو او شیدو دوې پیالې ورته ونیولې. هغه مبارك د شیدو پیاله ځني واخیسته. جبرائیل ورته وویل چې تا فطرت غوره کړ، که دي د شرابو پیاله اخیستې وای امت به دي بې لاري سوی وای. بیایې د جبرائیل سره یو ځای آسمانو ته تشریف یووړ، په لومړی آسما ن کې یې حضرت آدم ، په دوهم کې یې حضرت یحیٰی او حضرت عیسٰی ، په درېیم کې یې حضرت سوسف ، په څلورم کې یې حضرت ادریس ، په پنځم کې یې حضرت هارون ، په شپږم کې یې حضرت موسٰی ، په اووم کې یې حضرت ابراهیم ولیدل .

حضرت ابراهیم د بیت المعمور په خواکې ناست وو،کوم چې هره ورځ او یا زره ملا یکې ور ننوزي او بیا نه ځني راوزي. بیا سدراَ المنتهٰی ته ورسېدی. بیا بیت المعمور ور وښوول سو. بیا د شرابو، شیدو او عسلو پیالې ورته راوړه سوې، چې له هغو څخه یې بیا د شیدو پیاله واخیسته او ویې خوړلې. بیا جبرائیل ورته وویل چې تا فطرت غوره کړ، له دې امله به ته او ستا امت پرفطرت ولاړ وي . بیا د خدای له لوري هغه ځه ورته وحي سول چې بېله خدای او رسوله هیڅوك نه دي په خبر. خو لکه چې خپله حضرت رسول وایي دغه مهال پرده او د ده پرامت باندې پنځوس لمونځونه فرض سول. چې بیایې د موسٰی په مشوره څوځلې د خدای له حضوره په هغه کې لږوالی وغوښګتی چې پای د ورځې پنځه لمونځونه فرض سول .

100ـ د مشرکینو لخوا د معراج نه منل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت ابن عباس وايي كله چې حضرت رسول ﷺ په هماغه شپه له معراجه بيرته راستون سو، سهار په حجر اسماعيل كې گوښه او غمگين كښېنستی، ځكه پوهېدی چې قوم يې دا خبره نه ورسره مني. دغه مهال نا ببره ابوجهل راغی د هغه مبارك څنگ ته كښېنستی او په مسخره او استهزاگۍ يې ورته وويل: بيا خودي كوم نوی شی نه دی موندلی ؟ هغه ورته وويل: تېره شپه زه بيت المقدس ته او له هغه ځايه آسمانو ته بوتلی سوم. ابوجهل ورته وويل: د شپې دي بيت المقدس ته سفركړی او په سهار يې زموږ سره په مكه كي اوسې ؟ هغه ورته وويل: هو. نو ابوجهل ورته وويل: دغه خبره دي قوم ته هم كوې ؟ هغه مبارك ورته وويل: هو. نو ابوجهل ناري كړه چې ای د بنی كعب بن لوئي اولادي راسئ ! كله چې خلك را غونډ سول، نو ابوجهل رسولﷺ ته وويل: اوس هغه خبري چې ماته دي وكړې دوی ته وكړه. رسول ﷺ وويل: هو ! زه د شپې بوتلی سوم. هغو ورته وويل چيري ؟ ده ورته وويل بيت المقدس ته. هغو ورته وويل: او په سهار يې بيا زموږ سره اوسې ! ده ورته وفرمايل: هو. نو دوی په حيرت او تعجب كي ولوېدل او ويې ويل چې: دا ډېره عجبه خبره ده. ځينو له ډېره انكاره لاسونه مروړل، ځينو پرخندل، ځينو له حيرته لاسونه پرسرو ونيول، او ځينو چې پرده ايمان راوړی وو له دې امله بيرته له دينه واوښتل. وايي څنگه چې د قريشو زياتره وكړی د شام سوداگروه او بيت المقدس يې په پلاو پلاو ليدلی وو، نو هغو رسول ﷺ ته وويل چې كه ته رشتيا وايې نو موږ ته و وايه چې بيت المقدس څنگه ځای دی ؟ رسول ﷺد دې خبري په اورېدو ډېرخفه سو. ځكه هغه خو د بيت المقدس د ليدلو لپاره نه وو تللي، بلكي هغه هلته دشپې رسېدلي وو او له هغه ځايه په هما غه شپه معراج ته تللی وو. خو لوی څښتن سمدستي د هغه له مخي مادي پېښولونه پورته كړه، چې په دې ډول يې دكفارو سوالونو ته دقيق جوابونه وويل. بي بي عايشه (رض) وايې بيا ابو جهل او څونور كسان حضرت ابو بكر ته ورغلل او ورته ويې ويل ايا ته دا منې چې ستا ملگری د شپې بيت المقدس او بيا آسمانو ته تللی وي ؟ هغه وويل، محمد ﷺ دغسي وايي؟ هغه ورته وويل: هو. ابو بكروويل: كه هغه رشتيا دغسي ويلي وي نو رشتيا وايې. هغه ورته وويل ته دا منې چې هغه دې د شپې شام ته تللي وي او بيرته دي په دغه شپه د سهار د مخي راسي ؟ هغه ورته وويل: هو. نو له دغي ورځي حضرت ابو بكر په صديق ونومول سو.

101ـ له مكې څخه مدينې ته د حضرت

محمد ﷺ هجرت.

لومړنۍ پيلا مې:

د يثرب (مدينې منورې) خلكو د هغه ځای له يهودو څخه اورېدلي وه چې يو نبي د خدای له لوري را لېږونكی دی چې هغه به د مكې خلك له هغه ځايه وباسي، يثرب ته به راسي، موږ به يې پيروي وكړو او د هغه په ملگرتيا به تاسي د " عاد اِرَم " غوندي ووژنو. نو هغه وو چې د نبوت په يوولسم كال د حج په مهال چې د 620ع. كال د جولای سره سمون خوري، رسول ﷺ په منا كي د شپې لخوا د يثرب د خزرج د قبيلي د شپږو تنو ځوانانو سره مخامخ سو. د خبرو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اترو په ترڅ کي يې هغو ته د اسلام حقيقت څرګند کړ، قرآن يې ورته تلاوت کړ او د خدای ﷻ لوري ته يې را وبلل. هغو يو له بله سره وويل چې دا خو ښځي هما غه نبي معلوميږي چې يهودو يې موږ ته د راتلو په هکله ويلي وه. نو د دې لپاره چې يهود تر موږ وړاندي نه سي بايد د هغه خبري ومنو. نو هغه وو چې ژر سره مسلمانان سول او ژمنه يې وکړه چې موږ به اسلام په يثرب کي نورو ته هم وړاندي کړو. کله چې دوی مديني ته ورسېدل، نو يې هلته د اسلام پيغام خلکو ته واوراوه او له دې سره هلته کور په کور د رسول الله په هکله آوازه خپره سوه. د دې پايله دا سوه چې په راتلونکي کال کي چې د حج موسم را ورسېدی، نو د هغه ځای دوولس تنه مخور د رسول الله ﷺ خدمت ته حاضر سول چې پنځه يې له هماغو وکړو څخه وه چې تېرکال يې د رسول ﷺ سره ليدلي وه او اووه نور وه. دوی د منا په عقبه نومي ځای کي د رسول ﷺ سره وليدل او پرڅو خبرو يې بيعت ورسره وکړ. (دغه بيعت ته د عقبې لومړی بيعت وايي) .

مديني ته د سفير لېږل:

د حج د مناسکو په پای ته په رسېدو سره، رسول ﷺ د دغو خلکو سره خپل سفير حضرت مصعب بن عمير ؓ مديني ته ولېږی، څو د هغه ځای خلکو ته د اسلام د دين احکام ور زده کړي او هلته اسلام خپورکړي. دغه سفير هلته د نورو مسلمانانو په مرسته د اسلام په خپرولوکي غټ برياليتوب ترلاسه کړ. چې په پايله کي يې د نبوت په ديارلسم کال د حج په موسم کي د مديني څخه تر اويا ډېرمسلمانان چې دوې تنې ښځې هم پکښېکي وې د حج د فريضې د ادا کولو لپاره مکې ته ورغلل. دوی په مدينه کي يا د مکې په لاره کي يوله بله سره وويل چې موږ بايد رسول ﷺ مديني ته را وبولو. نو هغه وو چې د ذي الحجي په (12) د شپې په تياره کي يې د رسول ﷺ سره د عقبې دوهم تاريخي او نامتو بيعت وکړ، او د رسول ﷺ په تجويز يې د خپلو قومونو دوولس تنه نقيبان هم وټاکل .

د اسلام نوی ټاټوبی:

د دې بيعت په ترسره کېدوسره اسلام د کفر او جهالت په ناولي چاپېر يال کي ځان ته د يوه نوي، سپېڅلي وطن بنسټ کښېښود، او رسول ﷺ مسلمانانوته اجازه ورکړه چې خپل دغه نوي ټاټوبي، مديني منورې ته هجرت وکړي. چې ترددې بيعت دوې مياشتي اوڅو ورځې وروسته په مکه کي بېله هغو مسلمانانو چې مشرکينو په زور راګرځولي وه، نور ټول د رسولﷺ ، ابو بکر ؓ او علي ؓپه شمول له مکې څخه ووتل.

د مشرکينو غونډه او د محمد ﷺد وژلو پرېکړه :

بالاخره د مکې مشرکينو د نبوت د (14)کال د صفري په (26) نېټه چې د 622ع. کال د سپټمبرله (12) سره سمون خوري د پنجشنبېپه ورځ ترغرمې د مخه د مکې په پارلمان " دار الندوه " کي د تاريخ تر ټولو خطرناکه غونډه جوړه کړه چې په هغې کي د قريشو ټولو استازو ګډون وکړ. په غونډه کي د حضرت محمد دله منځه وړلولپاره ډول ډول تجويزونه وړاندي سول او مسترد سول، خو د ابوجهل دا تجويزد رايوپهاتفاق ومنل سو چې د هري قبيلې څخه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي يو يو تن په يوه پلا پرمحمد ﷺپه تورو واري وکړي او ودې وژني. په دې ډول به د هغهوژنه پرټولو قبايلو و وېشل سي او " آل هاشم " به يوازي د ټولو قبايلوسره مقابله ونه کړاسي.

د هجرت اجازه : د دې سره سم حضرت جبرائيل سمدستي د خدای تعالی وحي رسول ﷺ ته راوړې او د قريشو له دغه جوړجاړي څخه د خبرولو په ترڅ کي يې ورته وويل چې خدای تعالی دا نن شپه تاته له دې ځايه د تللو اجازه درکړې ده. تردې اطلاع وروسته هغه غرمه د ابو بکرکورته ورغی، ورته ويې ويل چې ماته د هجرت اجازه سوې ده. حضرت صديق ورته وويل: ماته به هم ستاسې د ملګرتيا شرف را په برخه سوی وي ؟ هغه ورته وفرمايل: هو. په دې ډول د سفرلپاره تياری ونيول سو او رسول ﷺ بيرته خپل کور ته ولاړ. هغه حضرت علي ﷺ را وغوښګت او ورته ويې ويل چې ما ته د هجرت حکم سوی دی او نن شپه مدينې طيبې ته ځم. ته به زما پرکټ بيده سې او زما دغه حضرمي (په حضرموت ياجنوبي يمن کي جوړ سوی) پټو به درباندي واچوې . تاته د دوی له لاسه څه تاوان نه رسيږي، سهار د هغو کفارو امانتونه چې ماته يې ايښي وه ورکړه او بيا مدينې ته راپسي راسه .

د رسول ﷺ د کور کلابندي :

دکفارو د پلان سره سم د حضرت رسول الله ﷺ کور د يوولسو وسله والوکسانو لخوا محاصره سو، څو هرکله هغه راووزي برید پروسي او له منځه يووړل سي. العياذبالله. کله چې د شپې ډېره برخه تېره سوه، رسول الله حضرت علي پرخپل ځای پرېښووی اوله کوره راووتی. د خدای په قدرت له دغو وسله والوکسانو څخه هيچا ونه ليدی. د حضرت ابو بکرکورته ولاړی اوله هغه ځايه دواړه د جبل ثور پر لوري رهي سول او هلته د ثور په نامه په يوه سمڅه (غار)کي پټ سول.

د ثور په خمڅه کي:

د صديق اکبر ﷺيو ځوان زوی عبد الله به چې ډېر هوښيار وو، شپه په دغه سمڅه کي تېرول او سهار وختي به ښارته تی، د قريشو سره به يوځای سو، څه مشوره چې به هغو کوله د هغې په هکله به يې د شپې رسول ﷺ ته اطلاع را وړله. دغه راز د حضرت صديق يوه آزاد سوي مريي عامر بن فهيره به د ورځې وزې پولې او ماښام به سمڅي ته ورغی، رسول ﷺ او حضرت صديق ته به يې شيدې ورکولې. په دې ډول درې ورځې تيرې سوې.

د قريشو لخوا د رسول ﷺ لټون :

کله چې قريش پوه سول چې رسول ﷺ يې له لاسه وتلی دی سخت په غوسه سول او هرلوري ته يې په رسول ﷺ پسي سړي ولېږل، چې له هغو څخه يوه ډله د ثور د سمڅي تر خولې ورسېدل. څنګه چې ابو بکرد هغو د قدمونوکښېهار واورېدی و يې ويل: ای د خدای رسوله که له دغو څخه يو سړی محض کښته وګوري، نو سمدستي به مو ويني.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه ورته وويل ای ابو بکره ! پته خوله سه ! زموږ دوو، درېیم خدای ﷻ دی. د دې معجزې له مخې تلاښ کونکو دوی ونه موندل او بېرته ولاړل.

د مدینې په لار کې :

رسول ﷺ له مکې څخه تر رخصتېدو د مخه لا یو اعتمادي کافر عبد الله بن اریقط لیثي په اجوره د لارې د ښوولو لپاره ټاکلي وو. د پروګرام سره سم په څلورمه ورځ هغه د حضرت صدیق دوې اوښې جبل ثور ته ور وستې. او رسول ﷺ ، ابو بکر ؓ او عامر بن فهیره د مدینې په لوري رهي سول. تر یوې ورځې او شپې پرله پسې سفر وروسته بله ورځ غرمه چې تودوښه ډېره زیاته سوه، نو حضرت ابو بکر ؓد یوه سیوري په لټه کې سو، څو حضرت محمد ﷺ استراحت ورته وکړي. رسول ﷺ استراحت وکړ، او بیایې یوڅه شیدې ورته پیداکړې او هغه وڅښلې او بیا رهي سول .

د قریشو یو بل چل :

قریشو ـ چې په خپلو ناپاکو مقاصدوکې پاته راغلي وه ـ یو بل چل په لاره واچاوه، ویې ویل: هرچا چې محمد یا ابو بکر ونیول او رایې وستل سل اوښان انعام ورکول کیږي. کله چې سُراقه بن مالك دا خبره واورېدل، د هغه مبارك په لټه کې سو. اتفاقاً یې هغه و موند، خو د خدای په قدرت د هغه آس نوك وخوړ او غوځار سو. دغه مهال سراقه د غشي په ویشتلو فال واچاوه چې حمله وکړم که نه ؟ که څه هم جواب نه وو، خو د سلو اوښانو ستر انعام هم څه داسې شی نه وو، چې د یوه غشي په فال یې پرېږدې. بیا پرآس سپور سو او په ډېره بېړه وړاندې وخوځېد، تردې چې رسول ﷺ ته بېخي ډېر ور نژدې سو. خو بیا یې آس نوك وخوړ او غوځارسو. بیا یې فال واچاوه او وپوهېدی چې معامله څه بل ډول ده. بالاخره یې امان وغوښت چې ومنل سو، او هغه د قریشو د انعام په هکله دوی ته معلومات ورکړل او بېرته د مکې په لوري رهي سو .

په دې ډول د هجرت دا قافله مزل په مزل په امن او امان مدینې منوری ته ورسېدل .

102ـ د مکې سره د حضرت محمد ﷺمینه

د حضرت محمد ﷺچې د مکې مکرمې سره څونه مینه او الفت وو، د هغې اندازه د هغو الفاظو څخه لګېدای سي چې هغه کله مکه، مدینې ته د هجرت په منظور پرېښوول، هغې ته په خطاب کې یې وفرمایل:" ما اطیبك من بلد و احبك الی و لولا ان قومی اخرجو نی ما سکنت غیرك ". [مشکوٰۃ عن ابن عباس].

ژباړه: ته څه عجیبه ښکلی ښار یې او ماته څه عجیبه ګران سوی یې. که زما قوم زه له تا څخه نه وای ایستلی زه به بېله تابل ځای نه وای اوسېدلی. یعني زه مکه نه پرېږدم، او زړه مې نه غواړي چې ځني ووزم، خو زما د قوم د نادودو له امله د خدای امرډغسي سوی دی. د مکې سره د آنحضرت د مینې او محبت ژورتیا له دې حدیث څخه نوره هم ښه څرګندیږي:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عن عبد الله بن عدى قال: رايت رسول الله واقفاً على الحزوراً،فقال: " و الله انكِ

لخير ارض الله الى الله، واحب ارض الله الى الله ولولا اني اخرجت منكِ ماخرجت ". مشكوٰآ.

ژباړه: عبد الله بن عدي وايي : ما رسول وليدی چې په حزوره نومي ځای کې ولاړ وو او مکې ته يې په خطاب کې ويل: " په رشتياچې ته د خدای ډېره غوره مځکه يې، او د خدای ډېره خوښه مځکه يې. اوکه زه له تا څخه په وتلو نه وای اړسوی ، زه به لتا څخه نه وای وتلی ."

103ـ د بيت الله شريفي قبله کېدل

قال الله تعالى وتبارك :قد نرٰى تقلب وجهك في السماء فلنولينك قبلاَ ترضٰها فول وجهك شطرالمسجد الحرام وحيث ماكنتم فولوا وجوهکم شطره] البقره: 144[

ژباړه: د آسمان لوري ته ستا بيا بيا مخ اړول موږ وينو. دادی موږ به ارو مرو تا هغي قبلې ته وګرځوو چې ته يې خوښوې. نو د مسجد الحرام (کعبې) لوري ته په لمانځه کې خپل مخ وګرځوه. اوس چې تاسي هرچيري اوسئ، نو هغه لوري ته په لمانځه کې مخونه واړوئ. په دې کې اختلاف دی چې ترهجرت د مخه قبله بيت الله وه، که بيت المقدس ؟ ځيني وايي چې په مکه کي رسول پرلمانځه بيت المقدس ته داسي درېدی، چې کعبه به يې هم په مخ کې وه. خو ځينو بيا ويلي دي چې يوازي يې بيت المقدس ته لمونځ کاوه. او امام بغوي (رح) ويلي دي چې رسول او مسلمانانو ترهجرت د مخه دکعبې شريفي پرلوري لمونځ کاوه. خوکله چې مدينې منورې ته مهاجرسول ترشپاړسو يا اوولسو مياشتو يې د بيت المقدس پرلوري لمونځ وکړ. او دغه قول صحيح بلل سوی دی. ځنګه چې کعبه تر ټولو قبلو ستره او غوره ده. او رسول يې په سپېڅلتوب ښه پوهېدی او د هغې د سپېڅلتيا په هکله د عربو احساسات هم ښه ور معلوم وه. او سربېره پردې د هغه د اولني پلار ابراهيم قبله وه او رسول د هغې ترڅنګ ورڅوکی لوی سوی او د وړوکتوب په وختوکي د خپل نيکه عبد المطلب سره د هغې په دروازه کې ډېرکښېنستلی او اوسېدلی وو. او له بله طرفه يې د يهودو د قبلې پرلوري لمونځ زړه نه غوښتی، نو يې د دې سره مينه وه چې که د الله له لوري حکم راکړه سي چې بيا دکعبې په لوري لمونځ وکړم.

او په دې شوق کې به يې کله کله د آسمان په لوري مخ اړاوه، چې ښايي پرهغي ملا يکي يې سترګي ولګيږي چې داسي زېری ورکوي . البته دا خبره يې په زړه کې راګرځېدل، اما په خوله يې له ادبه نه ويل. نو بالاخره

د قبلې د ګرځېدو حکم په پورته ډول نازل سو. رسول د هجرت په دوهم کال د خد ای تعالیٰ يا برات په مياشت کې د ام بشر بن براء بن معرور مېلمه وو.کله چې د ماپښين وخت راغی او خلك يې د بني سلمه په جومات کې چې د مدينې له ښارڅخه د شمال لوېديز په لوري د درو ميلو په واټن پروت دی، لمانځه ته پاڅول، دوه رکعته لمونځ سوی وو، چې په درېيم رکعت کي ناڅاپه د دې آيت وحي راغلې او سمدستي رسول او په هغه پسي اقتدا کوونکي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جماعت ټولو د بيت المقدس له لوري دكعبې لوري ته مخونه واړول. ښايي امام د مقتديانو شاته سوى وي او مقتديانو به يوازي مخ ګرځول نه، بلكي په څه ډېر خوځېدو به يې خپل صفونه د امام ترشابرابركړي وي. تردغي ورځي وروسته له دې امله دغه جومات ته " مسجدالقبلتين " وايي، يعني د دوو قبلو جومات. او تردغي ورځي وروسته كعبه شريفه په ټوله نړۍ كي د ټولو مسلمانانو قبله وګرځېده.

104ـ د حديبيې سوله

څنګه چې د حديبيې سوله د مكې شريفي د فتحي او د اسلام د نورو زياتو برياليتوبونو بنسټ او پيلامه وه، نو ښايي چې لومړى د حديبيې د سولي په هكله معلومات وړاندي كړو او د دغو معلوماتو په رڼاكي د مكې د فتحي په هكله رڼا واچوو: حديبيه د جدې پرلارد مكې مكرمې څخه تقريباً (15) كيلو متره ليري يوه ناوه ده چې پخوا هلته د حديبيې په نامه يوه څاته منسو به وه او اوس يې " شميسي" بولي. رسول ﷺ

د هجرت په شپږم كال خوب وليد چې مكې ته په امن و امان ننوزي او عمره ادا كړي. د دې خوب په اورېدو سره اصحابو ﷺد رسول ﷺ څخه د عمرې په سفر د تللو غوښتنه وكړه. نو هغه وو چې رسول ﷺ د ذوالقعدې (مياني) په مياشت كي د (1400يا1500) تنو په ملګرتيا د عمرې په نيت د مكې په لور وخوځېد. هغو په " ذو الحليفه " كي د عمرې په نيت احرامونه وتړل او د هديي (قرباني) اوښان يې هم ورسره رهي كړل .

كله چې قريشو ته د حضرت محمد ﷺ د دې سفر په هكله معلومات ورسېدل په ډېر زور او زوږ سره يې د مقابلې لپاره تيارۍ پيل كړې، او د خپلو متحدو قبايلو ستري ډلي يې را وغوښتلې چې په دې ډول د مشركينو پوځونه د مكې د باندې په " بلدح " نومي ځاى كي سره راغونډ سول. په همدې ډول كله چې محمدي قافله مكې ته نژدې (حديبيې) ته ورسېده نو د دوی ﷺ اوښه هلته چو سوه او سره له ډېرو وهلو اوكشولو هيڅ له خپله ځايه ونه خوځېده ، څكه نو هلته تم سول. له مسور بن مخرمه څخه روايت دی: كله چې رسول ﷺ په دغه ځاى كي واړول ، هلته يوڅا وو چې ډېري لږي اوبه يې درلودې. كله چې دا اوبه خلاصي سوې اصحاب ﷺ له تندي څخه بېتابه سول. نو له دې پېښې څخه حضرت رسالت پناهﷺ ته په خبروركولو سره ، د نبوي معجزې له مخي اوبه دونه ډېري سوې چې ټول لښكر په اوبه سو. د خُزاعه د قبيلې وګړي تردې دمه لا په اسلام نه وه مشرف سوي. خو د مسلمانانو ملګري او د هغو په راز شريك وه. د هغو مشر بُديل بن ورقاء حضرت محمدﷺ ته ورغی او ورته ويې ويل چې د قريشو د پوځونو سېلاب را روان سوی، په بلدح نومي ځاى كي يې پر اوبو قبضه كړې، پرتاسو د بريد لپاره تياري كوي او تاسي ته دكعبې شريفي د زيارت كولو اجازه نه دركوي. رسولﷺ وفرمايل: هغو ته ووايه چې موږ د عمرې لپاره راغلي يو او جنګ نه كوو. ښه داده چې قريش تر يوې ټاكلي مودې پوري زموږ سره د سولي تړون لاسليك كړي. بُديل محمدي پيغام قريشوته واوراوه خو ناعاقبت انديش، جګړه مار، نوي ځوانان د دې پيغام اورېدوته تيار نه سول. البته زاړه، تجربه كاروګړي د خبرو لپاره تيار سول. نو هغه وو چې بديل د سولي ټول شرايط واورول، يوه د پاخه عمر تجربه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کاره سړي عروه بن مسعود ثقفي وويل: محمد ډېر معقول شرطونه وړاندي کړي دي. که ماته اجازه وي، نو زه د هغه سره دا معامله يوې خواته کوم. نو څنګه چې قريشو پرهغه بشپړ باور او اعتماد درلود هغه يې خپل استازی وټاکی او د خبرو لپاره يې حضرت محمد ﷺ ته ور واستاوه. عروه د حضرت محمدﷺ سره ضروري خبري ترسره کړې او بيرته ستون سو. هغه قريشوته وويل: زه ځوځو ځلي د حبشې د پاچا نجاشي، د قسطنطنيې د پاچا قيصر او د ايران د پاچا کسرا دربارونو ته ورغلی يم مګر ما داسي پاچا نه دی ليدلی، چې د هغه عظمت او سترتوب دي د حضرت محمد ﷺ غوندي وي اود هغه درباريان او رعيت دي د هغه داسي درناوی وکړي، لکه د حضرت محمد اصحاب چې د هغه درناوی کوي. نو زما تاسي ته دا نصيحت او رايه ده چې د هغه سره سوله وکړئ.

له دې پلوه حضرت محمد ﷺ د سولې د خبرو لپاره خراش بن اميه ته خپله ځانګړې اوښه ورکړه او قريشو ته يې ولېږی، خو قريشو اوښه ووژل او نژدې وو چې خراش هم ووژني. خو هغه يې ونه وژلای سو. هغه دا ټوله ماجرا د رسول ﷺ په حضورکي وړاندي کړه. په دې منځ کي قريشو پرمسلمانانو باندي د بريد لپاره يوه ډله ولېږل، چې د مسلمانانو لخوا ونيول سول. خو حضرت رسالت پناهﷺ د خپلو لوړو اخلاقي صفاتو په مقتضا هغه ټوله وبخښل. نبي الرحماَ ﷺ د قرشو د دې مخالفانه او معاندانه رويې سره سره يوځل بيا د سولې کوښښ وکړ او خپل زوم حضرت عثمان ﷺ يې هغو ته د خپل سفير په توګه ور ولېږی. د هغه ترلېږلو وروسته اصحابو وويل: عثمان څونه بختور سړی دی،هغه به د بيت الله په زيارت او طواف مشرف سي او موږ دلته بې برخي ناست يو. خوکله چې دا خبره حضرت محمد ﷺ واورېدل، نو ويې ويل:" زما د عثمان پر وفاداری باندي بشپړ باوردی چې هغه بېله موږ د کعبې شريفي طواف نه کوي ". همدغسي کله چې حضرت عثمان د حضرت محمد ﷺ پيغام قريشو ته ورساوه. هغو جواب ورکړچي تاته د طواف کولو اجازه ده. خو محمد ﷺ ته موږ هيڅکله اجازه نه ورکوو. مګر حضرت عثمان ورته وويل: زه هم د حضرت محمد ﷺ پرته طواف ته اړتيا نه لرم. هغه وو چې قريشو هغه بندي کړ او آوازه يې واچول چې قريشو هغه وواژه.کله چې دا خبر نبي کريمﷺ ته ورسېد، نو سخت ناکراره سو. بيا هغه مبارك ﷺ تريوې ونې لاندي کښېنستی او ويې فرمايل چې د عثمان د وينې بدله اخيستل فرض باله سي. نو څوك چې غواړي په دې چاره کي شريك سي زما پرلاس دي بيعت راسره وکړي. چې ټولو اصحابو په خورا ډېر جوش او خروښ د ځانو د قرباني کولو بيعت ورسره وکړ. رسول ﷺ خپل کيڼ لاس د حضرت عثمانﷺ لاس وباله او پرخپل بل لاس يې کښېښود، د عثمان له لوري يې هم بيعت وکړ، څو هغه له دې ثوابه څخه بې برخي پاته نه سي . که څه هم وروسته څرګنده سوه چې دا خبر غلط دی، سره د دې هم دغو سرښندونکو اصحابو د خپل شمېرد لږوالي او ظاهري اسبابو د نشتوالي سره سره د رسول ﷺ پرلاس د سرښندنې او فدا کاری بيعت وکړ. نو خدای ﷻ د دوی د دې غوره عمل اجر عظيم دا ورکړ چې په قرآن عظيم کي يې په ډېر صراحت سره د خپلې خوښي سند دوی ته ورکړ او د دې مبارك سند له مخي دغه بيعت د " بيعت رضوان " په نامه ونومول سو. حضرت مسور بن مخرمه څرګند وي چې په دې ترڅ کي قريشو هم خپله غلطي احساس کړه او سولې ته چمتو سول، هغو خپل يو د اعتماد وړ، ژب غړاندی ويندوی سهيل بن عمرو مسلمانانو ته د سفير په توګه ولېږی. تر ډېرو خبرو اترو وروسته، په څو شرايطو باندي جوړه وسوه. د سولې د تړون ليکل د حضرت علي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کرم الله وجهه پر غاړه وه. رسول حضرت علي ته وفرمايل چې د تړون ليك په سركي بسم الله ا لرحمن ا لرحيم وليكي. څنگه چې عربو د ليكونو په پيل كي د " باسمك اللهم " الفاظ ليكل او د " بسم الله " شريفي سره نا بلده وه، ځكه نو سهيل بن عمرو وويل چې د بسم الله پرځاى دي همهغه پخواني الفاظ وليكل سي، او رسول هم ومنل. بيا رسول حضرت على ته د دي جملې د ليكلو په هكله فرمايل: هذا ماقا ضىٰ عليه محمد رسول الله. يعني: دا تړون محمد د خداى رسول ومانه. پدې باندي د سهيل تندي گونجي وكړې او ويې ويل كه موږ تا د خداى د رسول په توگه وپېژنو، بيا خو جگړه پاى ته ورسېده. نو ته د دي پرځاي خپل اود خپل پلار نوم وليكه. رسول ورته وويل: كه څه هم تاسي زما رسالت درواغ بولى، خوزه په خداى لوړم چې زه د خداى استازى يم. په هرحال رسول ليكونكي ته وفرمايل چې يوازي زما نوم وليكئ خوحضرت علي د ډېري ميني او عقيد تمندى له امله د هغه مبارك پرنامه د خط كشولو څخه ډډه وكړه. چې بيا خپله رسول پر " رسول الله " باندي كرښه راوكښه او پدې توگه د تړون د شرايطو د ليكلوكار پېل سو. تړون پرلاندي شرايطو لاسليك سو :

_1سږكال دي مسلمانان بېله عمرې ادا كولو بيرته ولاړ سي.

_2په راتلونكي كال كي دي عمرې ته راسي، او تردرو ورځو تېرولو وروسته دي بيرته ولاړسي .

_3د وسلوسره دي نه راځي، هر يو صرف يوه توره دځان سره راوړلاى سي. چې هغه به هم په تېكي كي وي او تېكى به هم په كڅوړه كي وي.

_4په مكه كي چې كوم مسلمانان له پخوا څخه اوسېږي هغه له مكې څخه نه سي تللاى. اوكه له مسلمانانو څخه څوك په مكه كي اوسېدل غواړي، نو هغه به نه منع كيږي.

_5د مكې له قريشو، يا مسلمانانو څخه كه څوك مدينې ته ولاړسي، هغه به بيرته موږ ته سپارئ. خوكه كوم مسلمان مكې ته راسي هغه به بيرته مدينې ته نه لېږل كيږي.

_6د قريشو او مسلمانانو ترمنځ به ترلسوكالو جنگ نه كيږي.

_7د عربو قبايل به اختيار ولري چې د فريقينو څخه د هر لوري سره چې وغواړي په تړون كي شريكېدلاى سي .

)د دي تړون له مخي بني خُزاعه وو د نبي ملگرتيا غوره كړه او بني بكرد قريشو ملگري سول.(

تراوسه لا پرتړون لاسليكونه نه وه سوي چې ابوجندل نومى د سهل زوى،كوم چې اسلام يې منلى وو او په مكه كي دكفارو په بند كي وو او په پښوكي يې بېړى. لاوې چې په يو ډول تښتېدلى او هلته ورسېد. د هغه پر بدن باندي د ظلم او تشدد او د كفارو د بربريت نخښي له ورايه ښكارېدې. خو حضرت محمد د تړون د موادو د مراعتولو له امله هغه بيرته قريشوته وسپارى او هغه ته يې داسي تسلا وركول چې:" ابو جندله د صبراو زغم څخه كار واخله، خداى به تاته ارو مروكومه لار پرانيزي. څنگه چې دغه روغه په ښكاره د ذلت او مغلو بيت روغه وه، نو حضرت

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمر او نور اصحاب سخت په خپه سول. دوی ویل چې د مسلمانانو د دې یو نیم زرسرښندونکو په مخکي قریش څه اهمیت نه لري. خو د رسول سترګي هغو احوالو او نتیجوته وې چې د نورو له سترګو څخه پټې وې. هغه په بې مثاله استغنا ، توکل او تحمل دغه سوله ومنل او خپلو اصحابو ته یې په دې لنډو الفاظوچې " الله و رسوله اعلم " ډاډ اوتسلی ورکوله. یعني الله او رسول په داسي خبرو باندي ډېر ښه پوهیږي . تردې وروسته پیغمبر اصحابو ته وفرمایل چې : اوس دلته اوښان حلال کړئ، سرونه وخریاست، یا یې وریښتان لنډ کړئ او احرامونه خلاص کړئ. خو په دې خبره هیڅوك له خپله ځایه ونه ښوریږدل. پیغمبر درې ځله امر وکړ، خو پرصحابه وو باندي په هغه وخت کي د غم او خفګان او زړه ماتوالي داسي سخته غلبه وه چې له خپله ځایه یې هیڅ حرکت ونه کړ. د پیغمبر د رسالت په ټول دورکي تردغه یوه پلا پرته نور داسي ونه سوه. په دې باندي پیغمبر سخت خفه سو. خپلي خېمې ته ولاړ او د ام المؤ منین حضرت ام سلمه (رض) سره یې د زړه خواله وکړه. هغې ورته وویل چې ته په پټه خوله تشریف یوسه اوخپل اوښ ذبح کړه او سرخریونکی پیداکړه خپل سر وخریه. تر هغه وروسته به خلك خپل په خپله ستا پیروي وکړي. همداسي وسول. د پیغمبر د دې کار په لیدو سره خلکو هم قرباني وکړې، سرونه یې وخریل، یا یې وریښتان لنډکړل او له احرامه را ووتل. او په داسي حال کي چې زړونه یې له غمه ډك وه مدینې ته رهي سول. په لاره کي د " الفتح " سوره نازله سوه او الله د دغي روغي نوم " فتح مبین " کښېښود. 105ـ د حدیبیې د سولې سیاسي ګټي که د وجدان آزادي وي او تعصب نه وي، نو اسلام داسي یو دین دی چې خپل په خپله انساني کائنات ځانته را جذبوي. لکه څنګه چې د " حدیبیې سولې" ته له دې امله د " فتح مبین" اعزاز ور په برخه سو چې څنګه د مسلمانانو اوکفارو ترمنځ د یوه تړون په ذریعه سوله منځ ته راغله اوجنګ وځنډېول سو، نو مشرکینو ته د امن او سکون په فضاء کي د مسلمانانو سره د راشي د رشي موقع په لاس ورغله ؛ یو له بله په خبرو اترو او پوښتنو ګروېږنو سره مشغول سول اود اسلام مقناطیسي کشش اود مسلمانانو سولي خوښوني،کریمانه اخلاقو، ښو او غورو اعمالو، صداقت، عدالت، حق خوښوني او حق پوهني او داسي ډېرو نورو ښو صفاتوکفار د هغو ګرویده کړه. چې په نتیجه کي دا سوله د مسلمانانو لپاره د لوی خیر، رسمیت پېژندلو او سترو بریو لامل سوه. لکه چې تردې سولي وروسته خیبرفتح سو، مسلمانانو ته ډېري ولجې په لاس ورغلې، خالد بن ولید او عمرو بن العاص، دوه نامتو شخصیتونه مسلمانان سول، اسلام زیات خپور سو، او په دوه کاله کي د مسلمانانو لښکر له یونیم زر تنو څخه لسوزرو تنو ته ورسېد، او په دې ډول د مکې شریفي د فتح کېدو شرایط راغونډ سول . هلته ابوجندل د مکې په بندیخانه کي د اسلام د حق دین تبلیغ پېل کړ چې د دغه تبلیغ په نتیجه کي په یوه کال کي درو سوو تنو اسلام راوړ. په دې ترڅ کي عتبه بن اُسید کوم چې لقب یې " ابو بصیر" وو د مکې دکفارو له ظلمونو په عذاب سو او مدینې منورې ته وتښتېدی. قریشو په هغه پسي د رسول خدمت ته دوه تنه ولېږل، او غوښتنه یې ځني وکړه چې د تړون سره سم زموږ سړی بیرته را وسپاره. رسول عتبه ته وفرمایل چې بیرته ولاړ سه. هغه عرض کړه ته مابیرته دکفارو منګلو ته سپارې؟ څو مابیرته کفرته مجبوره کړي ؟ هغه ورته وفرمایل :" خدای تعالی به ستا د ژغورني کوم تدبیر وکړي". ابو بصیر مجبوره سو د دوو تنو په محافظت بیرته د مکې په لور رهي سو. خوکله چې ذو الحلیفې ته ورسېدی، یو کافر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې وواژه اوبل وبېرېدى، بېرته رسول ﷺ ته ورغى او شكايت يې وكړ. په دې وخت كي ابو بصيرهم بېرته مدينې ته ورسېدى او رسولﷺ ته يې وويل چې : تاخو زه د ترون سره سم بېرته ور ولېږلم. اوس نو پرتاسوكومه ذمه واري نسته او وروسته بيا له مدينې څخه " عيص " نومي ځاى ته، چې د سمندر پرغاړه " ذو مروې" ته نژدې وو، ولاړ او هلته يې استوګنه غوره كړه. وروسته د مكې مظلوم مسلمانان په پټه تښتېدل او د ابو بصير سره به هلته يوځاى كېدل. چې په دې ډول د ابو بصيرسره د اويا تنو مسلمانانو يوه غښتلې ډله را غونډه سوه . ترديې وروسته به چې د قريشو د سوداګرۍ قافله له دې لاري شام ته تله، نو هغو به د قافلې سرې وژل او مال به يې څني لوټاوه. چې په دې ډول دغه د غنيمت مال د هغو د خرڅ، خوراك ذريعه وګرځېدل. بالاخره قريش دغو حالاتو په تنګ كړه او د رسول ﷺ په حضور كي يې عرض وكړ چې موږ د ترون ترهغه شرط تېر يو چې كه مسلمانان له مكې څخه مدينې ته تښتي موږ ته يې بېرته په لاس راكړئ. نوكه مسلمانان و غواړي چې مدينې ته ولاړسي هلته اوسېدلاى سي. او موږ يې بېرته نه غواړو. ترديې وروسته ابو بصير او د هغه ملګري مدينې ته ورغلل او هلته و اوسېدل او د قريشو دكاروان لار پرانيستل سوه .

106ـ عمرآ القضاء

قال الله تعالىﷻ : لقد صدق الله ورسوله الرؤيا بالحق لتدخلن المسجد الحرام ان شاءالله آمنين محلقين رؤسكم ومقصرين لاتخافون فعلم مالم تعلموافجعل من دون ذٰلك فتحاً قريباً] ﴿الفتح:27 [

ژباړه: په واقع كي خداى ﷻ خپل پيغمبر ته رشتيني خوب ښوولي وو، چې هو به هو له حق سره سم وو. ان شاء الله تاسي به ارو مرو مسجد حرام ته د پوره امنيت سره ننوځئ، خپل سرونه به وخريئ او وربښتان به لنډ كړئ او پر تاسي به هيڅ بيره نه وي. هغه په هغه خبري باندي پوهېدى چې تاسي نه پوهېدلاست. له دې امله هغه د خوب د پوره كېدو د مخه تاسي ته د هغه نژدې فتح درپه برخه كړه.

حضرت رسول او درو زرو اصحابو د هجرت د اووم كال د ذي القعدې په مياشت كي د حديبيې د ترون سره سم د هغي تاريخي عمرې لپاره كومه چې په عمرآ القضاء مشهوره سوه، مكې شريفي ته تشريف يووړ. دغه سفرته په اسلامي تاريخ كي په ډېر درناوي كتل كيږي . قريشو په مسلمانانو هيڅ كار ونه درلود، مسلمانانو په درو ورځوكي د عمرې د ادا كولو مناسك تر سره كړل، پدې وخت كي قريشو د مكې ښار پرې اېښي وو، او له نژدې غونډېو څخه يې د مسلمانانو د مناسكو د ادا كولو ننداره كول. د مكې د خلكو دا خيال وو چې مسلمانان د مدينې شريفي تودې آب و هوا ضعيفه كړي دي، له دې امله رسول ﷺ وفرمايل چې د طواف په لومړيو درو شوطونو (ګردشونو) كي د اوږو په ښورولو سره د اتلانو غوندي حركات تر سره كړي (دې حركاتو ته په عربي كي رمل وايې) چې دا سنت تر اوسه پوري هم هماغسي جاري دى. د مسلمانانو دې رشتينو ديني ولولو او د عبادت دې ساده طريقې او ستر ديانت او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

امانت پر کفارو یوه عجیبه ستره اغیزه وکړه. ښار له خلکو تش وو،خو هیچا ته یو وړوکی تاوان هم ونه رسېدی. چې د مسلمانانو دې ښه کردار په سلګونو کفار د اسلام لوري ته مایل کړه .

107 ـ د مکې فتح

د حدیبیې په معاهده کې چې د فریقینو ترمنځ وسوه، یو شرط دا وو چې ترلسوکالو به د دوی ترمنځ جګړه نه کیږي. همدغسې د عربو قبایل اختیار لري چې د کوم فریق سره وغواړي، د هغو سره ملګري او یوځای سي، او له دواړو جانبو څخه یو، داحق او اجازه نه لري چې د بل جانب پرحلیف او اتحادي باندي لاس پورته کړي. د تړون د دغي مادې له مخي د بني خزاعه قبیله د مسلمانانو ملګرې وه. او د هغو حریفه قبیله بني بکرد قریشو سره یوځای سوې وه. د تړون د دغي تصریح سره سره قریشو د حرم دننه د بني بکرو په ملاتړ پربني خزاعه وو برید وکړ، ځیني وګړي یې په بې رحمی سره ور ووژل او ځیني نور یې آخوا دې خوا تیت او پرك کړه. تردې پېښې وروسته د بني خزاعه وو ځیني خلك مدینې منورې ته ورغلل او حضرت محمد ﷺ ته یې شکایت وکړ. رسولﷺ قریشو ته قاصد ولېږی، چې یا د مقتولینو خون بها (دیت) ادا کړئ، یا د بني بکرو ملاتړ پرېږدئ. اوکه داسې نه کوئ، نو بیا اعلان وکړئ چې د حدیبیې تړون مات او له منځه تللی دی. قریشو چې دا شرایط واورېدل، د هغو په نماینده ګي قرظه بن عمر وویل: موږته درېیم شرط د منلو وړدی. بیا قریش پښېمانه سول او ابو سفیان یې د تړون د بیانوي کولو لپاره مدینې ته ولېږی او د رسول ﷺ حضورته حاضر سو. خو د رسول ﷺ د صبر پیمانه ډکه سوې وه او د بتانو له ناولتیا څخه یې د کعبې شریفي د پاکولو پرېکړه کړې وه. ځکه یې نو د تړون د بیانوي کولو څخه ډډه وکړه. او د کعبې د تطهیر لپاره یې تیاری پیل کړې. لنډه داچې د هجرت په اتم کال د روژې مبا رکې پر لسمه نېټه د اسلام لس زره کسیز پوځ په خورا ډېرحشمت، عظمت او دبدبه د مکې په لور وخوځېد. محمدي لښکرو مکې مکرمې ته د یوه مزل یا تقریباً لسوکېلو مترو په وا ټن په " مر الظهران " نومي ځای (وادي فاطمه)کې واړول، او د رسول ﷺ د امرسره سم ټول پوځ بېل بېل ځایونه اورونه بل کړل. چې په دې ډول ټوله بېدیا د امن ارشو وګرځېده. سره د دې چې د راز د خورا پټ سا تلو له امله قریشوته د دې لښکرو د خوځښت په باب څه پته نه وه. خو دوی د خزاعه وو سره د خیانت له کبله په ډارکې وه، چې رسول ﷺ به له دې امله ارو مرو د غوږ تاو راکوي. نو ځکه یې مشوره سره وکړه او پرېکړه یې وکړه چې که د حضرت محمد ﷺ لښکر د جګړې لپاره راځي، نو د هغه په وړاندې به مزاحمت او مقابله نه کوي . او پردې سربېره به ابو سفیان بن حرب د دوی لخوا د رسول ﷺ څخه ټولو مکه والوته د امان ترلاسه کولو لپاره، استازی وي. او هغه ته به خبر ورکوي چې موږ مکه په دې شرط درسپارو، چې هغه د یوه آزاد ښار په توګه و پېژندل سي. او د اوسېدونکو د ځان او مال خوندي ساتل یې تضمین سي. خو هغو ابو سفیان ته دا دنده هم ورکړه چې که وپوهېدی چې د محمد لښکري لږ دي او قریش یې مقابله کولای سي، نو هغه ته به د جنګ اعلان ورکوي. البته قریشو د دې چارو لپاره حکیم بن حزام هم د هغه سره ملګری کړ. دغه مهال د حضرت محمد ﷺ اکا عباس بن عبد المطلب هم اسلام منلی وو، د مکې څخه یې د خپلي کورنۍ سره هجرت کړی وو اوپه لاره کې د هغه سره یوځای سو او بیرته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې ته رهي سو. کله چې اسلامي پوځ " مرالظهران " ته ورسېد او حضرت عباس د هغه ډېرښت او پیاوړتیا ولیدل، نو هغه ته د خپل قوم د خوارۍ بېره پیداسوه، ځکه یې نو وپتېیل چې هرڅه ژر مکې ته ځان ورسوي او قریش د جګړې له نا خوالو وژغوري. هغه د شپې د مکې" اراك " نومي ځای ته ورسېد او په همد غه شپه یې وغوښتل چې هلته یو څوك پیدا کړي چې په دې باب سمدستي مشوره ورکړي. له ښه مرغه ابو سفیان، حکیم بن حزام او بُدیل بن ورقاء په همدغه شپه د مسلمانانو د لښکروپه هکله د معلوما تو تر لاسه کولو لپاره را وتلي وه. دوی نه وه خبر چې محمدي لښکري مکې ته د څلورو میلوپه واټن نژدې رسېدلي دي. کله چې هغو له اراك څخه د " مرالظهران " په لار کې خېمې، پوځ او زښت زيات اورونه ولیدل سخت وارخطا سول، چې پای د حضرت محمد د لښکرو څارندویانو ونیول او بندیان یې کړه. دغه مهال حضرت عباس او دوی سره پېښ سول. حضرت عباس مشوره ورکړه چې اسلامي لښکروته بېله جګړې تسلیم سي او امان وغواړي. ابو سفیان دغه مشوره بېله کوم تردده ومنل. نو هغه وو چې څارندویانو دوبیرته خوشي کړه، ابو سفیان د رسول پرسپینه غا تره باندي چې حضرت عباس راوستلې وه، د هغه ترشا سپورسو او د رسول د قرارګاه پرلور یې رهي کړ. په لاره کي حضرت عمر چې دغه شپه د لښکرګاه د سا تني کار ور سپارل سوی وو پر پېښ سو او چې وپوهېدی چې ابو سفیان د حضرت عباس ترشا سپور دی ورغږ یې کړه: ای د خدای دښمنه ! د خدای شکردی چې بېله کومي ژمني او معاهدې یې ما ته د شپې په لاس راکړې) .د ابو سفیان تېري ټولي نا کردي ټولو ته معلومي وې. چې له هغو څخه هره یوه د هغه د وژني وړ وه؛ د اسلام سره د هغه عداوت او دښمني؛ پر مدینه منوره باندي په پلاوو پلاوو بریدونه؛ د عربوقبایلو را پاڅول او د رسول د وژلو پټه توطئه،دا ټولي خبري د هغه د مرګ سبب کېدای سوې .(حضرت عمرته د ابو سفیان وژل ډېرآسانه کار وو، خو هغه چې ولیدل چې د رسول الله د اکا ترشا د هغه پرغا تره سپور دی، په بېړه د رسول الله د اوسېدو د ځای په لوري وخوځېد، څوله هغه څخه د هغه د وژلو امرترلاسه کړي. حضرت عباس د دې خبري په پوهېدوسره، د دې لپاره چې ترحضرت عمرد مخه د پیغمبرد اوسېدو ځای ته ورسیږي، غاتره چټکه کړه او ترحضرت عمرد مخه وورسېد. خو حضرت عمر هم سمدستي پسي ور ورسېد او د رسول الله په مخکي یې د ده پرسر د حضرت عمرسره شخړه سوه. چې پای رسول امان ور ته ورکړ او عباس ته یې وفرمایل چې ته یې نن شپه ستا په کورکي وساته، سبا سهار یې ماته راوله. وایې چې بُدیل بن ورقاء کوم چې د خزاعه وو سردار او د مسلمانانو حلیف (ملګري) وو او حکیم بن حزام چې د بي بي خدیجې د اکا زوي وو، هم د شپې د عباس په کورکي وه. خو ځیني بیا وایي چې کله حضرت عباس، ابو سفیان پرغاتره سپورکړ، دوي بیرته پرشا وګرځېدل. د ابو سفیان پرخېمه یې سختي پیرې ولګولې او کله چې سهار سو، هغه یې د رسول حضور ته وروستی او ترڅه زړه نا زړه توب وروسته یې د حضرت عباس په مشوره ایمان راوړ ،او بیایې بېله مقاومته د مکې د سپارلو تړون ورسره لاسلیك کړ. البته د رسول لخوا هم تضمین او ډاډ ورکړه سو چې دوي به د مکې د خلکو د مالونو او ځانونو ساتنه کوي. حضرت عباس حضرت محمد ته عرض وکړ چې ابو سفیان عزت خوښوونکی سړی دی، نو ده ته څه عزت او ویاړ هم ور په برخه کړه. هغه وفرمایل:" ښه دی، څوك چې د ابو سفیان په کور کي یا په مسجد الحرام کي پناه واخلي. یا دخپلو کورونو دروازې په ځانو پسي وتړي یا وسله پر مځکه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښېږدي، هغه ته دي امان ورکول کيږي". وايې چې دغه مهال حکيم بن حزام هم مسلمان سو او ده او ابو سفيان دواړو رسول ﷺ ته سلاورکړه چې تر مکې د مخه هوازن ته د جګړې لپاره ولاړسي خو رسول ﷺ ونه منل. بيا رسول ﷺ وفرمايل دوي د غرونو په يوه لوړه او تنګه ناوه کي ودروئ، څو د خدای ﷻد پوځونو د سترتوب ننداره وکړي او د هغو غښتلتيا، ښه نظم، ښې وسلې او د شمېر ډېرښت په درسته توګه ووينې. تردې وروسته ابو سفيان مکې ته ولاړ او خپل قوم قريشو ته يې وويل: د محمدي پوځونو په وړاندي وسلې پر مځکه کښېږدئ او جګړه مه ورسره کوئ او هغوي يې د اسلام منلو ته هم وبلل. خو په دې وخت کي ځيني احساسا تي وکړي د قريشو د لښکرو د راغونډولو او د نبوي پوځ په وړاندي د ټينګار په تکل کي سول او ځينو د ابو سفيان له خبرو څخه سروغړاوه. ان چې د هغه مېرمني " هند " قريش د هغه وژلوته وهڅول. خو د دوی دې هڅو څه ځای ونه نيو او خلك تردې خبرو اورېدلو وروسته سره تيت سول. چې په پايله کي د ټولو زړه ته تېره سوه چې د اسلام د پوځ سره مقابله بې ځايه کاردی. نو يې د ابو سفيان خبري ومنلې او د اسلام د پوځ په وړاندي يې د نه مقاومت پرېکړه وکړه. کوځې يې خالي کړې ؛ وسلې يې وغورځولې او په خپلوکورونو، مسجد الحرام او د ابو سفيان په کورکي کښېنستل. رسول ﷺ د مکې په لار کي په " قديد " نومي ځای کي خپل پوځونه پر قبايلي بنسټ سمبال کړه او له هغه ځايه يې د مکې په لوري په بشپړه تياري وخوځول. خوکله چې " ذي طوٰی " نومي ځای ته چې اوس" زاهر " ورته وايې ورسېدل، نو دغه لس زريز پوځ يې پر پنځو غونډونو ووېشی. پخپله حضرت محمد ﷺ د لومړي غونډ مشر وو په کوم کي چې د مهاجرو او انصارو لويان او د عربو قبا يلو مشران او سرداران شامل وه. او د نورو څلورو غونډونو مشري يې خالد بن وليد ﷺ ، زبير بن عوام، ابو عبيده او سعد بن عباد ته وسپارل. خالد بن وليد ته يې حکم ورکړچې ستا لښکردي مکې ته د هغې د لاندنۍ برخي (ميمنې) څخه ننوزي. زبير بن عوام ته يې حکم ورکړچې د مکې له پاسنۍ برخي (ميسرې) څخه هغې ته ننوزئ او په " حجون " کي بيرغ جګ کړئ. پخپله هم له دغي لاري ور وخوځېد. د حضرت ابو عبيده پلي پوځ ته يې حکم ورکړچې تاسي د مکې د ناوې منځ واخلئ او هغې ته ننوزئ. او سعد ته يې حکم ورکړچې ستا پوځ دي مکې ته د هغې د جنوب لوېديزي لاري ننوزي. دغه راز رسول ﷺ د خپل پوځ قوماندانانو ته په مکه کي د وسلې نه کارولو او د پېښکي (احتمالي) جګړه کوونکو پرته د نورو وګړو نه وژلو په هکله ډېر سخت احکام صادرکړه. بالاخره د هجرت په اتم کال د روژې پرشلمه (د ورځو په نېټوکي اختلاف دی او ښې دقيقي نه دي) نبوي پوځ بېله کوم مقاومته مکې ته ننووت. خو يوازي د خالد بن وليد لښکر د يوڅه سپك او بابېز مقاومت سره مخامخ سو. موْرخين په دې هکله وايي چې په لار کي د خالد بن وليد ﷺ له ملګرو څخه کُرز بن جابر فهري او حُبَيشُ يا خُنَيس بن الاشعر له دې امله چې د لښکرو څخه بېل سوي وه، او پربله لار روان وه، په شهادت ورسېدل. او په " خندمه " نومي ځای کي د خالد لښکر د قريشو د پای لوچانو د مقاومت سره مخامخ سو، چې په يوه سپك بريد کي دوولس يا اته ويشت، او په بل روايت اويا تنه مشرکان ووژل سول او نور وتښتېدل.

108 ـ حضرت محمدﷺ ، مکه اوکعبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چې د مخه مو ووېل،کله چې نبوي لښکري مکې ته ننوتلې، هلته بېله د خالد بن ولید له سپکي نښتي نوري څه پېښي ونه سوې. د دې پوځ يوه سالار حضرت زبیر بن عوام ته دنده ورکړه سوې وه چې د خپلو ځواکونو سره يو ځاي د مکې په " حجون " نومي ځای کي واړوي . هغه په حجون کي د رسول ﷺ بیرغ پورته کړاو د هغه د اوسېدو لپاره يې قبه (د څرمني خېمه) ودرول او بیا رسول ﷺ ورغی او په خېمه کي واوسېدی. چې د هغه سره حضرت ام سلمه (رض) او حضرت میمونه (رض) هم وې. حجون د " معلاآ " مقبرې ته نژ دې سیمه ده چې ورختل ستو نزمن وه، خو بیا معاویه، بیا عبد الملك، بیا مهدي او بیا په 811 س. کال کي او بیا د 820 س. کال په شا و خوا کي د مصر پاچا هغه اواره کړه او ختل يې ورته آسانه کړل. حجون اوس هم په مکه کي پا ته او پېژندوی نوم دی. خو د مکې د ښارد نوي پراختیا په پایله کي نوي ودانۍ پر راغلي دي. په فتح مکه کتاب کي وايي چې: " دغه ځای د حضرت محمد ﷺ پوځي قرارگاه وه چې هغه د مکې د اوسېدو په مهال همدلته اوسېدی ". هغه ﷺ په داسي حال کي چې د الفتح سوره ویل، بېله احرامه مکې ته ننووت او اصحابو يې هم احرامونه نه وه تړلي. خوکله چې حضرت محمد ﷺ مکې ته د ننوتلو اراده وکړه، غسل يې وکړ اوله دغه ځایه يې چې شاوخوا او وروسته او وړاندي يې موجود انصار او مهاجراو پوځي قوماندانان روان وه، د مسجد الحرام په لوري مارش وکړ. او په ډېر هیبت او شان و شوکت د تکبیرونو په ویلو سره، مسجد الحرام ته ننوتل. هغه ﷺ د زیا تي گڼي گوڼي (ازدحام) له امله د حجر اسود استلام د لکړي په وسیله وکړ او بیاېې د خپلي اوښي په سپرلۍ د خدای د کور طواف وکړ. بیا يې دوه رکعته لمونځ وکړ. بیا د زمزم څا ته ورغي، د زمزم اوبه يې وڅښلې او اودس يې په تازه کړ. بیا يې د مقام ابراهم په نامه ډبره چې په بیت الله شریفه پوري نښتې پرته وه، پرهمدغه اوسني ځای کښېښوول. خود واقدي په وینا کله چې رسول ﷺ د طواف څخه وزگار سو، نو له خپلي اوښي کوز سو او معمر بن عبد الله بن نضله د هغه اوښه د مسجد د باندي و ایستل او بیا يې زغره واغوستل او خول يې پر سرکړ، چې توره لنگوټه يې ترهغه خول لاندي تړلې وه، مقام ابراهیم ﷺ ته ورغی. هلته يې دوه رکعته لمونځ وکړ. بیا د زمزم څاته ولاړ. رسول ﷺ د طواف په دوران کي په يوه لیندۍ پرکعبه او د هغې پرشاوخوا درې سوه شپېته ځای پرځای سوي بتان مات کړه، چې د هغو د ماتولو په مهال يې ویل ﷺ :جاء الحق وزحق الباطل ان الباطل کان زهوقا ﷺ [الاسراء :81] یعني: حق راغي او باطل له منځه ولاړ ببشکه چې باطل له منځه تلونکي دی. دغه رازيې و ویل ﷺ :جاء الحق وما یبدئ الباطل وما یعید ﷺ [سباء : 49] یعني: حق راغلی دی او اوس د باطل لپاره هیڅ نه سي کېدای. دغه رنگه يې حضرت عمرته وفرمایل چې: پرکعبه باندي ټول تصویرونه ایسته کړي. البته حضرت رسول ﷺ له دې امله چې د احرام په حالت کي نه وو یوازي په طواف کولو بسنه وکړه.

109 ـ په طواف کي پر پېغمبر ﷺباندي د يوه سړي برید

يوه سړي چې نوم يې " فضاله " بن عُمیر ملوح لیثي وو، د مکې د فتحې د تاریخي ورځې د طواف په دوران کي وغوښتل چې رسول ﷺ ووژني. مگرخدای تعالی هغه له دې ناوړه قصده خبرکړ چې دا کوښښ ناکامه سو او وروسته دغه سړي اسلام راوړ. کله چې دغه سړی رسول ﷺ ته نژدې سو، نو رسول ﷺ هغه ته مخ ور واړاوه او ځني ويې پوښتل:

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته فضاله یې ؟ هغه ورته وویل هو ! ای د خدای رسوله زه فضاله یم. هغه ورته وویل : په زړه کې دې څه خبرې کولې. هغه ورته وویل: هیڅ خبرې مې نه کولې، د خدای ﷻ ذکر مې کاوه. رسول الله ومسل او ورته ویې فرمایل: له خدایه بخښنه وغواړه. بیا هغه خپل مبارك لاس د فضاله پر ټټرکښېښود، چې په دې ډول د هغه زړه ارام سو. فضاله وایي: په خدای لوړم چې لا رسول الله ﷺ زما له ټټره لاس نه وو ایسته کړی، چې ماته د خدای په خلکو کې تر ټولو ډېرگران او راتېرسو. او په دې ډول هغه اسلام راوړ. فضاله وایي چې زه خپل کور ته بیرته راتلم چې په لار کې هغه ښځه په مخه راغله چې ما به پخوا ورانې خبرې ورسره کولې. هغې راته وویل: راسه خبرې سره وکړو. ما ورته وویل: نور زه ستا سره خبرې نه کوم. بیا یې څو اشعار وویل چې دغه یې ژباړه ده : دې و و یل را سه خبـــرې وکـــړو مـا ورتــه و ویــل چـې نـه یې کوم زه نور الله او ا سلام منع کــړمــه تــا محمد او د خدای پــوځ ونـه لید؟ چې دکعبې بتان یې ټوله مات کره نـوزه هــم ستا د مخ بت نه لمانځم نور.

110 ـ رسول ﷺ ته دکعبې د کلۍ د ورکولو څخه ډډه کول

رسول ﷺ ترطواف او دکعبې د باندې بتانو ترما تولو وروسته حضرت بلال ؓدکعبې شریفې په خادم اوکلي ساتونکي عثمان بن طلحه پسې واستاوه، څو دکعبې د دروازې کلي ځني راوړي. دکعبې حجابت (خدمت او کلي ساتل) به تل د بني عبد الدار سره وو. کله چې عثمان بن طلحه مسلمان سو او مدینې ته یې هجرت وکړ، نو د کعبې کلي د هغه مور ته ورسپده کومه چې د مکې د فتحې تر ورځې پورې لا پرشرك ولاړه وه. نو حضرت عثمان خپلې مورته ورغی او ورته ویې ویل چې د کعبې کلي حضرت پیغمبر ﷺ غوښتي ده، راېې کړه چې وریې ورم. خو هغې د کلۍ د ورکولو څخه ډډه وکړه. عثمان ورته وویل: په ښتن لوړم چې ته به داکلي حضرت محمد ﷺ ته ارو مرو ورکړې،که یې ماته رانه کړې، بل یو رالېږي او دا کلي درڅخه اخلي. دوی دغه خبرې کولې چې ناڅاپه یې د ابو بکر ؓاو عمر ؓ غږ واورېدی. د عثمان مور وبېرېدل او سمدستي یې کلي خپل زوی ته ورکړه. حضرت عثمان د رسول ﷺ په حکم دکعبې دروازه پرانیستل، د هغې دننه یې د تصویرونو د ایسته کولو امر ورکړ او هغه د لرگي څخه د کوترې جوړسوی بت یې پخپله مات کړ.

111 ـ د کعبې دننه د رسول ﷺ لمونځ

تردې وروسته رسول ﷺپه داسې حال کې چې اسامه او بلال هم ورسره وه، دکعبې دروازه وتړل. بیا له دروازې څخه مخامخ دېوال ته دکابو درو گزو (138 سانتي مترو) په واټن په کعبه شریفه کې شمالي لورې ته چې دوه ستونونه یې ښې لورې، یوستون یې کیڼ لورې، او درې ستونونه یې وروسته وه (هغه مهال په کعبه کې شپږ ستونونه وه، اوس درې دي)، پر لمانځه و درېد اودوه رکعته لمونځ یې وکړ. حضرت اسامه ؓ او حضرت بلال ؓ هم دوه رکعته لمونځ وکړ.

112 ـ د رسول ﷺ تاریخي خطبه (وینا)

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته رسول ﷺ دروازه پرانيستل، د دروازې په دواړو بازوګانو پوري يې لاسونه ونيول او په داسي حال کي چې لاندي يې قريش او نور ټول انتظار وه و يې فرمايل:" له خدايه پرته بل د پالني وړ (معبود) نسته، هغه يودی، شريك نه لري. هغه خپله ژمنه رشتياکړه او د خپل بنده) رسول (ﷺسره يې مرسته وکړه او يوازي يې ټولو باطلو ډلګيو ته ماته ورکړه. واورۍ ! د بيت الله د خدمت کولو او د حاجيانو د اوبو ورکولو (حجابت اوسقايت) پرته نور ټول عزت، وينه اوشته زما تردغو دوو قدمونو لاندي دي. يعني د جاهليت ټول رسوم او دودونه باطل دي. په ياد ولرئ ! په خطا قتل يا شبه عمد قتل کي چې په شلاخه يالکړه وي، مغلظ ديت دی. يعني سل اوښان به ورکوئ چې له هغو څخه به څلوېښت بلاربي اوښي وي. ای قريشو ! خدای ستاسي د جاهليت غرور او په پلار، نيکه وياړ له منځه يووړ. ټول خلك له آدم ﷺ څخه پيدا سوي، او آدم له خاورو پيدا سوی دی. بيا يې دا آيت تلاوت کړ ﷺ :ياېها الناس انا خلقنکم من ذکر و انثٰی و جعلنٰکم شعوباً و قبائل لتعارفوا ان اکر مکم عند الله اتقٰکم ان الله عليم خبير ." ﷺ [الحجرات:13] ژباړه: ای خلکو ! موږ تاسي له يوه نارينه او يوې ښځي څخه پيدا کړي ياست، او بيا مو تاسي قومونه او قبيلې وګرځولاست، څو تاسي يو له بله سره وپېژنئ. په حقيقت کي د الله ﷺ په نزد له تاسي څخه تر ټولو زيات عزتمن هغه څوك دی چې په تا سي کي تر ټولو زيات پرهيزګار وي. بيشکه الله ﷺ پرهرڅه پوهېدونکی او باخبره دی. بيا يې وويل:" ای قريشو ! تاسي څه ګومان کوئ چې زه له تاسي سره څه کړنه کوم ؟ " هغو ورته وويل: موږګومان کوو چې ته زموږ سره د ښو؛ ښه ورور او ښه وراره په توګه کړنه کوې. هغه ﷺ ورته وويل:" نو زه تاسي ته هغه خبره کوم چې حضرت يوسف ﷺ خپلو ورونوته کړې وه: [لا تثريب عليکم اليوم اذهبوا فانتم الطلقاء]". يعني: پر تاسي باندي کومه مواخذه او سرزنش نسته، ځئ تاسي ټول عفو او آزاد ياست.

113 ـ دکعبې کلي بېرته عثمان ته ورکول.

کله چې ترخطبې ويلو وروسته رسول ﷺ په مسجد الحرام کي کښېنستي، حضرت علي ﷺ چې دکعبې کلي يې په لاس کي وه حاضر سو او ورته ويې ويل: ای د خدای استازې موږ ته د حاجيانو د اوبولو (سقايت) پردنده سربېره دکعبې دکلی د سا تلو (حجابت) عزت هم را په برخه کړه) د خدای ﷺرحمت دي وي پرتا باندي .(د يوه بل روايت له مخي دغه غوښتنه حضرت عباس ﷺ وکړه. نو رسول ﷺ وفرمايل:" عثمان بن طلحه چيري دی ؟ ".کله چې يې هغه ورته راوست، ورته ويې فرمايل:" عثمانه ! واخله دغه ده کلي دي. نن د نېکی او وفاداری ورځ ده ". کتابونه وايې:کله چې هغه مبارك کلي ورکول ورته ويې ويل:" دا دتل لپاره واخله. ستاسي څخه به دغه کلي هغه څوك اخلي چې ظالم وي. اې عثمانه ! خدای ﷺ تاسي د خپل کور امين کړي ياست، نو چې د دې بيت الله شريفي په سبب څه تاسي ته په لاس درځی په معروفه ؛ ښه پېژندل سوې (حلاله) توګه يې خورئ. او دا آيت يې تلاوت کړ ﷺ :ان الله ياء مرکم ان توْدوا الامٰنٰت الٰی اهلها ﷺ [النساء : 58] يعني: لوی څښتن پرتاسي موْمنانو امر کوي چې امانتونه د هغو اهل او څښتنانو ته وسپارئ (دا آيت په ځانګړې توګه د عثمان بن طلحه په هکله نازل سوی دی). عثمان بن طلحه وايې چې موږ د جاهليت په زمانه کي دکعبې دروازه هره دوشنبې او پنجشنبې خلاصول. يوه ورځ حضرت محمد ﷺ راغی،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځو د نورو خلکو سره کعبې ته ننوزي. ما څه ترخوله تېره خبره ورته وکړه، خو هغه له سړې سينې (حلمه) کار واخيست، او ويې ويل: " ای عثمانه دا ځای يې نخښه چې يوه ورځ به دغه کلي زما څخه وي ". ما ورته وويل: هغه مهال به نو قريش خوار سوي وي. ده وفرمايل:" نه، بلکي د عزت څښتنان به وي ". بيا هغه کعبې ته ور ننووت. د رسول ﷺ دې خبري زما زړه ته دا را تېره کړه چې په رشتيا به داسي وسي. ځکه نو ما و پتېيل چې اسلام راوړم. خو قوم مې له دې امله ډېر و زورولم. کله چې رسول الله ﷺد عمرآ القضاء لپاره مکې ته راغی، خدای تعالی مې په زړه کې اسلام را واچاوه. خو ما ونه سوای کولای چې له نژدې ورسره وګورم، ځو هغه بېرته مدينې ته ولاړ. بيا ما وکولای سوای چې مدينې شريفې ته ولاړ سم. په مدينه کې مې د رسول ﷺ سره بيعت وکړ او هلته ورسره پا ته سوم، ځو چې د مکې د فتحې د غزا لپاره ور سره رهي سوم، کله چې رسول ﷺ مکه فتح کړه زما څخه يې د کعبې کلي واخيستل او بيا يې بيرته ماته وسپارل، زه ځني رهي سوم. خو هغه راپسي را غږ کړه او زه بيرته ور وګرځېدلم. رسول ﷺ راته وويل: په ياد دي دي چې ما د مخه يو مهال در ته ويلي وه چې دا کلي به يوه ورځ زما سره وي ؟ ما ورته وويل: بلي ! زه شاهدي وايم چې بېشکه ته د خدای ﷺ استازی يې. وايې چې عثمان د رسول ﷺ ملازمت غوره کړ او دکعبې کلي يې خپل د اکا زوي " شيبه " ته ورکړه.

114 ـ د کعبې شريفي خزانه

کله چې ابراهيم ﷺ کعبه ودانه کړه د هغې دننه يې د ورننوتونکي ښي اړخ ته د ځا غوندي د دروګزو په ژوروالي يو غارګډی وکيندی، او هغه شيان به يې ور اچول کوم چې خلکو به په سوغات کې ورته ډالۍ کول. لکه پسول، سره او سپين زر، خوشبويي او داسي نور. چې له دې امله دغه ځاډوله ځای دکعبې په خزانه ونومول سو. دغه رازد ځينو لاملونو له امله دغه ځای ته " جُب " ، " غبغب " او " اخسف " هم ويل سوي دي. کله چې قريشو کعبه د رسول ﷺ تر بعثت پنځه کاله د مخه بيا ودانه کړه، دکعبې دغه غارګډی يې هماغسي پرخپل پخواني حال پرېښود، او پرهغه باندې يې هماغه د " هبل " په نامه يو ستر بت کښېښود،کوم چې د بني خُزاعه وو د قبيلې مشر او د مکې پخواني واکمن عمرو بن لحی له مآرب يا الجزيري څخه ورته راوړی وو. امام ازرقي (رح) په اخبارمکه کي وايي چې رسول ﷺ د مکې د فتحې په مهال د مکې په دغه خزانه کي اويازره اوقيه سره زر و موندل. او علامه ابن خلدون په خپله مقدمه کې وايي چې په دغه خزانه کي لس لکه ديناره هم وه کوم چې وزن يې دوه سوه قنطاره وو. د هغو په هکله حضرت علي کرم الله وجهه، رسول ﷺ ته وويل کشکي دغه شته په جګړه کي ولګوې، خو هغه ﷺ لاس هم ورنه وړ. بيا ابو بکر هم د خپل خلافت په مهال څه غرض په ونه کړ. حضرت ابن وايل وايي: دکعبې د خادم شيبه نومي سره په کعبه کي پرچوکۍ کښېنستلم. هغه راته وويل: يو وخت پردغه چوکۍ حضرت عمر ﷺ کښېنستی او ويې ويل:" پتېيلي مې ده چې په دې کعبه کي چې څه سره او سپين زر دي، پرې نه ږدم او ټول پرمسلمانانو ووېشم . شيبه وايي: ما ورته وويل چې ستا دوو ملګرو حضرت محمد ﷺ او ابو بکر صديق ﷺ خو داسي نه دي کړي. نو حضرت عمر وويل هغه خو ستر سړي دي. که هغو داسي نه وي کړي نو زه هم د هغو پيروي کوم او دا کار نه کوم. (بخاري او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابو داود). د ابن الزبير او حجاج لخوا دکعبې د بیا جوړوني په هکله چې تاريخ لیکونکو څه څرګندوني کړي دي په هغو کي د دغه ځا په هکله څه نه په سترګوکيږي، چې آيا هغو دغه ځا پرخپل حال پرې ايښی، که يې ډك كړی دی. خو الحاج عباس کراره ليکي : داسي ښکاري چې ابن الزبير ؓ دغه ځا له ډبرو ډك كړی وي. او حجاج هم بيرته د پخواپه شان نه وي جوړکړی. چې البته ترنن ورځي پوري به دغسي پاته وي. نوکله چې يې دغه ځا له منځه يووړ دکعبې خزانه يې د شيبه په کور کي خوندي کړه، او په وروسته کي به هم چې کوم شيان کعبې ته هديه کېدل، د شيبه حجبي په کورکي به ساتل کېدل. علامه ابن خلدون (رح) وايي چې دغه خزانه د افطس ترفتنې پوري چې په کال 199 س. کي پېښه سوه، خوندي وه. کله چې حسن افطس پر مکه واکمن سو، نويې له کعبې څخه دغه خزانه را وکښل او ويې ويل: دا خزانه چې په کعبه کي پرته وي په څه درد خوري، دغسي خو دا بې ګټې پرته ده،کعبه داخه کوي ؟! زه د دې مستحق يم، دا بايد پرجهاد ولګوم. چې بالاخره يې هغه واخيستل او خرڅه يې کړه. له هغې ورځي څخه دکعبې خزانه له منځه ولاړه

115 ـ د مکې له شتمنو پور

رسول ؐد يوه فاتح په توګه کولای سوای چې د مکې خزانه ياد مکې له مغلوبو شتمنو څخه هرڅه واخلي. خو هغه نه دکعبې له خزانې څخه څه واخيستل او نه يې د مکې له شتمنو څخه يو درهم په زور واخيست. سره د دې چې د ده پوځيانو د غربت او نشتمنۍ له کبله شتوته ډېره اړتيا هم درلوده. نبي ؐ د مکې له شتمنو څخه د هغو په خوښه، يونيم لك درهمه په پور واخيستل او هغه يې د پوځ پر اړو وګړو ووېشل. بياكله چې هغه ته لوی ځښتن د " حنين " په غزاکي پرهوازنو باندي بری ور په برخه کړ او له مشرکينو څخه يې ډېرشته د ولجې په توګه په لاس راوړل نويې د مکې د شتمنو قرض د مننې په ويلو سره بيرته ورکړ.

116 ـ دکعبې پربام باندي د بلال ؓ اذان

کله چې د مکې د فتحې په ورځ د ماپښين د لمانځه وخت را و رسېدی، حضرت بلال د حضرت پېغمبرؐ په امر دکعبې بام ته وختی او اذان يې وکړ. دغه مهال ابو سفيان، عتاب يا د هغه ورورخالد بن اسيد، حارث بن هشام او ځيني نور دکعبې په شاوخواککوم ځای ناست وه. عتاب وويل: خدای پراسيد مهرباني وکړه چې د مکې ترفتحې يوه ورځ د مخه مړسو او دغه اذان يې وانه وريد. حارث وويل: واورئ ! والله ! که ماته معلومه سي چې هغه پر حقه دی، زه به يې دستي پيروي وکړم. ابو سفيان وويل: ګورئ ! والله ! زه څه نه سم ويلای. ځکه زه چې هرڅه وايم، نو دغه شګي هم زما په هکله خبر ورکوي. تردې وروسته نبي ؐ دوی ته ورغی او ورته ويې فرمايل:" تاسي چې اوس کومي خبري کولې هغه ماته ټولي معلومي سوې. تا ای فلانيه ! داسي وويل. تا ای فلانيه ! داسي وويل. او تا ای فلانيه ! داسي وويل". د دې سره سم حارث او عتاب وويل: موږ شاهدي وايو چې ته د الله رسول يې. په خدای ؐ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

قسم چې زموږ سره څوك نه وو ناست، چې زموږ له دغو خبرو څخه خبر سي او موږ ووايو چې هغه به تاته ويلي وي. او ابو سفيان وويل: ما خو اى د خداى رسوله څه نه دي ويلي. رسول ﷺ وخندل.

117 ـ د فتحې په دوهمه ورځ د رسول ﷺ خطبه

د مکې د سوبې (فتحې) په دوهمه ورځ تر ماپښين وروسته بيا رسولﷺ د خلکو په منځ کې ودرېدى، د خداى حمد او ثنا يې ووېل، ويې فرمايل: " اى وګړو ! خداى ﷻپر مکه باندې اصحاب فيل مسلط نه کړل، خو د هغه رسول او مؤمنان يې پر واکمن کړل. او خداى ﷻ چې کومه ورځ اسمانونه او ځمکې ومونډلې، په هغه ورځ يې مکه حرامه (د درناوي وړ) وګرځول. نو د الله ﷻ د حرمت (درناوي) په سبب تر لويې ورځې (قيامته) د مکې ښار د درناوي څښتن دى. څوك چې پر څښتن او وروستۍ ورځ باور لري، هغه ته روانه ده چې په هغې کېويني وبهوي او يا د دې ځاى کومه ونه ماته کړي. که څوك ووايې چې محمد ﷺ دلته جګړه کړې، نو زه هم داکارکولاى سم. هغه ته وواياست، چې محمد ﷺ ته خو خداى ﷻ اجازه ورکړې وه او تاته يې اجازه نه وه درکړې. اوماته هم داښار د يوه لږ مهال؛ د ورځې د څاښت د يوه ساعت لپاره حلال ګرځول سوى وو. او اوس يې حرمت بيرته د پخوا په شان د قيامت تر ورځې پرځاى سوى دى. اوس ښايي چې دغه خبرې حاضران هغو ته چې نه دي حاضر هم ورسوي ". په بل روايت کې دا هم زياته سوې ده چې:" د دغه ځاى ځوزان دي نه شکوي. ښکار دي نه شړي (د حرم د مرغانو ښکاردې نه کوي)، او پرمځکه لوېدلى شى دي نه پورته کوي، مګرهغه څوك دې پورته کوي چې د هغه د پېژندلو او اعلانولو نيت لري. او واښه دې نه شکوي". دغه مهال حضرت عباس ﷺ ورته ودرېدى او ورته ويې ويل: اى د خداى رسوله اِذخر دې شکوي. ځکه چې دا زموږ په قبرونو اوکورونوکې په کارېږي. بيا هغه وويل:" اِذخر دې شکوي ". اِذخرچې په دري " کاه مکي " او په انګرېزي (Lemon Grass) ورته وايي، په عربوکې يو ډول مشهور واښه دي چې د هغه پاڼي او بېخ يو ډول ځانګړې ښه بوى ورکوي، اوګل اوبېخ يې د درملو په توګه هم استعمالېږي. د هند، پاکستان او چين په ځينو سيموکې هم پيدا کيږي. (خواص الادويه). وايي چې بنو خزاعه وو په دغه ورځ د هزيل د قوم يو سړى وژلى وو. رسول ﷺ چې له دې امله زيات خفه او په غوسه سوى وو، په دې هکله وويل:" اى د خزاعه د قبيلې خلکو ! خپل لاسونه له وژنو څخه لنډ کړئ. که وژل ګټور کار واى، نو ډېر ووژل سول. تاسي چې کوم سړى وژلى دى زه به د هغه ديت ورکوم. که بيا کوم چا څوك وواژه نو دوژل سوي سړي ترشا پاته کسان د دوو خبرو اختيار لري، يابه د وژونکي ويني بهوي يا به يې ديت اخلي. په يوه روايت کې دي چې تردې خبرو وروسته د يمن يوه سړي چې نوم يې ابوشاه وو، ولاړسو او ويې ويل: اى د خداى رسوله دغه خبره ماته وليکه. هغه ﷺ وفرمايل: " دا ابو شاه ته وليکئ."

118 ـ د انصارو اندېښنې

څنګه چې مکه مکرمه د حضرت پيغمبر ﷺوطن او د زېږېدو ځاى وو، نو د مکې د سوبې په دوهمه ورځ،کله چې د هغې د فتحې چارې بشپړې سوې، د رسول الله ترتاريخي خطبې وروسته انصارو يوله بله سره وويل: اوس چې خداى

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول ﷺ وطن او ښار ورفتح کړ نو ښايي هغه دلته پاته سي. دغه مهال هغه د صفا پرغره ولاړ وو، لاسونه يې پورته کړي وه، دعايې کول. تردعا وروسته هغه پوښتنه څني وکړه چې تاسي څه سره ويل. هغو وويل: مورږ څه نه ويل. خو د هغه د ټينګار له امله يې هغه ته دغه خبره وکړه. رسول الله مبارك ډاډ ورکړ او ورته ويې فرمايل:" زما ژوند او مړينه به له انصارو سره وي. او هيڅکله به له دوی څخه بېل نه سم."

119 ـ بيعت

کله چې خدای تعالی رسول ﷺ اومسلمانانو ته د مکې سوبه روزي کړه. نو د هغه ځای خلکوته حق څرګند سو او پوه سول چې بېله اسلامه د بریالیتوب بله لار نسته. ځکه نو دوی د اسلام اېل سول او پردې چاره د بيعت لپاره راغونډ سول او رسول ﷺ د صفا پر غره له هغو څخه بيعت واخيست. چې په دې ډول له څو تنو پرته د مکې ټول اوسېدونکي په اسلام مشرف سول او پاته کسان بيا وروسته مسلمانان سول.

120 ـ د ښځو بيعت

د نارينه وو تربيعت وروسته د ښځو ډلي اسلام ومانه او د رسول ﷺ سره يې بيعت وکړ. د دغي ډلي نوموتي ښځي د ابوجهل د زوی عکرمه مېرمن ام حکيم، د ابو سفيان مېرمن هند، د صفوان بن اميه مېرمن بغوم بنت المندل، د وليد بن مغيره لور فاطمه، د عمرو بن العاص مور هند بنت منبه وې. د دې بيعت په مراسموکي بي بي فاطمآ الزهرا، د رسول ﷺ مېرمني او د عبد المطلب دکورنۍ ښځي هم حاضري وې. وايي چې د ابو سفيان مېرمني هند له دې امله چې د حضرت حمزه بن عبد المطلب د شهادت توطئه يې جوړه کړې وه او يوحبشی مريی " وحشي " نومی يې د هغه وژلوته هڅولی وو، او د هغه د مړي بې حرمتي يې کړې وه، او له دې کبله يې خپله بڼه بدله کړې وه، څو رسول ﷺ د مناسب وخت د مخه هغه ونه پېژني. کله چې رسول ﷺ بيعت اخيستل پيل کړل ويې ويل: مورږ له تاسي څخه پردې خبره بيعت اخلو چې د خدای سره به شريك نه نيسئ. او غلابه نه کوئ. دغه مهال هند وويل: ابو سفيان بخيل سړی دی، زه د هغه له شتو څخه لږ څه د هغه په پټه اخلم، دغه ما ته څنګه دي ؟ ابو سفيان هم هلته ناست وو. هغه ورته وويل: څه چې ته اخلې تاته حلال دي. رسول ﷺ دغه مهال هند وپېژندل، ويې مسل او ورته ويې ويل: ښه دا ته هند يې ؟ هغې وويل: هو، ای د خدای ﷺ رسوله ﷺ !څه چې تېر سوي دي هغه وبخښه، خدای دي تا وبخښي. بيا هغه وفرمايل: او زنابه نه کوئ. هند وويل: آيا يوه پتمنه ښځه زنا کوي؟ بياهغه وفرمايل: او خپل اولادونه به نه وژنئ. هند وويل: ما له کوچني والي هغه روزلی وو، خو چې لوی سو تاسي وواژه. نو تاسي او هغه ښه سره پوهېږئ. (د هند زوی حنظله بن ابو سفيان د بدر په غزاکي ووژل سو). پردې خبره حضرت عمر ډېر وخندل، او حضرت رسول هم موسکی سو. بيا رسول ﷺ وفرمايل : او پرچا تورمه لګوئ. او په ښو خبروکي د رسول نافرماني مه کوئ . د ښځو بيعت د نارينه وو غوندي نه وو. رسول ﷺ له نارينه وو څخه د لاسو په روغبړ بيعت اخيست، خو ښځو ته هغه لاس نه ورکاوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

121 ـ روژه او لمونځ

د مکې د فتحې په سفرکې رسول ﷺ او اصحابو روژه نیولې وه. خوکله چې د " عُسفان " او " قُدَید " په منځ کې " کدید " نومې چینې ته؛ کومه چې له مکې څخه (24) میله لیرې ده، ورسېدل، روژه یې ماته کړه. (صحیح البخاري). رسول ﷺ هغه چا ته چې بیا یې هم روژه نیول نا فرمانه وویل. جابر بن عبد الله ﷺ وایي: کله چې موږ د ماپښین او مازدیگر په منځ کې کدید ته ورسېدلو، نو رسول ﷺ د اوبو لوښی په داسې حال کې چې په تِولو یې ولید پر سر پورته کړ او روژه یې ماته کړه. دغه راز د مکې ترفتحې وروسته چې رسول ﷺهرڅو ورځې په مکه کې اوسېدلی دی ، لمونځ یې سفریانه کړی دی او روژه یې نه ده نیولې. د بخاري د) کتاب المغازي، باب مقام النبي ﷺ بمکآ زمن الفتح (له احادیثو څخه جوتیږي چې رسول ﷺ نولس ورځې په مکه کې و اوسېدی. او ده او نورو اصحابو لمونځ سفریانه کاوه. خو لکه چې ابن کثیر په البدایآ والنهایآ کې د ابو داود او ترمذي په حواله لیکي : " رسول ﷺهغو وګړو ته چې په مکه کې تر فتحې د مخه اوسېدل او هلته دغه وخت مسلمان سوي وه، وفرمایل چې تاسي بشپړ لمونځ وکړئ.

122 ـ د مکې د خلکو سره ښه رویه

البته مخکې مو وویل چې رسول ﷺ د مکې د فتحې په مناسبت په خپله تاریخي خطبه کې قریشو ته وویل چې :" لا تثریب علیکم الیوم اذهبوا فانتم الطلقاء ". (پرتاسي باندې کومه مواخذه او سرزنش نسته ځئ تاسي ټول عفو او آزاد یاست. دغه راز د ثقه راویانو بیان دی چې د مکې د فتحې په مهال رسول ﷺ د هغو مشرکینو سره چې کوم مخالفت به یې نه کاوه په ډېره نرمي کړنه کول. که به کوم مجاهد دکوم مشرك په هکله ورته وویل چې ده د مخه پرتا باندې ظلمونه کړي دي او څونه تکلیفونه او مصایب یې درته متوجه کړي. نو هغه به په کلکه منع کاوه او ورته ویل به یې چې زه هم د دغي مکې له یوې ښځې څخه زېږېدلی یم.

123 ـ د ښځو سره زیاته نرمه رویه

مشهوره ده چې د مکې د فتحې په ورځ آنحضرت د هغه ځای د نارینه مشرکانو په پرتله د ښځوسره زیاته ښه وضع کول. تردې چې حسان بن ثابت د هغه دغه ښه او نرمه رویه په خپلو اشعاروکي وستایل. څنګه چې به د مکې ښځې ډلې ډلې د رسول ﷺخدمت ته حاضرېدلې، نو هغه به په موسکا حضرت ابو بکر ﷺ ته وویل :" دوی ماته په هغه ډول عزت او درناوي را پرېږده چې حسان یې په خپلو اشعاروکي یادونه کړې ده."

124 ـ د سپین ږیرو سره ښه وضعه

کله چې حضرت محمد ﷺ د مکې حرم ته تشریف یووړ، نو ابو بکر ﷺخپل پلار " ابو قحافه " د هغه حضور ته وروست. نو هغه وفرمایل :" دا لویان به دې په خپل کور کې پرې ایښي وای، څو موږ پخپله ورغلي وای ". بیا یې هغه په ډېردرنښت خپل څنګ ته کښېناوه اود هغه د سرپر سپینو ورېګښتانو یې د شفقت لاس تېرکړ، ویې ویل:" دا سپین

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورپښتان د ده ځانګړې نخښه ده". بيا يې هغه ته وفرمايل چې: مسلمان سه. هغه هم سمدستي کلمه وويل، مسلمان سو.

125 ـ د لوټې او وژني سره نه پخلا توب

ابن اسحاق وايي:" کله چې سعد بن عباده مکې ته ننووت او اسلامي بيرغ يې په لاس کي وو، ويل يې: [نن د وژلو او لوټولو ورځ. نن دکفارو د عزت او حرمت د له منځه وړلو ورځ ده]) .ځيني راويان دغه خبري په حضرت عمر پوري تړي .(په هر حال دغه خبري يو چا رسول ته ورسولې. نو هغه حضرت علي ته وويل :" له سعده څخه بيرغ واخله او ته خپله مکې ته ننوزه ". ځيني وايي چې رسول حکم وکړ چې له سعده څخه بيرغ واخلئ د هغه زوي ته يې ورکړئ. او بيا يې وفرمايل: " نن دکعبآ الله د عزت او درناوي ورځ ده."

126 ـ په مکه کي د رسول اوسېدل اوکار

په مکه کي رسول نولس ورځي و اوسېدی. په دې ترځ کي هغه د اسلام د شعايرو تجديد کاوه او خلکو ته به يې د سمي لاري د اخيستلو او تقوا تلقين کاوه. په دغو ورځوکي د رسول په حکم حضرت ابو اسيد خُزاعي د حرم د پولو (حدودو) نخښې له سره نوي ودرولې. دغه راز رسول اسلام ته د بللو او د بتانو د ماتولو لپاره د مکې شاوخوا ته بېلې بېلې ډلي هم واستولې. چې په دې ډول يې ټول بتان مات کړه او د هغه جارچي په مکه کي اعلان وکړ، چې څوك چې پرخدای او وروستۍ ورځ باور لري، هغه دي په خپل کورکي بت نه پرېږدي او مات دې کړي.

127ـ د مکې د فتحي د پوځ شمېره

ابن اسحاق د مکې د فتحي په کارکي د ګډون کوونکي پوځ او په دغه ورځ د مسلمانو سوو وګړو شمېره په لاندي ډول ښوولې ده: له بني سليمو څخه زرتنه. له بني غفارو څخه څلور سوه تنه. هغه وکړي چې د فتحي په ورځ مسلمانان سوي څلور سوه تنه. له مزينه وو څخه يو زر و درې سوه تنه. له قريشو (مهاجرو)، انصارو، تميم، قيس او اسد د قبيلو او د دوی ملګرو قبيلو څخه شپږ زره نه سوه تنه. چې ټول لس زره تنه وه او له هغو څخه دوه زره اتيا تنه سپاره او نور پلي وه. البته له مديني منورې څخه چې کوم پوځ د مکې په لوري خوځېدلی وو، هغه لومړی اوه زره څلور سوه تنه وو، او بيا په لارکي نور هم ورسره يو ځای سول. که څه هم د دغه پوځ وسله ډېره وه، خو مؤرخينو د هغې شمېره نه ده ښوولې.

128 ـ له مکې څخه د رسول تلل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې حضرت محمد ﷺ د مکې د فتحې د چارو تر سمبالولو؛ هلته تر سم سمکي را منځته کولو او د مکې شا وخوا سيمو ته د بتانو د ماتولو او د اسلام د تبليغولو او خپرولو لپاره د ځينو اصحابو تر لېږلو وروسته، په دې خبره باندې و پوهېدی چې هوازن، ثقيف او ځيني نور قبايل د مالك بن عوف نصري په قوماندانۍ، د هغه سره د جګړې په نيت " اوطاس" نومي ځای ته رارسېدلي دي، نوبې عتاب بن اسيد بن ابي العيض د مکې د والي په توګه وټاکی او د شنبې په ورځ دکوچنې اختر د مياشتې پر (6) په مکه کې د هغه د اوسېدلو پر (19) ورځ د "حنين " پر لوري وخوځېدی. دکوچنې اختر پرلسمه ورځ هلته ورسېدی او تر سترې سوبې او ډېرو ولجو په لاس راوړلو او په جعرانه کې د هغو ترځای پرځای کولو وروسته په همدغه مياشت کې طايف ته ولاړ اوهغه يې کلابند کړ. د طايف ترڅه باندې شلو ورځوکلابندی وروسته، د بني ثقيفو يعنې د هغوکسانو چې د طايف په کلا کې کلا بند وه، استازو د رسول ﷺ څخه د امان غوښتنه وکړه. هغه دغه غوښتنه د هغولخوا د اسلام د منلو په شرط ومنل او ويې بخښل، بيا بيرته جعرانې ته ولاړی، د ولجو مالونه، اوښان او پسونه يې وويشل، بيا يې له جعرانې څخه د عمرې احرام وتړی، عمره يې وکړه او مدينې منورې ته ستون سو. چې د ميانۍ پر (24) نېټه هلته ورسېد.

129 ـ د مکې د فتحې پايلې

له مخکنيو څرګندونو څخه جوته سوه چې د رسول ﷺ لخوا پر مکه باندې د يوه لوی بريد د تياری په پايله کې هغه بېله کوم د يادوني وړ مقاومت څخه فتح سوه. رسول ﷺ تردې پرېکړونې فتحې وروسته د مکې د خلکو سره ښه او کريما نه وضع وکړه، هغو ته يې عمومي عفو اعلان کړه، د هغو له زړونو څخه يې ناډاډمنتوب او انديښنې ليرې کړې او ژر او په خوښې سره يې اسلام منلوته رامات کړه. چې له هغو څخه يې ځيني وکړي په بېلو بېلو دندوکې استخدام هم کړه. په دې ډول د مکې خلکو ته څرګنده سوه چې د اسلام په نسبت د دوی پخوا نيو شکونو کوم بنسټ نه درلود. د مکې ترفتحې وروسته هلته د اسلام حاکميت د دوی د فکر او نظر افق پراخه کړ، د دوی د جاهلي ټولنې عيبونه او مفاسد يې له منځه يووړه او د مکې ديني مرکزيت او صلاحيت يې نه دا چې يوازې ښه وساتی، بلکې تر پخوايې لاډېر پراخه کړ. په مکه کې د اسلامي دولت ټينګښت او پر مختګ او د امن او سلامتيا خپرېدو دوی ته د دولت په اداره کې د برخې اخيستلو او د دوی د اقتصادي چارو د ودې او پراختياليپاره ښه فرصتونه په لاس ورکوه. دوی د دولت په اداره کې پربرخې اخيستلو سربېره د جهاد په لويو جګړوکې هم شامل سول. چې په ډېرو برياليو معرکوکې د اسلامي پوځونو ستر سالاران جوړ سول او ډېر يې د اسلامي دولت سترچارواکي سول. او ځيني يې داسې عالمان جوت سول چې د اسلام د فکري خوزښت په پرمختيا او د اسلامي علومو په غوړېدو او پراختياکې يې ستره برخه واخيسته. له بله پلوه د دغې برياليې سوبې له امله په عمومي توګه په ټوله جزيرآ العرب کې د بت پالنې ځواك په داسې بشپړه توګه مات سو چې بيا يې هلته د نور دوام او پاته کېدو څه ګنجايش او د جواز وجه پاته نه سوه. دا ځکه چې عام قبايل ټول دې ته منتظر وه چې د مسلمانانو او بت پالانو ترمنځ د دې جګړې انجام څه کيږې ؟ دوی ته څرګنده وه چې پرحرم باندې هغه څوك مسلط کېدای سي چې پرحقه وي. او دا عقيده په دوی کې نيمه پېړۍ

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مخه د اصحاب فيلو پېښې را منځته کړې وه. نوچې د دې پرېکړونې غزا په پايله کې مسلمانان پرمکه واکمن سول، ټول د اسلام پرحقانيت قانع او ډاډمن سول. او په دې ډول د ټولې عربې ټاپووزمې پرسياسي اوديني افقو د اسلام لمر وځلېد. او له دې مهاله د دغې سيمې د ديني لارښووني اود نيوي قيادت واګې د مسلمانانو په لاس ورغلې.

130ـ د مکې لومړنی والي او نور

لکه چې مخکې مو وويل د مکې ترفتحې وروسته په اسلامي دوره کې د لومړي ځل لپاره د مکې معظمې د امارت عزت د عُتاب بن اَسيد بن ابي العيض بن اميه په برخه سو. د هجرت په اتم کال د کوچني اختر د مياشتې پر (6) نېټه کله چې رسول د مکې د فتحې له چارو وزګارسو او د حُنين غزا ته تی، نو دی يې د مکې امير (والي) وټاکی. چې دغه مهال هغه د (21) کالو وو. نبي r هغه ته وويل :" عُتابه ته پوهېږې چې ته ما پر اهل الله (د خدای پر دوستانو) باندې امير ټاکلی يې، نوته د دوی سره ښه کوه. د امام فاکهي (رح) په وينا : ده ته يې دکاله څلوېښت اوقيه سره زر معاش ورکاوه. عتاب بن اسيد د مړيني ترګړيه پردغه دنده باندې پاته سو. د حضرت صديق t د خلافت په مهال هم هغه د مکې والي وو. او عجيبه پېښه لا دا ده چې دوی دواړه په يوه ورځ وفات سول. دغه راز د ابن عقبه t څخه روايت دی چې کله رسول rد حُنَين غزاته تی، نو معاذ بن جبل t يې په مکه کې خپل نايب وټاکی او حکم يې ورته وکړ چې د هغه ځای خلکو ته قرآن مجيد او د اسلام د دين احکام ور زده کړي. امام ابن عبد البر (رح) د طبري (رح) څخه روايت کوي: کله چې رسول r طايف

ته تی نويې هبيره بن سهل الثقفي t په مکه کې د خپل نايب په توګه پرېښو وی. دی لومړی صحابي دی چې د مکې ترفتحې وروسته يې په حرم شريف کې لمونځ په امامت ورکړی دی . په ظاهره دغه درې روايته يو د بل مخالف ښکاري، خو علامه فاسي (رح) دغه درې روايتونه داسې تطبيق کړي دي : رسول r عتاب والي وټاکی، معاذ بن جبل يې د امامت او تدريس چاروته وګوماری او هبيره يې د معاذ مرستيال مقررکړ، څو د هغه په نسته والي کې د امامت چار ي پرغاړه واخلي .

131ـ د فتحې دکال حج

لکه څنګه چې مود مخه وويل د فتحې په کال چې د هجرت اتم کال کيږي رسول له جعرانې څخه د عمرې لپاره احرام وتاړه او د عمرې تر ادا کولو وروسته د ميانۍ (ذي القعدې) په مياشت کې مدينې ته ستون سو. په دغه کال د محب طبري په وينا حضرت رسول اکرم r عتاب ته امر وکړ چې د اميرالحاج په توګه په خلکو د حج مناسك ترسره کړي. خو د ازرقي (رح) د وينا له مخې رسول r کوم څوك د امير الحاج په توګه نه دی ټاکلی؛ بلکې دغه کال مسلمانانو او مشرکانو په ګډه حج وکړ. اوله دې امله چې عتاب د مکې والي وو مسلمانان دحج په مناسکوکې دهغه سره وه. (فتح الباري). البته څرګنده ده چې دغه کال رسول r حج ونه کړ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

132ـ د ابو بکر په امارت د هجرت

د نهم کال حج د هجرت په نهم کال د میانۍ یا لوی اختر په میاشت کې رسول r حضرت ابو بکر امیر الحج وټاکی او مکې ته یې واستاوه. علامه ابن حجر (رح) د واقدي (رح) له قوله وایي: په دې حج کې د ابو بکر t سره درې سوه تنه صحابه وه او رسول r شل اوښان هم ورسره لېږلي وه. وروسته د قرآن کریم د براءت د سورې لومړۍ برخه ترڅلوېښتم آیته نازله سوه چې په هغې کې د مشرکینو سره د سوو میعادي اوغیر میعادي تړونونو د برابری پربنسټ د هغو د پای ته رسولوحکم ورکړه سوی وو. (دغه حکم د دې لپاره ورکړه سوی وو چې د ځینو مشرکینو له لوري به تړونونه ماتېدل، او د ځینو لخوا د تړونونو سره سره، د اسلام پر خلاف د سیسې جوړېدې، لکه څنګه چې به یې لاس برېدی تړون به یې تر پښو لاندي کاوه او د دښمنۍ په مورچل کې به درېدل. دغه راز دغه حکم د مکې د سوبې په شرایطوکي له ټولي عربي ټاپووزمي څخه په تمامه معنا د اسلامي هیواد جوړولو لپاره. او له عربو څخه د شرکي او زاړه جاهلي نظام د بېخي محو کولو لپاره. او دکوم خطر په مهال دکورنۍ فتنې د مخنیوي لپاره، ورکړه سوی وو. په دې هکله د زیاتو معلوماتو لپاره د قرآن کریم د تفسیرونو د التوبه یا براءت د سورې لومړۍ برخې وګورئ). د دې حکم تر رسېدلو وروسته رسول r حضرت علي کرم الله وجهه مکې ته ولېږی، څو د هغه لخوا دغه حکم اعلان کړي. د وینو او شتو په هکله د عربو دا دود وو، چې تړون کوونکو به پخپله یا د خپلي کورنۍ د یوه غړي پرلاس د تړون په باب اعلان کاوه او د بل چا پرلاس اعلان نه منل کېدی. ځکه نو رسول حضرت علي چې د ده د اکازوی وو، د دې کار لپاره وګوماری .

حضرت ابو بکر t او حضرت علي t په " عرج " یا " عجنان " ناوه کې سره یوځای سول. ابو بکر ور څخه وپوښتل چې د امیر په توګه راغلی یې، که د مامور په توګه ؟ علي t ورته وویل: د مامور په توګه راغلی یم. هغه وو چې ابو بکر په خلکو د حج مراسم ترسره کړه اوکله چې د لوی اختر د میاشتي لسمه سوه، د قربانۍ په ورځ حضرت علي د جمرې سره ودرېدی او خلکوته یې هغه اعلان واوراوه چې رسول r یې حکم ورته کړی وو. دلته باید څرګنده کړوچي په دې توګه یې د مشرکینو سره ټول تړونونه ختم اعلان کړه او هغوته یې څلور میاشتي مهلت ورکړچي که یې په دغه موده کې اسلام راوړ شه که نه له جزیرآ العرب څخه به وزي. اوکه له دې دواړو څخه یو هم ونه کړي، نوبه حربي کافر شمېرل کیږي او مسلمانان به ورسره جنګیږي، څو د عربو جزیره دکفر او شرك له ناولتیا بېخي اود تل لپاره سپېڅلې سي. دغه راز یې هغوکسانو ته هم دغسي څلورمیاشتي وخت ورکړ چې کوم تړون نه وو ورسره سوی. البته کومو مشرکینو چې د مسلمانانو سره د تړون په عملي کولوکي څه ګرمه نه وه کړې او نه یې د مسلمانانو خلاف د چا مرسته کړې وه له هغوسره تړونونه یې تر ټاکلو مودو پوري پرخپل ځای پرېښوول. په دې ترڅ کې حضرت ابو بکر t د اصحابو یوې ډلې ته دنده ورکړه چې اعلان کړي چې څوك په لڅو (بربنډ) دکعبې طواف نه سي کولای، بلکي په راتلونکي کال کې مشرکین حج هم نه سي کولای. چې دې اعلان په ټوله عربي ټاپووزمه کې بت پالني ته د پای ټکی کېښېښود .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

133ـ د رسول r حجونه او عمرې

په هدایاَ السالك کي له ابن اسحاق څخه روایت دی چې خدای تعالی تر ابراهیم u وروسته داسي نبي نه دی مبعوث کړی چې دکعبې شریفي حج دې نه وي کړی. علامه ابن حجر(رح) ویلي دي چې حاکم په صحیح سند وایي چې رسول r ترهجرت د مخه څو حجونه کړی دی. خو ابن جوزي وایي چې د دغو حجونو شمېره نه ده معلومه. او ابن ا ثیر وایي چې ترهجرت د مخه يې هرکال حج کاوه. اما لکه چې د صحیح مسلم او نوروکتابونو څخه څرګندېږي رسول rترهجرت وروسته یو حج کړی چې هماغه حجاَ الوداع (د خدای په امانی) حج دی. دغه راز رسول r څلور عمرې کړي دي چې درې يې په میانی کي کړي دي او یوه يې د حجاَ الوداع سره د لوی اختر په میاشت کي کړې ده. یوه عمره يې هغه وه چې د حدیبیې د سولي په پایله کي يې عملاً ترسره نه کړه او په حدیبیه کي يې " هديې " ذبح کړې، احرامونه يې خلاص کړه او بیرته مدینې ته وګرځېدل. بله يې د هجرت په اووم کال د حدیبیې د سولي سره سمه ترسره کړې چې د تېرکال د عمرې قضاوه. (له دې امله دغي عمرې ته عمراَ القضاء وایي). بله يې د مکې ترفتحي وروسته له جعراني څخه وه. اوبله يې د هجرت په لسم کال د حجاَ الوداع سره وه .

134ـ د حج فرضیت

د حج د فرضیت په هکله کتابونه وایي : په اسلام کي حج د هجرت په شپږم کال فرض سو. ځیني وایي : په اتم کال فرض سو. خوسمه داده چې حج د هجرت د نهم کال په وروستیو کي فرض سو او د فرضیت آیت يې دادی :]و لله على الناس حج البيت [[آل عمران : 97] یعني : پرخلکو د الله دا حق دی چې که څوك د هغه کورته د رسېدو وس لري د هغه حج وکړي. او دا آیت د زیاترو عالمانو په قول په عام الوفود (د هجرت دنهم کال په وروستیوکي) نازل سو. او رسول rد حج ترفرضیت وروسته یو بشپړکال حج نه دی ځنډولی او دا چې لسم کال ته يې وځنډاوه د دې عذرله امله وو، چې د آیت نزول د حج د وخت تر تېرېدو وروسته وو. (الفقه الاسلامي و ادلته.(

135ـ حجاَ الوداع یا د خدای

په امانی حج کله چې د حضرت محمد r د دعوت او تبلیغ ستره دنده سرته ورسېده او د خدای تعالی " د الوهیت د اثبات " او له هغه یوه خدایه پرته د نورو د الوهیت د نفي او د محمد رسول الله r د رسالت پربنسټ د یوې نوي، سپېڅلي ټولني جوړښت را منځته سو، نو داسي ښکاري لکه چې غیبي ها تف د حضرت خاتم الانبیاء r په زړه او شعورکي دا احساس پیداکړی وي چې نور په دې نابوده دنیا ګي کي ستا د اوسېدلو شپې ورځي پای ته نژدې سوي دي. ځکه نو هغه مبارك د هجرت په لسم کال،کله چې يې معاذ بن جبل t د یمن والي وټاکی، هغه ته د هغه د تللو په مهال د خبرو په ترځ کي وویل:" ښایي ته زما سره تردې کال وروسته ونه وینې. او ښایي بیا زما دې جومات او زما قبرته راسې". نو د دې خبرو په اورېدوسره حضرت معاذ بن جبل ډېر ډېر وژړل. رشتیا خو داده چې په دې توګه لوی څښتن غوښتي وه چې په خپل استای د دغه د عوت ثمرې و ویني، کوم چې د هغه په لار کي يې ترشلوکالو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياته موده ډول ډول ستونزي او مشقتونه وګالل. د دغه ستر او پرتمين حج بشپړه کيسه صحيح مسلم، ابو داود، نسايي، دارمي، ابن ماجه ، ابن ابي شيبه، بزار، او عبد بن حميد د امام جعفرصادق t له خولې، د هغه د پلار امام محمد باقر څخه، او هغه له حضرت جابر بن عبد الله t څخه د يوه ستر،جامع او اوږده حديث په ترڅ کي روايت کړي ده، چې موږ يې ژباړه دلته راوړو. البته د دغه حديث په ځينو برخوکي مو څه داړتيا وړ څرګندوني هم د ځينو کتابونو په تېره د الرحيق المختوم څخه راوړي دي چې هغه مو د دې لپاره چې د حضرت جابر د اصلي حديث څخه بيلي وښوول سي په لېنديو (قوسينو) کي ليکلي دي : حضرت امام جعفر د خپل پلار له خولې وايي : موږ جابر بن عبد الله ته ورغلو، هغه زموږ څخه پوښتني وکړې، څو چي زما وار راورسېدی. ماورته وويل: زه محمد د علي زوی د حسين لمسی يم. نوبې لاس زما سرته را وغځاوه او د ميني او شفقت له مخي يې زما دکميس (قميص) لوړي اوکښته تنـۍ خلاصي کړې، بيا يې لاس زما پرسينه کښېښود. په داسي حال کي چي زه دغه مهال ځوان هلك وم. بيايې راته وويل چې ښه راغلې ای زما وراره، څه چي دي زړه غواړي پوښتنه يې وکړه. نو ما پوښتنه ځني وکړه. البته دی په سترګو ړوند وو. کله چې د لمانځه وخت را ورسېد، نو دی په يوه جامه کي چي پرځان يې را پېچلې وه لمانځه ته ولاړ سو. دا جامه دونه کوچنۍ وه چي کله به يې اوږوته کش کړه د لاندي خوا به ورپورته سوه او پټو يې څنګ ته پر يوه دَربلۍ (سه پايه) غوندي شي ابښی وو. نو يې موږ ته لمونځ راکړ. بيا ما ورته وويل چې د رسول الله د حج په هکله موږ ته خبرراکړه. هغه د لاس او نو ګوتو په شمېره او اشاره وويل: رسول الله r په مدينه منوره کي نه کاله و اوسېدی او حج يې ونه کړ. بيا يې د هجرت په لسم کال خلکو ته اعلان وکړ چې رسول الله r د حج کولو اراده کړې ده. نو ډېر وګړي مدينې منورې ته راغلل. ټولو غوښتل چې په رسول rپسي اقتدا وکړي. او څنګه چې هغه r کوي هغسي وکړي. هغه ووچي (د شنبې په ورځ چې د ميانۍ څلور يا پنځه ورځې پاته وې، د سفر لپاره يې تياري ونيول. ورېښتان يې ږمونځ او غوړکړه د هديي ځاروبو ته يې د هديي د نخښې ځانګړې پټۍ ور په غاړه کړې، د ماپښين لمونځ يې په مدينه کي څلور رکعته وکړ)، بيا موږ د هغه سره له مدينې څخه را ووتلو، څوچي (ترمازديګرد مخه)ګ ذوالحليفې ته ورسېدو) .هلته رسول r واړول او د مازديګر لمونځ يې څلور رکعته سفريانه وکړ، اوشپه يې هلته په ذوالحليفه کي تېره کړه .(هلته د عميس لور اسماء، محمد بن ابو بکر الصديق وزېږاوه. نو اسماء رسول r ته سړی ور واستاوه، چې څنګه وکړم ؟ رسول r ورته وويل :" غسل وکړه او د ويني ځای په يوه ټوکره بند کړه او احرام وتړه ". (بيا يې سهار صحابه ووته وويل: د شپې زما د څښتن له لوري يو څوك راغی او ماته يې وويل: په دې مبارکه ناوه کي لمونځ وکړه او ووايه چې عمره هم د حج په وخت کي ترسره کيږي)، (بخاري او الرحيق المختوم). بيا يې په جومات کي لمونځ وکړ)دغه لمونځ يې چې د ذوالحليفې په جومات کي وو، د احرام دوه رکعته سنت لمونځ وو. مرقات. خو په کيف حج النبي نومي کتاب کي وايي: د رسول r دغه لمونځ پردې دلا لت نه کوي چې محرم دي دوه رکعته د احرام سنت وکړي . لکه چې ډېر وګړي دغه کارکوي. دا لمونځ رسول rد مخه ترديې چې احرام وتړي کړېدي. او لکه چې امام نووي (رح) د مسلم په شرح کي ذکر کړي دي حسن بصري (رح) ويلي دي چې دغه دوه رکعته د سهار لمونځ وو .(بيا آنحضرت د ماپښين ترلمانځه د مخه د احرام لپاره غسل وکړ. وروسته بي بي عايشې

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د رسول r پربدن او سر په خپل لاس زريره (هغه خوشبويي چې په پرېو للو له منځه ځي) اوپه مشکو ګډه خوشبويي، ووهل، چې د دغي خوشبويي ځلا د هغه د سر او ږيري پر وربښتانو ښکارېده . خو هغه دغه خوشبويي پرې نه وله، بلکي پرې اېښې يې وه . بيا يې لنګ اوڅادر واغوستل (احرام يې وتاړه) د ماپښين لمونځ يې سفر يانه وکړ، بيايې پر مصلى باندې د حج او عمرې لپاره يو ځای د احرام نيت وکړ او د " لبيك " آواز يې پورته کړ). بيا (بهرراووت) پرخپله اوښه " قصواء " سپورسو ځو چې يې بيداء ته ورساوه (بيداء هغي دښتي يا بيديا ته وايي چې څه نه وي پکښې اودغه بيداء د ذوالحليفې سره د يو ځای نوم دی) حضرت جابر وايي : ماچې وکتل چې سترګومي ليدل د رسول r په مخکي پلي او سپاره روان وه . ښي لوري ته هم دغسي اوکيڼ لوري ته يې هم دغسي او شاته يې هم دغسي پلي اوسپاره روان وه. او رسول rزموږ په منځ کي روان وو. په داسي حال کي چې پر رسول r قرآن نازلېدی اوهغه يې په تاويل پوهېدی. نوڅه چې به رسول r کول، موږ به هم هغه کول. هغه په توحيد ويلو، (لبيك ويلو) آواز پورته کړ :" لبيك اللهم لبيك . لبيك لا شريك لك لبيك، ان الحمد و النعماَ لك و الملك لا شريك لك ". (يعني : زه ستا د فرمان پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړ يم. لويه څښتنه ! ستا د فرمان پلي کولو او ستا چو پړ ته حاضر او تيار ولاړيم. ستا د فرمان پلي کولو او ستا چوپړ ته حاضر او تيار ولاړ يم، تا لره هيڅ شريك نسته، زه ستا د فرمان پلي کولو او ستا چو پړته حاضر او تيار ولاړ يم، په رشتيا سره ټوله ثنا، صفت او نعمتونه تالره دي، او ټولواکي تالره ده، تالره شريك نسته). خلکو هم په دغه لبيك ويلو سره آوازونه پورته کړه. خو رسول r په دې هکله څه ترديد ښکاره نه کړ. او رسول rهمدغسي دغه تلبيه ويل. جابروايي : موږ بېله حجه د بل شي نيت نه ووکړی اود حج په مياشتوکي مو عمره نه پېژندل. څوچي د رسول r سره (پوره يوه اوونۍ وروسته سر ماښام مکې ته ورسېدلو.

رسول r په ذي طوی کي تم سو، هلته يې شپه وکړه، د سهارترلمانځه وروسته يې غسل وکړ، بيا سهار مکې ته ننووت. دا ديکشنبې ورځ د ذي الحجې څلورمه وه، پرلاري اته ورځې تيري سوې) بيا بيت الله شريفي ته را ورسېدو، رسول rد حجراسود استلام وکړ. بيا يې په طواف کي درې واره په درو شوطوکي رمل وکړ. (يعني د طواف په لومړيو درو ګردشونوکي يې د جګړې د اتلانو غوندي د بدن او اوږو په خوځولوسره ځانګړی حرکت ترسره کړ) او په نورو څلورو شوطونو کي يې عادي تګ وکړ، بيا مقام ابراهيم ته ورغی اودا آيت يې ولوست :] واتخذوامن مقام ابراهيم مصلىٰ [[البقره: 125] (عبادت ته د ابراهيم د درېدوځای په

ځانګړې توګه د لمانځه ځای جوړکړئ). بيا يې دوه رکعته لمونځ وکړ او مقام ابراهيم يې د خپل ځان اوکعبې ترمنځ راووست. (يعني د مقام ابراهيم ترشايې دغه دوه رکعته لمونځ وکړ)، چې په دغو دوو رکعتونو کي يې] قل هوالله احد [او] قل ياايهاالکافرون [وويل. (يعني په لومړي رکعت کي يې ترالحمد لله وروسته قل يا ايها الکافرون او په دوهم رکعت کي يې ترالحمد لله وروسته قل هو الله وويل. نووي د مسلم شرح). بيا بيرته حجراسود ته وروګرځېد او مچ يې کړه. بيا د صفا او مروه د دروازې له لاري صفاته ووت. کله چې صفا ته نژدې سو دا آيت يې ولوست :]ان الصفا و المرواَ من شعائرالله [[البقره:158] (صفا او مروه د الله له نښانو څخه دي) او ويل يې : په هغه څه پيل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوم چې خدای تعالی پیل په کړی دی. نو په صفا یې پیل وکړ او ور وخوت، څوچي بیته شریفه یې ولیدل، قبلې ته مخامخ ودرېدی او خدای تعالی یې په یووالي او لويي یاد کړ، ویې ویل: بېله رشتیاني معبوده بل د عبادت وړ نسته او دغه معبود یودی او شریك نه لري. ده ته واکمني ده او ده ته حمد و ثناده او هغه پرهرشي قادر دی. او بېله رشتیاني معبوده بل معبود نسته او دغه معبود یو دی کوم چې خپله وعده یې پرځای کړه، هغه وعده چې د مکې د فتحي او نورو سترو فتوحاتو په هکله یې کړې وه، او برى یې ورکړخپل بنده (حضرت محمد) ته. او یوازي یې دکافرانو او د ښمنانو ډلوته ماته ورکړه. بیا یې د دغو اذکارو په منځ کي دعا وکړه او دغه ذکر او دعایې درې ځلي تکرار کړه. بیا له صفا راکوز سو اود مروه پرلور روان سو، څو چې د دې ناوې په نس او ژوره برخه کي یې چابك گامونه واخیستل. بیاکله چې مخ پرلوړه روان سو، عادي گامونه یې اخیستل، څو چې مروه ته ورسېد. او بیا هماغسي د مروه غرگي ته وخوت څو چې بیته شریفه یې ولیدل، قبلې ته مخامخ ودرېدی او هماغه توحید و تکبیر او دعا او سعي او د دغي ناوې د نس چابك تگ یې تکرارکړ. بیا یې وفرمایل : " که زه په دې خبره چې اوس په وپوهېدم، د مخه پوهېدلی وای " هدی " مې [هغه قرباني چې په حرم کي یې حلالوي] د خپل ځان سره نه راوستل اوحج مې په عمره بدلاوه او له احرامه را وتلم. نوکه په تاسي کي داسي څوك وي چې هدی نه وي ورسره، نودي د عمرې د اعمالو ترسرته رسولو وروسته ځان حلال کړي، له احرامه دي را ووزي او حج دي عمره وگرځوي ". نو سراقه د مالك زوی ودرېدی او ویې ویل: ای د خدای استازې ! آیا دغه عمره د حج په شپوکي یاد حج سره په همدغه زموږ په کال ده، که به تل ترتله وي ؟ نو رسول rد تمثیل په توگه خپلي گوتي یو په بله سره کښې ایستې اودوه واره یې وویل:" عمره په حج کي داخله ده او تل ترتله به داسي وي ". له بلي خوا حضرت علي کرم الله وجهه له یمن څخه د رسول r اوښان راوستل او بي بي فاطمه یې د هغو خلکو په ډله کي وموندل چې له احرامه راوتلي وه ؛ رنگ کړي کالي یې اغوستي وه او سترگي یې توري کړي وې. نو علي د دې دغه کار بد ومانه. دې ورته وویل چې : د دې کار امر مې پلار راکړی دی. حضرت جابر وايي چې حضرت علي په عراق کي وویل چې : زه په داسي حال کي چې فاطمې ته د دې کار له امله په غوسه وم، رسول rته ورغلم څو د هغې د دغي خبري په هکله پوښتنه څني وکړم. نو مې رسول r خبرکړ چې ما د دې دغه کار ښه نه دی بللی . رسول rراته وویل: "هو. دا رشتیا وایي. دا رشتیا وایې. تاکله چې حج پرځان فرض کړڅه دي وویل؟ ". حضرت علي ورته وویل : ما وویل او داسي نیت مې وکړ چې: ای باري خدایه ما احرام وتاړه په هغو سره چې ستا رسول احرام تړلی دی. رسول وویل : " چې زما سره خو هدیي دي ته هم احرام مه باسه ". حضرت جابر وايي : نو هغه اوښان چې حضرت علي له یمن څخه راوستلي وه، اوهغه اوښان چې رسول r د ځان سره راوستلي وه، ټول سل اوښه وه. حضرت جابروايي : ټول خلك له احرامه را ووتل او د سر ورېښتان یې لنډ کړه. مگرحضرت نبي r اوهغه چې هدیي ورسره وې په احرام کي پاته سول. کله چې د ترویې ورځ (د لوی اختر د میاشتي اتمه) سوه ټولو منا ته مخه کړه او د حج احرامونه یې وتړل. رسول r پرخپله اوښه منا ته ولاړ اوهلته یې د ماپښین، مازدیگر، ماښام، ماخستن او سهار لمونځونه وکړل. بیا یولږڅه تال سو، څو لمر راوخوت (یعني د سهار لخوا لمر پرجبل ثبیر باندي ځرگند سو) او امر یې وکړ چې د " نَمِرې " په ناوه کي دي ده ته خېمه ووهل سي. بیا رسول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرفات په لوري وخوځېد. قريشو داسي نه ګڼل چې دی r دي د مشعر الحرام سره ونه درېږي. لکه چې قريشو د جاهليت په زمانه کي داسي کول. نو رسول تر مزدلفې ور تېر سو، څو عرفات ته ورسېدی، هغه خېمه يې ومونډل چې ده ته په " نَمِرَةٌ " کي درول سوې وه او هلته تم سو، څو چې لمر وګرځېد او د زوال وخت سو. بيا يې امر وکړ چې د ده اوښه " قصوا " تياره کړي، هغه يې د ده سپرلۍ ته آماده کړه. نو دی د عرنې د ناوې نس (منځ) ته، کومه چې له عرفات څخه نه ده ولاړی. (دغه مهال د ده پر شا و خوا يولك څلېرويشت زره، يا يو لك څلور څلوېښت زره انسانان را غونډ سوي وه). ده دې خلکوته خپله خطبه واورول، ويې ويل:" ای وکړو ! زما خبري واورئ، ځکه زه نه پوهيږم، ښايې زه تردې کال وروسته دلته ستاسي سره هيڅ ونه ليدلای سم). بېشکه چې ستاسي ويني او ستاسي مالونه پرتاسي باندي داسي حرام دي، لکه دغه ستاسي ننۍ د عرفي ورځ چې ستاسي په دغه د لوي اختر په مياشت کي ستاسي په ښار مکه کي حرامه ده. پوه سئ چې د جاهليت د چارو هرشي زما تر پښو لاندي دی (يعني باطل دی) او د جاهليت د وختو د وينوکساتونه اخيستل هم له منځه تللي او باطل سوي دي. زه د لومړي ځل لپاره د خپلي قبيلې د وينو څخه د ربيعه بن الحارث د زوی ويني باطلوم کوم چې د بني سعد په قبيله کي په رضاعت شيدې ورکړه سوي وې او هزيلو وواژه. او د جاهليت د زمانې سود باطل دی. او لومړی سود چې زه يې باطلوم زموږ د قبيلې له سوده څخه د عباس بن عبد المطلب سود دی چې ټوله باطل دی. (دغه راز) د ښځو په هکله پرهېز وکړئ او له خدايه Y وبېرېږئ، ځکه چې دوي تاسي د خدای Y په عهد او امان په نکاح کړي. او د دوی شرم ځايونه مو د خدای په خبره او امر ځانوته حلال کړي دي. او ستاسي له حقوقو څخه پردوی باندي دا دي چې دوی ستاسي فرشونو ته داسي څوك رانه ولي چې ستاسي خوښ نه وي. (مراد يې دا دی چې دوي دي ستاسي دکور دننه د تللو او هلته دکښېنستلو اجازه هغه چاته نه ورکوي چې تاسي يې نه خوښوئ، خپل وي که پردی). اوکه دوی داکار وکړي داسي يې ووهئ چې ډېري خوږ نه سي. او دوی پرتاسي دا حق لري چې دوی ته پرمشروع طريقه خواړه او لباس ورکړئ. ما په تاسي کي هغه شی پرې ايښی چې که په هغه منګولي کلکي کړئ هيڅکله به بې لاري نه سئ، چې هغه د خدای Y کتاب (قرآن) دی. په ياد ولرئ ترما وروسته بل نبي نسته او ترتاسي وروسته بل امت نسته. ځکه نو د خپل خدای r عبادت کوئ، پنځه وخته لمونځ کوئ، د رمضان د مياشتي روژه نيسئ ، په خوښي سره له خپلو شتو څخه زکات ورکوئ، د خدای د کور حج کوئ او د خپلو واکمنو اطاعت کوئ. اوکه داسي وکړئ، نو جنت له به داخل سئ. او تاسي به د قيامت په ورځ زما په هکله وپوښتل سۍ چې ما ستاسي سره د خدای د احکامو په باره کي څه کړي دي. نو تاسي به څه ووايا‌ست ؟ ". اصحابو وويل: موږ شاهدي ورکوو چې تا خپل رسالت موږ ته رسولی او خپل امانت دي ادا کړی او امت ته دي نصيحت کړی دی. نو رسول r د شهادت په ګوته په اشارې سره چې آسمان ته يې پورته کړه او خلکو ته يې ونيول، درې واره وويل:" ای باري خدايه شاهد اوسه ." !

)کله چې رسول r له خطبې څخه فارغ سو د خدای جلت عظمته له لوري دغه آيت نازل سو:] اليوم اکملت لکم دينکم واتممت عليکم نعمتی ورضيت لکم الاسلام ديناً [[المائده: 3] ژباړه: نن ماستاسي لپاره ستاسي دين بشپړکړ اوخپل نعمت مې پر تاسي پوره کړ او اسلام مې ستاسي لپاره د دين په توګه غوره کړ. څنګه چې حضرت عمر دا

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

آيت واوربدی نو يې وژړل. چا پوښتنه ځني وکړه چې ولي ژاړي ؟ ويې فرمايل: ځکه ژاړم چې تربشپړ تيا وروسته زوال دی. بخاري له ابن عمر څخه). بيا (بلال) اذان وکړ، بيا (يې) اقامت وکړ، بيا رسول r د ماپښين لمونځ په جماعت وکړ. بيا (بلال) اقامت وکړ او رسول r د مازديګر لمونځ په جماعت وکړ او د دې دواړو لمونځو نو په منځ کي يې بل هيڅ لمونځ ونه کړ. بيا رسول r پرقصوا سپور سو څو چې په عرفات کي د دربدو ځای ته ورغی، د خپلې اوښي قصوا نس يې د جبل رحمت د لويو ډبرو خواته وګرځاوه چې جبل المشاآ نومی ځای يې په مخ کي راغی، قبلې ته مخامخ ودربدی او ترهغو هلته ولاړ وو، څو چې لمرلوېدی او ژړزګي يې لږڅه له منځه ولاړه او د لمرټيکی ډوبه سوه، اسامه بن زيد يې ترشا سپورکړ او له عرفات څخه د مزدلفې په لور رهي سو. د قصوا اوښي واګي يې تردې اندازې ځانته راکش کړي او ټينګي نيولي وې چې د قصوا سرد هغې د زين له هغه ځايه څخه نښتی کوم چې سپرلی پرهغه باندي د سترپا په مهال، پښې ايږدي او د ښي لاس په اشاره يې وويل: ای وګړو په ډاډ او وقار د رومئ او ورو ورو ځئ. اوکله چې به د رېګوکومي غونډی ته ورسېد، د اوښي واګي به يې لږ څه خوشي کړې، څو اوښه چټکه پر وخيژي، څو چې مزدلفې ته ورسېد. هلته يې د ماښام او ماخستن لمونځ، ماخستن په يوه اذان او دوو اقامتو په جمع وکړ. او د دې دواړو لمونځونو په منځ کي يې کوم نفل يا سنت لمونځ ونه کړ. بيا رسول r اړخ وواهه، څو چې سپېدې وچاودې اوکله چې د سهار وخت ورته څرګند سو په يوه اذان او يوه اقامت يې د سهار لمونځ ادا کړ. بيا پر قصوا سپور سو څو مشعر الحرام (قِزح غره) ته ولاړی، قبلې ته مخامخ ودرېدی او خدای ته يې دعا وکړه او په تکبير، تهليل او توحيد يې ياد کړ، ترهغو هلته ودرېدی څوچي ښه رڼا سوه، بيا ترلمر راختو د مخه له مزدلفې څخه رارهي سو او د عباس زوی فضل يې ترشا سپورکړ. فضل ښکلي ورېښتان درلوده، سپين او پې مخی وو. نوکله چې رسول له مزدلفې رهي سو، له داسي ښځو سره تېر سو چې پرهودج (د اوښ پرکجاوه) سپرې تېرېدلې. فضل هغوته کتل پيل کړه. رسول د فضل پرمخ لاس کښېښود ، فضل خپل مخ بل لوري ته واړاوه، نو رسول له بلې خوا لاس ورواړاوه او د فضل پرمخ يې نيوی چې له هغې خوايې هم واړوی، (په نورو صحيحو روايتونو کي وايي چې فضل يوې خثعمی ښځې ته چې د رسول څخه يې پوښتنه کول،کتل اوهغې ده ته کتل. دغي ښځې د رسول څخه پوښتنه وکړه چې زما پر پلار حج فرض سوی دی، خو هغه ډېر سپين ږيری دی او پرسپرلی ځان نه سي تکيه کولای، نو آيا زه د هغه لپاره حج وکړم ؟ رسول ورته وويل:" هو ". متفق عليه له مشکواً او مرقاآ څخه). څو چې رسول د مُحَسرد ناوې نس ته ورسېدی او اوښه يې لږڅه چټکه کړه. بيا يې هغه منځنی لار واخيسته،کومه چې جمرآ الکبری ته ور وزي. او دغي جمرې ته کومه چې د ونې سره پرته ده ورغی (هغه مهال هلته يوه ونه ولاړه وه. جمرهْ کبری ته جمرهْ عقبه هم وايي) او په اوو شګو يې وويشته. په داسي حال کي چې د هري شګي ويشتلو سره به يې الله اکبر وايه. اودغه شګي دغونه وې لکه د باغليو دانې. رسول دغه شګي دغې جمرې ته د هغې ناوې له منځه ورووېشتې کومه چې دغه جمره پکښي واقع ده. بيا د حلالېدو ځای ته وروګرځېد او دري شپېته اوښان يې پخپل لاس حلال کړل. بيا يې حضرت علي ته د حلالولو دنده وسپارل او هغه پا ته اوښان حلال کړل او رسول حضرت علی په خپله دې قرباني کي شريك کړ. بيا يې امر وکړ چې د هر اوښ څخه يوه يوه ټوټه غوښه پرې کړي، چې په دېګ کي واچول سوې او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پخې سوې. او له دغوغوښو څخه حضرت محمد او حضرت علی وخوړې او ښور وا يې وڅښل. بيا رسول سپور سو او په بېړه کعبې شريفې ته ولاړ او د اِفاضې طواف يې وکړ اوپه مکه شريفه کې يې د ماپښين لمونځ ادا کړ. بيا د عبد المطلب اولادې ته (چې عباس او د هغه زامن وه او عبد المطلب يې نيکه کېږي)،کوم چې خلکو ته يې د زمزم اوبه ورکولې، ورغی او ويې ويل: ای د عبد المطلب اولادې ! ما ته د زمزم اوبه راوکاږئ. که خلکو زما د عمل په پيروي ازدحام نه کولای ما به ستاسي سره دغه اوبه راکښلي وای. نو هغو يوه سلواغه اوبه ورته راوکښلې او آنحضرت وڅښلې. (تردې ځايه د جابرحديث وو). دغه ورځ يوم النحر وه، يعنی د ذي الحجې لسمه د لوی اختر لومړۍ ورځ وه. په دغه ورځ هم ځاښت مهال رسول يوه خطبه واورول. بيا د ذي الحجې پر 11_ 12_13 ورځو، يعني په ايام تشريق کې رسول په منا کې واوسېدی چې په دې ورځوکې يې د حج پر مناسکو او د خدای پر ذکر سر بېره، خلکو ته د شريعت احکام هم ور زده کول. بيا په يوم النفر (دوتلو يا تللو) په ورځ چې د ذي الحجې (13) کيږي، له منا څخه ولاړ او په ابطح ناوه کې يې د بني کنانه وو په خيف کې واړول. (ابطح، محصب او خيف بني کنانه درې سره د يوه ځای نومونه دي. اوس پردغه ځای د مکې د ښار نوي ودانۍ جوړې سوي دي .(

د ماپښين، مازديگر، ماښام او ماخستن لمونځونه يې هلته وکړه، د ماخستن ترلمانځه وروسته لږڅه بيده سو، بيا راپاڅېد، سپور سو او بيت الله شريفې ته ولاړ، طواف وداع (د خدای په امانۍ طواف) يې وکړ او بيا د حج د مناسکو څخه په وزگارېدو سره مدينې شريفې ته ستون سو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه برخه: مکه او کعبه او تر حضرت محمد وروسته اسلامي پير

136 ـ حضرت عمر ر ض مکه اوکعبه

لکه څنګه چې پوهيږو په اسلام کي د راشده خلفا وو سپېڅلی دور له حضرت ابو بکر صديق څخه راپيليږي. خو څنګه چې له يوې خوا د اسلام د دغه ستر لومړنی خليفه د حکومت زمانه ډيره لنډه وه او له بلي خوا هغه په قبايلي سيموکي د امنيت په ټينګولو او نورو ډېرو اړتيا وړ ربړو په اوارولو بوخت وو. او د هغه په وختوکي مکې اوکعبې ته دنه اړتيا له امله څه کار نه دی سوی. ځکه نو موږ دلته د مکې او کعبې په اړه د حضرت عمر دکار او خدمت په هکله معلومات وړاندي کوو. له صحيحو احادثو څخه ثا بتيږي چې رسول د جزيراَ العرب څخه د ټولو مشرکينو، يهودو اونصارا وو د وتلو حکم ورکړی وو. چې دا حکم د هغه د وروستي وصيت سره سم د لومړي ځل لپاره حضرت عمر فاروق د خپل خلافت په دوره کي په عملي توګه پلی او تطبيق کړ.هغه د عربو ټول ملك د مشرکينو او نورو ټولو غيراسلامي عناصرو څخه پاك کړ او حرمينو شريفينو ته يې د هغو ننوتل د تل لپاره قانوناً منع کړه چې د هغې له مخي د جدې، ينبع اوصنعا تر بندرونو پوري نامسلمانه وګړي راتلای سوای، خو مکې مکرمې ته نه سوای ننوتلای. دغه قانون ترحضرت عمر وروسته هم د اسلام نورو ټولو خلفا وو او واکمنانو په ټينګه عملي کړ. چې تر همدې اوسه په سعودي کي عملي کيږي. د مکې مکرمې څخه تقريباً (23) کيلو متره وړاندي، د پوليسو يوه ځانګه ځای پرځای سوې او هلته پرسرك باندي پر يوه غټه لوحه د ځانګړو نخښو په واسطه د مسلمانانو او غير مسلمانانو، سره بېلي سوي لاري ښوول سوي اوپه نخښه سوي دي. پردغه لوحه باندي ښي خواته په عربي ليکل سوي: (غيرالمسلمين) او تر هغه لاندي په انګريزي ليکل سوي ((.Non Moslems ورپسې ليکل سوي : (مکاَ المکرماَ للمسلمين فقط). اوترهغه لاندي په انګريزي ليکل سوي (Makkah Moslems Only) :له دې امله دی چې ترنن ورځې د خدای په فضل او مرحمت دغه مقدسه ارشود غليمانو له ناپاکو لاس وهنو څخه خوندي پاته ده، او مسلمانان هم د دغسي لاس وهنو په وړاندي ډېرحساس او جدي دي. بل له ډېرو پخوا مهالونو څخه په مکه مکرمه کي ډېر ورانوونکي سېلابونه راتلل، چې له هغو څخه به نه يوازي ځاني اومالي تاوانونه رسېدل، بلکي بيت الله شريفي ته به يې هم ډېر سترتاوان اړاوه. نوحضرت عمر د دغو سېلابونو د مخنيوي لپاره " مروه " ته نژدې په " المدعٰی " نومي ځای کي يو ډېر پياوړی بند ودان کړ، چې د هغه په جوړلو سره ترکابو (185) کالو حرم شريف اود مکې اوسېدونکي د سېلابونو له آفته خوندي وه. خو په کال 202 س. کي دغه بند د زمانې په تېرېدو سره د کمزوری له امله بيرته يوه سېل يووړ، چې دغه سيل ته " سيل ابن حنظله " وايي. دغه راز په کال 17 س. کي چې حضرت عمر د حج د فريضې د اداګ کولو لپاره مکې ته تشريف يووړ، د مکې او مدينې په لارکي يې پرهر مزل د حاجيانو او نورو مسافرو د هوسايي لپاره تمځايونه، سرايونه، چينې، سيوري لرونکي ځايونه او د مسافرو مېلمستونونه جوړکړل . ډېر نوي ځاګان يې وکيندل او د پخوانيو ځاګانو د پاکولو حکم يې هم ورکړ. همدغه سترصحابي او د اسلام خليفه د لومړي ځل لپاره د حرم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریف د پراختیا په منظور د هغه شاوخوا ډېرکورونه رانیول اوهغه یې پراخه کړ. ده ﷺ د یوه داسي سترکار بنسټ کښېښود چې لړۍ یې ترهمدې اوسني مهاله روانه ده. اوهیله ده بیاهم د اړتیاپه مهال روانه اوسي. کله چې امیرالمؤمنین حضرت عمرفاروق ﷺ د اسلام د خلافت د چارو واګي په لاس کي واخیستې، نو د اسلام د فتوحاتو د ډېرښت له امله دکعبې د زیارت کوونکو شمېره دونه زیاته سوه چې په مسجد الحرام کي نه ځایېدل. نو هغه ﷺ په کال 17 س. (638 ع.) کي د لومړي ځل لپاره د حرم د پراختیا یوه هراړخیزه پروژه جوړه کړه، کعبې ته نژدې کورونه یې په ډېرو پیسو رانیول او د هغو په نړولو او له منځه وړلو سره یې د حرم غولی پراخه کړ. بیایې چارچاپېره دېوال پرراوګرځاوه، د شپې به یې پرډغه دېوال ډیوه هم ایښوول، چې حرم به په رڼاکېدی.

137 ـ یوه ډېره لنډه کیسه

وایي چې حضرت عمر ﷺ پرکعبه شریفه باندي د ښځو سره یوځای د نارینه ووطواف منع کړی وو، نوکله چې یوه ورځ مسجد الحرام ته ننوتی ویې لیدل چې یو سړی د ښځو سره یوځای طواف کوي. نو هغه یې یوه دره وواهه، او ورته ویې ویل : ته نه یې خبر چې ما دا کار منع کړی دی ؟ هغه ورته وویل : نه، زه نه یم خبر. حضرت عمر ورته وویل: په دې هکله دي زما له حکمه څه نه دي اورېدلي ؟ هغه ورته وویل: نه. بیا حضرت عمر ورته وویل : نو ونیسه زما څخه د دغي یوې درې قصاص واخله. هغه ورته وویل چې نه یې اخلم. عمر ورته وویل چې : بیا نو ما وبخښه. خو هغه ورته وویل چې نه دي بخښم. نو وایي چې حضرت عمرخواشینی ځني رهي سو. بله ورځ د حضرت عمر ﷺ په څېره کي د دې خواشینۍ نخښه له ورایه ښکارېده . نو یو چا دغه سړي ته وویل چې : د ښادۍ سې ورسه د امیرالمؤمنین مخ ته وګوره چې څونه خوابدی دی. نو هغه وو چې سړی ورغی او ورته ویې ویل چې ما بخښلی یې.

138 ـ یوه بله لنډه کیسه

په سپرتې اف اسلام کي وایي چې د حضرت عمر ﷺ د خلافت په پېر کي یوه داسي پېښه وسوه چې هم د عبرت وړده او هم له هغې څخه په ډاګه جوتیږي چې په اسلام کي پاچا او بې وزلی څه توپیرنه لري. او په هغه کي مساوات تر ټولو لوړ او سترځای لري. وایې چې " جبله " نومي د غسانیانو پاچا اسلام راوړ، اود حضرت عمر په مخکي د اطاعت د څرګندولو لپاره مدینې ته ورغی. حضرت عمر ﷺ د هغه په ډېر درنښت هرکلی وکړ. کوم وخت چې هغه مکې ته ولاړی او دکعبې مبارکي طواف یې کاوه، یو بې وزلی سړی هم دغه مهال په طواف بوخت وو،چې نابېره د دغه حاجي دکالو یو پېڅکی د پاچا پر اوږو ولوېدی. هغه په قهرسو او دغه بې وزلي ته یې یوه داسي چپلاخه ورکړه چې غاښونه یې ور وایستل. د دې کیسې پاته برخه د حضرت عمر له هغې لیکني څخه لولو، چې ابو عبیده ﷺ ته یې،کوم چې په شام کي د اسلامي پوځونو سرلښکر وو، لېږلې وه: دغه بې وزلی سړی ماته راغی اود غور غوښتنه یې وکړه. ما جبله را وغوښت او پوښتنه مې ځني وکړه چې: ولي دي د یوه مسلمان ورور سره داسي بد سلوك کړی دی ؟ هغه راته وویل چې زما بې عزتي یې کړې وه اوکه د دغه پاك ځای لحاظ نه وای، نو ما به هلته وژلی وای. ما ورته وویل چې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي خبرو دي خپل جرم نور هم دروند کړ. او ترڅو چې له دغه سرې ځخه بخښنه ونه غواړې، نو قانوني سزاته به غاړه ږدې. جبله راته وويل : زه يو پاچا يم او هغه يو عادي سړی دی. ما ورته وويل چې دلته د پاچا او نه پاچا خبره نه راپورته کيږي. تاسي دواړه مسلمانان ياست او دواړه د قانون په وړاندي يو برابر ياست. هغه راته وويل: دغه سزا يوې بلي ورځي ته ټال کړئ. ماهم د مظلوم په اجازه سزا وځنډول. خو جبله د شپې وتښتېدی او اوس د " عيسوي سپو " سره ملګرى دی. (لومړنيو مسلمانانو به بازنطيني پاچهان په دغه لقب يادول. خو افسوس چې اوس عيسوي سپي ځينو خلکو د خپلو بادارانو په صفت منلي دي). ابن خلدون په خپل تاريخ کي ليکي : دغه مرتد پاچا د مړيني ترمهاله هلته په قسطنطنيه کي واوسېدی او په 20 س.کال ومړ. د ثقاتو په روايت جبله بيا پرخپل دې بد عمل پښېمانه سو او تل به يې د مرګ ترساعته پرخپلو د غوکړو ژړل.

139 ـ حضرت عثمان، مکه اوکعبه

دکعبې شريفي د حرم د پراختيا په هکله د حضرت عمر کار، د اسلام دربيم خليفه حضرت عثمان ته دلاري ډيوه سوه. کله چې د اسلام خلافت هغه ته ورسېد، نو د مسلمانانو شمېرنور هم زيات سو او له دې امله د حرم پراختيا ته يو ځل بيا اړتيا وليدل سوه. په کال 26س. (647ع.) کي چې حضرت عثمان مکې مکرمې ته د عمرې ادا کولولپاره ولاړ، هلته يې په دې هکله د صحابهٔ کرامو سره سلا مشوره وکړه او د هغې سره سم يې په دغه کال حرم ته نژدې دېرکورونه رانيول او د هغو په له منځه وړلوسره يې حرم شريف نورهم ښه پراخه کړ. او د هغه ځلورو لوروته يې برندې هم جوړي کړې. چې په دې ډول لومړنی سړی چې د حرم چاپېره يې برندې وداني کړې دي، حضرت عثمان دی. دغه مهال هغه د مکې د خلکو په غوښتنه د " شعيبيې" پرځای د " جدې " د بېړيو تمځای (بندر) هم جوړکړ، چې موږ يې په دې کتاب کي يادونه په څه تفصيل سره د " جدې " ترسرليك لاندي کړې ده.

140 ـ يوه تاريخي يادونه

لکه چې د امام ازرقي د تاريخ مکه او تاريخ المکآ المکرمه له څرګندونو څخه ښکاري حرم ته د نژدې کورونو څښتنان پرحضرت عمر او بيا پرحضرت عثمان باندي د خپلو کورونو په پلورلو او د هغو په له منځه وړلو نه وه خوښ. امام ازرقي وايي: ځينوکسانو د خپلوکورنو د پلورلو او د هغو د بيو د اخيستلو څخه ډډه وکړه. نو عمر هغو ته وويل: تا سو دکعبې په غولي کي کورونه جوړکړي دي. په داسي حال کي چې دکعبې غولی د چا ملکيت نه کېدای نه سي. خو زه د دې سره سره تاسوته د دغو کورونو بيه درکوم. خو چې هغو ونه منل، حضرت عمر د دغو کورونو بيې دکعبې په خزانه کي کښېښوولې او دکورونو د نړولو کار يې پيل کړ. هغو بيا وروسته دغه پيسې په خوښې سره واخيستلې. دغه راز د حضرت عثمان په وختو کي هم ځينوکسا نو د خپلو کورنو د خرڅولو څخه ډډه وکړه. کله چې حضرت عثمان هغه نړول، نو هغو شورماشور جوړکړ. حضرت عثمان را وغوښتل او ورته ويې ويل: ستاسي سره حضرت عمر هم دغسي وکړه، خو پر هغه مو چيغي ونه وهلې او زما سره تاسي زما حلم دې کار ته هڅولي ياست.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو يې د هغو د بندي کولو امر وکړ. خو د يوه صحابي چې عبد الله بن خالد بن اسيد نومېدی، په منځګړيتوب يې بيرته پرېښوول.

141 ـ شخړې، ډلې ټپلي او پرې او جنبې

ګرانو لوستونکو ته به دغه سرليك څه حيرانوونکی او عجبه غوندې ښکاره سي، چې د مکې اوکعبې په تا ر يخ کې د دې خبرو په باب څرګندونو ته څه حاجت دی ؟ عرض دادی چې د حضرت عثمان ترشهادت را وروسته په مسلمانانو کې شخړې، پرې جنبې، جګړې، ډلې او مخالفتونه را وټوکېدل. چې دې چارو د اسلام پر ټولو شوُونو، په هغو کې د مکې او مدينې پراواضاعو او د مقدسو حرمينو پرحال تاثير اچولی دی. او دغه تاثير ډېرې تاريخي پېښې زېږولې دي. چې موږ په راتلونکو پاڼوکې اړکيږو د هغو په هکله يادوني وکړو. نو ځکه لازمه ده چې دلته لومړی د دغو پرو جنبو په هکله څه رڼا واچوو. څو په راتلونکې کې د دغو اغېزو له امله د ځينو پېښوله بنسټيزو عواملو څخه په خبر تيا کې تاريخي مسائل وڅېړو. د سپرټ اف اسلام ليکوال اميرعلي وايي :" هر مسلمان چې د اسلام د ستر پيغمبر حضرت محمد مصطفی سره مينه لري په دې خبرو به افسوس وکړي او وبه شرميږي. هغه وايي افسوس خو پردې دی چې د انساني توکم مذهب او نړۍ والي وروروليٌ په خپلوکې د جګړو اوکرکو له ناخوالو څخه ځان خلاص نه کړای سو. او هغه مذهب چې مقصد يې مايوسي، او سره پاشلي نړۍ ته د هوسايۍ او نېکمرغۍ رسول وو، په خپله د غضبناکو جذباتو او واك د تر لاسه کولو د شوق له امله ټوټه ټوټه سو. په اسلام کې چې کومي ورانۍ رامنځته سوي، هغه د دنيوي حرص او د اشخاصو او طبقو د واك تر لاسه کولو دکوښښونو له امله وې. که نه د اسلام حقانيت په ډاګه کړه چې د عربو د تربګنيو اوکورنيو او قبيلوي ډېرو پخوانيو منازعو او جنګ جګړو سره سره مسلمانان د مځکې له يوه ګوټ څخه تربله ګوټه د طوفان په شان ورسېدل او د نړۍ فاتحان سول. هغه عرب چې تل به په جګړو او اختلافاتو اخته وه او د شپنو او نيمه کډوال ژوند يې وو، د اسلام په برکت د صحراوو له غارونو را ووتل اوپه دېرشوکالوکې يې له هندوکش څخه نيولې د اقيانوس د بحيرې ترغاړو د هر اولس دروازه ور وټکول. د اسلام پيغام يې هغو ته ورساوه او پای يې په ډېره لږ موده کې داسې يو سلطنت جوړکړچې په پراختيا کې ترهغه حکومت ډېر زيات وو، چې روميانو په پرله پسې پراختيا سره په ديارلسو سووکالو کې جوړکړی وو. خوله بده مرغه بالاخره هغه فرقوي پرې او جنبې او قبيلوي رقابتونه کومو چې عرب يې د رسول تر بعثته پورې يوکېدوته نه پرېښوول، نه يوازې د اسلامي ستري واکمنۍ د له منځه تللو لاملونه سول؛ بلکې د مسلمانانو د واکمنۍ د زوال او د هغو د خوارۍ او بدمرغۍ اسباب هم جوړسول. او څنګه چې د دغو قبيلوي او فرقوي تربګنيو نښانې تراوسه پورې په اسلامي نړۍ کې موجودې دي، دغسې د هغو د اغېزو له امله په اسلامي نړۍ کې خوارۍ او بې وزلۍ هم ورسره موجودې دي. ډې اوهسن (D Ohsson) وايي:" که چيرې د حضرت محمد منونکې د خپل لارښود پرپله سم تللي وای او د لومړنيو خلفا وو تګ لاره يې غوره کړې وای، نو د دوی واکمني به د روميانو ترواکمنۍ لاهم ډېره پراخه وای. خو له ده مرغه چې د عربو حرص او سرکښي او د ځاني واکمنۍ ميني هغه کلکه، ټينګه او ستره ودانۍ ورانه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړه کومه چې لومړنيو مسلمانانو په ډېره مېړانه او مينه جوړه کړې وه ". په هرصورت د اسلام مقدس دين د عيسوي ديانت غوندې د دننيو اختلافاتو او جګړو له امله سره ووېشل سو. او تاريخ پوهان د دې تفرقو ذمه وارپه پيل کې سياسي اوکورني اسباب او مسايل او هغه قبيلوي زړې جګړې او د حسد مضبوط احساس بولي کوم چې قريش يې د بني هاشمو په خلاف راپاڅولي وه. البته په دې هکله خبري ډېرې دي، خو موږ به له خپلې موضوع څخه نور ليري نه ځو، دغه پورتنۍ لنډې څرګندوني کفا يت کوي چې که په راتلونکو پاڼو کې د مکې اوکعبې د تاريخ په ځينو پړاوونوکې د دغسې مواردو سره مخامخ کېږو موږ به يې په اصلي عواملو پوهيږو او راته جوته به وي چې عيب په مسلماني کې نه؛ بلکې په مسلمان کې دی. يا : جنګ هفتاد ودو ملت همه را عذر بنه چـون نديدندحـقيـقـت ره فسانه زدند

142 ـ د حضرت علي او معاويه شخړې او مکه اوکعبه

د حضرت علي کرم الله وجهه او حضرت معاويه ؓ د شخړو له امله په 39 س. کې د حج په موسم کې په مکه معظمه کې سخت تشويش رامنځته سو. که څه هم د دوی او نورو يوله بله مخالفتونه او جنګ جګړې د دې کتاب مورد بحث خبري نه دي، خو موږ د دې لپاره چې زموږ پر مورد بحث موضوع څه رڼا اچول سوې وي، اړيو د هغې سوابق ولټوو،کوم چې تفصيل يې په لاندې ډول دی: کله چې حضرت علي ؓ له مدينې څخه کوفې ته د بي بي عايشې سره د جګړې په نيت وتی، نو يې د 36 س. کال د لومړۍ خور په وروستيوکې قثم بن عباس د مکې د والي په توګه وټاکی. بيا د حضرت علي او معاويه ترمنځ د صفين تر مشهوري جګړې وروسته، د هغو او د هغو د پوځونو اوپلويانو پردې سلاسوه چې حضرت ابو موسىٰ اشعري او حضرت عمرو بن العاص به د دوی ترمنځ حکميت کوي. نو هغه وو چې دوی تريوه کال خبرو اترو وروسته پرېکړه وکړه چې حضرت علي او معاويه دواړه دې له امارته معزول سي. او د امارت کار دې د خلکو مشورې ته پرېږدي. نو دوی د خلکو په وړاندې ودرېدل. لومړی ابو موسی اشعري وويل چې : موږ دواړو حکمانو په اتفاق علي او معاويه د امارت له کاره ګوښه کړل. بيا عمرو پاڅېدی او ويې ويل: دغه سړي چې څه خبري وکړې تاسي واورېدې. هغه خپل مشر معزول کړی دی او زه هم هغه د ده غوندې د امارت له کاره ګوښه کوم او خپل مشرحضرت معاويه د امير په توګه ټاکم. وايي چې حضرت ابو موسىٰ اشعري پردې خبرو عمرو ته بدرد وويل او هغه يې هم جواب ورکړ. دغسې وايې چې د حضرت علي د پوځ مشر پرعمرو بريد وکړ او په دره يې وواهه خو د عمرو زوی بيا راپاڅېد، هغه يې په دګره وواهه او د دې سره خلك ولاړ سول اوهر يو پرخپله تړه ولاړی. د دغې پرېکړې په تمسك حضرت معاويه خپل ځان خليفه اعلان کړ. او يزيد بن شجرآ الرهاوي يې د درو زرو جګړنو سره د حج په مهال مکې ته د حج د امير په توګه ولېږی. څو هم په خلکو حج وکړي، هم له خلکو څخه د هغه لپاره بيعت واخلي، اوهم د علي والي له هغه ځايه وشړي. نوکله چې يزيد مکې ته ورسېدی، د هغه او قثم ترمنځ شخړه رامنځته سوه او دواړو يو د بل امارت نه مانه. چې نژدې وو خبره جګړې او ژوبلي وژني ته ورسيږي. خو پای حاجيانو

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پوهي كار واخيست، د كعبې شريفي خادم شيبه بن عثمان بن طلحه يې د حج د امير په توګه غوره كړ او په دې توګه د جګړې مخه ونيول سوه.

143 ـ اموي پېر، مکه اوکعبه

اسلامي دولت له 37 س. كال څخه د فتنو او سره وېشني سره مخامخ سو. په دې چيمسلمانانو د علي كرم الله وجهه سره د شرعي خليفه په توګه بيعت وكړ، خو د شام خلكو بيعت ورسره ونه كړ. او د حضرت معاويه ملا يې وتړل، كوم چې د حضرت علي له اطاعته ووتى او د هغه پرضد را پاڅېدى. چې له دې امله اختلافونه اوجګړې رامنځته سوې. په 41س. كال كي د حضرت معاويه په خليفه كېدو سره د اموي خلافت پېر پيل سو، چې د معاويه په ګډون څوارلس تنه خلفا يونوي كاله پراسلام واكمن وه. په دې پېر كي له يوه پلوه ډېر كلك مخالفتونه او ډېري ستري او ناوړي پېښي رامنځته سوې، چې ډېره بده او زړه دردوونكې يې د حضرت حسين ؓ د شهادت پېښه ده، چې په تاريخونوكي پردې او نورو پېښو په مفصله توګه خبري سوي دي. بل د دې پېر د يوه واكمن عبد الملك بن مروان په زمانه كي د تاريخ ډېر ستر او نامتو ظالم اميرحجاج بن يوسف ثقفي رامنځته سوى، چې د ظلمونو په كيسو يې تاريخونه ډك دي، اوتر اوسه يې هرڅوك په دې صفت پېژني او كركه څني كوي. زيات شمېر تاريخونه د دې دورې پر زياتو واكمنانو نيوكي كوي، په مذهبي بې لاريو (انحرافاتو) يې تورنوي او غندي يې. خو د دې په عكس ټول تا ريخونه او اسلامي ليكوال او عالمان د دې پېر يو خليفه حضرت عمر بن عبد العزيز(رح) ستايي، ان چې هغه په خلفاى راشدينوكي شمېري. دغه راز تاريخونه وايي چې امويانو اسلامي خلافت كوم چې انتخابي وو، ميراثي كړ او د اسلام واك په يوه اموي كورنۍ او بيا هم په عباسي كورنۍ كي وساتل سو. دغه راز اسلامي نظام هم ورو ورو دپرديو په پېښو او تقليد د بيزنطيني او ساماني ټولواكمنيو بڼه غوره كړه او ځيني تاريخونه لاوړاندي ځي او ليكي چې په دې دوره كي اسلامي نظام بېخي له دين څخه د سياست لوري ته واوښت. دغسي شرايط طبعاً پر مسلمانانو او اسلامي امورو ډېره بده اغېزه كوي. له دې امله او د حضرت علي او حضرت معاويه د شخړو په سبب نژدې وو چې په كال39 س. كي په حرم شريف كي مرګ ژوبله پېښه سي. (د دې پېښي په هكله د دې كتاب په [195] مخ كي خبري سوي دي). د اموي واكمنۍ په وړاندي د حضرت ابن الزبير د مقاومت له امله كعبې شريفي يوځل اور واخيست او دروند تاوان ور ورسېد. چې بياله سره ابن الزبير جوړه كړه. خو حجاج بيرته ونړول او پرخپله سليقه (د جاهليت د زمانې سره سمه) يې ودانه كړه. (په دې هكله هم د دې كتاب په [206] مخ كي په تفصيل سره خبري سوي دي). دغه شان لكه چې څه وروسته به وويل سي عبد الملك بن مروان پرمكه باندي د ابن الزبير د واكمنۍ له امله خلك له حج څخه منع كړه. خوچي هغو جنجال كاوه ګردسره يې حج له مكې څخه بيت المقدس ته ولېږداوه. اوكله چې عباسيانو له بني اميه وو څخه واك ترلاسه كړ نو ځيني امويان د عبد الرحمان اموي په مشرى اندلس ته ولاړه او هلته يې بېل واك ټينګ كړ. وايي چې د اندلس د بني اميه واكمنو خپلو دولتي كاركوونكوته حج ته د تللو اجازه نه وركول چې نه چې هلته د عباسيانو تراغېزي لاندي رانه سي. نوځوك چې د هغه مهال دغسي شرايطوته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګوري باید ووایي چې په دغسي اوضاع او احوالوکي باید اسلام هیڅ پرمختګ نه وای کړی. خو برعکس د اموي واکمنۍ پېر د اسلام د سترو بریو، د جهاد د حیرانوونکي پرمختګ او خپرېدو عصر وو. په دغه دوره کي د اسلام واکمني له ختیزه ترلوېدیزه، له اباسینه تر اتلس سمندر پوري وغځېده. چې داپه هغه پېرکي د مځکي پرمخ یو ډېر ارت او پراخ دولت بلل کېدی. پر دې سربېره په دې دوره کي په مذهبي، ادبي، علمي، عمراني او نورو ټولنیزو چاروکي هم د یادوني وړ پرمختګونه وسول. خو دکعبې د خدمت په هکله د دغي دورې د واکمنوکارونه دونه ډېرنه دي. البته څه کارونه چې په دې دوره کي دکومواکمنو لخوا سوي دي پرهغو د دې کتاب په بېلوبېلو برخوکي خبري سوي دي.

144 ـ په مکه مکرمه کي د حضرت معاویه ځیني کارونه

حضرت معاویه ؓ د خپل خلافت په پېر کي د مسجدالرام د رڼاکولو لپاره د مسلمانانو د بیت المال څخه یو مقدار شته د قندیلونو او تیلو او د هغو د نورو ضروریاتو د رانیولو لپاره بېل کړه. دغه راز هغه له شام څخه یوکوچنی منبر هم حرم ته وروړ او هلته یې د حج په مهال خطبه پر وویل. په دې توګه هغه لومړی خطیب بلل سوی دی چې د مکې په حرم کي یې پر منبرخطبه ویلې ده. هغه د دارالندوه ماڼۍ هم ترمیم او له سره ودانه کړه، څو که کله هغه حج کوي، هلته پکښې واوسي، همداشان هغه په مکه کي خپل والي ته امروکړ چې د حرم انصاب (د مکې د حرم ارشو د نخښو ځلي) د هغو په هکله د یوه پوه صحابي، محرز بن علقمه په مرسته، په دقت سره له سره نوي ودان کړي، چې هغه داکار وکړ. امیر معاویه ؓ دکعبې د خدمت لپاره یو شمېر مریان له شام څخه ورولېږل، چې بیا دا کار ترده وروسته نورو هم کاوه. دغه راز هغه د حج په مهال او دخدای تعالی په میاشت (رجب) کي دکعبې د خوشبویه کولو لپاره ډول ډول عطرونه له شام څخه ورلېږل او د هر لمانځه په مهال دکعبې د خوشبویه کولولپاره یې نفر ورته وټاکل. د دغه خلیفه په پېرکي د هغه په امرکعبې ته په کال کي دوه ځلي، دعاشورې په ورځ د دیباج د ټوکره (دیباج د دیبا معرب دی. دیباج نقشي مزیني ښایستې وربښمیني جامې ته وایي،کومه چې موږ ورته اتلس وایو). او د روژې په میاشت کي د قباطي د ټوکره غلاف (پوښ) ورکول کېدی. (قباطي یو ډول کتان وو چې د مصر د یوه کلي قبطیانو به جوړاوه). هغه په مکه مکرمه او د هغې په شاوخواکي د اوبو برابرولو کارته توجه وکړه، لس چینې یې د مکې په پاسنۍ سیمه کي له حرا نومي سیمي څخه تر اوسنۍ جعفریې پوري، وایستلې. یوه بله چینه یې په کښته مکه کي وکیندل، چې د هري چینې سره یې د مکې د اوسېدونکو او حاجیانو لپاره د اوبو څښلو ځایونه ودان کړه او هم یې دکرني یوه کرونده او د خرماووبڼ جوړکړه. هغه په مکه مکرمه کي ودانیزو چاروته هم پاملرنه وکړه او د مروه،قراره او سویقه په لوړو سیمو کي یې لس ماڼۍ جوړي کړې. چې د حضرت معاویه د دې فعالیتونو په پایله کي د مکې د لوړي برخي په هره خواکي ماڼۍ او ودانۍ، بڼونه، د اوبو چینښلو سیستمونه، د ډول ډول توکو د خرڅولو بازارونه او دکانونه رامنځته سول.

145 ـ حضرت ابن الزبیر، مکه اوکعبه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبدالله د زبير زوی يو ډېر متقي، مهربانه او زړه ور شخصيت وو. د هغه پلار زبير بن عوام بن خويلد درسول ﷺ د نيکه عبدالمطلب د لور بي بي صفيې زوی دی چې د رسول ﷺعمه کېدل. زبيرد پنځلس کلنۍ په شا وخواکي اسلام راوړی. حبشې او مدينې ته يې هجرت کړی، د اسلام په ټولو جګړوکي يې برخه اخستې، د مکې د فتحي له پنځو قوماندانانوڅخه وو، چې په " حجون " کي يې د رسول ﷺ لپاره خېمه ووهل او د اسلام بيرغ يې هلته د لومړي ځل لپاره اوچت کړ. دی له عشره مبشره وو څخه دی او رسول ﷺ دده په هکله ويلي دي : هر نبي لره حواري وي (وفادار او غوره مرستندوی) او زما حواري زبيردی. . دی د حضرت عثمان له مدافعينوڅخه وو، خوکله چې د " جمل" د جګړي په ورځ حضرت علي ﷺ د رسول ﷺ يو حديث ورپه ياد کړ، نو هغه له جګړي راوګرځېد او مدينې ته ولاړ هلته د عمرو بن جرموز په نامه يوه سړي وواژه ، د هغه سر يې حضرت علي ته يووړ او د هغه سره يې د ليدني اجازه وغوښتل. حضرت علي وويل: هغه ته اجازه مه ورکوئ؛ بلکي د دوږخ زيرۍ ورته ورکړئ. زبير، حضرت اسماء د ابو بکر صديق لور غوښتي وه او عبدالله له هغي څخه پيداسو. مدينې ته تر هجرت وروسته په مسلمانانوکي لومړي زوکړی همدغه عبدالله دی، چې د هجرت په لسمه مياشت وزېږېدی. پلار يې رسول ﷺ ته وروړی، چې هغه مبارك ﷺ خرما وژوول او په خوله کي يې ورکړه او د عبدالله نوم يې پرکښېښود. کله چې حضرت معاويه ﷺ د 60 س. کال د خدای تعالی (رجب) په مياشت کي مړسو، د هغه زوی يزيد د خلافت پرګدۍ کښېناست. هغه د مدينې منورې والي وليد بن عتبه ته وليکل چې له حضرت حسين، حضرت عبدالله بن عمر او حضرت عبد الله بن زبير څخه هرڅه ژر په زور بيعت واخله. خو حضرت حسين او ابن الزبير د يزيد له بيعت څخه سر وغړاوه او مکې مکرمې ته ولاړل. او حضرت ابن عمر ﷺ څو ورځې وروسته وليد ته ورغی او د ابن عباس ﷺ سره يو ځاي يې د يزيد سره بيعت وکړ. خو له دې امله چې وليد له حسين او ابن الزبير څخه بيعت وانه خيستلای سوای، پر هغه په قهر سو او د مکې والي عمرو بن سعيد يې د هغه پرځاي مدينې ته وټاکی. هغه په همدغه کال عمرو بن الزبير د عبد الله ورور چې د هغه سره يې دښمني درلوده د مدينې د پوليسو افسر وټاکی. هغه د عبد الله پلويان، دوستان او زامن او ان وروڼه او ورېرونه ښه ووهل. بيا عمرو بن سعيد هغه د عبد الله بن الزبير سره جنګ ته وګوماری. هغه وويل: زه تيار يم چې د هغه سره وجنګېږم او دکعبې په زړه کي پر هغه بريد وکړم. هغه ووچي د انيس بن عمرو اسلمي په ملګرتيا د دوو زرو پوځيانو سره مکې ته وخوځېد. هلته يې مکې ته نژدې په " ذي طوٰی " نومي ځای کي د مکې د اطرافو له خلکو څخه ماته وخوړه، څو پوځيان يې ووژل سول او نور يې تيت او پرك سول او پخپله عمرو بن الزبيرد عبد الله بن الزبير لخوا په " عارم " نومي محبس کي بندي سو. او په يوه روايت تر وهلو لاندي مړ سو. حضرت حسين ﷺ د عراقيانو د بلنې له امله هغه ځای ته د تللو په تکل کي سو. وايي چې حضرت ابن الزبير په مکه مکرمه کي سهار او ماښام حضرت حسين ته ورتی او عراق ته د تللو مشوره به يې ورکول. خو حضرت ابن عباس ﷺ او نورو به بيا هغه له تللو راګرځاوه او په ډېر ټينګار سره به يې ورته ويل چې هلته مه ځه. خو هغه د هيڅا دا ونه منل او د عراقيانو د پرله پسې غوښتنو او بلنو له امله د 60 س. کال د لوی اختر د مياشتي پرلسمه له مکې څخه کوفې ته وخوځېد، چې پای دکربلا په خونړۍ، دردونکې او تاريخي پېښه کي په شهادت ورسېد. په 63 س. کال کي د مدينې خلکو د امام

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حسين د وژلو له امله د يزيد بن معاويه د خلافت د نه منلو اعلان وکړ او له مدينې څخه د هغه د والي او د يزيد د قوم بني اميه وو د شړلو پرېکړه يې وکړه. يزيد د يوه سپين ږيري او ضعيفه سړي مسلم بن عقبه په قوماندانۍ د لسو، پنځلسو زرو کسانو په شاوخواکي پوځ ور ولېږی او امر يې ورته ورکړ، چې د مدينې ترلوټولو وروسته مکې ته د حضرت ابن الزبير د راپرزولو لپاره ولاړسه. هغه وو چې مسلم درې ورځې په مدينه کې عام قتل، لوټ او د خلکو هرڅه حلال وګرځول، چې په دې ترڅ کې د قرآن کريم ډېر قاريان او نور لويان شهيدان سول، ډېر شته لوټ سول، ښار وران سو او ستر

شر او فساد رامنځته سو. وايې چې په دې جريان کې د زرو په شا وخوا کې بې مړو ښځې بې پته او حاملې سوې. (په تاريخ مفصل اسلام کي وايې چې پرشپاړسوزرو پېغلو نجونو باند تېرى وسو. چې ښايي مبالغه وي). په هر ډول په دې ستر ناورين کې د رسول ﷺ ډېر سترستر اصحاب د لسو زرو تنو عامو مسلمانانو په شمول و وژل سول او ډېر په سمڅو (غارونو) او نورو ځايونو کې پټ سول. دا پېښه چې په تاريخ کې د مدينې د " حره " د جګړې په نامه يادېږي د چار شنبې په ورځ د 63س. کال د لوی اختر د مياشتي پر 27 يا 28 نېټه وسوه. په دغه کال حضګرت ابن الزبير په خلکو حج وکړ او د امارت په هکله يې د شورا رايه منله. کله چې د دې پېښې خبر ور ورسېد ډېر ويرجن سو او د شاميانو سره د جګړې لپاره د تياري په لټه کې سو. چې ډېر خلك يې دې جنګ ته وهڅول او هغو هم بيعت ورسره وکړ. د64 س. کال د محرم الحرام په پيل کې مسلم بن عقبه د ابن زبير او د هغه د ملګرو سره د جنګ لپاره مکې ته وخوځېد. خو هغه په لار کې مړ سو او پرځاى يې د يزيد د مخکنۍ لارښووني سره سم حصين بن نمير السکوني ته د جګړې قوماندانې وسپارل سوه. دغه مهال خداى تعالى يزيد هم د مځکې له سره واخيست او د دغه کال په لومړۍ خورکې ومړ. حصين بن نمير مکې ته ولاړ او د دواړو خواوو ترمنځ سخت جنګ ونښتی چې پاى د مکې خلك تيت او پرك سول او ډېر يې ووژل سول. کله چې ابن الزبير او د هغه ملګرو ځانونه په محاصره کې وليدل، نو يې د کعبې شا وخوا خېمې ودرولې، څو د حرم شريف د درنښت له امله د شامي پوځونو له بريدونو خوندي پاته سي. خو د دې په خلاف شاميانو " ابي قبيس " او " قعيقعان " غرونو ته څرمه پر" سره غره " پنځه منجنيقه ودرول او د هغو په واسطه يې پردوی اوکعبه شريفه شپه او ورځ ډبري اوروليې. چې بالاخره دکعبې شريفې پوښ (غلاف) اور واخيست او د کعبې ودانۍ ته درون تاوان واوښت.ازرقي (رح) ليکي چې دغه پېښه د شنبې په ورځ د لومړۍ خور په درېيمه وسوه. خوځيني وايي چې ځينو وګړو شا وخوا اوربل کړی وو، له هغه څخه دکعبې پردې اور واخيست او دا پېښه رامنځته سوه. او ځيني نور بيا وايي چې ابن الزبير د شپې په تياره کې د مکې پريوه غره باندې د تکبير آواز واورېد، هغه د معلوماتو لپاره د نېزې په څوکه اور پورته کړچې د هغه يو بڅرکۍ دکعبې د رکن يماني او حجراسود ترمنځ پر پرده ولوېد او اوريې واخيست، او حجراسود له دې امله توره سوه؛ وچاودله اودرې ټوټې سوه. دا محاصره د دوهمې خور تر وروستيو روانه وه، چې د يزيد د مړيني خبر ور ورسېد.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه د 64 س. کال د لومړۍ خور پر (14) د (45) کالو په عمر مړ سوی وو، چې درې نیم کاله یا درې کاله اته میاشتې یې حکومت وکړ. ابن الزبیر د مکې له خلکو څخه څو تنه حصین ته ولیږل. هغو د خبرو په ترڅ کې دکعبې شریفې د دې سوځنې پړه پرحصین واچول او د هغې د سوځلو او ورانولو د ډېرې سترې ګناه په هکله یې څرګندونې وکړې. هغو حصین ته وویل چې اوس خو یزید مړسوی دی نو تاسې د څه لپاره جګړې او وژنو ته ملاتړلې ده ؟ ښه داده چې شام ته وګرځئ او وګورئ چې د یزید زوی دوهم معاویه څه وایې ؟ او آیا خلك پر هغه راټولیږي که نه ؟ نو هغه وو چې حصین او ملګرویې د ابن الزبیرپه اجازه دکعبې طواف وکړ او وروسته د دوهمې خور پرپنځمه بېرته شام ته وګرځېدل او په دې ډول حضرت ابن الزبیر ترنوکالو پورې پرواك پاته سو او په دې وخت کې پرحجاز، یمن، عراق، مصر، خراسان او ان د شام پر ځینو برخو حاکم سو.

د 64 س. کال د لومړۍ خور پر(14) د یزید زوی چې معاویه نومېدی خلیفه سو. وایې چې دی ډېر ښه سړی وو. په یوه روایت یې شل ورځې او په بل روایت یې څلور میاشتې حکومت وکړ. د حکومت په مهال ناروغه وو، او د خلکوپه وړاندې هیڅ څرګند نه سو او د (21) کالو په عمر وفات سو. دغه مهال په شام کې مروان بن الحکم د خپلې واکمنۍ بنسټ کښېښود او په دمشق او د هغه په شا وخوا کې یې واك په لاس راوړ او د اموي ډلې په ملګرتیا یې د ابن الزبیر سره د مخالفت او جنګ جګړې لار خپله کړه چې د دې سره جوخت د خراسان خلکو د سلم بن زیاد سره بیعت وکړ، ان چې د خپل خلیفه په توګه یې خوښ کړ. د اسلامي واکمنۍ په ځینو نورو سیموکې ځینې نور پاڅونونه،حرکتونه او جنګ جګړې هم را منځته سوې چې په حقیقت کې د اسلامي خلافت ادارې د ملوك الطوایفي بڼه غوره کړه. خو د ابن الزبیر امارت په مکه کې ټینګ سو. هغه خپل ورور عبیدالله په مدینه کې خپل نایب وټاکی او عبید الله بني امیه له مدینې څخه وایستل. خو وروسته د مروان خبره هم دې ته ورسیده چې مصر یې ونیو او مدینه او عراق ته یې لښکرې ولېږلې. بیا د همدغه 65 س. کال د روژې په میاشت کې د مروان د مړینې خبر خپور سو. د هغه د مړینې کیسه داسې وه چې ډېرو خلکو داسې ګڼل چې د معاویه بن یزید ترمړینې وروسته باید د هغه ورور خالد بن یزید خلیفه سي. نو مروان د دې لپاره چې خالد د خلکو په سترګو کې خوار و ایسوي او خلك بیعت ورسره ونه کړي د هغه مور یې چې د یزید کونډه وه وکړه. خو څنګه چې خالد او مور یې په دې خبره وپوهېدل، نو یوه شپه چې مروان بیده وو، د خالد مور د هغه پرخوله بالښت ورکښېښود او ویې واژه. دا پېښه د 65س. کال د روژې پر دریمه وسوه. چې په دې ډول د مروان د امارت دوره څه د پاسه نه میاشتې وه. وایي چې د مروان پلار " الحکم " د رسول له ډېرو سترو دښمنانو څخه وو. هغه د مکې د فتحې په ورځ اسلام ومانه او بیا مدینې ته ولاړ. خو حضرت پیغمبر هغه طایف ته جلا وطنه کړ او هلته مړسو. دا هم وایي چې مروان د حضرت عثمان د محاصرې د ناوړې پېښې ستر لامل وو. ځکه چې هغه د حضرت عثمان له خولې یو جعلي لیك د استازیو د یوې ډلې د وژلو لپاره مصر ته لېږلی وو. د ده په هکله په ځینو کتابونو کې نورې ډېرې ناوړې خبرې هم لیکل سوې دي. کله چې مروان مړ سو د 65 س. کال د روژې پر درېیمه د دمشق او مصر او د هغو د شا وخوا سیمو خلکو د عبد الملك بن مروان سره بیعت وکړ. هغه د مروان لومړنی زوی وو چې په 23 یا 26 س. کې زېږېدلی او په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

86 س. کي مړ سوی دی. څه د پاسه (21) کاله يې حکومت وکړ چې لومړي اووه کاله يې عبد الله بن الزبير د هغه په وړاندې مزاحمت وکړ او (14) کاله يوازي په شام کې واکمن وو.

146ـ د عبد الملك لخوا له مکې څخه د حج انتقال

ځنګه چې ابن الزبير پر مکه واکمن وو او د حج په موسم کي به يې حاجيانو ته خطبې او ويناوي اورولې او د عبد الملك بد به يې ويل، نو د شام ډېرخلك د هغه لوري ته ورمات سول. له دې امله عبد الملك خلك له حج کولو څخه منع کړه. خو ځنګه چې خلکو جنجال کاوه هغه د حج د لېږدولو لپاره د مسجدالا قصٰی پر هغه ډبره چې رسول ﷺ د معراج په شپه پښه پر ايښې وه يوه ستره ودانۍ جوړه کړه، د بيت المقدس پرجومات يې د کعبې غوندي پردې وځړولې، خادمان يې ورته وګومارل او خلك يې د هغه طواف ته مجبوره کړه. هغو به تر طواف وروسته د لوی اختر په ورځ قربانۍ کولې او سرونه به يې خريل. وايي چې پردغه ودانۍ يې دونه شته ولګول او داسي ښايسته او خوشبو يه يې کړه چې هغه مهال په ټوله نړۍ کي تر هغې ښکلې مانۍ نه وه. (د ابن کثير تاريخ البداياً والنهاياً اردو ژباړه 1247/8 او تاريخ مفصل اسلام 1/ 282). توبه العياذ بالله د سياست له ازمېښته څخه. رشتيا رشتيا چې سياست ډېره بده بوختيا ده. په دې لوبه بوخت وګړي هرڅه چې يې په ګټه وي مخ نه ځني اړ وي او د خپلو ځانو او ګټو د ساتلو لپاره له هيڅ بد عمله ډډه نه کوي. دين، فضيلت، وجدان او پت د سياست په وړاندې هيڅ ارزښت نه لري. لکه چې ډېر ليدل سوي دي چې په دې کارکي زوی پرپلار رحم نه دی کړی، پلار د زوی سترګګي ور ايستلي او د بيګناه اوبې وزلو خلکو وژل، او د خدای په مځکه کي وراني او فساد خو په سياست کي يو عادي کارګرځېدلی دی. دا دی نن دغسي کارونه هغه کسان چې د بشر د حقوقو او دموکراسۍ غرغړې به يې وهلې د خپلو دموکراتو ګوډاګيانو سره يوځای په دې يوويشتمه پېړۍ کي (؟) په افغانستان، عراق او نورو اسلامي ملکونوکي په خورا سپين سترګۍ او رسوايی سره ترسره کوي، چې ان د دوی د جنايت کارانه بمباريو له امله په لسګونو ماشومان هم د مندو او پلرونو سره يو ځای شهيدان کيږي. او دا چاري اوس يو عادي کارګرځېدلی دی. خو مسلمانان د مرګ په خوب بيده دي او د پردو غليمانو ګوډاګيان د پردو په زور او چلول پر واکمن دي. عبد الملك په دې تدبير هم ونه کړای سوای ابن الزبير له منځه يوسي. نو يې د هغه سره په جګړه لاس پوري کړ. لومړی يې په 71 س. کال کي عراق ته لښکري واستولې او د ابن الزبير ورور مصعب يې وواژه او د هغه سر يې عبد الملك ته په دار الاماره کي وړاندې کړ. يوه عيسوي چې دا جريان وليد، ويې خندل. عبد الملك له هغه څخه د خندا علت وپوښتی. هغه وويل: ما په دې ودانۍ کي پر همدغه تخت وليدل چې د حسين ؓسر يې ابن زياد ته راوړ. د ابن زياد سر يې مختار ته راوړ. د مختار سر يې مصعب ته راوړ. او اوس دادي د مصعب سر يې تاته راوړ. نو هغه وو چې عبد الملك سمدستي له تخته راکوز سو او امر يې وکړ چې دغه دکوفي دارلاماره مانۍ ونړوي. بيا يې په 72 س. کال کي يو نامتو سفاك او بې باك سردار حجاج بن يوسف ثقفي چې د اسلام په تاريخ کي د ظلم او بې عدالتۍ يوه وتلې نمونه ده، د عبد الله بن الزبير د له منځه وړلو لپاره مکې ته وليږی. حجاج مکه محاصره کړه او ابن الزبير په مسجد الحرام ننووت. حجاج د 72 س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال د میانۍ د میاشتي په لومړۍ نېټه امر وکړ چې کعبه د منجنیق په واسطه په ډبرو وولي. لومړی منجنیق ویشتونکو له دې کاره څخه ډډه وکړه، خوچې حجاج ورته وویل چې:" کعبه وولئ چې د عبد الملك له بخششونو څخه برخمن سئ "، نو هغو هم کعبه شریفه وویشتل او یورکن یې ور ونړاوه. بالاخره ابن الزبیر تر اوو میاشتوکلابندی ورسته د 73 س. کال د لوی اختر په میاشت کې په دې جنګ کې د خپلو ټولو پلویانو سره شهید سو. او حجاج یې سر عبد الملك ته ولیږی او تنه یې د حجون په " کداء " نومي ځای کې وځړول. چې بیا یې وروسته دفن کړ او بیا حجاج د مکې له خلکو څخه د عبد الملك لپاره بیعت واخیست.

147ـ د قریشو لخوا د جوړي سوي کعبې په هکله د رسول ﷺ ناخوښي

لکه څنګه چې مو وړاندي وویل قریشو په ابراهیمي کعبه کي بدلون راوست . که څه هم حضرت محمد ﷺ پخپله دکعبې په ودانې کي برخه درلوده، لکه چې د ډبرو په پورته کولو کي یې اوږه هم خوږ سوې وه او همدغه مهال، هغه په فهم او پوهه د ځانګړي نامه څښتن هم وو، خو قریشو دکعبې د ودانۍ پلان د خپلو لویانو په غونډه کي تصویب کړی وو. او لکه چې د واك د څښتنانو خصلت دی چې دوی یوازی خپل ځانونه په هرکار پوه بولي او د بل چاخبره که څه هم تردوی پوه وي، نه مني. دغسي په دې هکله هغوته د بل چاخبره د منلو نه وه. نوله دې امله حضرت محمد ﷺ هغه مهال په د ې هکله پټه خوله کېدل غوره وبلل. خو کله چې په نبوت مبعوث سو، نو حساس زړه به یې دکعبې شریفي دغه ناوړه بدلون ور زوراوه اوکله کله به یې په دې هکله خپلي مېرمني بي بي عایشې (رض) ته خپل د زړه درد وایه. یوځل بي بي عایشې د آنحضرت ﷺ څخه پوښتنه وکړه چې : د بیت الله شریفي وردکوم مصلحت له مخي دغونه لوړ جوړ سوی دی ؟ او د دغه ګردي دېوال " حطیم " حقیقت څه دی ؟ هغه وفرمایل :" عایشې ستا قوم دغه ور ځکه دونه لوړ جوړکړچي کعبې ته د خلکو دننه ورتلل د دوی په واك کي وي، چې چا ته یې زړه و غواړي ور پرې یې ږدي. اوچا ته چې یې زړه ونه غواړي ور پرې یې نه ږدي. او د حطیم د دغه ګردي دېوال برخه هم په کعبه شریفه کي داخله وه، خو ستا قوم د حلا لو پیسو د نه درلودلو له امله هغه همدغسي پرېښوول. عایشې که ستا قوم د جاهلیت زما نې ته نژدې نه وای او زه پردې نه بېرېدلای چې دوی به د دې خبري پرسر یوله بله سره ونښلي، ما به ارومرو دغه برخه بیرته په بیت الله شریفه ګډه کړې وای. او دوې دروازې به مې؛ یوه د ختیزخواته، بله د لوېدیز خواته ورکړې وای؛ چې په یوه به خلك ننوتلای او تربله به وتلای ". خو افسوس چې نا مساعد حالات او مذهبي، سیاسي او اقتصادي مسایلو ته د رسول الله ﷺ پاملرني، د هغه د دغي هیلي د تر سره کېدو په لاره کي خنډ سوې او دکعبې د ابراهیمي بنسټونو د دغه بدلون درد یې پر زړه له نړۍ ولاړ. ـ صلوٰآ الله علیه وعلی آله وسلم ـ چې بیا حضرت عبد الله بن الزبیر ﷺ د هغه مبارك ﷺ دغه هیله ترسره کړه.

148 ـ عبد الله بن الزبیر او د کعبې بیا جوړول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حضرت عبد الله بن الزبير له يوې خوا له خپلې خاله بي بي عايشې (رض) څخه د قريشو دکعبې په باب د حضرت رسول ﷺ د ناخوښۍ په هکله اورېدلي او د هغه د دغه ارمان د پوره کېدو خيال يې درلود. او له بلې خوا د حصين د محاصرې په مهال دکعبې سوځني او شديد نقصان دا ضروري کړه چې کعبه بيا له سره ودانه سي. نو ابن الزبير په دې هکله سلا مشوره وکړه او تر درو ورځو استخارې وروسته يې وپتېيل چې د قريشوکعبه ونړوي او له سره يې د حضرت رسول ﷺ د هيلو سره سمه د ابراهيم ﷺ پر بنسټونو برابره جوړه کړي. ده دکعبې د نړولوکار د 64 س. کال د ځلورمي خور (جمادي الثاني) په پنځلسمه ورځ پيل کړ او د حضرت عبد الله بن عباس ﷺ د مشو رې سره سم يې د بيت الله شريفي چار چاپېر ځلور لرګين ستونونه ودرول او د ټوکره پرده يې پررا وګرځول، څو دکعبې غونډي بنه غوره کړي او خلك په لمانځه کي هغې ته مخ کړي او طواف پر وکړي. حضرت ابن الزبير د کعبې شريفي د ودانۍ لپاره تر ټولو هغه ښه اهاك چې د يمن په صنعا کي مونده کيدل، د ځلورو سوو دينارو په بيه رانيول او د " حراء " ، " ثبير " ، " المقطع " او" الخندمه " او نورو غرونو څخه يې ډبري راوړلې، او دغه رازيې د يمن د صنعا د ښار ډېري ښکلي مرمر ډبري چې " البلق " نومېدلې هم رانيولې. ابن الزبير ﷺ د ابراهيم ﷺ د کعبې اصلي بنسټونه لڅ کړه او د ښار عالمانو، صالحانو او مخورو مشرانوته يې وروښول. او بالاخره يې پر هغو باندي کعبه له نوي سره په ډېره ښکلې بڼه ودانه کړه. څنګه چې حضرت ابن الزبير" حطيم " هم په کعبه کي راوستی، له دې امله يې د اوږدوالي په نسبت، جګوالی کښته ښکارېدی. نو يې د قريشو د کعبې پرجګوالي نه ګزه نور ور زيات کړه، چې په دې ډول دکعبې دېوالونه په جګوالي اووه ويشت ګزه (تقريباً40،5ـ فټه) يا (14) متره او په بره درې فټه يا (91،5) سانتی وه. هغه کعبې شريفي ته د يوې دروازې پرځای، دوې دروازې؛ يوه د پخوا پرځای ختيز لوري ته او بله لويديز لوري ته ورکړې، چې دواړې د مځکي سره برابري وې او په هره يوه کي يې دوې پلې کښېښولې. قريشو دکعبې دننه شپږ ستونونه ورکړي وه. خو هغه درې ستونونه ځني ليري کړه او نور درې ستو نونه يې د خالصو عودو د قيمتي لرګيو څخه ورکړه، چې د ژړ او سره رنګ په خورا ښکلي ګډون سره پسولل سوي وه. د هغو پنډوالی دېرش سانتي متره وو، چې اوس هم د څوارلسو پېړيو په تېرېدو سره صحيح او سالم پاته دي، چې البته په راوروسته کي د هغو د هر ستون پرلاندنيو برخو باندي، د هغو د ټينګښت او ښايست لپاره د سپينو زرو درې پټري راګرځول سوي دي. اوکله چې په 1304س. کي د هغو په لاندنيو برخوکي څه درزونه پيدا سول، په 1314س. کي په ميخونو ټينګ او ونيول سول. دغه راز ابن الزبير دکعبې بام ته د ختلو لپاره دکعبې دننه د عراقي رکن لور ته د لرګيو زينه هم جوړه کړه او په هغو ډبرو يې چې دکعبې له ودانۍ څخه پاته سوي وې، دکعبې مطاف (طواف ځای) فرش کړ. ابن الزبير ﷺ حجراسود چې دکعبې د اور اخيستلو له امله ، درې ټوټې سوې وه، د کعبې له دېواله څخه تر را ايستلو وروسته د " ديبا " په يوه سپين، وربښمن پوښ کي و پېچل او په يوه صندخ کي يې قلف کړه او د شيبه بن عثمان په کور کي يې وساتل. بيا يې په خپل ځای کي د ايښولو په مهال، عباد نومي خپل زوی او جبير بن شيبه بن عثمان ته وويل چې هغه په يوه پټو کي کښېږدئ او کله چې زه د ماپښين د جما عت لمونځ پيل کړم تاسي هغه پخپل ځای کي نصب کړئ. دا کار يې له دې امله وکړ، چې څوك بيا د قريشو د وخت غونډي د هغې د ايښوولو پر سرکومه شخړه جوړه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه کړي. بیا هغه پرهغې لاندې باندې د سپینو زرو خول راوګرځاوه. کله چې د کعبې د ودانۍ کار پای ته ورسېد، حضرت ابن الزبیر مشك او عنبر، دننه او د باندې په ووهل او د " قباطي " په نامه د مصري کتان پوښ یې په واغوست او امر یې وکړ: پرکوم چا چې زما د اطاعت حق دی هغه دي د دې سترکار د سرته رسېدو له امله د شکر ایستلو په منظور " تنعیم " ته ولاړ سي او عمره دي راوړي. او چې څوك د اوښ د حلالولو وس لري، اوښ دي حلال کړي، څوك چې د پسه د حلالولو وس لري، پسه دي حلال کړي، او څوك چې د دې دواړو وس نه لري، د خپل وس سره سم دي صدقه ورکړي. نو هغه وو چې د 64 س. کال د خدای تعالی (رجب) د میاشتي په (27) ورځ تنعیم ته پیاده ووتی، چې نور ډېر خلك هم ورسره ووتل او عمره یې راوړه. نورو خلکو هم ډېر څاروي قرباني کړه او ابن الزبیر سل اوښان حلال کړه. په پای کي باید زیاته کړو چې ابن الزبیر د مسجد الحرام د پراختیا دکار په لړکي په حرم پوري نښتي کورونه او د ابي شیبه وو دکور نیمه برخه په لس زره دیناره رانیول او په حرم یې ګډه کړه. دغه راز د اخبار مکه لیکوال امام ازرقي (رح) هم وایې چې ابن الزبیر زما د نیکه " ازرق " نومي دکور یوه برخه په شل زره دیناره رانیول او په مسجد الحرام یې ګډه کړه او هغه ته یې پرخپل ورور مصعب بن الزبیر چې د عراق امیر وو، حواله ورکړه. خو څنګه چې مصعب او عبد الله دواړه د عبد الملك او حجاج سره په جګړو کي ووژل سول، هغو ته پیسې ونه رسېدې. همداراز ابن الزبیر د مسجد یوه برخه هم وپوښل او هغه لومړی سړی وو،چې تر لمانځه د مخه او وروسته یې حجراسود مچ کړه او بیا د ده دغه عمل ترده وروسته امیرانو ښه وباله او په دې هکله یې د ده پیروي وکړه. وایې چې د قریشو او ابن الزبیر د بناء ترمنځ (82) کاله وا ټن وو.

149 ـ عبد الملك، حجاج او دکعبې بیا جوړول

دکعبې پرهغې ودانۍ باندې چې ابن الزبیر جوړه کړې وه، ترلسوکالو تېرېدو وروسته، حجاج وغوښتل چې هغه بېرته د جاهلیت د زمانې سره سمه جوړه کړي. خو پدې هکله له عبد الملك بن مروان څخه بېرېدی، نو یې هغه ته لیك ولېږی چې ابن الزبیر دکعبې په ودانۍ کي پخپل سر تصرفات کړي دي، او په هغې کي یې داسې زیاتوالی راوستی دی چې اصلاً له کعبې څخه ندی. او اجازه یې څنې وغوښتل چې هغه بېرته پرهماغه پخواني حال برابره جوړه کړي. کله چې عبد الملك دا اجازه ورکړه، حجاج په 74 س.کال کي هغه دېوال چې د حجراسماعیل په لوري وهل سوی وو، لیري کړ او دکعبې لویدیز لوري ته دروازه یې بنده کړه او اصلي دروازه یې ور لوړه کړه او کعبه یې بیرته د قریشو لخوا د جوړې سوې کعبې په ډول جوړه کړه. وایې کله چې عبد الملك بن مروان پوه سو چې ابن الزبیردکعبې ودانۍ د رسول ﷺ د هغه حدیث په موجب جوړه کړې وه. کوم چې له خپلي خاله بي بي عایشي صدیقې (رض) څخه یې اورېدلی وو، پرخپله اجازه پښېمانه سو. خو حجاج کعبه جوړه کړې وه، او کار ترکار تېر سوی وو.

150 ـ خالد القَسري او دکعبې چارچاپېره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لمانځه دودول خالد بن عبد الله القَسري د عبد الملك او د هغه د دوو زامنو وليد او سليمان په وختوكي د مكې مكرمې والي وو. (د هشام بن عبد الملك لخوا د عراق، خراسان او سيستان د چارو واگي هم ورسپارل سوي وې، چې هغه بيا نور خراسان او سيستان ته د واليانو په توگه استول) كعبې شريفي ته د ده خدمت د مكې په واليانوكي تر ټولو ځرگند دى. هغه په هغو پيسو چې وليد دكعبې د پسوللو لپاره ورلېږلي وې، دكعبې دروازه، دكعبې دننه دېوالونه او ستونونه وپسولل او دكعبې شا وخوا يې د شپې لخوا په ډېوو رڼاكړه. دغه راز ازرقي وايې چې د خالد تر ولايت د مخه ښځو او نارينه وو پركعبه شريفه باندي گډ طواف كاوه. خوكله چې هغه د مكې والي سو ښځي او نارينه يې په طواف كي سره بېل كړه او دكعبې شريفي پرهركنج يې ساتونكي و درول چې شلاخي به ورځخه وې او نارينه او ښځي به يې سره بېلولې. بل ډېر ستر كار چې هغه كړى دى؛ دكعبې چار چاپېره د لمانځه دودول دي. پخوا دكعبې چار چاپيره د لمانځه صفونه نه درېدل، خلكو به د روژې تراويح د مسجد الحرام په لوړنۍ برخه كي ادا كولې چې محراب به لوړ او تر مقام ابراهيم وروسته ايښوول سوی وو، او امام به تر محراب وروسته او خلكو به د امام ترشا لمونځ كاوه. نو چې د چا به خوښه وه د امام سره به يې لمونځ كاوه او چې د چا به خوښه وه پركعبه شريفه به يې طواف كاوه. كله چې خالد بن عبد الله القسري د عبد الملك بن مروان لخوا د مكې والي وټاكل سو او د روژې مياشت سوه، نو خالد قاريانو ته امر وكړ چې د مقام ابراهيم ترشا ودرېږي او د مقتديانو صفونه دكعبې پرشا وخوا جوړ سي. دا له دې امله وو چې لمونځ كوونكي د مسجد په لوړنۍ برخه كي نه ځايېدل. نو يو چا خالد ته وويل: طواف دي د غير فرضي لمانځه، يعني تراويحو لپاره بند كړ؟ نو خالد امر وكړ چې د هري ترويحې ترمنځ دي د غونه وقفه كيږي چې خلك اووه ځلي پركعبه طواف وكړي. بيا خلكو ورته وويل چې كوم كسان چې د لمانځه لپاره د مسجد په پاى او اطرافوكي نا ست وي، هغه د طواف د پايته رسېدو ځخه نه خبرېږي، څو ځانونه لمانځه ته تيار كړي. نو خالد دكعبې خادمانو ته امر وكړ چې د هري ترويحې په وخت كي دي د طواف ترشپږم شوط پوري تكبيرونه وايي. نو هغو به په دغه وخت كي " الحمد لله و الله اكبر " ويل. كله چې به شپږم طواف وسو، نو به يې تكبيرونه بندكړه، څو خلك پوه سي چې طواف مخ پرختمېدو دى. نو چاچي به لمونځ كاوه هغه به يې لنډ كی او ځانونه به يې د تراويح لمانځه ته د طواف كوونكو سره يو ځاي چمتو كړه. كله چې به اووم شوط ترسره سو، نو به موْظف سړي په زوره وويل:" الصلوٰآ رحمكم الله ". وايې چې عطا ء بن ابي رباح او عمرو بن دنيار او نورو عالمانو دغه ترتيب ليدى، خو په دې هكله يې كوم اعتراض نه كاوه. ابن جريج ويلي دي چې ما عطاء (رح) ته وويل: " كه په مسجد الحرام كي خلك لږ وي، د مقام ابراهيم ترشا ودرېږي، اوكه پركعبه چارچاپېره صف جوړكړي ؟ هغه وويل پركعبه دي چارچاپېره صف جوړكړي. او دا آيت يې ولوست ﴿ :و ترٰى الملائكآ حافين من حول العرش ﴾ [الزمر : 75] ژباړه: او ته به وگورې اى محمده چې ملايكي د عرش چارچاپېره طواف كوونكي وي.

151 ـ د ابو حمزه خارجي لخوا د مكې نيول

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارج څوك دی؟ لكه چې د مخه مو وويل، د حضرت علي او حضرت معاويه تر منځ د صفين تر جګړې وروسته، هغوی پردې سلا سول چې حضرت ابو موسیٰ اشعري او حضرت عمرو بن العاص د دوی ترمنځ حكميت وكړي. نوكله چې حضرت علي له شام څخه كوفې ته ولاړی، هلته د هغه د پوځ يوه ډله چې شمېر يې د لسو، يا دوولسو زرو پوځيانو په شا وخواكي وو، د هغه له پوځ او اطاعته ووتل؛ ورته پورته سول او ويل يې چې :" حكميت بېله خدايه بل چا ته نسته. او علي ته نه ښايېدل چې ابو موسیٰ اشعري يې په حكميت منلی وای ". نو له دې امله يې حضرت علي كافر وګاڼه او څه نور تورونه يې هم پر ولګول. بالاخره د حضرت علي او هغو تر منځ سختي جګړې وسوې. نو څنګه چې دوی د حضرت علي او معاويه له شخړو او بيعته ووتل، ځكه يې نو دوی ته خوارج وويل. كه څه هم حضرت علي د خوارجو فتنه له منځه يووړه، خو د هغو باطله عقيده په اسلامي ټولنه كي پا ته سوه، چې وروسته وروسته ډېري ډلي ځني وټوكېدلې او په اسلامي هيوادو په تېره د فارس د خليج په څنډو، د عمان د سمندر په ټاپوګانو او د افريقې په ختيزو پولوكي يې فتنې واچولې. ان چې پاچهۍ او امارتونه يې جوړكړه. په دې لړكي عبد الله بن يحیٰ الاعور الكندي يو خارجي مشر وو،چې د 129 س. په شا وخوا كي يې حضرموت، صنعا او ظفار ونيول او ځان يې " طالب الحق " وباله. هغه ابو حمزه مختار بن عوف ازدي، اباضي، بصري، خارجي د مكې نيولو ته وګوماری. دغه ابو حمزه به د مخه هركال مكې ته تی او خلك به يې د بني اميه وو د وروستي خليفه مروان (ثاني) بن محمد او د هغه دكورنۍ پرضد پارول. خو د 129 س. كال د حج په مهال هغه په مكه شريفه كي بل ډول څرګند سو. په دغه كال نابېره د عرفې په ډګركي توري لنګوټې او د نيزو سرونه وليدل سوه. د ابو حمزه سپاهيان وه چې شمېر يې په يوه روايت لس زره، او په بل روايت چې قوي ښكاري اووه سوه تنه وو. حاجيان د دوی په ليدو وبېرېدل. هغو ته يې وويل چې تاسي څوك ياست او څه كوئ ؟ هغو ورته وويل موږ د مروان ثاني او د هغه دكورنۍ مخالف يو. نو عبد الواحد بن سليمان بن عبد الملك چې د مكې او مدينې والي وو، سری ور واستاوه او د سولې په هكله يې خبري ورسره وكړې. هغو ورته وويل : موږ د خپل حج كارته ډېر ارزښت وركوو او هغه ډېر راته په زړه پوري دی. بيايې د هغو سره داسي سوله وكړه چې د حج د مراسمو د وروستۍ ورځې ترپا يته رسېدو به ټول په سوله كي اوسو. بيا دوی اونورحاجيان بېل بېل په عرفات كي ودرېدل. كله چې د حج د مراسمو د پايته رسېدو وخت راورسېدی، عبد الواحد مكه بېله جګړې ابو حمزه ته پرېښوول. وروسته ابو حمزه په مكه كي ابرهه بن الصباح الحميري د خپل استازي په توګه پرېښووی او خپله د مدينې په لوري وخوځېد. په لاركي يې په " قديد " نومي ځای كي د مدينې د خلكو سره نښته وسوه او ډېر يې ووژل. وروسته ابو حمزه مدينې منورې ته ورسېد اوعبد الواحد شام ته وتښتېد. ابو حمزه تردرو مياشتوپه مدينه كي و اوسېد ی. وروسته يې خپل يو ملګری هلته پرېښووی او پخپله له مدينې ولاړی او د مدينې د باندې په " وادي القرٰی " نومي ځای كي د مروان د څلورو زرو سپاهيانو سره، چې قوماندان يې عبد الملك بن عطيه سعدي نومېدی مخامخ سو او ووژل سو. خو په يوه بل روايت كي وايي چې په دې جګړه كي د ابو حمزه قوماندان او ملګري ووژل سول او ابن عطيه، ابو حمزه په مكه مكرمه كي وموند او په جګړه كي ابرهه بن الصباح او ابو حمزه دواړه په كال 130 س. كي ووژل سول. بيا ابن عطيه په طالب الحق پسي يمن ته ولاړ، هلته يې هغه وواژه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او سر يې مروان ته واستاوه. مروان ورته وليکل چې مکې ته د حج د امير په توګه ولاړ سه. څنګه چې د مکې په سفرکي د هغه سره لږ نفر وه، ځينو عربو د هغه د حج د امارت مکتوب ونه مانه او ده او د ده ملګرو ته يې وويل چې تاسي غله ياست او ويې واژه. بايد ياده کړو چې په پورته مطلب کي ذکرسوی مروان هغه دی چې مروان حمار يا مروان ثاني يې ورته ويل. په " مختصر تاريخ خلافت اسلاميه " کي وايي چې:" دده په پېرکي خوارجو چې ترديې مهاله چپ وه، سرونه راپورته کړه او پر مکه مکرمه او مدينه يې قبضه ولګول". مروان ثاني د عباسيانو سره په جګړه کي ماته وخوړه او مصرته وتښتېد او د 132س. کال د لوی اختر (ذي الحجې) د مياشتي پر (28) د عباسيانو سره په مخامخ مقابله کي د مصر په " بوصير" نومي ځای کي ووژل سو، اوپه دې توګه خلافت عباسيانوته ورسېدی.

152 ـ عباسي خلفاء، مکه اوکعبه

د عباسي خلافت لومړی دوره د 132 س. کال د لوړی خور له (14) څخه پيل او د 656س. کال د صفري ترڅلورمي يې دوام وکړ، چې مرکز يې انبار او بغداد وو. په دې پېرکي (37) تنه خلفاګء يو په بل پسې واکمن سول. دوهمه عباسي دوره له 659س. څخه پيل او تر923س. پوري يې دوام وکړ چې دارالخلافه يې قاهره (مصر) وو. په دې دوره کي (17) تنه خليفه ګان يو په بل پسې د خلافت پرګدۍ کښېنستلي دي. دغه دواړي دورې چې يوه تر (524) کالو اوبله تر(264) کالو وغځېدې سره له دې چې ځيني تاريخ ليکونکي ځيني نيوکي پرکوي، د اسلام د وياړلي تاريخ زريني پاڼې جوړوي. په دې پېرکي مسلمانانو داسي سوبې وکړې، او اسلام داسي پکښې خپورسوی چې د سترو بريو د بدبو يې د ډېرو ځواکمنو واکمنيو ډېري کلکي او دنګي ماڼۍ ولړزولې، ډېري پياوړې ټولواکمنۍ يې راوپرزولې، او ډېري ليري ليري سيمي يې د اسلام د اتلو سپا هيانو تر پښو لاندي کړې او ويې نيولې. دغه راز په دې پېرکي علومو او فنونو په بېلو بېلو برخوکي داسي ستر پر مختګونه وکړه چې وړانګو يې ټوله نړۍ پر سر واخيسته او ډېر ستر تمدن يې رامنځته کړ. خو د دې سره سره په دې دوروکي د بېلتون، مذهبي او سياسي ډلو جوړېدو، فتنو، ورانيو، کورجنګی او ملوك الطوايفی اور هم ډېرڅه لولپه کړه. په هرصورت په دې هکله څېړني زموږ دکتاب موضوع نه ده. اوڅه چې موږ يې څېړو او را سپړو هغه،هغه څه دي چې په دغو اوږدو کلونوکي د مکې اوکعبې په اړه ترسره سوي دي. البته په دې اړه ډېرڅه سوي دي. چې يو څه يې موږ د دې کتاب په بېلو بېلو برخوکي ياد کړي او يا به په خپلو خپلو ځايوکي خبري پر وکړو. سمدستي په عامه توګه ويلای سو چې عباسيانو په تېره د هغو ځواکمنو واکمنو يا د دغه پېر نورو دولتي چارواکو عمراني او مدني چارو ته د پاملرني او اسلامي شعايرو او مقدساتوته د درناوي او خدمت په لړکي، د مکې او مدينې د چارو سمون او د کعبې خدمت، ساتني، بيا بيا رغوني، د حرم د پراختيا او ښکلا او د حج د نورو متبرکو اماکنو د ودانۍ او د حاجيانو د هوسايی د وسايلو د برابرولو لپاره، ډېر څه کړي دي. په دې پېرکي ډېرو واکمنو د مسلمانانو عقايدو او غوښتنو ته په درنه سترګه کتلي او د هغو د رفاه او هوسايی اسباب يې په کار او لګښت برابرکړي دي. دغه راز په دې پېرکي پر مکه او کعبه ډېري بدي ورځي هم

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي. اوډېري نادودي او جفاوي يې هم ليدلي دي، چې موږ به په راتلونکو پاڼوکي د هغو پېښو په هکله چې د يادوني وړ دي ترخپلي وسي يو په بل پسې رڼا واچوو ان شاء الله.

153 ـ د عباسيانو په دوره کي د مکې اوکعبې په اړه لنډ پېښليك

په 145س. کال کي : کله چې د عباسي دورې دوهم خليفه ابو جعفر عبد الله المنصور د خلافت پرګدۍ کښېنستی داسي آوازه سوه، چې د امام حسن بن علي ؓ له پښګته څخه محمد بن عبد الله (النفس الزکيه) د مخالفت رپۍ (بيرغ) پورته کوي. له دې امله منصور د محمد وروڼه او ځيني نور بني حسن بنديان کړل. کله چې دا خبره په مدينه کي محمد بن عبد الله ته ورسېده، په کال 145س. کي يې بغاوت وکړ، خپل ځان يې په مدينه کي خليفه وباله اوخپل ورور ابراهيم يې بصرې ته ولېږی، چې هغه بصره، اهواز اوفارس ونيول. او دغه راز يې په يوه روايت حسن بن معاويه او په بل روايت يې محمد بن حسن بن معاويه مکې ته ولېږی. چې هغه مکه ونيول او د عباسيانو والي سري نومی بن عبد الله يې له هغې وايستی. څه موده وروسته محمد بن عبد الله دی مدينې ته ور وغوښتی، خو هغه لاپرلاري وو،چې منصورد محمد سره جګړې ته عيسی بن موسی د يوه ستر لښکرسره ورولېږی. د دغه کال د روژې پرپنځلسمه د دواړو ترمنځ سخت جنګ ونښتی او پای محمد بن عبد الله النفس الزکيه ماته وخوړه. کله چې محمد بن حسن مدينې ته نژدې " قديد " نومي ځای ته ورسېدی له دې پېښي خبرسو اووتښتېدی. په 169س. کال کي : د موسی بن الهادی د خلافت په مهال د حسن بن علي ؓ له پښته څخه حسين بن علي بن حسين د هغه په خلاف را وپاڅېدی، د مدينې والي عمر بن عبد العزيز ته يې ماته ورکړه، او مکه او تقريباً ټول حجاز يې ونيوی. الهادي د هغه د مقابلې لپاره محمد بن سلمان د پوځ سره ورولېږی او د ترويې په ورځ يې د مکې څخه درې ميله ليري حسين بن علي ته ماته ورکړه او ويې واژه. په 170س. کال کي: د دغه کال د لومړۍ خور پر (15) هارون الرشيد عباسي خليفه سو. د عباسيانو په دوره کي د ده عصر له هره پلوه ښه بلل سوی دی. په تېره د ده په پېرکي دکعبې او نورو متبرکو اماکنو ډېر ښه خدمت سوی دی. وايې چې مسلمانان د عبد الملك او حجاج له وختو دکعبې د ودانۍ په هکله له دې امله چې حجاج پرخپله سليقه برابره جوړه کړې وه، انديښمن او دوه زړه وه، چې آيا بيرته د ابن الزبير په ډول جوړه سي که په همدې بڼه پاته سي؟ دغه اختلاف نظر د هارون الرشيد تر وختو پاته وو. کله چې هغه خليفه سو، و يې غوښتل چې کعبه ورانه کړي او له سره يې د ابن الزبير د ودانۍ غوندي جوړه کړي. په دې هکله يې له امام مالك (رح) څخه فتوٰی او مشوره وغوښته. هغه ورته وويل چې:" داکار مه کوه. ځکه د بيت الله شريفي په پلاوو پلاوو نړولو او جوړولو له امله د هغې سترتوب د خلکو له زړونو څخه وزي او د واکمنو د لاس لوبونې کيږي؛ هر نوی واکمن به مخکنۍ ودانۍ نه سي زغملای او نړوي به يې او له نوي سره به يې جوړوي. چې دا چاري د دې درنې خوني سره نه ښايي". له دې امله هارون الرشيد دکعبې د بيا جوړولو څخه تېر سو. دغه خليفه دکعبې شريفي پر ترميم، تزئين او خدمت سربېره، نه واره دکعبې حج هم کړی دی او ښځي ډېر شته يې پرحرمينو لګولي او پربې وزلو وېشلي دي. يو ځل يې د حج لپاره له بغداد څخه احرام وتاړه. بل ځل له مکې مکرمې څخه تر منا او عرفات پوري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر پښو ولاړی او د نورو سپېڅلو ځايونو زيارت يې هم پرېښو وکی. همدا راز يې د 179س. کال په روژه کې له دې امله چې د ده يو پياوړی مخالف خارجي وليد بن طريف ووژل سو، د شکرانې په دود عمره وکړه، بيا مدينې منورې ته ولاړی او د حج د وخت تر را رسېدو هلته پا ته سو، او پخپله او په خلکو يې حج وکړ او دا کال يې هم هغسي وکړه لکه تېرکال چې يې کړي وه. په 199س. کال کي : په عراق کي د محمد بن عبد الله ورور ابراهيم کوم چې د منصور په خلافت کي يې بصره ونيول او بيا په جنګ کي ووژل سو، څه او لاده پاته وه. له هغو څخه يو محمد بن اسما عيل بن ابراهيم وو. څنګه چې د هغه د پلار ژبه ګونګې وه هغه ته يې " طبا طبا " يا " ابن طبا طبا " ويل. د دغه طبا طبا ډله زياتره زيد يه وه، کوم چې د ده امامت يې مانه. په 199س. کي طبا طبا پورته سو او د خپل امامت او خلافت دعوه يې وکړه. د بني شيبان په نامه د يوې قبيلې مشر" ابو السرايا " سري بن منصور بيعت ورسره وکړ او د هغه په ملاتړ يې په لږو ورځوکي يو ستر لښکر جوړکړ اوکوفه يې ونيول. دغه مهال نابېره طبا طبا مړ سو. وايې چې ابو السرايا زهر ورکړي وه. بيا دغه ابو السرايا ډېري سوبي وکړي، خو وروسته بيرته دولتي ځواکونو په مداين کي ماته ورکړه. خو د دې سره سره هغه د حسن بن علي ؓ له پښته حسين افطس بن حسن بن علي زين العابدين مکې ته ولېږی. دغه مهال په مکه کي د مامون الرشيد چارواکي د مسرورخادم اکبر په نامه او سليمان بن داود بن عيسیٰ په نامه موجود وه، هغو د " افطس" له بيري د حج په مهال مکه خوشي کړه. افطس طواف او سعی وکړه، عرفې او مزدلفې ته ولاړ، خلکو ته يې د سهار لمونځ ورکړ، او د حج په شپوکي په منا کي تر اوسېدو وروسته يې د کعبې پوښ وکيښ او بل هغه پوښ يې په واغوستي چې د ځان سره يې راوړی وو، حاجيان او د مکې خلك يې لوټ کړه، دکعبې دوه سوه قنطاره طلا او نور هغه څه چې د جاهليت له زماني څخه تردغه مهاله په کعبه او د کعبې په زيرمتون (خزانه) کي خوندي وه ټوله يې چور کړه. وايې چې په دغه کال حاجيانو بېله امام او خطبي څخه حج وکړ.کله چې ابو السرايا تر ماتي وروسته په تېښته تېښته تر" جلولا " نومي ځايه ورسېدی، د هغه ځای والي ونيوی او زنځيراو زولانه يې نهروان ته ولېږی، او حسن بن سهل وزير ته يې وسپاری. چې هغه په 200س.کال کي وواژه او تنه يې د بغداد پرپله وځړول. افطس تردغه مهاله لا پر مکه واکمن وو، خوچې د ابو السرايا له مرګه يې واورېدل و يې ليدل چې د ده اود ده د ملګرو د بدو خويونو او اعمالو له امله خلك بد ځني وړي. نودی او ملګري يې، محمد بن جعفرالصادق ته ورغلل او ورته وېې ويل چې موږ ستاسره بيعت کوو. که څه هم هغه په دې نه ووخوښ، خو د محمد د زوی علي په واسطه يې هغه قانع کړ او د 200س.کال په لومړۍ خور يې بيعت ورسره وکړ او د خلکو څخه يې هم،که د هغو خوښه وه که يې نه وه خوښه، بيعت ورځني واخيست، او د اميرالمؤمنين نوم يې پرکښېښووی. خو د هغه د زوی علي او افطس د ناوړو کارونو له امله هغه هيڅ واك نه درلود. له دې امله ابراهيم بن موسیٰ کاظم بن جعفرالصادق د خپلي کورنۍ سره يمن ته ځني ولاړی، هلته يې په ډېره لږ موده کي د يمن ډېري سيمي ونيولې او ډېر خلك يې ووژل. د يمن والي اسحاق بن موسیٰ بن عيسیٰ عباسي ځان له مرګه وژغوری او مامون ته يې ځان ورساوه. هغه ډېر پوځ او د جګړې سامان د هغه په واك کي ورکړ. کله چې اسحاق مکې ته ورسېدی، محمد بن جعفرالصادق ته يې ماته ورکړه او څنګه چې محمد وتښتېدی، نو هغه يې د نيولو په لټه کي سو او هري خواته يې سړي پسي ولېږل. محمد امان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وغوښتی، اسحاق يې امان ومانه او مکې ته يې راوستی. هغه د مامون د خلافت سره بيعت وکړ او د هغه پرنامه يې خطبه وويل. (ابن خلدون) خو ابن جريراو شفاء الغرام وايې چې اسحاق چې له ابراهيمه وتښتېدی په " مشاش " نومي ځای کي د مکې ځيني اوسېدونکي کوم چې د علويانو (افطس او محمد بن جعفرالصادق) له لاسه تښتېدلي وه ورسره ملګري سول او اسحاق د محمد سره جنګ وکړ. خو وروسته يې جنګ ښه ونه ګاڼه او عراق ته رهي سو. پرلاري هغه پوځ پرپېښ سو چې د عباسيانو پلوی هرثمه نومي د عيسٰی بن يزيد جلودي او ورقاء بن جميل په مشرۍ مکې ته ليږلي وو. اسحاق بېرته د هغو سره يوځای مکې ته وګرځېدی، پای يې علويان مات کړه او محمد بن جعفر امان وغوښتی. چې له مکې وايستل سو او بيا يې مدينې ته نژدې، څو ځلي د مدينې د والي هارون بن المسيب سره جنګونه وکړه، خو پای مات سو او ډېر خلك يې ووژل سول. بيا يې له جلودي او ورقاء څخه امان وغوښتی، هغه امان ورکړ او چې د 200س. کال د لوی اختر د مياشتي لس ورځې پاته وې په مکه کي جلودي منبر ته پورته کړ، جلودي تر هغه يوه پله لوړ ولاړ وو، او په داسي حال کي چې توره قبايې اغوستې وه وېې ويل: " ماته ويل سوي وه چې مامون مړسوی دی، نو ځکه ما ځان اميرالمؤمنين وباله. خو اوس چې د هغه ژوند راته جوت سو، نو زه معذرت غواړم. په دې توګه يې ځان خلع کړ، له خدايه يې د بخښني غوښتنه وکړه او بيا عراق ته رهي سو. ځنګه چې مامون په مروکي وو، هلته ورغی. مامون وباخښه، خو څو وخته وروسته مړسو او د جنازې لمونځ يې مامون ورکړ. دغه راز په همدغه 200س. کال يوه بله ډېره ناوړه پېښه هم په مکه کي وسوه: لکه چې مخکي مو وويل ابراهيم بن موسٰی کاظم يمن ونيوی او يو سړی يې اميرالحجاج وټاکی او د ډېر پوځ سره يې مکې ته ولېږی. کله چې مزدلفې ته نژدې د بطن نخله ، بستان ابن عامر ته ورسېدی، خبرسو چې ابو اسحاق بن هارون الرشيد د امير الحجاج په توګه د ډېر پوځ سره راغلی دی. نو چې د هغه سره يې د مخا مخ کېدو وس په ځان کي ونه ليدی په همدغه بستان ابن عامرکي تم سو. دغه مهال د حاجيانو او سو داګرو يوه قافله هلته ورسېده چې دکعبې شريفې پوښ او عطرونه ورسره وه. د دغه سړي پوځيانو پوښ، عطرونه او د سوداګرو شته ټوله لوټ کړه او حاجيان او سوداګر په ډېره بده ورځ مکې ته ورسېدل. د دې خبر په اورېدو سره جلودي د ابو اسحاق په اجازه د دغه سړي پرلښکرو ور ودانګل، ډېر يې ووژل او ډېر يې اسيران کړه او دکعبې پوښ او هغه شته يې چې د دغه سړي نفرو بلي خواته نه وه وړي بيرته ځني واخيستل. دغه اسيران يې لس لس دُرې ووهل او خوشي يې کړه. چې بيايي د يمن د لاري په اوږدوکي فقرکاوه او پای له لوږې اوکالو نه درلودلو له امله مړه سول. وايې کله چې جلودې محمد نومی د مامون حضورته بېوی، نو يې په مکه کي يزيد بن محمد بن حنظله المخزومي خپل نايب ټاکلي ووکوم چې بيا په 202س. کال کي ابراهيم بن موسٰی کاظم مکه په زور ونيول او يزيد يې وواژه. په 251س کال کي: د دغه کال په لومړۍ خور کي اسماعيل سفاك بن يوسف علوي په مکه معظمه کي پاڅېدی، د مکې والي جعفر بن فضل بن موسٰی وتښتېدی. اسماعيل بې خرته وژل او لوټول وکړل، دکعبې شريفي پوښ، دکعبې د زيرمتون سره او سپين زر او عطرونه او د مکې د خلکو نژدې دوه لکه ديناره، د ابو جعفرکور او د خليفه د اميرانوکورونه يې ټول لوټ کړل او د مکې يو څه برخه يې وسوځل. بيا يې پنځوس ورځې وروسته پرمدينه منوره شوا خون ور وړ. او بيا دوهم ځل مکې ته ورغی. دا ځل يې مکه داسي محاصره کړه چې ډېر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاجیان له لوږې او تندې مړه سول او دونه ګراني سوه چې ډوډۍ، اوبه او غوښې په ډېره لوړه بیه هم په مشکل پیداکېدې. بیا تر (57) ورځې وروسته، جدې ته وخوځېد، هلته یې پر خلکو خواړه بند کړل، د سوداګرو مالونه یې لوټ کړل او په بېړیوکې چې هر څونه مالونه وه ټوله یې چورکړل، بیا د حج په مهال بېرته مکې ته ورغې. له دې پېښو چې المعتز عباسي خلیفه خبر سو، نو یې محمد بن احمد بن عیسیٰ چې " کعب البقر " یې ورته ویل او عیسیٰ بن محمد المخزومي یې د یوه غښتلي لښکر سره، مکې ته ولیږل، هغو د اسماعیل سره سخته جګړه وکړه، چې له دې امله یوولس سوه حاجیان شهیدان سول او پا ته وتښتېدل. په دغه کال پر عرفات باندې د درېدو لپاره نه دورځې چا ته موقع په لاس ورغله نه د شپې. (تاریخ طبري او شفاء الغرام) او ابن خلدون زیاتوي چې اسماعیل تردې وروسته بیاجدې ته ولاړی او بیا یې هغه لوټ کړه. او پای تر پاځېدو یوکال وروسته دکوي په ناروغي مړسو. څنګه چې اسماعیل کوم اولاد نه درلود، د هغه پرځای محمد اخیضر کښېنستی. هغه پریمامه برید وکړ او د توري په زور پرواکمن سو. د ده تر مړیني وروسته د یمامه واکمني د دوی په کورنۍ کي پاته سوه، ترڅو چې قُرامطه پرغالب سول. په 256 س. کي: په دغه کال د خلیفه المهتدي په پېرکي علي بن الحسن هاشمي د مکې والي وو. هغه د لومړي ځل لپاره د مسجد الحرام په ناسته کي ښځې اوناړینه سره بېل کړل، په دې ډول چې د مسجد الحرام په ستونونو پوري یې رسۍ وتړلې، چې یوې خواته به یې ښځې اوبلي خواته به یې نارینه ناست وه . په 265 س. کال کي: د ابو عیسیٰ محمد بن یحییٰ المخزومي په نامه یو سړی د مکې والي وو. ځیني وایي چې دغه والي خلیفه معتمد عباسي ټاکلی وو، خوځیني وایي چې فضل بن عباس ټاکلی وو. په هرصورت معتمد د هغه په زور لیري کولوته اړسو. نو یې ابو المغیره بن عیسیٰ المخزومي ته دا دنده وسپارل. هغه د ابو عیسیٰ سره جنګ وکړ او ویې واژه او خپله د مکې والي سو. د ابو المغیره په هکله دا هم وایي چې د معتمد د ورور موفق لخوا،کوم چې بیا د معتمد په ژوندوني مړسو،د مکې د والي په توګه ټاکل سوی وو. دغه راز تاریخونه دا هم وایي چې هغه په 265 س. کال کي د زنګ د واکمن علي بن احمد لخوا ټاکل سوی وو. لکه چې ابن جریر هم وایي چې په 265س.کي ابو المغیره د هغو زنګیانو سره چې د ده سره ملګري وه، په زوره په مکه ننوتی. علي بن احمد ته یې " صاحب الزنج " ویل ځکه چې د بصرې زنګباریان د هغه ملاتړي وه. هغه په کال 254س. کي پورته سو،کار یې جوړ سو، ترقي یې وکړه، او د خلیفه المهتدي لښکروته یې پرله پسې ماتي ورکړې اوترڅوارلسوکالو وروسته یې راوپرځاوه. علامه فاسي (رح) وایي چې دغه د زنګ واکمن علوي نه وو،خو هغه خپل ځان علوي باله او د خدای په مځکه کي یې ډېره ورانې وکړه. په 266 س. کال کي: د دغه کال په لومړۍ خور کي ابو الساج نومي د عمرو بن لیث صفار یو قوماندان چې د اهواز او کوفې حکمران وو او د عمرو د لښکرځې څخه بغداد ته تې، په جندي شاپورکي مړسو او د هغه زوی محمد د عمرو لخوا د حرمینو او د مکې د لارې والي سو.کله چې محمد مکې ته ولاړی ابو المغیره د ترویې په ورځ جنګ ورسره وکړ. خو محمد هغه تېښتي ته اړ ایستی او د هغه شته یې حلال وګرځول. په267س. کال کي : په دغه کال کي د ډېرې ګرمۍ له امله، ډېر خلك د حج په لارکي بېرته وګرځېدل او ډېر بیا حج ته ولاړل. خو ډېر یې په لارکي مړه سول. دغه راز په همدغه کال کي د احمد بن طولون او عمرو بن لیث صفار د عاملانو (چارواکو) تر منځ د دې خبرې پر سر شخړه رامنځته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سوه چې په مسجد الحرام کې د منبرپه ښي لوري کې دي کوم يو خپل رېۍ (بيرغ) ودروي . هريوه دعوه کول چې ولايت د هغه د مشردی. پای توري وايستل سوې او ډېرخلك له جوماته ووتل . د مکې د والي هارون بن محمد نفرو چې زنگيان وه د عمرو بن ليث صفار د عامل لوری ونيو او هغه پرکوم ځای چې يې غوښتل هلته خپل رېۍ ودراوه . هارون خطبه لنډه کړه او خلك سلامت پاته سول. په 268س. کال کي په دغه کال بېرته ابوالمغيره مکې ته ولاړی. د مکې والي هارون بن محمد هاشمي د هغه مقابلې ته تياري ونيول او د دوو زرو تنو په شا وخواکې عسکر يې غونډکړل.خو ابو المغيره د " مشاش " د اوبو چينه کوره کړه او بيا جدې ته ولاړی. هلته يې د خلکو خواړه لوټ کړل اوکورونه يې ور وسوځول، چې له دې امله په مکه کې ډوډۍ ډېره گرانه سوه. په دغه کال هارون په خلکو حج وکړ او ابن ابو الساج د پېښو د مخنيوي او د لارو د ساتني کار پرغاړه اخستی وو. په 269س.کال کې:

احمد د طولون زوی چې په خټه " طغز ترك " وو په 220س. کې زېږېدلی وو. کله چې د معتز عباسي خليفه لخوا د مصر د ادارې چاري د ترکانو سرغنه " باکباك، يا بايکباك " ته وسپارل سوې، هغه احمد بن طولون په مصرکې د خپل نايب په توگه وټاکی. ابن طولون د خپل لياقت او ښو اجراآتو له امله ترقي وکړه او د يوه خپلواك واکمن غوندي يې مصر اداره کاوه. خو وروسته د معتمد عباسي ورور، موفق ور سره وران سو او پرهغه باندي يې پر منبر باندي د لعنت ويلو حکم ورکړ. دغه حکم يې مکې شريفي ته هم ولېږی، ځو د حج په موسم کې پر ابن طولون لعنت وويل سي. د 269س.کال د لوی اختر په مياشت کې احمد بن طولون خپل دوه سرداران محمد بن سراج او غنوٰی نومی د دوو زرو پياده اوځلورسوه اويا سپروسره مکې ته ولېږل. هغوکله چې دوې ورځې میانی ته پاته وې، د چارشنبې په ورځ مکې معظمې ته ورسېدل. دغو سردارانو د مکې قصابانو او ځينو نورو دکاندارانو ته، دوه دوه ديناره او نورو مشرانوته يې اووه اووه ديناره ورکړه. هارون بن محمد عباسي چې دغه مهال د مکې والي وو، د مصريانو له بيري له مکې وتلی وو، او په بستان ابن عامرکې اوسېدی. موفق، جعفر د باغمردي زوی مکې ته ور واستاوه. کله چې درې ورځې د لوی اختر مياشتي ته پاته وې، د دووسوو سپرو سره مکې ته ورسېدی. هارون د يوسل و شلو سپرو، دوو سوو توروپوستو، د عمرو بن ليث د دېرشو سپرو او د عراق د دوو سوو پياده وو په ملگرتيا د هغه هرکلي ته ووتی. دې ځواکونو جعفر غښتلی کړ او تولو د ابن طولون د نفرو سره مقابله وکړه. د خراسان (اوسني افغانستان) حاجيانو هم د جعفرسره کومك وکړ . پای د ابن طولون دوه سوه تنه په جگړه کې د مکې په زړه کي ووژل سول. اوپاته يې غروته وتښتېدل، پټ سول او اسان او شته يې لوټ سول. جعفر ته د غنوٰی خېمه په لاس ورغله او دوه سوه زره ديناره يې پکښې وموندل. هغه مصريانو، قصابانو او نوروته امان ورکړ او په مسجد الحرام کې يې هغه ليك چې پر ابن طولون باندي د لعنت ويلو په باب ور رسېدلی وو ولوستی. پرمصرباندي د ابن طولون او د هغه د اولادې واکمني له 213س. څخه تر292س. پوري دوام وکړ. په 271 س. کال کي: په دغه کال يوسف بن ابي الساج چې د مکې والي وو، بدر نومی" طايي " مريی چې د حاجيانو امير وو، ونيوی. نو يوې ډلي عسکرو د ابن ابي الساج سره جگړه وکړه، ځو چې مريي يې خوشي کړ، او ابن ابي الساج يې بندي کړ او بغداد ته يې ولېږی. دا جگړه د مسجد الحرام د دروازو سره ونښته. په 295 س کال کې :

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دغه کال د لوی اختر د میاشتي په دوهمه لسیزه کي د ترکانو د امیر عج بن حاج او د اجنادو په نامه د نورو حاجیانو تر منځ نښته وسوه؛ یو شمېر پکښي ووژل سول اونور حاجیان بستان بن عامر ته وتښتېدل. چې د هغې خوا په بېرته راګرځېدوکي د داسي تندي سره مخامخ سول، چې یو شمېر یې له دې امله مړه سول. وایې چې یوه سړي په خپل ورغوي کي متیازي کولې او چښلې به یې.

154ـ صفاریان، مکه اوکعبه

یعقوب بن لیث صفار چې د سیستان، یعني د افغانستان د اوسني نیمروز ولایت اړوند زرنج ته نژدې د قرنین په کلي کي زېږېدلی وو، زموږ له ملي اتلانو څخه دی. هغه چې په یوه مسګره کورنۍ کي لوی سو، په خپله هېښنده مړانه او ځوانمردي له 238س.کال څخه د خپلي مړیني ترمهاله (په جندي شاپور کي په کال 265س. کي وفات سو) په واک کي وو او په 254 س.کال کي رسماً د سیستان واکمن سو او بیا یې د برېښنا په څېر په پرله پسې سوبو اوسنی افغانستان، کرمان، طبرستان، د ایران ټولي شمالي سیمي او ځیني نور ځایونه ترخپلي ولکې لاندي راوستل. بیا د خلیفه معتمد عباسي د را پرزولو او د بغداد د نیولو په نیت وخوځېد ، خو د د جلې د سیند په ختیز کي په دیر العاقول نومي ځای کي یې له معتمد څخه ماته وخوړل. دغه اتل واکمن او ترهغه وروسته د هغه ورور عمرو بن لیث صفار په خورا برم، ځوانمردي، شجاعت او عدالت واک چلاوه. په سیستان کي واک ته د یعقوب تر رسېدو د مخه د حالاتو د ناسموالي له امله د جمعې لمونځ نه کېدی، خو کله چې دی هلته واک ته ورسېد، هلته یې د جمعې لمونځ له سره جاري کړ. تاریخونه د ده او د ده د ورور د واړو د ښې دینداری کیسې کوي، په بېلو بېلو ځایونو کي یې جوماتونه او رباطونه جوړ کړي او په خیر او خیرات او بخششونو ورکولو یې نوم ایستلی وو. کله چې یعقوب فارس ونیو معتمد عباسي ته یې د 257س.کال د دوهمي خور په میاشت کي ډېر سوغاتونه ولېږل چې په هغو کي پنځوس داني د سرو او سپینو زرو بتان وه کوم چې یعقوب دکابل او کندهار د بودایانو له بت تونونو څخه تر لاسه کړي وه. یعقوب معتمد ته ولیکل چې دغه بتان دي کعبې شریفي ته ولیږي چې هلته یې ویلي کړي او پیسې یې د حاجیانو د هوساینې پر چارو ولګوي. د " تاریخ سیستان " او نورو په وینا معتمد عباسي یعقوب ته پر خراسان، طبرستان، ګرګان، فارس، کرمان، او سیند او هند باندي د واک چلولو د فرمان لېږلو سره یوځای د بغداد د شرطې (امنیت ساتني) مشرتوب هم هغه ته وسپاری او د دې سره سره اووه کاله د یعقوب پر نامه په حرمینو شریفینو کي خطبه ویل کېده. دغه راز کله چې عمرو د واك پر ګدۍ کښېنستی هغه ته هم د فارس، کرمان، اصفهان، ګرګان، طبرستان، سیستان، هند او سیند او ماوراء النهرد واکمنۍ فرمان ورکړه سو او د بغداد د شرطې مشري او د حرمینو د ولایت چاري ور وسپارلي سوې او د هغه نوم یې پر بیرغونو او نورو ولیکی. چې عمرو بیا په وار سره په کال 266 او 271 س. کي خپل خپلوان محمد بن ابي الساج او یوسف بن ابي الساج د ځان له لوري د مکې مکرمې والیان وټاکل او د دود سره سم به د حج په مهال د عمرو علم د مسجد الحرام د منبر سره ایښوول کېدی.

155 ـ د قُرمُطیانو فتنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څنګه چې قُرامُطه وو دکعبې شریفي ډېره ستره او تارخي بې حرمتي کړېده. او دغه راز يې د خدای د دغه متبرك کور پر زیارت کوونکو او د مکې پراو سېدونکو ستر تاریخي ظلمونه کړي دي، ځکه نو تر پورتني سرلیك لاندي په بېله او ځانګړې توګه څرګندوني کووو. په تاریخ الحضاراَ العربیاَ الاسلامیاَ کي وايي چې: د قرمطیانو حرکت د 261س. کال په شا وخواکي دکوفې په اطرافوکي را څرګند سو، چې حمدان قُرمُط ته منصوب دی او تر هغو په عراق، اهواز او یمن کي خپرېدی، څو چې ابو سعید جنابي په کال 286 س. کي په بحرین کي را پاڅېدی او بدو عرب پر را غونډ سول. خو طبري د 268 س. کال د پېښوپه ترځ کي وايي : په دغه کال ګډه سوه چې یوه ډله د قُرمُطیانو په نامه دکوفې په شاوخوا کي را پاڅېدلې وه . د دوی دکار پیل داسي وو چې یوسړی د خوزستان څخه راغلي وو او دکوفې په یوه سیمه کي چې" نهرین " ورته وايي، مېشت سوی وو. دغه سړي زاهدي او له ډول او سینګار (تجمل) څخه بې زاری څرګندول، ډېرلمونځونه به يې کول او د خپل لاس له کاره يې خواړه خوړل. د دغه سړی سره چې به څوك کښېنستی د دین پرکاربه يې باعثه کاوه اود دنیا له کاره به يې بې رغبتی ته باله او ورته ويل به يې چې انسان باید د ورځي پنځوس لمونځونه وکړي. بیا به يې ورته ويل چې د پیغمبر له کورنۍ څخه د یوه امام لپاره د بلني کار پر مخ بیايي یو وخت چې دغه سړی ناروغه سو، یوه سړي چې پرخپلو غویو به يې بارونه وړل او سرې سترګي يې وې (دغه سړي ته له دې امله خلکو" کُرمیته " ويل چې کرمیته په نبطي ژبه د سور سترګي معناورکوي). هغه خپل کور ته بوتی، چې بیا تر ښه کېدو وروسته هم د دغه سړي کور ته تي. دغه مهال يې د خپل مذهب څرګندونه وکړه او خلك يې د هغه منلو ته وبلل. چې د هغه ځای خلکو هم د ده خبري ومنلې. نو هرڅوك چې به د ده په دین کېدی، ده به یو دنیارځني اخیست او ویل به يې چې دا د امام لپاره اخلم. بیا يې له خپلو پیروانو څخه دوولس تنه استازي د نقیبانو په نامه وټاکل او د خپل مذهب د تبلیغ او هغه ته د خلکو رابللو لپاره يې هري خواته ولېږل. کومو بزګرانو چې به د ده به خوله پنځوس لمونځونه کول دکرکیلې کار به ځني پاته وو. بالاخره دکوفې والي هغه بندي کړ. خو بیا له بنده وتښتېدی او څنګه چې د خپل ځان پر مرګ وبېرېدی شام ته ولاړی او د هغه سړي په نامه چې دی يې د ناروغۍ په مهال په کورکي او سېدی په " کرمیته " ونومول سو. چې بیا دغه کرمیته په " قُرمُط " واوښت . تر دې وروسته دغه مذهب هم په دغه نامه شهرت وموند. وايي چې دې مذهب په کوفه کي ډېره ترقي وکړه. او په زرګونو مسلمانان په دې فتنه مبتلا سول. وروسته د فرج بن یحیٰی بن عثمان کاشاني په نامه یوه سړي چې ځان يې د مهدي له استازو باله، په کوفه کي دقرمطي حکومت د ټینګولو هڅي وکړې خو بریالی نه سو. بیا د قرمطي مذهب یوه بل پیرو ابو سعید حسن بن بهرام جنابي په کال286س.کي په بحرین کي د دې مذهب د خپرولو او حکومت د ټینګولوکوښښونه وکړل چې په دې کارکي بریالی سو. او په بحرین کي د هغه او د هغه د راتلونکي نسل واکمني ټینګه سوه. پای په 364س. کال کي د دغي فرقې واکمنۍ ته د اصغر بن ابو الحسن ثعلبي لخوا د پای ټکی کښېښوول سو. او اصغراو د هغه راتلونکي نسل پربحرین واکمن سو. علامه ابن کثیر په خپل تاریخ کي لیکي: " دغو وګړو د هغو فاطمیانو (عبیدیانو) سره ټینګي اړیکي درلودې کوم چې د افریقا په لوېدیزه برخه (اوسني تونس)کي واکمن سوي وه. د هغو مشر ابو محمد عبیدالله مهدي بن میمون القداح وو، چې په حقیقت کي یهودي وو، خو خپل ځان

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې مسلمان او د بي بي فاطمې (رض) اولاد باله اوپه دې توګه واکمنۍ ته ورسېدی". ځيني وايي څنګه چې عباسي خلفا وو دی ياغي باله نوې يهودي وګڼه او د القادر بالله په زمانه کي يې د فقها وو او قاضيانو په لاسليك د مصر فاطميان د فاطمې اولاد نه، بلکي يهوديان وبلل. (په دې هکله به په راتلونکو پاڼوکي په مفصله توګه خبري وسي). په هرصورت ابن خلدون ليکي چې له دغو قرمطيانو څخه د ابو سعيد جنابي زوی ابوطاهر سليمان چې د دغه عبيدالله مهدي له تابعانو څخه وو او د هغه پرنامه يې خطبه ويل په کال312س. کي د حاجيانو پرقافلو يرغلونه وکړل، ډېر شمېر يې ووژل، ډېريې بنديان کړل ښځي او ماشومان يې پربتې بيابان پرېښوول. چې بيا خپل په خپله مړه سول او په نتيجه کي له عراق څخه مکې ته د حاجيانو تګ بند سو. بيا خليفه مقتدر په کال 317 س. کي منصور ديلمي د قرامطه وو ټکولوته وګوماری. هغه د ترويې په ورځ د ابوطاهرقرمطي سره سخت جنګ وکړ، خومات سو. ابوطاهر د ترويې په ورځ دونه حاجيان مړه کړل چې د حرم غولۍ او د زمزم څا په ډك سو. او پرهغو سربېره يې د مکې د ښار او اطرافو او د خراسان او نورو ځايونو کابو دېرش زره تنه ترتيغ تېرکړل او ټول شته او اسباب يې ورڅخه لوټ کړل. هغه دکعبې شريفي پرده (غلاف) څيري کړ، دکعبې دروازه يې وکښل او هغه ډېر بيي شيان يې چې د مخه د اسلام مشرانو او نوروکعبې ته په سوغات ورکړي وه، ټول چورکړل. وايي چې دوو قرمطيانو غوښتل چې د مېزاب رحمت ناوه وکاږي او يو يې سي. خو هغه يې پر سر ولوېده او مړه سول. د مقام ابراهيم په هکله وايي چې هغه د حرم خادمانو په غره کي پټ کړی وو او په لاس يې وَرَنه غی. خو د حجراسود په هکله ويل کيږي چې د317س.کال د لوي اخترد مياشتي پر(14) د يکشنبې په مازديګر جعفر بن حلاج د ابوطاهر په حکم حجراسود له کعبې وکښل او بحرين ته يې يووړه څو ددوی دواکمنۍ په منځي (مرکز) " هجر " نومي ښارکي عبادتځای جوړکړي؛ هغه پکښې کښېږدي اوخلك يې لمانځني ته وروبولي. خو بياځلور ورځي کم دوه ويشت کاله وروسته چې د مکې او نورو مسلمانانو ډېرو هلوځلو،ګواښونو او تلاښونو څه ځای ونه نيوی او قرمطيانوته پرله پسې باجونو ورکولو څه ګټه ونه کړه،کله چې د هغو مشرد خوړونکي (جذام) په ناروغي مړسو د بحرين د هجر له ښاره د 339س.کال د لوی اختر د مياشتي پرلسمه د چارشنې په ورځ بيرته مکې ته ور وړه سوه اوپه کعبه شريفه کي په خپل هماغه پخواني ځای کي کښېښول سوه. ابن خلدون وايي :" کله چې عبيدالله مهدي له دې پېښو خبرسو نو ابوطاهرته يې يو تهديد آمېزه ليك ولېږی چې د دې ليك په رسېدوسره قرامطه د عبيدالله له حکومت څخه واوښتل". خو علامه ابن کثير بيا وايي چې:" د عبيدالله مهدی لخوا پر ابوطاهرباندي دا ملامتيا د سياست له مخي وه."

156 ـ د قُرمطيانو تر فتنې وروسته د مکې اوکعبې حالت

د قرمطيانو د 317س. کال ترفتنې وروسته د عباسي پېر ترپايه پوري د مکې او حج په اړه ډېري پېښي سوي دي. خو څنګه چې مخکي د هغو سمو او په ترتيب غونډولو ته زياته پاملرنه نه ده سوې، ډېر شيان موږ ته په هر اړخيزه توګه نه دي څرګند. البته ترکومه ځايه چې موږ ته څرګند سوي، په دغه دوره کي که ځيني کلونه د حج مراسم په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

امن و امان تېر سوي او ځينو واكمنو كعبې ته پوښونه او سوغاتونه وړي او ځينو هلته عدل و انصاف او امن ټينګ كړی خو زياتره كلونه مكه او په هغې كي د خدای كور، د حج مراسم او حاجيان او نور مسلمانان د ډول ډول ناخوالو، بدامنيو، ژوبلي، وژني او ظلمونو او تېريو ښكارسوي؛ لكه چې ډېركلونه د لارو د نه امنيت له امله ډېر مسلمانان د حج د فريضې له اداينې پاته سوي، ځيني كلونه پرلارو غلو، ظالمو واكمنو او داړه مارانو شكولي، ځيني كلونه په مكه كي د حج د مناسكو د ترسره كېدو څخه بې برخي سوي؛ بلكي زياتره وژل سوي او ژوبل سوي او شته يې ځني اخيستل سوي دي. چې دا حالت په مستقيمه او غير مستقيمه توګه د قرمطيانو، عباسي، يمني او نورو واكمنانو او د ځينو مذهبي باطلو ډلو ټپلو د حرص او ځان غوښتنو او شخصي، فرقوي، سياسي اغراضوله امله د مخالفتونو، شخړو اوجنګ جګړو يېبره او زېږنده وو. لكه چې كله به د يوه واكمن عمالو مكه په زور نيولې وه، كله به د بل. كله به د يوه پرنامه خطبه ويل كېده،كله به د بل. په دې سبب په دغه دوره كي د مكې معظمې هغه پخوانی شهرت له منځه ولاړی او د هغې اصلي اوسېدونكي (قريش) د حالاتو د ناسمتيا او پرله پسې فتنو او ورانيو له امله په مكه، ياله هغې څخه بهر په نورو ملكونو كي په بې وزلي او وركنومي كي پټ او ګوښه اوسېدل. نوځنګه چې دلته د دغسي ناخوالو له يادولو څخه بېله دې چې د ګران لوستونكي د سردردۍ او زړه بداوۍ سبب سي، بل څه نه متصوركېده، ځكه مو د هغو له ذكره صرف نظر وكړ. البته په دغه دوره كي ځيني ښې او د يادولو وړ پېښې په لاندي ډول څرګندېږي : په كال 366س. كي : په دغه كال كي د ناصرالدوله (1) ابي محمد الحسن بن عبد الله بن حمدان لور جميلې داسي حج وكی چې د ښو چارو په تر سره كېدو او سم ترتيب او تنظيم كي د مثال په ډول يادېږي. دې بختوري ښځې څلور سوه كجا وې د حج پر لاري رواني كړي وې چې ټولي په يوه رنګ وې او څوك نه پوهېدل چې دا په كومه يوه كي ناسته ده. هغې د حرمينو مجا ورينو ته ښې جامې او ډېر شته وركړه او كله چې يې پركعبه سترګي ولګېدې لس زره درهمه يې پر وشيندل. وايې چې د دې په قافله كي ډېر او ښان وه چې ډېري سپين سري ښځې او د لاري په اوږدوكي نور نارينه پردغه اوښانو د حج په سفر ورسره رهي سول. هغې ډېر شته د حج پر لاري او په حرمينو كي هم ولګول. په 367 س. كال كي : په دغه كال كي د مصراو افريقې واكمن العزيزبالله علوي مكې معظمې ته تللي وو. هلته ـــــــ---(1) ناصرالدوله د سيف الدوله ورور وو او دوی دواړو د متقي عباسي په وختوكي زيات واك درلود ،سيف الدوله د متقي اميرالامرا وو او ناصرالدوله د موصل واكمن وو.او دغه جميله د الطائع عباسي په وختوكي حج ته تللې وه. غله ورته ورغلل او ورته ويې ويل چې: موږ به پنځوس زره درهمه دركړو ته د حج د چارو او حاجيانو واك اختيار موږ ته راكړه، بيا څه چې موږكوو ته كار مه رالره. هغه ورته وويل ښه دی تاسي ټول سره راغونډ سئ، څود دغي معاملې ترون د ټولو په مخكي ترسره سي.كله چې دوی ټول څه د پاسه دېرش تنه سره راغونډ سول. العزيز ورته وويل:كوم بل يو مو پا ته دىكه نه ؟ هغو ورته وويل چې نه بل څوك مو نه دی پا ته. بيا عزيز ټول ونيول او لاسونه يې ور پرې كړل. په 397 س. كال كي: په دغه كال كي كه څه هم په ثعلبه كي د ابن جراح د مزاحمت له امله د عراق خلكو حج ونه كړ، خو د مصر د حاجيانو سره د مصر واكمن الحاكم د كعبې پوښ او د حرمينو د اوسېدونكو لپاره مال او پيسې ورلېږلي وې. په 342 س. كال كي: په دغه كال هم په لار كي د بې امنيتی

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

له امله د عراق خلکو حج ونه کړ، خو له مصر څخه د حج د کاروان سره مکې ته د کعبې پوښ، د خيرات لپاره مالونه او د مکې د امير لپاره سوغاتونه ور ورسېدل. په 455 س. کال کې: په دغه کال د يمن واکمن علي بن محمد الصليحي حج ته ولاړی، د مکې واك يې تر لاسه کړ، ښه چاري يې تر سره کړې، د خلکو سره يې احسانونه وکړل، عدل يې ټينګ کړ او مفسدين يې وټکول. په دغه کال حاجيانو داسي په امن وامان حج وکړ چې د مخه هيڅا نه وو کړی. د الصليحي د سياست او هيبت له امله حاجيانو شپه او ورځ په فارغه زړه عمرې کولې او شته او نور سامانونه يې خوندي وه. چې له دې امله ده ته د خلکو خولې په مننه او دعا وو خلاصي سوې. په 470 س. کال کې: په دغه کال عباسي خليفه المقتدي له بغداد څخه يو منبر مکې ته ورولېږی، څو هلته په مسجد الحرام کي ددغه خليفه په نامه دخطبې ويلو په وخت کي کار ورځني واخلي. کله چې منبر وررسېدی دعراقي او مصري عسکرو تر منځ فتنه رامنځ ته سوه، شرايط بدل سول، خطبه دمصر دواکمن په نامه وويل سوه، او هغه منبر يې مات کړ او ويې سوځاوه. په 621 س. کال کې: له دغه کال څخه پر له پسي څلور کاله خلکو په ډېره هوسايي او امن و امان کي حج وکړ. چې هم د شام لاري په امان وې او هم په حرمينوکي امنيت وو. او سبب يې دا وو چې د مدينې منورې امير د شام د واکمن عيسیٰ له پلويانو څخه وو، چې هره شپه به يې د شام پر حاجيانو باندي د هغو د امنيت د ساتلو لپاره پيرې درولي وې. او په مکه معظمه کي له دې سببه امنيت وو، چې په دغوکلونوکي هغه د مصر د ايوبي واکمن الکامل ترواك لاندي راغلې وه. نو په دې سبب د مفسدينو لاسونه لنډ او حاجيانو ته دکعبې ننوتل اسانه سول. ځکه چې د حج په مهال ترپايه شپه او ورځ د هغې دروازه د حاجيانو پرمخ پرانيستې وه. وايي چې کامل دکعبې خادمان (بني شيبه) د يو مقدار پيسوپه ورکولو، په دې راضي کړل چې له حاجيانو څخه کعبې ته پرننوتلو باندي څه وانه خلي او د هغې دروازه ونه تړي. دوی به دکعبې پرننوتلو له حاجيانو پيسې اخيستې، چې په دې ډول به خلکو ته ډېر تکليف رسېدی. هغو به دکعبې پردروازه داسي ګڼه ګوڼه جوړه کړې وه، چې ځيني به د ځينو پر اوږو سپاره وه، نو به يو پربل سره لوېدل، چې کله کله به ځيني مړه سول او د ځينو به هډونه مات سول او ځيني به ټپي سول. په 655س. کال کې : په دغه کال ټېله د حجاز د خلکو د نورو سيمو خلکو حج ونه کړ، ځکه چې په دغه کال چنګېزيانو پر بغداد يرغل ور وړی وو. په کال 656 س. کي يې د خليفه په وژلو سره، هلته اسلامي واکمني پای ته ورسول او د بغداد د عامي وژني او لوټ او ورانۍ تاريخي پېښه يې رامنځته کړه. علامه فاسي (رح) وايي: په دې عامه وژنه کي مغولو اتلس لکه وګړي ووژل. چې ترديې وروسته له عراق څخه مکې ته د حاجيانو تګ د دې پېړۍ په پاته کلونوکي ښخي لږ سو او نور د حج په مناسکو او مشاعروکي د عراقيانو مشري ګردسره پای ته ورسېده.

157 ـ د اسلامي دولت سره وېشل او پرمکه اوکعبه باندي د هغه اغېزې

اسلامي دولت د څلورو خلفا وو په وختوکي متحد او پياوړی وو. خو لکه مخکي چې مو ووېل دغه دولت د حضرت عثمان ترشهادت وروسته د حضرت علي په پېرکي د کورنيو شخړو اوجنګ جګړو او تفرقو ښکارسو. خو بياهم يو واقعاًً خالص، سپېڅلی او سوچه اسلامي دولت وو. اما اختلافات د هماغه د رسول د وفات له مهاله لږ يا ډېر

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

راڅرګند سول او له همدې امله د بني اميه وو په دوره کې د تشيع ډلې ربړه په اسلام کې په ښه څرګندتيا رامنځته سوه. چې تفصيل يې داسي دی: کله چې رسول ﷺ وفات سو،د هغه دکورنۍ غړو (اهل بيتو) خپل ځانونه يوازي د اسلام د خلافت مستحق بلل او نور قريش يې د دې وړ او مستحق نه ګڼل. خو لکه چې پوهيږو تر رسول ﷺ وروسته لومړی حضرت ابو بکر، بيا حضرت عمر، بيا حضرت عثمان ته د اسلام د خلافت واګې وسپارل سوې، او بيا حضرت علي د اسلام خليفه سو. که څه هم په دې هکله اختلافات د رسول ﷺ تر وفات وروسته را ټوکېدلي وه او په تاريخونوکي په دې باب مفصلي خبري سوي دي، خو عملي شخړي او جګړې پرحضرت عثمان باندي د تورونو لګولو او د هغه ترشهادت وروسته، رامنځته سوې. په دې هکله هغه څه چې د مکې اوکعبې معظمې په باب پېښ سوي، د دې کتاب په مخکنيو پاڼوکي خبري پرسوي دي. د دې منازعو يوه لويه پايله دا سوه چې د بني اميه وو څخه خلافت د ابو مسلم خراساني په مټ بني عباسوته ولېږدول سو. خو د دې دولت په رامنځته کېدوسره د تشيع ربړې نورهم زور واخيست، اسلامي دولت هم عملاً سره ووېشل سو. او د ملوك الطوايفۍ بڼه يې خپله کړه. لکه چې د عباسي واکمنۍ ترڅنګ په اندلس کي د عبد الرحمان اموي په مشری يو بل اسلامي دولت هم جوړ سو او وروسته بيا په نورو اسلامي سيموکي يو په بل پسې نور اسلامي دولتونه هم رامنځته سول. دا خو د اسلامي تاريخ پېښې دي چې بشپړ او مفصل څېړل يې د اسلام د تاريخ کار دی. خو موږ دلته هغه څه څېړو چې په دغه مهال او يا د دغو کشمکشونو له امله مکې مکرمې ته ور پېښ سوي دي. په عمومي توګه د دغو حوادثو مطالعه موږ دې پايلي ته رسوي چې کله له مديني منورې څخه د خلافت مرکز انتقال سو او دا حوادث راوټوکېدل بيا مديني او مکې ته هماغه د رسول ﷺ د وختو پخوانی برم ورپاته نه سو او د دغه دوو مقدسو ښارونو اوسېدونکو د لاښو ورځو پرځای ترډېره مهاله بدي ورځې ليدلي دي. په تېره د حج په موسم کي کعبې دغه د خدای ﷻ ستركور او د هغه زيارت کوونکو هم ډېري نادودي ليدلي دي. چې البته په دې هکله موږ په اموي دوره کي او په هغې کي د هغو د مخالفينو لخوا د مکې اوکعبې په اړه پېښي مخکي څېړلي دي. دغه راز مو د عباسيانو په دوره کي اود هغو د مخالفينو لخوا د مکې په اړه هم ښې او بدي پېښي تر يوې اندازې وڅېړلې. اوس به دا وڅېړو چې په عباسي دوره کي پر مکه معظمه باندي د دوی واك څنګه او ترکله وو ؟ البته تردې څېړلو وروسته به بيا د ځينو نورو رامنځته سوو اسلامي دولتونو ښه او بد د مکې اوکعبې شريفي په هکله وڅېړو ان شاء الله.

158 ـ پرمکه مکرمه با ندي د عباسيانو د واك څرنګوالی

ترامويانو وروسته له لويه سره عباسيانو پرمکه مکرمه باندي واك چلاوه. اوخپل واليان به يې چې زياتره به عباسيان وه هلته ټاكل. خوكله كله به ځينو علويانو اونورو مکه په زور ونيول او بيا به يا د جنګ جګړو يا څه نورو شرايطو د رامنځته کېدو په نتيجه کي د عباسيانو ترواك لاندي راغله. لکه چې په دې هکله مخکي څه څرګندوني هم سوي دي. کله کله به پخپله عباسيانو هلته داسي خلك د واليانو په توګه ټاکل چې له اصله به عباسيان نه وه. په 301س. کال کي د مقتدر عباسي په وختو کي محمد بن سليمان په مکه کي د عباسي خلافت له اطاعته سر وغړاوه او د هغه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرضد يې د حج په موسم کي خطبه وويل او په دې ډول يې هلته د بني سليمانو امارت ټينګ کړ. بيا د قرمطيانو فتنه او پرمکه معظمه باندي د هغو چپاوونه وه. بيا په 358س. کال کي د المغرب د عبيديانو د کاله المعز لدين الله د هغه د خادم قائد جوهرکاتب صقلي په مټ مصر ونيوى. په دې ترڅ کي لومړني شريف جعفر بن محمد بن الحسن بن محمد بن موسى علوي مکه په زور ونيول اوهلته يې د المعز لدين الله په نامه خطبه وويل. په سمط النجوم العوالي کي وايي چې د معز په وختوکي له بغداد څخه ترحلب پوري او په نورو ټولو ختيزو ولايتونوکي خطبه د مطيع عباسي پرنامه ويل کېده اوله حلب څخه ترالمغرب پوري د حرمينو په شمول خطبه د المعز په نامه ويل کېده. خو په وروسته کي چې د مکې مکرمې او نورو ځايونو پرسرد عباسيانو او عبيديانو رقابت توند سو داسي شرايط راغلل چې په مکه مکرمه کي کله د عباسيانو اوکله د عبيديانو پرنامه خطبه ويل کېده. داسي ښکاري چې په عمومي توګه عباسيانو پرمکه او مدينه باندي د هغو د خلافت له مرکز څخه د ليري والي اوڅه نورو عواملو له امله بشپړ واك نه درلود. اوکه به والي هم دوى ټاکلي وو، يوازي خطبه به د دوى پرنامه ويل کېده او نور واك يې نه وو.

159 ـ په مکه مکرمه کي د بني سليمانو واکمني

لکه چې مخکي مو وويل له لويه سره عباسيانو پرمکه باندي واك چلاوه. خوکله کله به ځينو نورو علويانو په زور ځني ونيول. خو زيا تره به دا نيول د څه مهال لپاره وه. اوبيا به بيرته مکه د عباسيانوترواك لاندي راغله، لکه چې لومړى په کال 145س. کي محمد بن الحسن بن معاويه يا حسن بن معاو يه مکه د محمد المهدي (النفس الزکيه) په نمايندګي په زور ونيول. بيا په کال 169س. کي حسين بن علي په زور ونيول. بيا په کال 199س. کي حسين افطس په زور ونيول. بيا په کال 202س. کي ابراهيم بن موسى الکاظم بن جعفر په زور ونيول. بيا په کال 251س. کي اسماعيل سفاك په زور ونيول. تردې وروسته په مکه کي يوازي خطبه د عباسيانو پرنامه ويل کېده. او د دوى واك به تش په نامه پرچلېدى. خو څنګه چې د مستعين او معتز له وختو څخه د عباسيانو واك نور هم مخ پر کمزوري کېدو سو او هره خوا فتنې او پاڅېدني سوې په کال 301س. کي محمد بن سليمان نومي ګردسره په مکه کي د بني سليمانو د واکمنۍ بنسټ کښېښووى. هغه د المقتدر عباسي له اطاعته سر وغړاوه او د حج په موسم کي يې داسي خطبه وويل: " الحمد لله الذي اعاد الحق الى نظامه، و ابرز زهرالايمان من اکمامه، وکمل دعوآ خيرالرسل باسباطه لا ببني اعمامه صلى الله عليه وعلى آله الطاهرين. وکف عنهم ببرکته اساءآ المعتدين. وجعلها کلمآ باقيآ في عقبه الى يوم الدين ". ژباړه : ټولي ستايني لوى څښتن لره دي چې حق يې خپل نظام ته راوګرځاوه اود ايمان شګوفه يې د هغه له لستو ڼي راڅرګنده کړه او د خيرالرسل (پېغمبر) ﷺ بلنه يې د هغه په لمسيانو بشپړه کړه، نه د هغه د اکا په زامنو. او د هغه په برکت يې پردوى باندي د دښمنانو عداوت او بدي بې اغېزي کړه. او د هغه بلنه يې د تل پاته کلمې په توګه د هغه په توکم کي د قيامت تر ورځي پرېښوول. بيايې داشعرولوستى: ژباړه: موږ د توري په زور د حق لار لټوو. او هغه قوم ته چې سرکښي يې کړې او پر موږ يې ظلم کړى خپل ځواك ور ښيو. دغو به له عرا ق څخه پر موږ باندي هره بلا را نازلول. څنګه چې د دغه محمد نومي مذهب زيديه وو، کوم چې د اماميه مذهب يوه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځانګه ده، نوخپل لقب يې " زيدي " ايښې وو. د محمد بن سليمان په وختوکي لا د عراق حاجيان مکې ته تلل خو په 312س. کي ابوطاهرقُرمُطي د هغو پرقافلو يرغلونه وکړل چې په نتيجه کي له عراق څخه تر317س. پورې مکې ته د حاجيانو تلل بند سول. او په 317س. کي چې له عراق څخه مکې ته حاجيان ورغلل، بيا هلته قُرمُطيانو ستر، تاريخي لوټ، وژل، او وراني او دکعبې بې حرمتي وکړه. لکه چې د دې پېښو په هکله مخکي هم موږ د دې کتاب په (219) مخ کي د قرمطيانو د فتنې ترسرليك لاندې خبري کړې دي. بيا په 327س.کي قرمطيانو د عراق حاجيان مکې ته د حجې د اخيستلو په مقابل پرېښوول او په دغه کال په مکه کي خطبه د الراضي عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 329س. کي په مکه کي خطبه د المتقي عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 334س. کي خطبه د المطيع عباسي په نامه وويل سوه. بيا په 342 س.کي د عراق او مصرحاجيان مکې ته ورغلل. خو د دې پرسر چې خطبه د عراق د واکمن احمد بن بو يه پر نامه وويل سي که د مصرد واکمن ابن الاخشيد پر نامه ؟ د هغو ترمنځ جنګ وسو. چې پای مصريان مات سول او خطبه د ابن بويه پرنامه وويل سوه . احمد بن بويه د ديلم وو، چې د قزوين د سمندر په جنوب کي اوسېدی او له اهواز څخه يې بغداد ته لښکرې وروستې. خليفه مستکفي يې هرکلی وکړاو د معز الدوله لقب يې ورکړ او د هغه دوو وروڼو ته يې د عضد الدوله او رکن الدوله لقبونه ورکړه. محمد بن طغج الاخشيد د متقي عباسي لخوا په 331س. کي د حرمينو، مصر او شام والي وټاکل سو او ترهغه وروسته يې د ده زامنو ابو القاسم اونجور او ابو الحسن علي ته هم دغه منصب سپارلی وو. چې د طغج الاخشيدي خادم،کافور الاخشيدي د هغه کفالت کاوه. بيا په کال348س. کي د بغداد او مصرحاجيان مکې ته ولاړه. د عراقي حاجيانو امير محمد بن عبيد الله علوي وو. هغه د مصر د حاجيانو امير تېر ايستی او ورته ويې ويل چې دواړه به د خليفه پرنامه د خطبې پر ويلو اتفاق وکړو او نه به د ابن بويه پرنامه خطبه وايو، نه د ابن اخشيد پرنامه.کله چې د مصر امير ور سره ومنل، د عراقيانو امير منبرته ورغی او امر يې وکړ چې د معز الدوله بن بويه پرنامه دې خطبه وويل سي. چې بيا کافور الاخشيدي له دې امله پرخپل ټاکلي امير په قهر سو او ويې واژه. په 356س. کي د عراق د حج قافله بيا مکې ته ورغله. خو د مصريانو د حج قافله بنو سليمو لوټ کړه او د هغو امير يې وواژه. بيا په 357س. کال کي د عراق حاجيان مکې ته ورغلل او په مکه کي د بختيا ر بن معزالدوله پرنامه خطبه وويل سوه. خو په بغدادکي مطيع عباسي خليفه وو. بيا څنګه چې سابور نومي د ابوطاهر قُرمُطي زوی خپل اکا احمد قُرمُطي وواژه، د ابوطاهر او احمد د اولادې ترمنځ شخړې پېښې سوې، چې مطيع عباسي د هغو ترمنځ سوله وکړه او د احمد زوی حسن يا ابو الحسن يې د هغه ځای امير وټاکی. له دې امله د حج په موسم کي د مطيع پرنامه او ترحج وروسته د حسن يا ابو الحسن قُرمُطي پر نامه خطبه ويل کېده. بيا په کال 360س. کي حسن يا ابو الحسن قُرمُطي د مصر د عبيديانو له اطاعته بېخي ووتی او د مطيع عباسي پرنامه يې خطبه وويل. چې له دې امله مطيع د خوښۍ د ځرګندولو په توګه تور بيرغونه ور ولېږل. دغه حسن قُرمُطي بيا دمشق ونيوی، په هغه ځای کي يې د عبيديانو والي جعفر بن فلاح وواژه او هلته يې هم د مطيع پرنامه خطبه جاري کړه. بيا ابو الحسن يا حسن قُرمُطي په مصرکي مړسو. کله چې ابو الحسن مړسو د مکې د ولايت واك بېرته بنو سليمانو ته ورسېدی او د محمد بن سليمان لمسی، لومړی شريف جعفربن حسن بن محمد بن سليمان د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې واکمن سو. چې د معز عبيدي پرنامه يې خطبه وويل، او هغه هم رسماً د مکې والي وټاکی. بيا جعفر مړ سو او د هغه زوی عيسٰی بن جعفرد مکې والي سو. او د ده د مړيني ترکال 384س. پوري يې ولايت دوام وکړ. او څنګه چې د مصر معز عبيدي په 365س. کي مړسو، دغه عيسٰی نومي د معز د زوی العزيز عبيدي پرنامه د خطبې ويل بندکړه. ځکه نو د عزيز لښکرو مکه محاصره کړه اود مکې پرخلکو يې ډېره تنګسه راوسته. چې پای د حرمينو اوسېدونکو له مجبوريته د هغه اطاعت وکړ. بيا په 384س. کي د عيسٰی تر مړيني وروسته د هغه ورور ابو الفتوح حسن بن جعفر د مکې والي سو چې دغه ابو الفتوح په کال 390س. کي د الحاکم عبيدي په امر مدينه منوره هم له بني المهنا وو څخه ونيول. خو بيا په کال402س.کي الحاکم عبيدي ته ياغي سو او هغه د ده د اکازوی ابو الطيب د مکې والي وټاکی. او بيا بيرته ابو الفتوح او الحاکم سره جوړسول او د ابو الفتوح شان او شوکت ورځ په ورځ زيا تېدی او واکمني يې په مکه مکرمه کي ټينګېدل. بيا په کال 427س. کي د مستنصر بن ظاهر عبيدي په نامه خطبه وويل سوه او بيا دغه د مکې او بني سليمانو سردار ابو الفتوح په کال430س. کي د خپلي واکمنۍ په څلوېښتم کال وفات سو. بيا د هغه زوی شکر د مکې واکمن سو. هغه مدينه منوره هم ونيول او ترڅو چې په کال 453س. کي مړکېدی (23) کاله د حرمينو واکمن وو. او څنګه چې هغه اولاد نه درلود د هغه د مړيني سره سم د بني سليمانو واکمني هم پر مکه مکرمه باندي پای ته ورسېده او تر هغه وروسته د هغه يو مريی واکمن سو. بيا د بنو ابي الطيب الحسينيون په نامه چې هغو ته يې هم سليمانيون ويل او د شکرله ټله څخه وه پر مکه واکمنان سول. خو تاريخونو د دوی شمېر اود واکمنۍ موده نه ده ښوولې.

160 ـ د مکې امارت او هاشميان

د مکې دغه هاشمي اميران د ابو هاشم محمد بن حسن بن محمد بن موسٰی بن عبد الله ابي الکرام بن موسٰی جون اولاده ده. د دوی او بني سليمانو ترمنځ به تل شخړي رواني وې. علامه ابن خلدون او د سمط النجوم ليکوال وايي چې:" کله شکر مړ سو د مکې امارت دغو بني هاشمو ته ورسېدی، او د دوی مشر دغه مهال ابو هاشم محمد بن جعفر بن ابو هاشم محمد بن حسن وو چې د مصر د واکمن مستنصر عبيدي پرنامه يې خطبه ويل". خو په شفاء الغرام کي وايي چې د " مرآة " ليکوال د 455س. کال د پېښو په ترځ کي وايي چې:" په دغه کال د يمن واکمن علي بن محمد الصليحي دکعبې کومي ګېڼې چې بنو ابي الطيبو لوټ کړي وې بېرته يې ځني واخيستې. بيا يې محمد د مکې په امارت وټاکی اوخپله يمن ته ستون سو". شفاګء الغرام زياتوي چې:" دغه محمد د شکر زوم وو". او ابن خلدون د هغه صفت کوي او وايي چې:" ده پربني هاشمو په ډېره نېکنامي حکومت وکړ او د هغه د ځانګړو ښېګڼو له امله ډېر نامتو سو". خو شفاء الغرام بيا د ابن اثير د الکامل او نورو په حواله وايي چې :" هغه، د هغو ترکمنو له بيري له مکې وتښتېدی کوم چې په کال 484س. کي پرمکه مسلط سول. دغو ترکمنو د محمد څخه هغه مالونه غوښتل چې ده له کعبې څګخه اخستي وه". دغه راز ابن اثير د دغه محمد بن ابي هاشم نور ډېر بد هم وايي. ښايي دا له دې امله وي چې هغه په کال 486س. کي حجاج لوټ کړه او ډېر يې ځني ووژل. او لکه چې مخکي اشاره ورته

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

وسوه په 462س. کي يې دکعبې ګېڼې هم اخستي وې. علامه ابن خلدون د خليفه قائم عباسي او امير محمد د اړيکو په هکله ليکي :" کله چې سلطان الپ ارسلان سلجوقي پربغداد مسلط سو خليفه قائم له هغه څخه هيله وکړه چې هررنګه چې کېدونې وي بايد د حج لار پرانيستل سي. سلطان ډېر سامان اوشته په دې لار کي په کار واچول او د حج پرلارو له پرتو عربو څخه يې ضمانتونه واخيستل. چې په پايله کي په کال 456 س. کي د عراق د حج قافله مکې ته ورسېدل. ابو الغنايم زينبي هم د حاجيانو سره مکې ته تللی وو. او بل کال له مکې څخه بيرته ولاړی. په کال458س. کي اميرمحمد د عبيديانو له اطاعت څخه واوښګتی او د عباسي خلافت اېل (مطيع) سو. چې له دې امله هغه څه خواړه او نورچې له مصرڅخه مکې ته راتلل بند سول. ځکه نو د مکې اوسېدونکو اميرمحمد ملامت کړ او نصيحت يې ورته وکړ. چې بيايې بيرته د عبيدي خليفه پرنامه خطبه جاري کړه. خليفه قائم اميرمحمد ته د يوه ليك په ور استولو ډېرګواښونه وکړه، خو د دې سره يې ډېر سامان او شته هم د مکې د خلکو د زړونو د په لاس راوړلو لپاره ور ولېږل. چې وروسته په کال462س.کي د حج په موسم کي اميرمحمد بيرته د عباسي خليفه پرنامه خطبه وويل او له دې امله يې مصرته د خپل معذرت په هکله ليك واستاوه. تردې وروسته په 463س. کي عباسي خليفه بيا ابو الغنايم زينبي د عراقي قافلې امير وټاکی او مکې ته يې واستاوه. دا ځل د هغه سره يو لوی پوځ هم وو. او د اميرارسلان له لوري د مکې اميرته دېرش زره ديناره او يو ډېر بيه خلعت هم لېږل سوی وو. د حج په موسم کي امير محمد د عباسي خليفه په پلوي داسي خطبه وويل :" الحمد لله الذي هدا نا اهل بيته الی الرای المصيب و عوض بنيه لبساَ الشباب بعد لبساَ المشيب و امال قلوبنا الی الطاعاَ، و متابعاَ امام الجماعاَ ". ژباړه: ټول ثنا اوصفت هغه لوی څښتن لره دی چې موږ د رسول ﷺاهل بيتو ته يې غوره او سمه لار راو ښوول. او اولادو يې د ځوانۍ جامې د زړښت ترجامو اغوستلو وروسته بدلي کړې او زموږ زړونه يې خپل طاعت ته او د جماعت امام (عباسي خلافت) ته راکښل. وروسته بيا دغه محمد نومي مدينه منوره هم ونيول. بيا القائم عباسي مړ سو او هغه څه چې به يې مکې ته لېږل بند سول. ځکه نو محمد بن جعفر د عباسيانو خطبه بنده کړه. بيا زينبي په بل کال ډېر شته ور وړه او اميرمحمد بيرته د عباسي خلافت خطبه جاري کړه. خو په 470س. کي چې المقتدي، ختلغ نومی ترکي، د يوه نوي ډول جوړ سوي منبر سره چې په (210 او211) مخونوکي يې يادونه وسوه مکې ته د عراقي حاجيانو د امير په توګه ور ولېږی. (دا لومړی ترکی دی چې د حجاجو د امير په توګه مکې ته تللی وو)، اتفاقاً د شيعه وو او اهل سنتو تر منځ او عراقي او مصري پوځيانو ترمنځ ، نښتې وسوې او خطبه پر مقتدي نه، بلکي د مصر د واکمن المستنصر عبيدي پرنامه وويل سوه. بيا په کال 473س. کي د شيعه ګانو او اهل سنتو ترمنځ د فتنې او فساد اور بل سو، د مستنصر عبيدي پرنامه خطبه بنده سوه. او د المقتدي پرنامه وويل سوه. را وروسته کلونه هم ختلغ د حاجيانو د امير په توګه مکې ته تلی او ترهغه وروسته بيا خمارتګين نومی دې چاري ته وګومارل سو. څو چې سلطان ملك شاه سلجوقي او د هغه وزير نظام الملك وفات سول. او د هغو تر وفات وروسته په مکه معظمه کي د عباسي خلفا وو پرنامه خطبه ويل هم بند سول. او څنګه چې سلجوقي واکمنان په خپلوکي په جګړو اخته وه او د مکې پر لار پرتو عربو لوټمارۍ کولې، ځکه نو له عراق څخه مکې ته د حاجيانو د قافلو تلل هم بند سول. په دې ترڅ کي د بغداد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عباسي خليفه مقتدي هم وفات سو او پرځای يې زوی مستظهرد خلافت پرګدۍ کښېنستی. دغه مهال د مصر عبيدي واکمن مستنصر هم وفات سو او زوی يې مستعلي واکمن سو. چې په مکه کي يې پرنامه خطبه وويل سوه. وايې چې امير محمد بن جعفر ترڅو چې مړکېدي تر 487س. کال پوري د مکې امير پاته سو. هغه د مکې لومړی والي وو چې ترڅه د پاسه سل کاله وروسته يې د عباسيانو پرنامه خطبه وويل. د ده د امارت موده د ابن خلدون په قول (33) کاله وه. قاسم بن محمد: د امير محمد تر مړيني وروسته په 487 س.کال کي د هغه زوی قاسم د المقتدي عباسي د وفات او د المستظهر عباسي د خليفه کېدو په کال، د مکې والي سو. خو په همدغه کال سپهبد بن سارتګين پرمکه مسلط سو او قاسم له مکې وتښتېدی چې بيا يې پوځونه را ټول کړه او سپهبد ته يې ماته ورکړه او بيرته يې د مکې د ولايت واګې په لاس کي واخيستې. د هغه د واکمنۍ پېر په بد امنی اوپرېشانی تېرسو. خو ځينو نورو چې بنو مزيد يې ورته ويل او د " حلې" په نامه د يوه ځای واکمن وه، هلته يوځه امن ټينګ کړ، چې له دې امله بيا هرکال د عراق حاجيان مکې ته تلل او په کال 512س. کي نظرخادم نومی د عراق د خليفه مسترشد لخوا چې په همدغه کال خليفه ټاکل سوی وو، د عراق د حاجيانو سره مکې ته واستول سو او د خليفه خلعت او مال او زر يې د مکې امير ته ورسول. قاسم د خپل امارت په دېرشم کال په 518س.کي وفات سو. فتيله يا ابو فتيله: بيا د قاسم زوی فتيله يا ابو فتيله د المسترشد عباسي د خلافت په مهال د مکې والي سو اود عباسي خليفه پرنامه يې خطبه اود هغه ښه وويل. وايي چې د ده تر مرګه د عراق د حج قافله د نظرخادم په مشری مکې ته ورتله او ده ته به يې د خليفه خلعت او نور شته او زر ور وړل. دی د خپل امارت په لسم کال په 527 س. کي وفات سو. هاشم بن فتيله: بيا د فتيله زوی هاشم د المسترشد تر وژلو دوه کاله د مخه د مکې والي سو او د مرګ ترمهاله چې 549 يا 551 س.کال دی، د هغه ځای والي وو. قاسم بن هاشم: بيا د هاشم زوی قاسم د مکې والي سو چې خطبه يې د هغه مهال د عباسي خليفه المقتفي اود هغه تر وفات وروسته د هغه د زوی المستنجد پرنومونو ويل. او مکې ته به نظرخادم د عراق د حاجيانو د امير په توګه ورتی. علامه فاسي وايي چې د قاسم ولايت تر 556س. پوري دوام وکړاو بيا د دغه کال د حج په مهال د ځينو بدو چارو له امله چې هلته کېدې د عراق د حاجيانود اميرله بيري له مکې وتښتېدی. بيا د هغه اکا عيسیٰ د مکې والي سو. خو قاسم بيرته د 557س. کال په روژه کي مکه ونيول او لږ وروسته بيا ووژل سو. په سمط النجوم العوالي کي وايي چې المقتفي عباسي په کال 552س. کي دکعبې لپاره يوه ښکلې دروازه جوړه کړه او د نظرخادم په لاس يې ور ولېږل. عيسیٰ بن فتيله: ترقاسم وروسته د هغه اکا عيسیٰ بن فتيله د مستنجد د خلافت په مهال د مکې والي سو. د ده په دوره کي د عراقيانو د حج قافلې هرکال پرله پسې مکې ته تلې. کله چې مستنجد په 566س.کي وفات سو. د هغه زوی مستضئي خليفه سو. هغه د عراقي حاجيانو د قافلې سره طاشتګين ترکي ولېږی. عيسیٰ د ده د مړيني ترکال570س. پوري پر مکه واکمن وو. خو تاريخونه وايي چې د هغه ورور مالك بن فتيله د ولايت پر سر ور سره وران سو، د 566 س.کال د عاشورا په ورځ مکې ته ننوتی او نيمه ورځ پرهغې واکمن وو. څنګه چې د هغه اود هغه د ورور د پوځونو ترمنځ نښته وسوه، مالك بيرته له مکې ووتی او بياسره جوړ سول. د دغه عيسیٰ د امارت په مهال،د مصر د عبيديانو واکمنۍ ته صلاح الدين ايوبي (رح) په کال567س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کي د پای ټکی کښېښووی. چې د همدغه صلاح الدین پرنامه په حرمینو کي خطبه جاري سوه. بیا په 575س. کي مستضئي عباسي وفات سو او د هغه زوی الناصر عباسي خلیفه سو. او د هغه پرنامه په حرمینو کي خطبه جاري سوه. داود بن عیسیٰ: تر عیسیٰ وروسته د هغه زوی داود بن عیسیٰ د مکې واکمن سو. خو د 571س. کال د خدای تعالی د میاشتي په نیمایي کي له امارته گوښه کړی سو. او سبب یې داوو چې د ده د امارت په وختوکي د خلیفه الناصر مور حج ته تللې وه. کله چې بیرته بغداد ته ولاړه ناصرته یې د هغه ځای په هکله د داود د ناوړوکړنو حالات وویل، ځکه یې نو هغه له کاره لیري کړ. خو ابن خلدون دغه کیسه په عیسیٰ پوري تړي. مکثر بن عیسیٰ: بیا د هغه ورور مکثر بن عیسی په 571س. کي د مکې والي سو. د دغه کال د حج په موسم کي د ده او د عراقي حاجیانو د امیر طاشتکین ترمنځ سخته جگړه وسوه چې ډېره مرگ ژوبله او وراني او لوټ پکښي وسو. او په پایله کي یې مکثر په همدغه کال له امارته گوښه سو. امیرقاسم بن مهنا: بیا مکه امیر قاسم بن مهنا الحسیني د (مدینې امیر) ته وسپارل سوه. دغه مهال لا مستضئي خلیفه وو او هغه د مکې ولایت ده ته ورکړ. هغه درې ورځې د مکې پر ولایت پاته سو، خوځنگه چې یې د دغه ولایت د چارو د پرمخبېولو وړتیا په ځان کي ونه لیده،له ولایته یې استعفاوکړه. په دې ډول داود بن عیسیٰ بیرته د مکې والي وټاکل سو،خو دا شرط پرکښېښوول سوچي نور به له حاجیانو څخه هیڅ ججه نه اخلي. اما دانه ده څرگنده چې دغه داود ترکومه د مکې والي وو. خو دا څرگنده ده چې مکه به کله د ده لاس اوکله د ده د ورور مکثر لاس ته لوېدلې وه. چې بیا تر پرله پسې لسوکالو یعني تر597س.کاله مکثر د مکې والي پاته سو. دا د مکې د هواشمو وروستی واکمن وو چې ابو قتاده مکه ځني ونیول او دی د نخلې په ناوه کي په کال 600س.کي وفات سو. په دې منځ کي په کال 581س.کي د صلاح الدین ایوبي ورور سیف الدین طغتگین بن ایوب د مکې والي سو. هغه په مکه کي په اذان کي د " حي علی خیرالعمل " ویل منع کړه. د مکې یوه ډله وران کار چوپړیان (مریان) یې ووژل. د دراهمو او دینارو سکه یې د خپل ورور صلاح الدین ایوبي پرنامه ووهل او په داسي حال کي چې مکثر یې ملگری وو داود ځني وتښتېدی.

161 ـ پرمکه مکرمه باندي د بني قتاده وو واکمني

قتادآ النابغهکوم چې ابو عزیز یې ورته ویل، د موسیٰ جون له توکمه څخه دی. او لکه چې د مخه د هواشمو په هکله وویل سوه، هغه هم د دغه موسیٰ جون له اولاده څخه وه. قتاده د څو نورو ملکونو د نیولو په ترڅ کي پر مکه معظمه هم برید وکړ، هغه یې د مکثر له لاسه په 599س. کي وایستل او د خلیفه ناصر عباسي پرنامه یې خطبه وویل. د ده د واکمنۍ سیمه ډېره پراخه وه. او پر مکه سربېره پر ینبوع، د یمن پرشا وخوا، پرنجد او د مدینې منورې پرځینو برخو هم د ده د واکمنۍ بیرغونه په بریالیتوب رپېدل. د مکې د نیولوپاره د قتاده د تمي سبب د بني هاشمو په ناسمو چارو اخته کېدل او د هغو ظلم و زیاتی وو. تاریخونه وایي چې قتاده یو جابر، وژونکی، سخت زړه او هیبتناکه او زړه ور، خو احتیاط کاره سړی وو. چې خورا ډېر پوځ یې درلود او عرب ډېرځني بېرېدل. د قتاده د واکمنۍ په مهال په کال 608س.کي په منا او مکه کي یوه لویه فتنه رامنځته سوه چې ډېر عراقي حاجیان پکښي ووژل سول.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ډېر شته يې لوټ سول. په دغه کال د عراقي حاجيانو امير علاء الدين محمد بن ياقوت وو، د دمشق د حاجيانو مشر د شاروخ النجمي ورور صمصام اسماعيل وو، او د بيت المقدس د حاجيانو مشر شجاع علي بن سلار وو، او د ايوبي واکمنو دکورنۍ د يوه واکمن الملك العادل ابو بکر سيف الدين بن ايوب خور ربيعه خاتون هم د دمشق د حاجيانو په ډله کي وه. کله چي يوم النحر (د لوى اخترلومړۍ ورځ) سوه د جمراتو تر ويشتلو وروسته د اسماعيليه يا باطنيه ډلي يوه سړي د قتاده د اکا له زامنو څخه پر يوه سړي باندي چي ببخي قتاده ته سوى وو، په دې گومان چې دى قتاده دى، بريد وکړاو د جمرې د ويشتلوځاى ته نژدې يې وواژه. اود مکې اشراف د غچ اخيستلو لپاره سره راغونډ سول، په مناکي دوو غرونوته وختل او په داسي حال کي چې د لا اله الا الله او الله اکبر نارې يې وهلې خلك يې په ډبرو او نورو وويشتل او د اخترپه ورځ او شپه او ورپسې ورځ يې لوټمار هم وکړ، چې له دواړو لوريو څخه ډېرخلك ووژل سول. بيا قتاده د عراقيانو مالونه چورکړه او ويې ويل چې تاسي خو زما د وژلو قصد کړى وو، نوزه په خداى لوړم که يو عراقى لاهم ژوندى پرېږدم. چې بيا د عراقيانو د حج امير محمد بن ياقوت، له بيري دربيعه خاتون خېمې ته پناه ورووړه. ربيعې قتاده ته وويل چې: د دې مسلمانانو گناه څه ده ؟ قاتل دي هم وواژه اوهم دي دا پېښه د مسلمانانو د لوټولو لپاره پلمه کړه او په حرامه مياشت او په حرم کي دي د دوى ويني وبهولې؟ او ته پوهېږې چې زه څوك يم ؟ نوکه له دې کاره لاس وانه خلې زه بيا درسره پوهېږم. بيا د بيت المقدس د حاجيانو مشر ابن سلار، قتاده ته ورغى، و يې ببراوه او ورته و يې ويل چې: نور ارام کښېنه که نه خليفه به له بغداده او موږ به له شامه درباندي راسو000 نو هغه وو چې بيا قتاده شخړه بس کړه او سل زره ديناره يې وغوښتل چې دېرش زره يې د عراق د حاجيانو له اميرڅخه واخيستل. وايي چې درې ورځې پرله پسې خلك د ربيعه خاتون د خېمې پرشا وخوا ځيني ټپيان، وږي تږي او ځيني مړه پراته وه. او ژوندي يې بيا په ډېر بدحالت بغداد ته ورسېدل. بيا په کال 609س.کي خليفه ناصر عباسي قتاده ته ډېر شته او سوغاتونه ور ولېږل او د دغي پېښي په باب يې هيڅ ونه ويل، بلکي د عراقي حاجيانو امير ته يې دنده ورکړې وه چي قتاده وغولوي او ويې هڅوي چې بغداد ته ورسي. نو هغه قتاده ته وويل چې د بغداد واکمن ته داسي اطلاع ورغلې چې د مکې شرفا وو صرف د يوڅو حاجيانو شته لوټ کړي دي، بلکي خليفه اود هغه وزير ته بغداد ته بللي يې. نو هغه وو چې قتاده بغداد ته رهي سو،کله چې د عراق " المشهد الغوري " ته ورسېدى، هلته د هغه هرکلي ته د بغداد يو شمېرخلك ورغلي وه. د دغو خلکو په ډله کي يو بې وزلى سړى هم وو،چې يو زمرى يې په زنځير تړلى وو اوکشاوه يې.کله چې قتاده هغه وليدى پر بدفالي يې ونيوى او ويې ويل: زما او د داسي ښار يې سره څه چې زمريان لا دغسي پکښې خوار وي. نو سمدستي بيرته حجاز ته وگرځېدى او عباسي خليفه ته يې دا شعرونه وليکل:

بلا دي ولو جارَت عليَ مريقاَ

ولى كَفُ ضرغام اذا ما بسطتها

تظل ملوك الارض تلثم ظهرها

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اَ اَترُكها تحت الرهان ثم ابتغى

وما انا الا المسك في كل بقعاَ

و لو اَنني اعرٰى بها و اَجُوع

بها اشترى عزالو رى و ابيع

و في بطنها للمجد بين ر بيع

خلا صاً لها اني اذً لو ضيع

يضوع و اما عندكم فا ضيع

ژباړه: زما هيواد ماته د ښه ژوند او هوسايی ځای دی. که څه هم پرما ظلم پکښې وسي يا لڅ يا وږی پکښې وګرځم. زه د پياوړي زمري پنجه لرم. کومه چې په خلاصېدوېې د دنيا عزت رانيسم او پلورم. د نرۍ پاچهان د دغي پنجې شا مچوي. او په دننه کي يې وچکالی ځپلوته پسرلی دی. آيا زه دغه پنجه د ژرندي تر پله لاندي کړم؟ او بيا د هغې د ژغورني هڅه وکړم؟

او که داسي وکړم، نو زه به ټيټ سړی يم. زه هرځای د مشکو غوندي خوشبويه کوم. خوستاسي په اند زه يوخواربوشکی يم.

يادونه :

دغه شعرونه ابن خلدون په بېلو لفظونو او سمط النجوم په بېلو لفظونو راوړي دي. خو موږله دواړو څخه هغه څه وليکل چې نسبتاً درست په نظرراغلل. کله چې الناصر عباسي دا بيتونه ولوستل له قهره سره و ايشېدی او له ډېره غضبه سره سور او شين سو. او شريف قتاده ته يې وليکل:" امابعد : فاذا نزع الشتاء جلبابه، ولبس الربيع اثوابه، قاتلناكم بجنود لا قبل لكم بها، ولنخرجنكم منها اذلیٔ وانتم صاغرون ".ژباړه : کله چې د ژمي بو ډۍ خپل پوړنۍ ليري کړي او د پسرلي ناوې ښکلي جامې واغوندي، په داسي پوځونو به مو ووژنم چې په تاسي کي به د هغو سره د مقابلې همت نه وي اوله هغې (مکې مکرمې) څخه به مو په ډېره خواري وباسم. په داسي حال کي چې تاسي به ډېر کوچني سوي ياست .

قتاده د دې ليك په رسېدو سره په مدينه منوره کي خپلو د اکازامنو ته ليك واستاوه، د مرستي غوښتنه يې ځني وکړه او د شعر په ژبه يې داسي ورته وليکل: ای زما د اکازامنو، د موسٰی، جعفراو د حسين اولادې. ځنګه زموږ څخه په صبرناست ياست. ای زموږ د اکا اولادې موږ او تاسي خو د يوې ستري ونې د ښاخونو غوندي يو. نوموږ مه پرېږدی چې پوپناسو.کله چې يو وروربل ورورکوم خوړونکي ځناورته پرېږدي، نولومړی يو ورورخوري بيا پردې بل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورگرځي. په دې ډول د هغه په مرسته ډېر وکړي ورغلل. اوکله چې دغه ليك د ناصر عباسي پلويانو ترلاسه کړهغه يې خيري کړ. خوکله چې ناصر عباسي په خبر سو ډېرانعامونه ، شته او جايدادونه يې قتاده ته ورکړه او په دې ډول يې د هغه سره د جنګ جګړې مخه ونيول .

بيا قتاده د عراقي حاجيانو د امير په مشوره د بخښني لپاره د خپل زوی سره يوه ډله مخور بغداد ته ولېږل چې له ځانو سره يې کفنونه اخستي وه او توري يې په غاړو ځړولي وې .

کله چې بغداد ته ورسېدل له دې پېښې څخه د پښېمانۍ په دود يې په ژړاوو پيل وکړ، چې نور خلك هم پررا ټول سول او هغو هم بې واکه ژړاوي ورسره پيل کړې. اود دې پېښي په هکله يې معذرت وغوښتی. کله چې دا خبر ناصر ته ورسېدی، هغه هم تردې ناکرده ورتېر سو .

وايي چې قتاده لومړی په مکه شريفه کي ښې چاري ترسره کولې اود مصر د عبيدي واکمنو مفسد پلويان يې له مکې پسي واخيستل. خو وروسته يې بدوکارونو ته لاس واچاوه. له حاجيانو څخه يې بيرته د ججو اخيستل پيل کړه، ان چې هغوی يې لوټول او خطبه يې هم پرخپل نامه ويل. او ويل به يې چې ترناصر عباسي زه زيات د خلافت مستحق يم. دغه راز ده

د حرم د حنفي او شافعي مذهبونو امامان هم ووژل. د ده په پېرکي هم د جوماتونو په اذانو کي د " حی علىخيرالعمل " جمله ويل کېدل. پای خدای تعالی د خپل زوی حسن په لاس د 617 يا 618 س. کال د لومړۍ خور په مياشت کي وواژه، چې عمر يې اويا کاله وو .

او دواکمنۍ موده يې اتلس يا نولس کاله وه. د وژلو کيسه يې په دې ډول ده: کله چې قتاده د يوې ستري ډلې سره له مکې څخه مدينې ته رهي سو په " وادي الفرع " نومي ځای کي يې د ناروغۍ له امله واړول. او د يوځ سره يې خپل ورور او حسن نومی خپل زوی ولېږی.کله چې لږ څه ليري سو د قتاده ورورځينو پوځيانو ته وويل چې قتاده مړسوی

دی تاسي ما د مکې اميرکړئ. کله چې حسن دا خبره واورېده يو سړی يې ور ولېږی او هغه يې په خفه وواژه، او بيا يې په حرم کي د مکې اشراف او مخور راغونډکړل، خپل اکايې په تابوت کي اينښی وو، رايې وړی او خلکو ته يې داسي وښوول، چې دا ګواکي د هغه د پلار تابوت دی. او په دې ډول يې له خلکو څخه بيعت واخيستی او بيايې خپل اکا د شپې ښخ کړ. بيا يې له ينبع څخه خپل ورور را وغوښتی او په داسي حال کي چې د خپل پلار په حال يې نه وو خبرکړی ويې واژه.کله چې بيا قتاده له مدينې منورې راغی او په دې خبرو خبرسو ويې پتېيل چې حسن ووژني. نو يې حسن را وغوښتی او بد رد يې ورته وويل او تهديد يې کړ .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو حسن د يوه مريي او يوې مينځې په مرسته،کومو چې د قتاده خدمت به يې کاوه د خپل پلار لاسونه وتړل او په خفه يې وواژه، بيا يې د دې لپاره چې د پلار د وژلو خبر يې رسوا نه سي هغه مريی او مينځه يې هم ووژل. خو ځيني بيا وايي چې حسن خپل پلار په زهرو مړکی .

ترقتاده وروسته د هغه زوی او وژونکی حسن نومی د مکې والي سو او د دغي کورنۍ ور پسې سړي چې وروسته وروسته ډېر سول او په شرفا وو مشهور سول او د مکې والي ته به يې هم شريف ويل تر1343س. کاله پوري (د دغي لړۍ د وروستي واکمن شريف حسين د راپرزولو ترمهاله) پر مکه واکمن وه. خو لکه څنګه چې ګران لوستونکي پوهيږي د مکې اميران تر630 س. پوري تريوې اندازې خپلواك وه. خو وروسته به د مکې د امارت پرسرتل د دغي کونۍ د واکمنو اود مصر او يمن د واکمنو ترمنځ شخړې رواني وې. چې کله به په مکه کي د مصر د واکمنو پرنامه خطبه ويل کېده اوکله به د يمن د واکمنو پلويان هلته په واك کي وه. بيا داسي ښکاري چې د مکې پرسر د مصر او يمن د واکمنانو لګګي درګي د656 س. کال په شا وخواکي ،کله چې مغولو په بغدادکي عباسي خلافت ګردسره له منځه يووی، پای ته رسېدلي او بيا مصري واکمنو په يوازي سر تر923س.کال پوري د مکې کالخوايي کوله او د هغې واليان يې ټاکل. خو په دغه کال کي عثماني واکمن سلطان سليم خان شام، مصراو حرمين ونيول او په حرمينوکي خطبه د ده پرنامه و ويل سوه. چې وروسته په مصر او حرمينوکي عثماني واك ټينګ سو. اما پر مکه مکرمه باندي هماغه د قتاده دکورنۍ واکمنان واکمن پاته سول. (په دې هکله دي ددې کتاب 247مخ هم وکتل سي)، چې په دې ډول مکې مکرمې په دغه اوږده پېرکي ډېري بدي ورځې ليدلي دي. او ډېري ويني ان په حرم کي، پکښې توسوي دي. د دغو اشرافو وروستی علوي شريف حسين پاشا وو چې د1326س.کال دکوچني اختر په شپږمه د ترکي واکمن لخوا وټاکل سو. خو وروسته يې د انګرېزانو په لمسه په 1334س. (1914ع.)کي ځان د حجاز پاچا اعلان کړ. بيا د1343 س. کال د لومړۍ خور په اوومه ملك عبد العزيزبن عبد الرحمان د سعودي عربستان د اوسنيو واکمنانو د سرسړمکې مکرمې ته ننوتی او د1344س.کال د دوهمي خور په لومړيوکي ملك حسين د حجاز له واکه لاس واخيستي، چې بيا د دغه ملك عبد العزيز لخوا خالد بن لويي د مکې حاکم سو،کوم چې د ملك عبد العزيز خپل او د هغه د پوځ له مشرانو څخه وو. بيا امير فيصل ته، چې وروسته د سعودي پاچا سو،د خپل پلار ملك عبد العزيز په نيابت د مکې، مدينې او حجازواك وسپارل سو.

162 ـ څله يې د مکې اميرته " شريف " ويل؟

کله چې د المطيع عباسي د خلافت په وروستيوکي په کال358س. کي جوهر قائد رومي صقلي، د المغرب د واکمن المعز لدين الله عبيدي مريي، د هغه لپاره مصر ونيوی او بيا مکې ته ولاړی او هغه يې هم د معز لدين الله تر ولکې لاندي راوستل. نو يې په مکه کي د شرفا وو د واکمنۍ بنسټ کښېښووی. تردغي نېټې وروسته به په مکه کي يوه نفر علوي د مکې د شريف په نامه واك چلاوه او د حج د چارو او د حاجيانو کالخوايي به يې کوله. لومړی شريف چې د افريقي اود مصرد واکمن معز لدين الله لخوا حکومت او شرافت تر لاسه کړ، جعفر بن محمد وو. دغه جعفرد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مکې د بني سلیمانو د لړۍ څخه یوتن دی چې د حسن یا ابو الحسن قُرمُطي ترمړیني وروسته یې د مکې واك په لاس راوړ او د دغو بني سلیمانو د لړۍ وروستی واکمن شکر دی، چې په کال 452س. کې وفات سوی دی. تردې ورسته د مکې شرافت هواشموته ولېږدول سو،کوم چې هغه هم علویان دي. بیا په 597س. کې شریف قتاده د مکې واکمنۍ ته ورسېد کوم چې د جعفرد ورور شریف عبد الله لمسی وو. پر مکه باندي د واکمنۍ دغه اصول تر1343س. کال پوري چلېده. خو په تاریخونوکي زیاتره دغه لقب د لومړي ځل لپاره د قتاده د نامه سره ډېر لیدل کیږي او بیا وروسته د مکې نورو واکمنو ته استعمال سوی دی. دکتور حسین قره چانلو وایي:" د شرفا ووپه دوره کي د حج مراسم خورا پرتمین ترسره کېدل. وایي کله چې د حج مراسم پیلېده، د مکې شریف به په داسي حال کي چې سپین کالي به یې اغوستي وه اود خدای د اطاعت په دود به یې توره په غاړه کي اچولې وه، دکعبې طواف به یې کاوه. دغه مهال به د شافعي مذهبو څخه یوسړی د زمزم پرگمبته درېدی اوکله چې به امیرد طواف یو شوط (یوه دوره) پوره کړه، دغه سړي او شریف به خپل دواړه لاسونه پورته کړه او تکبیربه یې وایه. بیا به چې امیرخپل طواف بشپړکړنورو خلکو به طواف پیل کړ. دغه مهال به یې دکعبې پردې پورته کولې. ټولي دروازې به پرانیستي وې، دکعبې دننه به یې ډېوه بله کړې وه او حاجیانو به کوښښ کاوه چې د مرمر پرهغه سره ډېره لمونځ وکړي چې د رسول د لمانځه ځای باله سي) ." د دغي ډېري د رنگ، دکعبې د نس د فرش او په کعبه کي د رسول د لمانځه په هکله د دې کتاب [281] او [284] مخونه وگورئ(

163 عبیدیان، مکه اوکعبه

لکه چې د مخه مو یادونه وکړه د بني عباسو په وختوکي اسلامي دولت سره ووېشل سو. چې په دې لړکي په المغرب کي یو بېل دولت را منځته سو او بیا په دغه سیمه کي د عبید الله المهدي په نامه یوه سړي چې ځان یې علوي او فاطمي باله. خپل واك ټینگ کړ، چې بیایې دغه واك اولادې ته پاته سو. او واکمنۍ یې د عبیدیانو یا فاطمیانو په نامه شهرت وموند. د دغي لړۍ د یوه تن معز لدین الله د واکمنۍ په مهال په کال 358س.کي د هغه مریي جوهر قائد پر مصر یرغل وکړ،دغه مهال په مصرکي د اخشیدیانو وروستی واکمن کافوراخشیدي وفات سوی وو او دواکمنۍ په هکله گډوډي پکښي پېښه سوې وه، چې د دې گډوډۍ څخه په گټه اخیستنه، هغه مصر ونیوی او پای له المغرب څخه ترحلبه د حرمینو په گډون د دغه معز عبیدي پرنامه خطبه وویل سوه. او په دغو سیموکي د دغو عبیدیانو واك ټینگ سو. چې په 362س. کي معز عبیدي خپله پلازمېنه مصر وټاکی. د دغو عبیدیانو د نسب په هکله ډېر تاریخونه وایي چې دوی د بي بي فاطمې (رض) د اولادې څخه نه دي او ځانونه یې په درواغو فاطمیان بلل. بلکي وایي چې د هغونیکه مجوسي وو، اود دوی زیاتره کسان داسي زندیقان وه چې له اسلامه وتلي وه او ځینو به انبیا وو او صحابه وو ته شکنځل کول. ان چې عبید الله المهدي ته په باطني اوخبیث وایي. او وایي چې ده د اسلام کمزوري غوښتل. ماچي کوم تاریخونه لوستي دي، په هغوکي یوازي ابن خلدون د دې خبرو پلوي نه ده کړې او هغه دوی فاطمیان بولي. حافظ ذهبي په خپل تاریخ " دول الاسلام " کي د عبیدالله المهدي د یهودي توب په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هکله وايي: حسين بن محمد بن احمد بن عبد الله القداح علوي " سلميه " نومي ځای ته ولاړی،کوم چې د ده د نيکه شته هلته په امانت ايښوول سوي وه. هلته د ده په مخ کي د ښځو خبره را منځته سوه او يوچا ديوه يهودي پښ دکونډې صفت وکړ، چې ډېره ښايسته وه. اود دې غونډي يو ښکلی زوی هم له دغه يهودي څخه ورپاته وو. نو دغه حسين علوي دغه ښځه په نکاح کړه چې بيا پرهغه ډېره گرانه سوه. دغه راز د هغې زوی هم ډېر پرگران سو او علم او پوهه يې ور زده کړه. چې پای ستر سړی او د لوی همت څښتن ځني جوړ سو. نو څنگه چې حسين علوي زوی نه درلود دی يې په زوی گلويني ونيوی او ويل به يې چې دی زما ميراث خور دی. له دې امله به د علويانو پلويانو او مبلغانو د دغه يهودي د زوی پرنامه ليکونه ورلېږل. او حسين هم خپل ټول شته هغه ته وسپارل او خپلو پلويانو ته يې امروکړ چې د هغه اطاعت او خدمت وکړي او د خپلو، خپلوانو څخه يې يوه ښځه هم ورپه نکاح کړه. بياکله چې حسين مړسو، دغه د يهودي زوی يې ځای ناستی سو او ځان يې عبيد الله وباله، خپل لقب يې" مهدي " غوره کړاو خپل نسب يې امام جعفرصادق او حضرت علي کرم الله وجهه ته منسوب کړ. او د علوي دعوت خپرولوته يې دوام ورکړ. په دې ترځ کي د هغه يوه پلوي او مبلغ له المغرب څخه حال ورته ولېږی چې موږ دلته ډېري سوبې کړي دي او اوس موږ دلته ستا راتلوته سترگي پر لار يو. څنگه چې د ده دغه خبري د المکتفي عباسي په وختوکي خپرې سوې نو دی يې ور وغوښتی. خو دی اود ده زوی نزار نومی ځني وتښتېدل اود 297س. کال د لومړۍ خور په ورو‌ستۍ لسيزه کي په داسي حال کي چې د ده ملگري ورسره وه د قيروان " رقاده " نومي ځای ته ورسېدل او په يوه مانۍ کي يې واړول او امر يې وکړچي په دغه ټوله سيمه کي دي د ده نوم په خطبه کي ياد سي. بيا يې د جمعې په ورځ خلك په زوره خپل بيعت ته وبلل. نوکه به چا د ده مذهب مانه ښه کړنه به يې ورسره کول اوکه به يې نه مانه نو بندي کاوه به يې. چې په دغه ډول يې د مړيني ترمهاله، ترکال 322س. پوري واك وچلاوه. د ده په وختوکي قُرامته وو،کومو چې له دغه المهدي سره اړيکي درلودې په مکه کي ستره فتنه رامنځته کړه. چې د دې کتاب په مخکنيو پاڼو کي خبري پر وسوې. بيايې زوی نزار د القائم با مرالله په لقب د ده د مړيني ترکال333 س. پوري په دغه ډول واکمن وو. بيا د نزار زوی اسماعيل د المنصور په لقب واکمن سو. او بيا د هغه زوی معد د المعز لدين الله په لقب واکمن سو چې پای يې مصر هم ونيوی. د مصرد نيولو سره سم حرمين شريفين هم هغه ته تسليم سول او په مکه مکرمه کي هم د ده پرنامه خطبه وويل سوه. د ده په مهال د مکې والي جعفرنومي ته د شريف لقب ورکړه سو اوهلته په اذان کي د " حي على خيرالعمل " ويل پيل سول. وايي چې دغه المعز لدين الله کعبې شريفي ته د سره ديباج يو ډېر بيه او ښکلی پوښ يا سايوان ورکړ،کوم چې په ډېرو سرو زرو، ملغلرو، او ډول ډول ياقوتو پسوللی وو او د حج اړوند آيتونه په زمروتو پر ليکلي وه. کله چې المعز مړسو د مکې والي عيسٰی بن جعفرد ده د زوی العزيز پرنامه خطبه ونه ويل. ځکه نو د العزيز لښکرو مکه محاصره کړه او د هغې پرخلکو يې تنگسه راوسته. دغه راز د عبيدي لړۍ يوه بل واکمن الحاکم د مکې بل امير ابو الفتوح ته امر وکړچي د ابو بکر صديق ؓاو عمر فاروق ؓ بد ووايي. خو هغه دا کار ونه کړاو ورته ياغي سو. چې بيا بيرته سره جوړسول. له دې پرته د دغي لړۍ د واکمنو لخوا د مکې اوکعبې سره د ښو په هکله په کتابونوکي زما څه نه دي په سترگو سوي.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

164 ـ ایوبي پېر، مکه اوکعبه

د سلطان صلاح الدین ایوبي پلار نجم الدین ایوب بن شاذي روادي کرد وو. د هغه دوست بهروز د سلطان مسعود بن محمد بن ملك شاه لخوا د بغداد کوتوال وټاکل سو، او دغه راز یې هغه ته د تکریت دکلا واك اختیار هم ورکړ. نو بهروز بیا نجم الدین ایوب د تکریت حاکم وټاکی چې د خپل وفات ترمهاله د دغه ځای حاکم وو. یو وخت د موصل حاکم عمادالدین زنګي د سلطان مسعود په ملاتړ په کال 520 س.کي د خلیفه مسترشد په جنګ ورغی خو ماته یې وخوړه. نوکله چې بیرته موصل ته تی، تکریت ته ورسېدی. نجم الدین ایوب څه دلاري څوری ورته ورکړ، اود دجلې له سیند څخه د تېرېدو لپاره یې پل ورته جوړکړ. په دې منځ کي د ده کشر ورور اسدالدین شېرکوه په تکریت کي یو سړی وواژه، او ده یا ورور یې نجم الدین ایوب د هغه فدیه ورنه کړه. ځکه نو بهروز هغه له کاره ګوښه کړاو بیا یې دواړه وروڼه له تکریت څخه وایستل. وروسته دواړه وروڼه عمادالدین ته ورغلل، هغه ښه وضع ورسره وکړه او جاګیرونه یې ورکړه. کله چې زنګي په کال 532 س. کي بعلبك ونیوی، نجم الدین ایوب یې هلته خپل نایب وټاکی. کله چې په 541س. کي عمادالدین زنګي وفات سو، نود دمشق حاکم فخرالدین طغرکین پربعلبك یرغل وکړ او هغه یې کلابندکړ. پای نجم الدین ایوب په دې شرط وسله پرمځکه ورته کښېښوول چې هغه ته به په دمشق کي جاګیر ورکوي. نو هغه وو چې نجم الدین ایوب دمشق ته ورسره ولاړی. خو اسد الدین شېرکوه د عماد الدین زنګي د زوی نور الدین محمود سره پاته سو او هغه یې سپه سالار وټاکي. بالاخره دغه سلطان نور الدین محمود زنګي د دغو دوو وروڼو په کومك په 549 س. کي دمشق ونیوی. دغه مهال د مصر فاطمي واکمني مخ پرله منځه تلو وه او صلیبیانو د مصرځیني ښارونه هم نیولي وه. ان چې د قاهرې پردرباربانديي یې هم تسلط ټینګ کړی وو، او ججه یې ځني اخیستل. دغه وخت په مصرکي العاضد واکمن وو. خو د ده ټول واك د ده وزیرصالح بن زریك ځني اخستی وو. بیا شاور نومي وزیر پر العاضد مسلط سو. بیا د ضرغام په نامه یوسړی د العاضد وزیرسو. او شاور یې پسي واخیستی. نو هغه وو چې شاورشام ته وتښتېدی اوپه کال556س. کي یې نور الدین محمود زنګي ته شکایت وکړ او ورته ویې ویل چې که ته داسي پوځ راسره ولېږې چې ما واك ته ورسوي او بیا په مصرکي په خپلواکه توګه واوسي، زه به تاته د مصرد مالیو یوه دریېمه درکوم. نو هغه ووچې هغه خپل سپه سالار اسد الدین شېرکوه د پوځ سره ورسره ولېږی. شېرکوه، ضرغام وواژه او شاوریې د هغه پرځای په مصرکي وزیر وټاکی. خوکله چې هغه وزیر سو غداري یې وکړه او شېرکوه ته یې له مصرڅخه د وتلو حکم ورکړ او پرخپله ژمنه ونه درېدی. نوهغه وو چې شېرکوه هم بلبیس نومی ځای اود مصرختیزښارونه ونیول. شاور چې دا حال ولیدی له صلیبي پرنګیانو څخه یې مرسته وغوښته. بیا مصري او صلیبي دواړو لښکرو شېرکوه په بلبیس کي تردرو میاشتوکلابندکړ. دغه مهال سلطان نور الدین محمود زنګي په نورو ځایوکي صلیبیانوته ماته ورکړه.کله چې دغو مصري اوصلیبي لښکرو واورېدل چې په نورو ځایونو کي صلیبیانو ماته خوړلي ده، د شېرکوه سره یې سوله وکړه اودغه کلابندي یې بیرته پرېښوول. او شېرکوه هم بیرته شام ته ولاړی. خو د شاور څخه یې د دې غدارۍ غچ اخیستل له زړه نه وه وتلي. چې بیا یې د شاور او فرنګي سره جنګونه وکړه. آخرفرنګیانو له شاورڅخه غټې غټې ججې اخیستې او پای یې مصرکلابندکړ او څو ځایونه یې ځني ونیول؛

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېري ورانۍ يې وکړې او ډېر مسلمانان يې ووژل. او په دې ترځ کې شاورد مصر يوه ښارته داسي اور واچاوه چې تر (54) ورځو لګېدی. دغه مهال خليفه العاضد د سلطان نورالدين محمود څخه په څو وارو مرسته وغوښته او د خپلو ښځو وربښتان يې ور ولېږل او ورته ويې ليکل چې زما په داد ورسېږه او ښځې مې له پرنګيانو څخه وژغوره. نو هغه اسدالدين شېرکوه او د شېرکوه وراره صلاح الدين يوسف بن نجم الدين ايوب او نور ډېر تکړه پوځيان او لښکر مصرته ولېږل. کله چې مصر ته ورسېدل پرنګيانو مصر پرې ايښی وو. شېرکوه د العاضد لخوا ډېرښه استقبال سو، شاور ووژل سو او شېرکوه د العاضد وزير وټاکل سو. خو له بده مرغه دغه شېرکوه دوې مياشتي او پنځه ورځې وروسته د564س. کال د څلورمي خور په مياشت کې وفات سو. بيا العاضد د مصر د ټولو لويانو او مخورو په خوښه صلاح الدين ايوبي د مصر وزير وټاکی،کوم چې په مصرکي د سلطان نورالدين محمود نايب بلل کېدی. صلاح الدين ايوبي د پرنګيانو سره ترجنګونو اوښو سوبو وروسته، د 567 س. کال د حسن حسين د مياشتي له دوهمي جمعې څخه د العاضد پرنامه خطبه بنده کړه اود عباسي خليفه المستضئي پرنامه په مصرکي خطبه ويل پيل سوه. او العاضد هم پس له څو ورځو د دغه 567س. کال د حسن حسين د مياستي په عاشورا مړسو او په دې ډول تر (208) کالو وروسته په مصرکي د عبيديانو د واکمنۍ ټغر ټول سو، چې مسلمانان ډېر په خوشاله سول. که څه هم بيا ځينو عبيدي پلوو حاکمانو له پرنګيانو مرسته وغوښته چې صلاح الدين ايوبي د يوې کودتا له لاري ليري کړي، خو خدای داسي ونه کړه. نوکله چې سلطان نورالدين محمود زنګي په کال 569 س. کې وفات سو، صلاح الدين ايوبي د مصر او شام خپلواك واکمن سو. دغه د اسلام اتل بچي د 583 س.کال د خدای تعالی په مياشت کې د مسلمانانو لومړۍ قبله (بيت المقدس) د صليبي نصراني پاچهانو له (91) کلنۍ قبضې او ظلم او تعدی څخه وژغورى او نور ډېر ملکونه يې هم دکفارو له لاسه وايستل، چې له مصر او شام څخه يې تر يمن او افريقا پوري يو پراخ اسلامي سلطنت ټينګ کړ. لويه خدايه ! نن هم د مسلمانانو دغه لومړنۍ قبله د يهودو په لاس کې ده. مسلمانان د کفارو له لاسه تباه او برباد دي. اسلام د صهيونيت او نصرانيت له سترو خطرو سره مخامخ دی. مسلمانان نن هم سخت سره بې اتفا قه دي او غداران پکښې ډېر سوي دي، خو صلاح الدين ايوبي غوندي څوك نسته. نو لويه څښتنه ! ستا بيت المقدس ته، ستا اسلام ته، ستا بنده ګا نوته او ستا دښمنا نو ته، بيا يو ايوبي را و پاڅوې آمين. لنډه داچي د ايوبي په واکمن کېدوسره د هغه مشر ورور شمس الدوله توران شاه بن ايوب په کال 568 س. کې مکه او يمن هم خپل کړه او په حرمينو کې د سمط النجوم په قول د صلاح الدين ايوبي پرنامه اود شفاء الغرام په قول د سلطان نورالدين محمود پرنامه خطبه وويل سوه (څنګه چې په دغه کال سلطان نورالدين ژوندی وو او صلاح الدين ايوبي دغه مهال په مصر کې د هغه نايب وو، ښايي په دغه کال خطبه د نورالدين په نامه ويل سوې وي. او څنګه چې په 569 س. کې نورالدين مړسو او صلاح الدين پاچا سو نو ښايي په 569س.کال په حرمينو کې د سلطان صلاح الدين پرنامه خطبه ويل سوي وي). بيا په کال581 س.کې د يمن والي اود صلاح الدين ايوبي وروروسيف الاسلام طغتګين بن ايوب مکې ته ولاړی، هلته يې په اذان کې " حي على خيرالعمل " ويل بند کړه د مکې ډېر مفسد چوپړيان (مريان) يې ووژل اود خپل ورور سلطان صلاح الدين پرنامه يې د دراهمو او دينارونو سکه ووهل. ابن جبير په خپله سفرنامه کې وايي

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغه سيف الاسلام طغتگين دننه په حرم کي وليدی چې پرېښی اږخ يې مکثرد مکې والي او پرکينږ اږخ يې د شرعي قاضي ورسره وه او په داسي حال کي چې مکثر سپين کالي اغوستي او سپينه لنگوټه يې تړلې وه، طواف يې کاوه. بيا په کال 572 س. کي سلطان صلاح الدين ايوبي له هغو حاجيانو چې د سمندر له لاري به حج ته تلل،د ججو اخيستلو دود له منځه يووړ، اود دې په عوض يې دمکې امير،دکعبې مجاورينو او عالمانو او فقيرانوته د نغدو پيسو او نورو اوقافو ورلېږل ومنل. چې په دې توگه حاجيانو ته اساني او هوسايي پيښه سوه او خلك په خوشاله سول. وايې چې له هر حاجي څخه به اووه نيم مصري ديناره اخيستل کېدل. اوکه به چا نه درلوده،که به څه هم نشتمن وو، ترهغو به يې بندي کاوه چې د عرفې ورځ به تېرېده. ان چې ابن جبير وايي چې که به چادغه روپۍ نه سوای ورکولای، په ډول ډول دردوونکو عذابونو به يې اخته کاوه، لکه په خصيتينو ځړول او داسي نور. او دا عذاب د مصرد عبيديانو په دوره کي وو. دغه رازد ايوبي کورنۍ نورو واکمنو هم د حج پرلارو او په مکه کي ښه امنيت راوستلی وو. د حاجيانو ښه خدمتونه يې کړي او د کعبې حرمت او عزت يې ساتلی وو. لکه چې د شام واکمن ملك معظم عيسىٰ ايوبي په کال 611س. کي د حج کولو په ترځ کي ډېرشته خيرات کړل او د مکې په ځينو برخو کي يې يولړسمونيز کارونه او ټولنيز خدمتونه ترسره کړل. په 621 س. کال کي د مصر ملك الکامل ايوبي دکعبې خادمانو بني شيبه وو ته ډېري پيسې ورکړې، څو دوی نور دکعبې دروازه د حاجيانو پرمخ پرانيستې پرېږدي. په 624س. کي د ميافارقين سلطان شهاب غازي ايوبي حج ته پرشپږو سوو اوښانو مالونه بارکړل. صرف له دوی څخه د يوه تن ملك مسعود يوسف په هکله شفاء الغرام، سمط النجوم او نور وايي چې دغه ملك يوسف اقسيس چې د يمن واکمن وو او د مصر د واکمن ملك کامل زوی وو، په مکه کي ناوړه کارونه کړي دي. ده په کال 620 س.کي ترحج کولو وروسته د مکې د والي حسن سره د صفا او مروه په منځ کي جنگ وکړاو له مکې يې وايستی. او بيا د ده عسکرو په مکه کي لوټماري هم وکړه. دغه راز وايي چې دی به د زمزم د اوبو پرگمبته ختی او د حرم کَوتَري به يې په توپك ويشتلې. بل دا چې د هغه مريانو به په صفا او مروه کي د سعيي په مهال خلك پرپښو په تورو وهل او ورته ويل به يې چې ورو ورو درومئ ځکه چې سلطان په دارالسلطنه کي نشه بيده دی، چې راويښ يې نه کړئ. (د ده د اوسېدو ځای صفا او مروه ته نژدې وو، او دارالسلطنه يې ورته ويل)،خوداسي ښکاري چې داخبري سمي نه وي ځکه يو خود دغوخبرو ترذکرکولو وروسته د شفاء الغرام ليکوال علامه فاسي وايي چې هغه مفسدين له مکې وشړل، پرمقام ابراهيم باندي يې گمبته جوړه کړه اود ده د ولايت په مهال مکې ته د مصراو يمن د حاجيانو تلل زيات سول، ځکه چې د ده له هيبته اشرار لړسول او لاري په امنيت سوې. دغه راز ابن کثير هم په خپل تاريخ کي وايي چې ملك مسعود اقسيس بن کامل په مکه کي له عدله کار اخيستی، زيديه يې له هغه ځايه وشړل او د حج لاري په امن کي سوې. خو په دې پسي ابن کثير هم د هغه د ظلم او تعدٰی يادونه کوي والله اعلم. پاته دي نه وي چې سلطان صلاح الدين ايوبي په کال589 س. کي وفات سو او د هغه تر وفات وروسته د هغه پر واکمنۍ د هغه دکورنۍ نه تنه نارينه او يوه ښځينه واکمن سول. د دوی ټولود واکمنۍ پېر (82) کاله اوڅلور مياشتي وو، چې بيا تردوی وروسته په مصر کي د مماليکو واکمني رامنځته سوه.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

165ـ د مصر مماليك، مكه اوكعبه

مماليك د مملوك جمع ده او مملوك مريي ته وايي. په مصركي د ايوبيانو ترواكمنۍ وروسته په كال648س. كي د هغو مماليك (مريان) واك ته ورسېدل. د دوی واكمني په تاريخ كي سترځای لري. د دوی دور په حقه سره د پرله پسې خو ځښت او غورځېدو دور وو، چې په بهركي به يې جگړې، پراختيا او بري په برخه وه. او په دننه مصركي يې اقتصادي سمونونه، علمي لاسته راوړني او ټولنيز بدلونونه را منځته كړل. دوی ځيني تاريخ ليكونكي ترك اوځيني يې تركمن بولي. او پردوو ډلو بحريه اوچراكسه مماليكو يې وېشي. (چركسيان اصلاً د ققفاز وه) په دوی كي ډېر سترسړی ملك ظاهر بيبرس تېر سوی دی. ډېر مؤرخين دی د ده دښواعمالو، سمونونو او فتوحاتو له امله د مماليكو د واكمنۍ رشتياني بنسټ ايښودونكی بولي. ده عباسي خلافت چې مغولو په بغدادكي له پښو وغورځاوه بيرته په مصركي را ژوندی كړاو هلته يې په كال659س. كي احمد ابو القاسم عباسي د المستنصر بالله په نامه او ترهغه وروسته يې په كال661س. كي ابو العباس احمد د الحاكم بامرالله په نامه په ډېر درناوي د اسلام خليفه گان وټاكل. چې دې لړۍ بياتر 923س. كال پوري دوام وكړ. او په دغه كال هم د مصر عباسي خلافت اوهم د مصر د چراكسه مماليكو حكومت دواړه د سلطان سليم خان عثماني لخوا پای ته ورسېدل. د مصر دغو واكمنو د نورو ښو چارو ترڅنگ د مكې،كعبې او حج چاروته هم پاملرنه كول. لكه چې همدغه ملك ظاهر بيبرس د مغولي تاړاكگرو په وړاندي په مېړانه ودرېدی. او پرهغو باندي تربرياليتوب وروسته يې هركال د مكې مكرمې او مدينې منورې سپېڅلو حرمينوته سوغا تونه او تحفې لېږلې او هلته يې ډېر متبرك اماكن ترميم او ودان كړه. هغه ابو نمي رسماً د هغه ځای والي وټاكی. او بيا يې د هغه د زامنو د ولايت په مهال هم د مكې چاري سمبالولې. دغه راز هغه په كال 667س.كي حج ته ولاړی، پرخپلو اوږو يې كعبې ته اوبه ور وړلې او په خپلو لاسونو يې هغه پرېو له. او بيا يې هرحاجي دكعبې دننه ته پرېښووی، چې د هر يوه سره به يې جلا جلا روغبړكاوه. دغه راز د مماليكو يوه بل واكمن ملك الصالح په مصركي د باسوس او سندبيس په نومونو دوه كلي دكعبې شريفي د غلاف د جوړولو د لگښتونو لپاره وقف كړه چې د ده له وختو څخه بيا ترسعودي پېر پوري به دكعبې غلاف له مصر څخه د مصري محمل سره ورلېږل كېدی. چې د مصر له خزانې څخه ډېري پيسې د دې كار لپاره بېلي سوي وې. د مماليكو يوه بل واكمن ملك شعبان قلاوون د مكې د حرم د الحزورې مناره جوړه كړه. ملك ناصر فرج، مسجد الحرام، چې په كال 802 س.كي د اور اخيستلو په ډېره ناوړه او دردونكې پېښه كي متضرر سوی وو،له سره ترميم كړ. هغه د بيسق په نامه خپل يو امير ور ولېږی او په ډېره لږ موده كي يې تر پخوا لا ښه جوړ كړ. بيا ملك مؤيد شيخ محمدي د 618س. كال په وروستيوكي مسجد الحرام ته يو ښكلی منبراو دكعبې د دروازې زينه ور وليږل، اود حُنين د اوبو چينه يې هم له سره پاكه كړه او د هغې اوبه يې مكې ته ورسولې. دغه راز ملك ظاهر ططرد مكې شريف حسن بن عجلان ته هركال د مصرله خزانې څخه شل زره ديناره ور استول. اوكله چې ملك عزيز يوسف واك په لاس كي واخيستی. د مكې شريف بركات بن حسن بن عجلان ته يې سوغاتونه او خلعتونه ور ولېږل. اميرسودون محمدي يې د پنځوسو تنو اسپكيانوسره د مكې د امنيت ساتلو لپاره ور ولېږی. دغه راز د ملك اشرف يوه امير، جان بيگ نومي منا ته نژدې يو بڼ جوړكړ، او ډول ډول وني

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

يې پکښې کښېښوولې. بيا سلطان اشرف قايتباى د مکې شريف محمد بن برکات ته سوغاتونه ولېږل، د مکې له حاجيانو څخه يې د حجو اخيستل له منځه يووړل او د 874 س. کال په وروستيو کې يې د خيف جومات ډېر پراخه کړاو ښه يې ودان کړ. هغه ته نژدې يې د حج د اميرانو لپاره کورهم جوړکړ، او هلته يې د حاجيانو د چښلو د اوبو د تسهيلاتو د برابرولو ترڅنګ څه نور عمراني کارونه هم ترسره کړه. د څلورو مذهبونو د تدريس، څلور مدرسې، د بې وزلولپاره مرستون، د يتيمانولپاره ښوونځي او نور يې هم هلته ودان کړه. دغه راز يې يو شمېرکتابونه هم د دغو مدرسو د شاګردانو لپاره ور ولېږل. هغه په مصرکې ډېرې مځکې د مکې لپاره وقف کړې، چې د هغو حاصلات به يې هر کال د مکې اوسېدونکو ته لېږل. دغه راز د دغه پاچا په امر په کال884 س. کې کعبه د باندې او دننه په ډېرو درنو مراسمو پرېولل سوه او په دغه کال کې يې حج هم وکړ. مصري محمل يې هم وروړ، اود مکې د امراوو، مخورو او نورو ډېرو اوسېدونکو سره يې هم ډېرې نېکۍ وکړې. بيا کله چې په کال886س. کې مسجد نبوي د اور اخيستلو په ناوړه پېښه کې وسو،نو دغه ټولواک هغه بيرته تر پخوالا په ډېره ښه توګه ودان کړ، او په مدينه کې يې هم د مکې غوندې مدرسه او مرستون جوړکړه. اود مسجد نبوي کتابتون ته يې هم ډېرکتابونه ولېږل. بيا ددې لړۍ وروستي واکمن قانصوه الغوري په مسجد الحرام کې ډېرتعميراتي کارونه وکړه، ډېرې ودانۍ يې جوړې کړې اود مصري حاجيانو په لارکي يې هم د هغو د هوسايي وسايل او د چښلو د اوبو آسانتياوي برابري کړې.

166 ـ عثماني واکمني، مکه اوکعبه

کله چې سلجوقي واکمنو د چنګيزي تاړاکونوله امله خپل ټاټوبی پرېښود او روم ته يې مخه کړه، د ترکو د اغوز له ټبرې څخه يو سړی چې ارطغرل نوميدی ورسره ملګری سو،کوم چې (340) تنه غښتلي مېړني ورسره وه ، د سلطان علاوالدين کيقباد سلجوقي خدمت يې غوره کړ او د هغه په پلوي يې ډېري سوبي وکړې. کله چې دغه ارطغرل په 697 س.کې وفات سو. سلطان علاوالدين د هغه زوی عثمان ته سوغاتونه، توره او نغاره ولېږل او دکفارو د ملکونو نيولو ته يې وګوماری. بيا چې سلطان علاوالدين مړسو عثمان د پاچهي پرتخت کښېنستی او د عثماني پياوړې امپراطورۍ بنسټ يې کښېښود. عثماني واکمني د اصحابو او تابعينو تر واکمنۍ راورسته ډېره ښه واکمني وه. په دې دوره کې قسطنطنيه فتح سوه،کومه چې د هغې له جوړېدو څخه چانه وه فتح کړې. لومړنيو مسلمانانو له 47 س. څخه څو ځلي د هغې د فتح کولو کوښښ کړی وو، خو بريالي سوي نه وه. دغه راز عثماني دولت په اروپاکې هم ستري سوبي وکړې چې د اسلام دښمنان يې پېړۍ پېړۍ هرځای غلي کړي وه او د اسلام او د مسلمانانو برم او عزت يې ډېر ښه ساتلی وو. عثماني واکمني پای د صليبي او صهيوني طامعو ، حاسدو او مغرضو ځواکونولخوا د آزادۍ ، د بشرد حقوقو، برابرۍ او نړۍ والي سولي او امنيت تر شعارونو لاندې ؟! را وپرځول سوه. کله چې په کال 923 س. کې سلطان سليم عثماني مصر ونيوی او پر زياتره اسلامي نړۍ يې واک ټينګ سو. دغه مهال د مصر وروستي عباسي خليفه د خلافت عنوان هم هغه ته وسپاری اود مکې والي شريف برکات د خپل ديارلس کلن زوی شريف ابو نمي په لاس د رسول ﷺ خرقه، رپی، هغه قرآنونه چې د حضرت عثمان او حضرت علي په لاسونو ليکل سوي وه، د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ويس قرني خولۍ اود حرمينو کلۍ سلطان سليم ته ولېږلې. چې په دې سلطان ډېر خوښ سو او د مکې او مدينې امارت يې د پخوا په شان هغو ته وسپاری. دغه مهال وو چې د هغه رسمي خطيب په قاهره کې د خطبې په ترڅ کې هغه ته " خاقان البرين والبحرين و خادم الحرمين الشريفين " وويل. چې تردې وروسته نورو عثماني واکمنو هم دغه لقب کاراوه. د مکې په هکله د عثمانيانو د دولت نظام داسې وو: پرمکه به د علوي اشرافو څخه يو تن امير وو. بل ترکي به ترامير په ټيټه رتبه د مکې والي بلل کېدی، چې مالي او پوځي چاري به يې سمبالولې. د محکمې قاضي به هم ترك وو، چې د استنبول له " دار مشيخاَ الاسلام " څخه ټاکل کېدی او چې يوکال به يې پوره سو، نور به يې په مکه کې قضا نه سوای کولای او بل به يې پرځای ورتی. دغه راز به په مکه کې عثماني پوځ او د پوليسو ځواکونه، چې له ترکي او عربي پوځيانو او ساتونکو څخه به جوړ وه، د هغو د مشرانو سره به هلته اوسېدل، چې د عامه امنيت خوندي کول به يې پرغاړه وه. عثمانيانو اسلام ته د ډېرو سترو او تاريخي خدمتونو په لړکي د حرمينو چاروته هم ډېره کلکه پاملرنه کول او د حرمينو او د حج د لارو د امنيت ساتلو، د مکې او مدينې منورې د ودانۍ او د هغو ځايونو د عالمانو، فقها وو، فقراوو اوعامو خلکو د هوسايې او سوکالۍ لپاره يې تاريخي او له و ياړه ډك کارونه کړي دي. چې موږ دلته يوڅه بيانوو: په 923 س.کي عثمانيانو يوه ډله افريقايي کارگران وگومارل چې د مکې د لارو او د چښنگ د اوبو د زيرمو د سمون چاري ترسره کړي. چې په پايله کي يې د مکې په بيلو بيلو سيموکي د څښاك د اوبو آسانتياوي برابري سوې. د حجاز علوي شريفانو او اوسېدونکو به هرکال د عثماني خلفا وو څخه نغدي مرستي ترلاسه کولې. هرکال به د قسطنطنيې دربار د حج له قافلې سره د سرو زرو صندخ لېږی، څو په حجازکي ووېشل سي. د ټولواکمنۍ د زيرمتون اود مصرله عوايدو څخه به ډېري پيسې او غلې دغو مقدسو اماکنو ته لېږل کېدې چې ترېوې اندازې به د دغو ځايونو د خلکو بې وزلې په ليري کېده. دغه راز عثماني ترکانو د مکې او مدينې د دغو سپېڅلو حرمينو امنيت ښه ټينگ کړی وو، او د حاجيانو د کاروانونو سره به يې هم امنيتي ځواکونه لېږل. د سلطان سليمان قانوني په وختوکي له يوې خوا په مکه کې ودانيزکارونه پيل سول. له بلې خواد مکې د زبيدې د مشهورې ولې دله سره او سم جوړولو او مکې ته د عرفات د چينې د اوبو د رسولوکار پيل سو. سليمان قانوني نامتو معمار او د استنبول د جامع جومات جوړونکی مکې ته ولېږی، څو دکعبې شريفي د بيا رغوني نقشې برابري کړي. چې يوشمېرکارونه د ده په وختوکي وسول. او د ولې کار د لسوکلونو تر زښت زيات زيار او درنو لگښتونو وروسته بشپړ سو. دغه راز د مسجد الحرام د ودانۍ کارهم د دريم سلطان مراد په وختوکي سرته ورسېد. بيا سلطان مراد غازي دکعبې شريفي د بيا ودانۍ تاريخي کار ترسره کړ. چې د دې سترو ودانيو په هکله د دې کتاب په نورو پاڼوکي په بېله بېله توگه خبري سوي دي. لنډه دا چې د دغه پېر دواکمنو لخوا په مکه، مدينه او نورو ځايوکي پرله پسې ودانيز او ترميماتي کارونه روان وه. چې ستر ستر لگښتونه به يې پرکول او ډېر تکړه ترکي معماران به يې ورلېږل. چې پای مکې او مدينې کټ مټ د عثماني ښارونو بڼه غوره کړه. چې په هغو کي به په لرغونې څېره کورونه، زياتې گومبتې، ښکلي منارې، او په ودانيوکي ښکلي ترکي ښويي خښتي ترسترگوکېدې. دغه رازد مکې په وچه دره کي ښکلي بڼونه را منځته سول، او د ترکي خلفا وو او هندي او نورو امراوو په بخششونو، لرغوني متبرك آثار او اماکن

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترمیم سول، او نوي ماڼۍ او ودانۍ هم پکښې جوړې سوې. ډېرې مدرسې،کتابتونونه او جوماتونه پکښې جوړ او ډېر مرستونونه، روغتو نونه اوپخلنځې پکښې تاسیس سول. اود دې ترځنګ د جوما تونو او زیارتونو هم ښه پالنه کېده.

167 ـ د سلطان مراد لخوا د کعبې بیا جوړول

د حجاج بن یوسف لخوا د کعبې تر بیاجوړوني وروسته د (966) کالو په موده کې،کعبې شریفې کله کله ترمیم ته اړتیا پیداکول، چې د وخت د واکمنو لخوا به ترسره کېدل. (په دې هکله به په راتلونکو پاڼو کې ځرګندوني وسي). خو په کال1039 س. کې د برات (شعبان المعظم) د میاشتي د نولسمي نېټې د چارشنبې په سهار په مکه شریفه کې داسي یو زورور اورښت وسوچي د مخه یې چا ساری نه وولیدلی. دغه توپاني اورښت د پنجشنبې په ورځ د برات په شلمه هم و اورېدی. چې د سېل اوبه یې دکعبې دننه د دېوالو ترنیمي لوړې سوې اوپه نتیجه کې شامي یا دحطیم د لوري دېګوال او دکعبې د ختیز اولوېدیزد لوریو دېوالونه یوځه ونړېدل او دکعبې دننه زینه هم ولوېدل. د دې ترځنګ دغه سېلاب د خلکو کورونه وران کړل، په زرګونو وګړي یې ووژل او نور ډېر مالي تاوان یې ورساوه. کله چې د دغه زړه دردونکي پېښې خبرځپورسو، د نړۍ له ګوټ ګوټ څخه مکې شریفې ته دغونه وګړي ورغلل، چې تابه ویل د حج موسم دی. بالاخره د څلورم مراد عثماني په امرلایق مهندسان راغونډ سول، مشوره یې سره وکړه او دا متبرك مکان یې د 1040 س. کال د لوی اختر (ذي الحجې) د میاشتي په دوهمه تقریباً د شپږ نیمو میاشتو شپه او ورځ هلوځلو وروسته بیا کټ مټ د حجاج د ودانۍ په ډول، ودان کړ. په دې بیا جوړونه کې زیاتره هغه پخوانۍ ډبري وکارول سوې. خو د هغو ډبرو پرځای چې د وخت په تېرېدو سره شوړېدلي وې د " شبیکه " د غره ډبري پکښې کارسوې. دکعبې شریفې د ودانولو په دغه کارکې د مکې امیر مسعود بن ادریس بن حسن او د هغه ترمړیني وروسته د مکې بل امیر عبد الله بن حسن، د مصر امیرمحمد پاشا الباني، د مدینې قاضي سید محمد افندي، رضوان بیګ معمار او نورو دولتي چارواکو، دیني عالمانو او مخورو برخه اخستې وه. د نوموړي ټولواك دکعبې د ودانۍ په کارکې، دکعبې شریفې دېوالونه له حجر اسود پرته ټول ونړول سول، خو تهدابونه یې هماغسي د پخوا پرحال پاته سول او پرهغو پخوانیو بنسټونو باندي، نوي دېوالونه پورته سول. چې په دې ډول ترحجر اسود لاندي برخه اوس هم د عبد الله بن الزبیر وداني ده. خو له دې پرته دکعبې اوسنۍ ودانۍ هماغه د عثماني څلورم مراد ودانۍ ده چې د حجاج د ودانۍ په شکل ودانه سوې ده. تردې وروسته نورو هم دکعبې ودانۍ د ضرورت او د وخت د غوښتنو سره سم ترمیم کړېده.

168 ـ د ترکا نو په پېرکي د حج ځرنګوالی

د عثمانیانو په وختوکې په مکه مکرمه، په تېره په عرفات کې د حج مناسك او مراسم په ډېرو خوښیو، سترتوب او پرتمین توب لمانځل کېدل. د لوی اختر د میاشتي (ذي الحجي ګ) په نهمه کله چې به د عرفات پرغونډۍ (جبل الرحمت) اود هغه پرشا وخواپه لکونو ماړه او بې وزلي په یوه لباس (احرام) کي سره راغونډېدل. یو نېك چاری

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سپین ږیری چې د مکې قاضي به وو، په داسي حال کي چې احرام به يې تړلی وو او پراوښ به سپور وو را څرګند به سو، شامي، ترکي او د مکې د شريف توپونو به په داسي درزي سلامي ورکړه چې په ټوله شا وخوا، دښتو او غروکي به يې ازانګې پورته سوې. د دې امام په ليدو به د حاجيانود لبيك ويلو زوږ آسمان ته وخوت. امام به منبرته نژدې ورغی، وبه دربېدی ترشابه يې يو پراوښه سپور حبشی مريی ولاړ وو او پرامام به يې سپين سايوان نيولی وو. امام به په ډېر خوندور او فصيح آوازخطبه ويل. او ترهرو پنځو دقيقو وروسته به يې دسمال ښوراوه. چې ورسره سم به له څلورو خواوو نورو خلکو هم دسملونه ورته ورپول او په زوره زوره به يې تلبيه وويل. دغه مراسم به د ورځي له څلورو بجو څخه پيلېدل او خلکو به په ډېر شوق او ذوق د خداتعالی حمد او ثنا او تلبيه ويل او د خدای د رحمت هيله به يې کول. په دې ترځ کي به شامي او مصري محملونه (کجاوې) راغلې. دغه مهال به له يوې خوا د باجې غږوونکود ډلي خوږ او موزون آواز په غرونوکي پورته سو او له بله لوري به د توپونو درزی سو. محملونه به جبل رحمت ته په نژدې کېدو سره ودرېدل، امام به خطبه پای ته ورسول او په ډېره عاجزي او زاريو به يې دعاوي وکړې. چې په هغوکي به د مکې شريف، رئيسان، اميران، د پاچاناىب، مخوراو بې وزلي ټول شامل وه. د دعاتر ويلو وروسته به د حج د مبارکی آوازونه په غرو او دښتوکي پورته سول. د خوښيو د څرګندولو په دود به اورلوبي (آتشبازی) پيل سوې اود سلامۍ توپونه به وويشتل سول. پوځيانو به د سلامۍ مراسم ترسره کړل. بلېندي (مشعلونه) به ولګېدل او د لمر تر لوېدو وروسته به ټول حاجيان د مزدلفې په لوري رهي سول او دا مراسم به په عرفات کي پای ته ورسېدل.

169ـ په عثماني پېرکي د مکې د حکومتي چارواکو ورځنۍ کړني

د ترکانو په وختوکي د مکې د حکومت اداري د حرم د امهانئ د دروازې (باب امهانئ) مخامخ سهيل لوري ته په بازار کي وې. هلته به د مکې والي، د پوځ د مشر او د پوليسو دفترونه وه. د باب القضا سره به د قاضي القضات محکمه وه. څنګه چې مکه د حجاز دارالخلافه وه، هلته به دوه ډوله حکومتي چارواکي په کار بوخت وه. انتظامي چاري به د مکې د شريف په لاس کي وې چې " سيد الجميع " به يې ورته ويل. او مالي او پوځي چاري به د مکې والي اداره کولې. والي به په عامه توګه ترك وو او د ترکانو لخوا به ټاکل کېدی. چې شيخ الحرم به يې ورته ويل. بيا ترکانو مسجد الحرام ته د " دائرآ الاوقاف " په نامه اداره جوړه کړه. چې د دغي اداري مشرته يې " مديرالاوقاف " ويل. کوم چې د مسجد الحرام ټولي اړوندي چاري به يې پرمخ بېولې. او په ځانګړو دفا تروکي به يې د مسجد الحرام د ټولو مؤ ظفينو نومونه ثبت سوي وه. دا اداره به له اداري پلوه په شيخ الحرم پوري، کوم چې د مکې والي وو مربوطه وه. او د مالي پلوه به يې د آستانهٔ عليا (قسطنطنيې) په نظارت الاوقاف (د اوقافو وزارت) پوري اړه درلوده. د مکې شريف به له سهاره ترمازديګره اهمي مسالې او مقد مې فيصله کولې. د مازديګر او ماښام لمونځ به يې په مسجد الحرام کي کاوه. د ماښام ترلمانځه وروسته به يې په خپل کورکي د خپلو اولادونو او مېلمنو سره ليده کاته کول او ډوډۍ به يې ورسره خوړل. د جمعې په ورځ به يې په دارالاماره کي چې په شاهي کلا کي وو،د مکې د والي اونورو چارواکو او مخورو سره ليدل. تردې ليدنو کتنو وروسته به خلك د والي سلام ته ورتلل او شريف به د

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمعې لمونځ په حرم کې کاوه. کله کله چې به په خپل اوړني استوګنځي (طايف) کې وو، په پرتمينو مراسمو به حرم ته ورتی او د جمعې او مازديګر ترلمانځه وروسته به بېرته طايف ته تی. دغه راز د مکې د خلکو دا معمول وو چې د مکې شريف ته به يې په کال کې يو وار د مکې د باندې په يوه سيل ځای کې ډوډۍ کوله. چې هغه به په سترو او پرتمينو مراسمو جوړولو سره هلته د خپلو خاصو ملګرو سره ورتی. خلکو به دعاوي ورته کولې اود ده په مخ کې به يې ده ته د " يعيش " (ژوندی دې وي) شعارونه ورکول. د ډوډۍ ترخوړلو وروسته به يې د " بدو " خلکو د آس د سپرلۍ او خنجر او توري وهلو د هنرننداره کول او بيا به بېرته ښارته تی.

170 ـ محمد بن عبد الوهاب، سعودي مشران، مکه اوکعبه

په کال 1223 س. کې سلطان محمود ثاني د عثماني ترکيې پاچا سو. د ده په وختوکي چې عيسوي هيوادونه د ترکانو سره په جګړه بوخت وه. او نوري کورنۍ ستونزې هم ور پېښې وې، د نجد ربړه د يوې ستونزمنې ربړې په توګه را منځته سوه. نجد د اوسني سعودي عربستان هغه برخه ده، چې د مکې او بصرې په منځ کې پرته ده. نجد د لوړې مځکې په معنادی. ځنګه چې دغه مځکه ترحجاز او نورو لوړه ده، ځکه نو نجد ورته وايي. محمد بن عبد الوهاب نجدي په کال 1115س. کې چې د 1703ع. سره سمون خوريد نجد په العينيه کې وزېږېد،کوم ځای چې د ده کورنۍ هلته اوسېدل او پلار يې هم هلته قاضي وو. ده تر علم حاصلولو وروسته خپل تحريك په لاره واچاوه. وايي چې خلك د ده د افکاروله امله له ده څخه ګوښه ګرځېدل اوپه ښه سترګه يې نه ورته کتل. پلار يې هم د ده له انتقادونو او اعتراضونو څخه خوښ نه وو. او ورور يې هم چې شيخ سليمان نوميدی، د ده د تعليماتو مخالفت وکړاو د ده د افکارو په رد کې يې کتابونه وليکل. خو وايې چې بيا بيرته ورسره پخلاسو او د ده افکارېې ومنل.کله چې د العينيې حاکم هغه له خپلې سيمې وايستی، نو د نجد اړوند " درعيې" ته ولاړی. ځکه هلته ځينو عالمانو او د محمد بن سعود مېرمنې (کله چې محمد بن عبد الوهاب د محمد مېرمنې ته خپل دعوت وړاندې کړ، هغې له خپل مېړه څخه وغوښتل چې د هغه بلنه ومني) او پخپله محمد بن سعود،کوم چې هغه مهال د درعيې حاکم وو او د سعودي کورنۍ د سر سړی دی، د هغه ننګه وکړه، د هغه عقايد يې ومنل او د هغوخپېرولو ته يې ملا وتړل. محمد بن عبد الوهاب ويل چې زه خلك له شرکياتو څخه توحيد ته را بولم. اوځان يې د امام احمد بن حنبل په مذهب باله. خوکله چې د ده عقايد د مکې مکرمې عالمانو ته ورسېدل، پرهغه يې دکفر فتوا ورکړه او مکې ته يې د وهابيانو ورتلل منع کړه. محمد بن عبد الوهاب په 1206 يا 1207 س. کې د (92) کالو په عمر وفات سو. هغه مهال چې محمد بن سعود، محمد بن عبد الوهاب ته پناه ورکړه، يعني د 1158 س. کال په شا وخواکې، د محمد بن سعود امارت پردوو، درو ښارونو باندې وو،کوم چې د نجد په حنيفه ناوه کې واقع وه. دغه محمد بن سعود چې په کال1726ع. کې د درعيې امارت ته رسېدلی وو، د خپلې مړينې ترکال (1760ع.) پورې د دغه ځای حاکم وو. د هغه تر مړينې وروسته، د هغه زوی عبد العزيز د پلار ځای ناستی سو. د ده د واك ارشو ډېره پراخه سوه او تر رياض، الاحساء،کربلا، بحرين، عمان او رأس الخېمې پورې وغځېده. په کال 1218 س.کې عبد العزيزد يوه ايراني لخواچې عثمان نومېدی و وژل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سو او زوی یې سعود نومي د هغه ځای ونیو. د ده په وختو کي هم د سوبو لړۍ پر مخ روانه وه. چې په دې لړکي په کال 1218س. کي مکې معظمې ته ننوتی. دوه کاله وروسته مدينې منورې ته ورسېدی او د مکې شريف غالب نومی یې د سعودي واکمنۍ اېل (مطيع) کړ. بیا یې د یمن، عسیر، تهامه، نجران او د خلیج د غاړو ریاستونو ته مخه کړه او مسقط او عمان یې په سعودي واکمنۍ ورګډکړل. د سعود په پېرکي د عربو جزيره د ده د سلطنت ترسیوري لاندي راغله، له دې امله ده ته سعود کبیر وایي. د خلاصآ الکلام او تاریخ مکه لیکوالان پردغه سعود لګیږي او وایي چې هغه ډېر مسلمانان قتل عام کړه، د معلیٰ د هدیري قبې او د حضرت عبد الله بن عباس او رسول ﷺد زامنو د روضې، د بي بي خديجې د زيارت او د رسول ﷺ ، ابو بکر او علي د زېږېدو دځایونو قبې یې ونړولې. په کال 1221س. کي یې شامیانو او مصریانو ته خبر ورکړچي بیا به د حج محملونه مکې ته نه لېږي. دغه راز یې هغه د طبلو او مزامیرو له راوړلو او وهلو څخه هم منع کړه. بل کال چې شامي محمل مکې ته نژدې ورسېدی، څنګه چې وهابیانو مکې ته نه پرېښووی، نو د شام حاجیان بېله حج کولو، له لاري بېرته وګرځېدل او مصري محمل چې مکې ته ورسېدی، سعود د هغه د سوځولو امر ورکړ. او د دې سره سره یې په مکه کي جار و واهه چې بیا به مکې ته رېرخريلي نه راځي. ځکه نو تردې وروسته مکې ته د شامي او مصري محملونو ورتلل بند سول. دغه راز په 1221 س. کي وهابیانو په مدینه منوره کي هم لوټ وکړ او د ټولو زیارتونو قبې یې ونړولې. او د نبوي حجرې د خزانې ډېر بیې جواهرات یې هم لوټ کړه .

)دا د خلاصآ الکلام او تاريخ مکه څرګندوني دي، چې په سمتیا او ناسمتیایې خدای ﷻ علم لري .(عثماني دولت چې د سعود دا چاري او پر مختګونه ونه زغملای سوای، نو یې د عراق والي پر راپورته کړ. هغه چې څه ونه کړای سوای، بیایې د شام والي پر راوپاڅاوه. خو چې هغه هم څه ونه کړای سوای بیا یې په 1805ع. کي محمد علي الباني د مصر والي وټاکی اود سعودي واکمنۍ له منځه وړلوته یې وګوماری. هغه ډېره موده د عثمانیانو په مرسته د سعودي واکمنۍ پرضد جګړې په لاره واچولې چې په دې ترځ کي یې په کال 1228س. کي بيرته مدينه، مکه، جده او طایف له سعود څخه ونیول. په کال 1229 س. کي سعود کبیر وفات سو او د هغه زوی عبد الله واکمن سو. هغه په پوځي چارو کي ډېره تجربه نه درلوده او له بلي خوا د هغه د پلار اکا عبد الله بن محمد بن سعود دواکمنۍ دعوه وکړه. چې په دې ډول د سعودي کورنۍ په لیکوکي درز ولوېدی .

محمد علي پاشا خپل زوی ابراهیم پاشا د ډېروځواکونو سره د نجدیانو سره جګړې ته وګوماری. چې پای یې نجدیان مات کړه. په کال 1818ع.کي درعیې سقوط وکړ او دغه نوې را منځته سوې واکمني له منځه ولاړه. عبد الله بن سعود، د هغه وزیر او د هغه یو بل نژدې ملګری مصرته، بیا قسطنطنیې ته ولېږل سول او بیا د سلطان محمود له خوا د " آیاصوفیې " په ډګرکي اعدام سول. درعیه د ابراهیم پاشا په امر ورانه سوه، په زرګونو مسلمانان ووژل سول اوکورونه یې ونړول سول .

171 ـ د ترکي بن عبد الله بن محمد بن سعود را پاڅېدنه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترکي چې د عبد الله د پلارد اکا زوی ووخه مهال پټ وو، خو په کال1823ع. کي په نجد کي راڅرګند سو او ځانته يې ملګري او مرستندويان وموندل. رياض يې ونيو اوتر 1834ع. يې حکومت وکړ. د دغه کال د مى په نهمه د سعودي کورنۍ د يوه غړي مشاري نومي په اشاره ووژل سو او مشاري ځپل ځان واکمن اعلان کړ. چې بيا يوه مياشت يا ځلوېښت ورځي وروسته د ترکي زوی فيصل نومي، مشاري له واکه را وپرځاوه او اعدام يې کړ. او د پلار پرګدۍ کښېنستى. خو ترلسوکالو وروسته، د 1837ع. د مى په مياشت کي مصريانو رياض ځني ونيو او فيصل مصر ته بندي بوتلل سو.

172 ـ د ترکي د زوی او لمسيانو واکمني

فيصل بن ترکي په1843ع. کال کي له بنده وتښتېدی. د دغه کال په دوبي کي يې رياض ونيواو د سعودي واکمنۍ د بيا ژوندي کولوکوښښونه يې له سره پيل کړل، چې په دې لارکي ډېر بريالى پرمخ ولاړ. په 1282س. (1865ع.)کي فيصل ووژل سو او د ده د دوو زامنو عبد الله او سعود ترمنځ د امارت پرسرجګړې پيل سوې.چې تردېرشوکالو يې دوام وکړ. بالاخره په 1875ع. کي سعود وفات سو. په دې ترځ کي ځيني سيمي بيرته عثمانيانو ونيولې. د نجد ځيني سيمي د حائل امير ابن رشيد ونيولې او انګريکزانو پرعمان واك ټينګ کړ. علاوتاً په کال1888 ع.کي ابن رشيد رياض هم ترخپل واك لاندي راوستى. په 1889ع. کال عبد الله هم مړ سو. خلکو د فيصل دوهم زوی عبد الرحمان خپل واکمن وټاکی. عبد الرحمان رياض بيرته ونيو. خو ابن رشيد بيرته ځني قبضه کړ. ځکه نو عبد الرحمان د خپلي کورنۍ سره لومړی قطر بيا دوې مياشتي وروسته بحرين او بيا کويت ته مهاجر سو. دغه مهال يعني د 1294س. کال د ځلورمي خور پر (14) د مکې شريف عبد الله بن محمد بن عبد المعين تر (19) کالو امارت وروسته وفات سو. له 1295س. څخه تر1299س. پوري د نجد او حجاز حالات ډېرګډوډ وه. اوپه 1299 س.کي عون بن محمد بن عبد المعين د مکې والي وټاکل سو.

173 ـ د اوسني سعودي بنسټ ايښوونکی ملك عبد العزيز

په کال 1880 ع.کي چې سعودي کورنۍ په جګړه اخته وه د عبد الرحمان بن فيصل په کورکي عبد العزيز وزېږېدی. په 1901 ع.کي د يوويشتوکالو وو چې دکويت د شيخ مبارك الصباح په مشوره او مرسته يې وپتېيل چې ببله لښکرو په څو تنو رياض ونيسي. نو د څګلوېښتو تنو سره په دې نيت له کويت څخه ووت. څو مياشتي يې په ربع الخالي کي تيري کړې. بيا دکويت شيخ مبارك الصباح او د هغه پلار عبد الرحمان بيرته ور وغوښت، خو هغه د شپېتو تنو سرتيرو سره د رياض په لوري وخوځېد. کله چې رياض ته د يونيم ساعت مزله په واټن نژدې سو، شپه يې هلته تېره کړه. بيا يې شل تنه ملګري، اوښان او نور سامان هلته پرېښوول او ورته ويې ويل چې که په ځليرويشتو ساعتوکي تاسي ته زما لخوا کوم پيغام ونه رسېدی، تاسي به بېرته کويت ته درومئ. بيا پياده مخ پر رياض ور رهي سو. د ښار په د باندي بڼونوکي يې خپل ورور محمد او نور (23) تنه ملګري پرېښوول. ترسهار د مخه د (15) تنو ملګروسره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

رياض ته ننووت او د خرما وو د ونو په بڼونوكي په پټګه د آل رشيد كلا ته ورسېدى. د آل رشيد دكلا دروازه يې په توره ووهل. (وايي چې اوس هم پردغه دروازه باندي د توري نخښه سته اودغه دروازه دیادګار په توګه ساتل کيږي) او سمدستي په كلا ننوتى،د آل رشيد د محافظانو سره يې مقابله وكړه او د آل رشيدو د واكمن په ګډون يې ټول له منځه يووړل. دا د 1902ع. د جنورۍ (15) نېټه وه. سهار په رياض كي په هرلوري آوازه خپره سوه چې عبد العزيز،د آل رشيد واكمن له منځه وړى دى. له دې سره عبد العزيز د يوه پياوړي واكمن په څېر د خپل ملك ډېري سيمي يو په بل پسې خپلي كړې او د نجد واكمن سو. خو ځيني تاريخ ليكونكي، لكه برناديت غانم او نور په دې عقيده دي چې :" څنګه چې انګرېزانو د تركانو سره دښمني كول، نو د هغو دښمنان يې هم تقويه كول. او څنګه چې دكويت دولت د انګرېزانو لخوا حمايه كېدى، نو عبد العزيز هم دكويت په مستقيم او قوي ملاتړ او د انګرېزانو په غير مستقيم ملاتړدغو بريو ته ورسېدى". ان چې پل بون آنفان او پي يرمارتلو فرانسوي تاريخ ليكونكي وايي چې:" عبد العزيز عثمانيان له هفوف نومي ځاى څخه د انګرېزانو په مرسته وايستل". دغه راز دغه تاريخ ليكونكي زياتوي:" څنګه چې عثماني تركانو په حائل كي د آل رشيد له كورنۍ‌څخه ملا تړكاوه، نو وهابيان دې ته اړسول چې د سرجان فليـبي په هڅونه د انګرېزانو پلو ونيسي". دوى وايي چې: " فليبي دابن سعود سره د انګرېزانو پټ جاسوس وو،چې د انګرېز ـ هند د دولت لخوا دې كار ته ګومارل سوى وو.

174 ـ د مكې شريف حسين او پر حجاز باندي د عبد العزيز بريد

له بله پلوه د عثماني خلافت د لمر ډوبېدو په شپېوكي چې د استنبول مقاماتو امير حسين ته د مكې د شريف عنوان وركړ، په خپل لاس يې داسي سړى وټاكى چې پاى يې پرعثماني واكمنۍ او خلافت وروستى ګوزار وكړ. د دغه شريف حسين په هكله ډول ډول نظريې وركول سوي دي. د ده پلويانو هغه يو پياوړى ولسپال باله. څنګه چې هغه ليدل چې د عثمانيانو واك له منځه تلونكى دى،له فرصته يې ګټه اوچته كړه او د انګرېزانو سره يې په پرده كي اړيكي ټينګي كړې. په كال 1916ع. كي يې د طايف او مكې خلك د تركانو پرضد را وپارول او جنګ يې پيل كړ. دغه مهال تركي عسكرو د شريف حسين ماڼۍ بمبارد كړه، خو نابېره يوه مرمۍ پركعبه شريفه ونښته او دكعبې غلاف اور واخيست. كله چې تركانو دغه اور واژه د مكې خلكو داسي ګومان وكړچې دغه كار تركانو قصدي كړى دى. نو يې دغه ټول تركي سرتيري ووژل او د هغو قوماندان يې چې په پښه يې تړلى وو، د مكې په كوڅوكي وګرځاوه. په دې جنګ جګړو او الوګولوكي كرنيل ټى0 اى0 لارنس شخصاً اغېزه لرل. اوله حسين څخه يې ننګه كول. دغه سړى چې په لارنس اف عربيه (د عربو لارنس) مشهور سو د 1928ع. كال په شا وخوا كي په اوسنۍ پښتونخوا (صوبه سرحد) كي هم د اعليحضرت شاه امان الله غازي پرضد د پاڅوَنو لپاره د مكار انګرېز لخوا په پټ ماموريت (جاسوسي) وګومارل سو، او په ميران شاه كي يې د " ايرمين شاه " په نامه جاسوسي فعاليت كاوه. بيا د ملا په جامه كي د افغانستان ختيز ته ننووت او د اغتشاش اور يې بل كړ. القصه په دې ډول شريف حسين د 1334 س. كال د برات

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاشتي پرنهمه د عربي هیوادونو د خپلواکۍ په نامه، خپل ځان په حجاز کي له عثماني واکمنۍڅخه، خپلواك او" د مسلمانانو خلیفه " اعلان کړ. دغه مهال هغه د خپل زړه له هیلو پرده پورته کړه او ویې ښوول چې هیله لري چې د ټولو عربو پاچا سي. له بله پلوه ده ته داسي یو ترون د لاسلیکولو لپاره وړاندي سو چې د ده د خپلواکۍ له منځه وړونکی او په حجازکي د لوېدیزیانو دواك ټینګوونکی وو. چې ده هغه ونه مانه. د ده د خپلي کمبلي سره د پښو داسي سم نه غځوني او د ټولو عربو او اسلام د یوموټېی کېدو او پرهغو باندي د ټولواکۍ ټینګولو خیالونو انګرېزانو ته(چې پرده باندي یې ډېره پانګه ښندلې وه) ور وښوول چې د حسین له ملاتړه د لاس اخیستو اوپه خپل برخلیك پسي د هغه د روانېدو مهال را رسېدلدی. ځکه انګرېزان د دې غوښتونکي وه چې د عربو واړه واړه او یوله بله دښمن دولتونه جوړ او پردغه حال وساتي. او د خپل نفوذ سیوری پرهغو او د اسلامي نړۍ پرنورو برخو وغوړوي. د هند یو لیکوال ناز انصاري د سعودي د تاریخ په هکله په خپل کتاب کي وایي چې: " سلطان عبد العزیز بن عبد الرحمان د 1914 ع. کال په جګړه کي د برتانیې دغولوني په دام کي ونه نښتی او [د آزادو عربو] د را منځته کېدو په جال بندنه سو. خو ځنګه چې یې د ترکانو سره پلرنۍ دښمني درلوده، انګرېزان د هغه په بیطرفه پاته کېدو کي بریالي سول او له دې پالیسۍ څخه پای انګرېزانوته ګټه ورسېده. چې د دې په بدل کي انګرېزا نو، ملك عبد العزیز ته د جنګ ترپایته رسېدو پوري د میاشتي پنځه زره پونډه معاش ورکاوه ". د جنګ تر پایته رسېدو وروسته برطانیه او فرانسه د مکې د شریف سره پرخپلو ژمنو ونه درېدل. شریف په قهر او مایوسه سوخوځه یې نه سوای کولای. د تهران د پوهنتون استاد دکتور حسین قره چانلوپه خپل کتاب حرمین شریفین کي وایي چې د انګلستان لخوا په یوه سترګي وهلو سره د " اسلامي خلافت کمیټې " عبد العزیز ته لیك ولېږی او وړاندیز یې ورته وکړچي حسین له حجازه وشړي. دلته باید ووایو چې که د اسلامي خلافت له کمیټې څخه مطلب په هند کي جوړه سوې خلافت کمیټه وي کومه چې د رئیس الاحرار مولانا محمد علي جوهر او د هغه د وروړمولانا شوکت علي او نورو لخوا په بمبئي کي د انګریزي ښکېلاك پرضد تاسیس سوې وه، نو د قره چانلو خبره دغي کمیټې ته د انګلستان د اشارې په هکله د باور وړنه ده. البته په دې هکله د انګلیسانو او عبد العزیزاړیکي د برنادیت غانم له څرګندونو هم جوتیږي. هغه وایي چې په دې اړه د برتانیې سیاسي معتمدکوم چې د مخه یې هم د عبد العزیز سره ملاقا ت سوی وو، ریاض ته ولاړی او د عبد العزیز سره یې وکتل. نو هغه وو چې عبد العزیز د حجاز دولت ته د جنګ اعلان وکړ او د 1824ع. کال په جون کي یې د نړۍ مسلمانانو ته پیغام ولېږی او له هغو څخه یې وغوښتل چې دغه، د ده په وینا درواغجن خلیفه په رسمیت ونه پېژني. انګلیسانو هم د شریف حسین له ملاتړه لاس واخیستی او د فرانسې د دولت سره یوځای یې د وهابیانو په وړاندي خپله دوستانه بېطرفي وساتل. پای حسین د 1343س. کال د لومړۍ خور پرځلورمه، د 1924ع. کال د اکتوبر پر درېیمه د اویاکالو په عمر د خپل زوی علي په ګټه له واکه لاس واخیستی، د دغه کال د لومړۍ خور پرلسمه جدې ته ولاړی. هلته تریوې اوونۍ تېرولو وروسته عقبې ته ولاړی. بیایې د انګرېزانو د لورېینو له امله هغه ځای هم پرېښووی او د قبرس په جزیره کي یې اوسېدل غوره کړه. څو چې د 1931ع. کال د جون پرڅلورمه یې له نړۍ څخه سترګي پټي کړې. د ده زوی علي هم په ده پسي څو ورځې وروسته جدې ته وتښتېدی او سلطان عبد

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

العزيز د 1924ع. کال د اکتوبر پر اتلسمه مکې مکرمې ته ننوتی. د 1925ع. کال د جنورۍ په میاشت کې یې جده هم محاصره کړه او پای علي هم د 1925ع. کال د دسمبر پراتلسمه له واکه لاس واخیست او د سلطان عبد العزیز پوځونو جده هم ونیول. درې ورځې وروسته امیر علي د عدن له لارې عراق ته ولاړی او د 1344س. کال د څلورمې خور پراوومه چې د 1925ع. کال د دسمبرد (25) سره سمون خوري ټول حجازد سلطان عبد العزیز تر واك لاندې راغي او په دې ډول نجد او حجاز سره یوځای سول. پای عبد العزیزته د 1344 س. کال د څلورمې خور پر (25) د 1926ع. کال د جنورۍ پرلسمه د جمعې په ورځ باب الصفا ته نژدې په حرم شریف کې د یوې ستري غونډې په ترڅ کې د حجاز د سلطان نوم ورکړه سو، او په دې ډول د نجد او حجاز پاچاسو. پرده باندې ځینې پوهان په خپلو کتابو نوکې د نیوکو په لړکې وایي چې ده په 1915ع. کې د انګرېزانو سره یو تړون لاسلیك کړچې د هغه له مخې یې ځان د هغو تر اثر لاندې راوستی. بل وایي چې بریتانیا د 1925ع. د نومبر په پیل کې دوه تړونونه؛ یو د عراق اوبل د اردن سره پر عبد العزیز باندې وتپل. چې د یوه له مخې یې له هغه دښته چې نجد او سوریه یو له بله سره نښلوي، سترګې پټې کړې. او هغه یې ختیز اردن ته پرېښووی. اود دوهم له مخې د نجد او عراق د پولود اختلافاتو په هکله د پرېکړې حق انګلستان ته ځانګړی سو. دغه راز د دوهمې نړۍ والي جګړې په پیل کې ملك عبد العزیز سعودي عربستان بیطرفه وباله خو وروسته اقتصادي ستونزو د امریکا او انګلستان مرستوته اړکړ، او په کال1944ع.کې امریکا د دغه هیواد په ظهران کې یو لوی اوسمبال هوایي ډګرجوړکړ. چې له دې سره سعودي عربستان د المان پرضد جګړې ته ور ودانګل، او امریکایانو په سعودي عربستان کې خپل موجودیت ته پراختیاورکړه. که څه هم په کال 1927ع. کې انګلستان د می د میاشتې پرشلمه د سعودي عربستان خپلواکي په رسمیت وپېژندل؛ د سعودي واکمنۍ سره یې د دوستی او حسن تفاهم تړون لاسلیك کړاو د 1915ع.کال تړون یې لغو اعلان کړ او د سعودي مطلقه او تامه خپلواکي یې ومنل. خو دا یوڅرګند حقیقت دی چې امریکایان، انګرېزان او نورکفار د عربي هیوادونو او ځینو نورو اسلامي هیوادونو په چارو کې ستر لاس لري. هغوی یې په ډول ډول بنو په ډول ډول ناخوالو اخته کړي، او خپله کفري او نوې ښکېلاکي ولکه یې پرټینګه کړې ده. ان چې دکال 1990ع. را په دې خوا کله چې عراقي پوځونو پرکویت ور ودانګل، امریکایي پوځونه د سعودي په خاوره کې مېشت سول، چې تراوسه هلته پراته دي. او د اسلامي هیوادونو د ناپامیو او اختلافاتو له امله دکفارو واك نور هم پر اسلامي هیوادونو غلبچ اوپیاوړی کیږي. لکه چې دغه دی د 1382 لمریزکال د پسرلي په لومړۍ ورځ د امریکا او انګرېزجنایتکاروکفارو د عراق پر اسلامي خاوره وسله وال یرغل وکړاو په شلو ورځوکي یې په عراق کې تربې خرته قتل عام او شدیدو بمباریو او ورانیو وروسته د صدام حسین حکومت دړې وړې کړ. او عراق یې اشغال کړ. القصه تر1932ع. کال پورې سلطان عبد العزیز ته " ملك الحجاز و نجد و ملحقاتها " ویل کیدل، خو د دغه کال د سپتمبر په اتلسمه ملك عبد العزیز د یوه پاچایي فرمان په ذریعه د خپل هیواد نوم " المملکآ العربیآ السعودیآ " کښېښود. او د سپتمبر پر (23) په دغه نامه رسماً ونومول سو. چې په دې مناسبت هرکال دغه ورځ په سعودي کې د ملي ورځې په توګه لمانځل کیږي. ملك عبد العزیز د 1373س.کال د لومړۍ خور پردوولسمه د1953ع. کال د نومبر پر نهمه وفات سو او پرځای یې د هغه زوی ملك

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

سعود بن عبد العزيز پاچاسو. د 1964ع. کال د نومبر پر دوهمه ملك سعود له کاره گوښه کړی سو او پرځای یې ملك فیصل پاچا سو. د 1975ع. کال د مارچ پر (25) فیصل د خپل اکا زوی لخوا ووژل سو او پرځای یې د فیصل ورور ملك خالد پاچا سو. د 1982 ع.کال د جون پردوولسمه ملك خالد وفات سو، پرځای یې اوسنی ملك فهد پاچا سو.

175 ـ په عثماني پېرکي مصر، مکه اوکعبه

لکه چې د مخه مو وویل عثماني دولت د سعود اعمال او پرمختگونه ونه زغملای سوه. اوپه دې لټه کي سو چې د هغه مخه ونیسي. په دې لړکي یې محمد علي الباني د سعودي واکمنۍ له منځه وړلوته وگوماری. خودې سړي هم پای لکه د مکې شریف حسین، عثماني واکمنۍ ته ستونزي وزېږولې. مصر بالاخره د نورو ربړو په لړکي ترکانو ته یوه نوې ربړه سوه. چې د اروپایانو لاسوهني ته یې هلته لار پرانیستل او د ترکیې د تجزیې اود مصر د خپلواکۍ لامل سوه. د دې ربړو سترلامل دغه محمد علي وو. محمد علي یو هوښیار او زړه ور سړی وو. چې د البانیې اوسېدونکاو د هغه د زېږېدو په ځای " کاوالا " کي د تنباکو وو سوداگر، اوپه عین حال کي د ایله جاري لښکرو صاحبمنصب وو. په 1798ع. کي د مصر د نیولولپاره د فرانسې د ناپلیون بوناپارت د لښکرکښیو په مهال په مصرکي دندي ته وگومارل سو، چې په ښه توگه یې ترسره کړه. بیاکله چې یې له مصرڅخه د فرانسویانو تروتلو وروسته په مصرکي د عثماني سلطان د ولکې د تش په نامه ټینگولو لپاره څه خدمتونه وکړل، په کال 1805ع. کي د دې لپاره چې گوندي د درعیې سعودي واکمني راو پرزوي، د سلطان محمود ثاني لخواد مصرحکومت ته وټاکل سو. هغه د مصر د پرمختیا لپاره څه کارونه وکړل. د مصرد پخوانیو واکمنانو (ممالیکو) پاتي شوني یې چې بغاوتونه به یې کول له منځه یووړل. په مصرکي د پنبې دکښت د ښه دودولو له لاري یې ډېر شته په لاس راوړل او د مصر پوځ یې د هغو فرانسوي صاحبمنصبانو او انجنیرانو په استخدامولو ښه جوړ او د اروپا په طرز یې تربیه او سمبال کړ.کله چې د محمد علي پښې په مصرکي ټینگي سوې اود عثماني واکمنانو لخوا هم پرله پسې د درعیې د واکمنانو سره د ډغري وهلو غوښتني څني کېدې، نو هغه لومړی د حرمینو شریفینو چارو ته پام واړاوه. څو هم د هغو هندي او یمني مالونو پرتجارت چې د جدې له لاري ترسره کېدی، ولکه ټینگه کړي او هم وهابیان له مکې او مدینې څخه وباسي. وایي چې ترکي واکمنو د محمد علي سره ژمنه کړې وه چې که هغه وکولای سي چې مکه او مدینه د وهابیانو له منگولو وباسي د ده له زامنو څخه یوه ته به د دمشق د ولایت چاري وسپاري. نو هغه وو چې محمد علي پر عربي جزیره باندي د بریدونو لپاره تیاري ونیول او پرسعودیانو باندي یې تاکتیکي بریدونه پیل کړه. د محمد علي اود مکې د شریف غالب تر منځ د لیکونو په واسطه پټ تماسونه ونیول سول. د مکې شریف چې سعود په زور اېل (مطیع) کړی وو، محمد علي ته پټ لیکونه لېږل؛ د ملاتړ وعده یې ورکړې وه او ورته څرگنده کړې یې وه چې د حجاز اوسېدونکي دې ته سترگې په لاره دي چې ترکان یې له وهابیانو وژغوري. د درعیې د امارت لخوا دکربلا ترنیولو او ورانولو او پرحجاز باندي د واك ترټینگولو وروسته د نولسمي پېړۍ په پیل کي له یوې خوا د درعیې د امارت یرغلیز

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عملیات بابېز سول، له بلي خوا د 1804 او 1809 ع. کلونو په منځ کي په عربي جزیره کي کاختي او وچکالي سوه. له بله پلوه دکولرا وبا تیته سوه، لکه چي هره ورځ به په درعیه کي په لسګونو وګړي مړه کېدل. او بالاخره په پوځي چاروکي د درعیې د وروستیو واکمنو د نه تجربې اوخپل منځي اختلافاتو له امله محمد علي پاشا او د هغه دوه زامن طوسون پاشا او ابراهیم پاشا ترډېرو جګړو او تلفاتو وروسته په کال1813ع. کي بریالي سول چي مدینه، جده او مکه ونیسي او په کال 1818ع. کي بریالي سول چي درعیه ونیسي او بیایې له وګړو خالي او ورانه ویجاړه کړي. کله چي محمد علي جده ونیول د مکې شریف غالب یې هرکلي ته ور ووتی او بیا دواړو په کعبه شریفه کي د یوبل سره د دوستی لوړه وکړه. خو له دې امله چي ترکي واکمنو له محمد علي څخه غوښتي وه چي غالب ونیسي، هغه ورته په چم کي وو اما څنګه چي د مکې د شریف مرکز ډېر غښتی او پیاوړی وو په ښکاره یې نه سوای نیولای. نو یې دی او د ده زامن په چل ول ونیول. د هغه دکور سامانونه اوشته یې لوټ کړل او د هغه دکورنۍ سره یې ډېره بده وضع وکړه. محمد علي د هغه پرځای د هغه خپل یحیٰی بن سرور د مکې د شریف په توګه وټاکی او د هغه سره یې خپل استازی حسین پاشا پرېښووی. بیا یې غالب او د هغه زامن مصر ته بندي بوتلل اود مکې د نیولوله امله یې هلته جشن ونیوی. بیا یې غالب او د هغه زامن د ترکي واکمنو په امر په سلانیك نومي ځای کي بندیان کړل، څو چي په کال1231 س. کي غالب وفات سو. خدای دې وبخښي. خو په دې ترڅ کي یو په بل پسې داسي پېښي رامنځته سوې چي بالاخره انګرېزانو خپل اروپایي استازی ج. سادلرد محمد علي د زوی ابراهیم پاشا د ملاقات لپاره ور ولېږی او له هغه څخه یې وغوښتل چي د انګرېزانو او مصریانوګډ عملیات د وهابیانو پرضد تر سره سي. خو ابراهیم پاشا دا ونه منل ځکه هغه د انګرېزانو په بدو نیتونو پوهېدی. له دې امله د 1819 ع. په منځ کي جدې او بیا مدینې منورې ته ولاړی او سادلر یې له جدې څخه وشړی. او په عین وخت کي یې خپل زیات پوځونه له نجد او د جزیرآ العرب له ختیزو سیمو څخه وایستل. ټولي کلاوي او دفاعي مورچلي یې ړنګي کړې ؛ ډېر ښاروي یې ووژل؛ وني یې پرې کړې اوکښتونه یې وجاړ کړل. په دې ډول د محمد علي ولکه پر مکه او ټول حجاز ټینګه سوه او ترکال 1840ع. پوري په مکه کي د ده واك چلیدی،چي هلته یې څه سمونیز کارونه وکړل او ډېرو اشرافو ته یې معاشونه وټاکل. محمد علي پاشا د دې فداکاریو په بدل کي له ترکي واکمنو وغوښتل چي د هغو د وعدې سره سم په مصرکي د ده واك موروثي کړي او د شام حکومت هم وروسپاري. خو سلطان محمود د ده یوه غوښتنه هم ونه منل. ځکه نو محمد علي وغوښتل چي له زوره کار واخلي. هغه په کال1831ع.کي خپل زوی ابراهیم پاشا د پنځو زرو تنو پوځیانو سره شام ته ولېږی. په 1832ع. کي یې دمشق ونیوی،کوچنۍ آسیاته یې ور ودانګل اوقونیې ته ورسېدی. چي په دې ډول به یې هرځای ترکان د ماتي سره مخامخ کول. د ابراهیم پاشا دې بریو ټوله اروپا ولړزول. عثماني سلطان هم قسطنطنیې ته د مصریانو له نژدې کېدوڅخه وارخطاسو، نو یې د روس له ښار (تزار) څخه مرسته وغوښتل. ښار چي دا موقع له خدایه غوښته سمدستي یې جنګي بېړۍ او پوځیان د " بوسفور" څنډوته ولېږل. خو دې اقدام انګرېزان، فراسه، او اتریش سخت وبیرول. ځکه یې نو پرسلطان فشار راوړچي د محمد علي غوښتني ومني او بهانه یې لیري کړي. هغه وو چي په کال1833ع.کي سلطان د محمد علي سره سوله وکړه شام اود " اطني" په نامه یو بل

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولایت یې هغه ته ورکړ، چې په دې توګه محمد علي پرمصر، شام او حجاز او څه نورو ځایونو واکمن سو او یوه لویه ټولواکمني یې تشکیل کړه. په دې ډول ځار نیکولای اړسو چې خپل پوځونه له اسلامبول څخه ور وبولي. خو د عثماني دولت سره د 1833ع. کال د اسکلهٔ خونکار د تړون له مخي یې هغه ټولي ګټې چې په پام کې یې لرلې ترلاسه کړې، سلطان د روسیې تحت الحمایه سو، او تورسمندر د روس پراخه پوځي بندر سو. چې له دې امله بیا ټول ستراروپایي هیوادونه اړسول چې په ډېره ځیر تیاسره د ترکیې چارې وڅاري او پای داسي سوه لکه ترکیه چې د اروپا ترساتني لاندي راغلې وي. پنځه کاله وروسته بیا سلطان محمود د شام د نیولولپاره د محمد علي سره د خورا ډېرو منظمو لښکرو په ور استولو ډغري ووهلې، خوبیا یې ماته وخوړل. د دې ماتي خبرهغه مهال ترکیې ته ورسېدی چې سلطان محمود د 1839ع. کال د جولای په لومړۍ ورځ مړسو. او د هغه شپاړس کلن زوی عبد الحمید د هغه ځای ناستی سو. دغه مهال د اروپایي هیوادونو جاه طلبۍ او سیالۍ پرخروښ راغلې او په رشتیا سره یې پر ترکیه باندي دکالخوایي (قیمومیت) په لوري لومړي ګامونه اوچت کړه. پای په داسي حال کي چې انګرېزدغه مهال، یعني په 1839 ع. کي عدن نیولی وو. او خپله سمندري اډه یې د هند په سمندر کي تاسیس کړې وه. د انګرېز او اتریش پوځي بیړیو د اسکندریې په وړاندي لنګر واچاوه او ګواښ یې وکړ چې ښارپه توپونو ولي. ځکه نو محمد علي تسلیم سو، خپل پوځونه یې له شام څخه راو بلل اوپه 1256س. (1840ع.) کي د سلطان عبد الحمید سره د محمد علي د سولي په پایله کي هغه یوازي د مصر پاچا سو او د سلطان لخوا فرمان ورکړه سوچي هغه دي د مصرخدیو وبلل سي. او دا خطاب دي د هغه دکورنۍ په لړۍ کي پاته سي. د خلاصآ الکلام لیکوال سید احمد بن زیني دحلان وایي چې د دغي سولي له شرایطو څخه یودا وو چې محمد علي پاشا به حجاز او شام خوشي کوي اود ترکیې پاچا ته به یې پرېږدي. ځکه نو هغه خپل ټول پوځونه له حجاز څخه مصر ته ور وبلل. چې البته د دې ور بللو یو سبب د انګرېزانو فشار او بل سبب یې دا وو چې مصر په ځواکمن کړي. څو د اړتیا په مهال وکړای سي د انګرېز او ترکیې سره په وجنګېدلای سي. او په دې ډول د هغه لاس له حجاز څخه وختی، خو په مصرکي د هغه اود هغه د اولادې خپلواکي واکمنۍ ترڅه مهاله دوام وکړ. چې بیا مصر د انګرېزانو ترواك لاندي راغی. له پورتنیو سیاسي او جنګي چارو پرته د مصرخدیوګانو کعبې شریفي ته د هغې پوښ او څه نور ورلېږل، چې دکعبې د پوښ او مصري محمل ترسرلیکونو لاندي خبري پرسوي دي.

176 ـ د ترکانو، وهابیانو، سعودیانو، شریف حسین او نورو د شخړو پایلي

د عثماني دولت اوخلافت د وروستیو واکمنانو د ناسموکارونو، د ترکانو د لویانو او سیاست بازانو د یوله بله د مخالفتونو او ناوړوکړنو، د وهابیانو، سعودي مشرانو، مصریانو، شریف حسین او نورو عربو د یوله بله شخړو، جنګونو، بېلتون غوښتنو او بغاوتونو او د انګرېزانو او نورو سره د ځینو واکمنو د ساز و باز په پایله کي، عثماني دولت او خلافت چې د ټولي نړۍ د مسلمانانو سترګي ورته کږې وې، په ډول ډول کړاوونو اخته او پای له منځه ولاړی. پرنګیانو پرعربي خلیج واك ټینګ کړ. مصراو نور ځیني هیوادونه یې ونیول. شریف حسین یې له واکه بې برخي او

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوارکړ. د عربي هیوادونو په چاروکي د برطانيې او نورو لاسوهنې ته لار اواره سوه. لوېديز د اسلامي نړۍ پرسیاست برلاسی سو. یوله بله ناجوړ او بې واکه واړه واړه عربي حکومتونه را منځته سول. او د زیاترو اسلامي هیوادو رهبران د هغو لاسپوځي سول.

177 ـ سعودي عربستان ، د آسیا په جنوب لوېديزکي

د عربو د ټاپووزمې په کابو (75) فیصده مځکه کي، چې تقریباً (2149690) مربع کیلو متره کیږي، موقعیت لري. دا هیواد چې د عربو د ټاپووزمې په زړه کي د شمالي عرض البلد د (°16،5-°32) او ختیز طول البلد د (°35-°56) ترمنځ پروت دی. د ختیزلورى له فارس خلیج څخه، د لوېديزلورى ته ترسره سمندرګي پوري غځېدلی دي. څلورخواوي يې: شمال : اردن، عراق اوکویت. جنوب : یمن او عمان. ختیز : عمان، قطر، عربي متحده امارات اوفارس خلیج (عربي خلیج) اولوېديز : سور سمندر ګی (بحیرهٔ احمر یا بحر قلزم) . د سعودي عربستان د ټولو پولواوږدوالی په وچه کي (4415) کیلو متره دی. اوپه ختیز اولوېديزکي له اوبو سره (2640)کیلو متره پوله لري. کوم د یادولو وړ سیند نه لري. وچه او سوځنده، توده هوا لري. او اورښت يې خورا لږدی. دغه هیواد د عربو په ټاپووزمه کي د آسیا تر ټولو لوی عربي هیواد دی. د دغه هیواد په جنوب ختیزه برخه کي د (ربع الخالي) لوی، وچ ډاګ پروت دی. ریاض يې پلاز مېنه (پایتخت) دی او 1999ع.کال د جولای د میاشتي د سرشمېرني له مخي (21504613) تنه نفوس لري. چې په دې کي (5321938) تنه بهرني کارګران،کوم چې په سعودي کي کارکوي هم شامل دي. سعودي عربستان د اداري وېش له پلوه پرڅوارلسو ولایتونو وېشلی دی. اساسي قانون نه لري او چاري يې د اسلامي شریعت پربنسټ اداره کیږي. په سعودي کي د سیاسي ډلو د جوړېدو او سیاسي فعالیت اجازه نسته. د دغه هیواد اقتصاد پرتیلو ولاړ دی او د نړۍ د تیلو تر ټولو غټه زېرمه (د نړۍ د تثبیت سوي زېرمي26 فیصده) لري. اوس اوس د نفتو لومړۍ درجه صادرونکی او سترتولیدونکی دی. او د تیلو د صادرونکو هیوادونو په ټولنه (OPEC)کي د مشرتابه چاري پرمخ بیایي. په سعودي عربستان کي د بودجې (75) فیصده عواید، (10) فیصده غیر خالص کورنی تولید او د صادراتو (90) فیصده عواید له تیلوڅخه لاس ته راځي. او د سړي سرکلنی عاید يې نه زره ډالره دی.

178 ـ د سعودي تاریخي سوابق

اوسنی سعودي عربستان د اسماعیل ؑ د اولادې اصلي ټاټوبی دی. دا هیواد د قبایلي استوګنو پراستوګنځایونو مشتمل یوداسي ملك وو،چې بېل بېل مدنیتونه پکښي ټوکېدلي دي. حضرت محمد ﷺ د 571ع. کال د اپریل پرشلمه د همدغه هیواد په ډېر ستراو متبرك ښار مکه معظمه کي زېږېدلدی. پرڅلوېښت کلنۍ د اسلام په پیغمبري

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پکښې مبعوث سوی او له همدغه ځایه د اسلام د لمر په راختو سره د عربو د یووالي، سترتوب او نېکمرغۍ پېر پیل سوی، او له همدغه ځایه اسلام په ډېره لږ موده کي په شمال کي تر هسپانیې او په ختیزکي تر اندونیزیا پوري خپور سوی دی. کعبه، مکرمه، مسجدالحرام او د حج نور مقدس اماکن او د حضرت محمد مصطفی ﷺ مقدس قبر، نبوي مسجد او د اسلام نور تاریخي سپېڅلي آثار په سعودي عربستان کي دي. په شپاړسمه عېسوي پېړۍ کي پرتگالیانو چې مخکي یې ځیني نوري سیمي هم نیولي وې، پر مکه معظمه د تېري پلان جوړکړ. ځکه نو عثماني ترکانو د مسیحیانو د احتمالي خطر د شنډولو په مقصد د عربستان لوېدیزو برخوته پوځونه واستول او بالاخره یې دغه سیمه ونیول. خو لکه چې د تاریخ له مطالعې څخه څرگندیږي، پرهغې یې واک دونه ټینگ نه وو. په تېره د منځني نجد پرسیمه باندي عثماني خلافت یوازي په نامه واک درلود. ترلومړۍ نړۍ والي جگړې ډېر د مخه انگرېزانو د سعودي عربستان د ساحلي سیمو، ان له نجد سره اړیکي ټینگي کړې. په کال 1914ع. کي چې ترکانو جگړه وبایلل، نو انگرېز د عثمانیانو په خلاف د عربو ملاتړ وکړاو د عثمانیانو پرضد یې د مکې شریف حسین راوپاڅاوه. چې بالاخره هغه خپل ځان د حجاز خپلواك واکمن اعلان کړ، چې بیا وروسته ملك عبد العزیزحجاز ځني ونیوی او د حجاز او نجد له گډون څخه یې اوسنی سعودي عربستان تشکیل کړ.

179 ـ د سعودي عربستان پرمختیا

له اوس څخه شپېته کاله د مخه د سعودي عربستان د خلکومالي او اخلاقي حالت ډېر خراب اوکمزوری وو. دغه مهال سعودي یو بې وزلی هیواد وو. اوستره عایداتي منبع یې د حج موسم وو. د دې ځای خلکو به په وچوخرما وو، د اختري په غوښو او د حاجیانو په خیرات گزاره کول. کله چې ملك عبد العزیز پاچا سو، نو د هغه دا هیله وه چې د ده د هیواد خلك ښه ژوند ولري او د حاجیانو هم ښه خدمت وکړي، او د هوسایۍ اوسوکالۍ اسباب یې برابر کړي. ده په هیوادکي د راډیو سټېشنونه تاسیس کړه، د جدې د څښاك د اوبوشبکې یې سمي کړې او د ټولنیزو خدمتونو نور وسایل یې رانیول. له دې امله خورا ډېر بهرني پورونه پر واوښتل، چې د ورکولو لپاره یې هیڅ نه درلودل. ملك عبد العزیز ډېر زیرك، هوښیار، روڼ اندی اود متحرك شخصیت درلودونکی سړی وو. ده گڼل چې کوم ولس چې ښه ژوند ونه لري نه یې دین سرلوړی کیږي نه دنیا. د دې روحیې په درلودلو سره هغه یو سړی د چارلس گرین په نامه په جده کي خپل ملاقات ته ور وباله. چارلس گرین یو موړ امریکایي وو، چې سوریې، فلسطین او د منځني ختیز ځینو نورو سیمو ته یې تگ راتگ کاوه. او په یمن کي یې څه سړکونه او پلونه جوړکړي وه. چارلس گرین د ملك عبد العزیز اود هغه د خزانې د وزیرشیخ عبد الله سلیمان سره د 1923ع. کال په مارچ کي وکتل. هغه دوی ته وویل چې عرب تر مځکي لاندي ډېر ښه ذخایر لري، چې د هغو د رااېستلو لپاره بایدکوښښ وسي. او وعده یې ورکړه چې د سعودي د خاوري دکانونو د پلټنې لپاره به یو ماهر ور ولېږي. دوې میاشتي وروسته د مسټر کارل ټوچل په نامه یو جیولوجیسټ (مځکپوه) جدې ته ورسېدی. هغه لومړی په جده کي د څښاك د اوبو د سمون کار ترسره کړاو بیا یې په نجد کي تر یو نیم کال پوري د تیلو د پلټنې کار بشپړکړاو خپل رپوټ یې پاچا ته وړاندي کړ. پاچا د شهزاده

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیصل پرلاس، چې دغه مهال لندن ته تی، د برتانیې سره تماس ونیو. خو څنګه چې دغه مهال برتانویان په بحرین، ایران، عراق،کویت اونوروکي د تیلو د را ایستلو په کار بوخت وه، د سعودي د تیلو د راایستلو سره یې دلچسپي ونه ښوول، نو ټوچل د امریکا د تیلو شرکتونه په خبرکړه. پای د " سټنډرډ آیل کمپني اف کالیفورنیا " (سوکال) سره د شپېتو کالو لپاره تړون لاسلیك سو. دغې کمپنۍ بیا د " عربین، امریکن آیل کمپني " (ارامکو) په نامه شهرت وموند. چې په نړۍ کې د تیلو د را ایستلو ترټولوستره کمپنۍ ده. دې کمپنۍ یو په بل پسې شپږڅاګان وکیندل چې ګرده وچ وختل. خو تر پنځو کالو پرله پسې پلټنو وروسته په کال1938ع. کې له اووم څا څخه چې (4727) پټه کیندل سوی وو، ډېر تیل را ووتل. چې په نتیجه کې سعودي نه دا چې له بهرنیو پورونو خلاص سو؛ بلکې د نړۍ د تیلو د تر ټولو غني زیرمو په درلودلو سره د تیلو تر ټولو غټ صادرونکي هیواد سو. چې د تیلو د صادرونکو هیوادونو په ټولنه)ګګ (OPEC کې د مشرتابه چاري پرمخ بیایي. پای د تیلو له برکته سعودي د دې وړ سو چې د ملك فیصل په وختو کې د روس او امریکا سره ډېرې ووهي او هغوی دې ته اړ کړي چې ومني چې سعودي عربستان هم یو ځواك دی. خو د سترو ځواکونو د ملك فیصل دا جراءت خوښ نه سو او د یوې توطئې په لاره اچولو سره یې هغه د خپل وراره په لاس وواژه. بیا ملك خالد د سعودي دواك پرګدۍ کښېنستی. خو دی د سترو ځواکونو په مکارۍ او چل ول نه پوهېدی، څکه نو د سعودي د ځواکمنتیا کچه را ټیټه سوه. او اوس چې د ملك فهد پېر دکه یې څه هم په دیني او دنیوي دواړو برخوکي د ستاینې وړ خدمتونه کړي دي، خو په مجمو عي توګه د ملك په اقتصاد کې کومه ښکاره پرمختیا نه ده راغلې. ده پرکویت باندي د عراق د برید له امه د امریکایي پوځنو مرسته وغوښتل، چې سمدستي هلته مېشت سول. امریکایان د ځنځو غوندي د سعودي د خلکو او نورو عربو ملي شتمنۍ زبېښي او په یو ډول نه یو ډول د دوی د تیلو ذخایرلوټوي. اوس په ظاهره په سعودي عربستان کي هم هغه څه تر سترګو کیږي چې یو پرمختیایي هیواد یې باید په ابتدایي توګه ولري. خو د دې سره سره د پرمختیا دا بڼه سرسري ده او واکمنو په دې برخه کي هغه کارونه چې ښایي، نه دي کړي. دلته باید ومنو چې بهرني پردي ځواکونه نه غواړي اونه پرېږدي چې په سعودي کي بنسټیز صنایع را منځته سي. خو بیا هم باید سعودي واکمني په هیواد کي د بنسټیزو صنایعو ودې، پراختیا او را منځته کېدوته زیاته پاملرنه وکړي. څکه صنعت د یوه هیواد د پرمختیا د ملا د تیر هډوکی باله سي. او له دغسي بنسټیزو صنایعو پرته به دا هیواد سره د دې چې د تیلو ستر ذخایر به هم ولري، هیڅکله به په تېره په همدې یوویشتمه پېړۍ کې د سیالانو سیال نه سي. که سعودي دولت همدغسي د بهرنیانو پرپالیسیوکړنه وکړي، نو راتلونکې به یې هیڅکله روښګانه نه وي. او تل به د هغو لاس ته ګوري. او څرګنده ده چې هغه ملك چې د نورو لاس ته ګوري، هیڅکله په خپلواکي کي ژوند نه سي کولای. د سعودي اوسنی حال ډېر ښکلی او زړه راکښونکی بریښي. پراخ پراخ سړکونه ،ښشپړ ترافیکي نظام، هوایي ډګرونه، د بسونو اډې، هرځای د ټیلیفونونو سهولتونه، مشروبات، ډول ډول ایرکنډېشنډ موټران، په سلګونو تر مځکه لاندي او پر مځکه سربېره د ترافیکو د تلو راتلو لاري او تونلونه، ډول ډول هوایي پلونه، ایرکنډېشنډ ماڼۍ، د ډول ډول ګېڼو او د ژوند د نورو وسایلو ستر ستر مارکېټونه، اتومات زینې او لفټونه او په ډول ډول وسایلو سمبال هوټلونه او ودانۍ، د هیڅکله نه تلونکې بر ېښنا پرمختللی نظام،

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلکو د دارو درملو ډېراو پرمختللي سهولتونه، امن و امان او عدل و انصاف دا ټوله هغه څه دي چې سړي ته ورپه زړه کوي چې دا هیواد د نړۍ یو نادر هیواد دی. خو د دې سره سم دا په پام کې راګرځي چې آیا سعودي به د ژوندانه دغه طرز ترپایه وساتلای سي ؟ نو دلته سمدستي دې ته پام اوړي چې نه ! ځکه ترڅوچې په دې هیواد کې بنسټیز درانه صنایع را منځته نه سي او له تیلو پرته نور صادراتي اقلام ونه لري دا نظام به خدای مه کړه ډېر بد را وپرځي. نو کشکي سعودي له اغیارو څخه وژغورل سي. څو د درانه صنعت د ټکنالوژۍ د ترلاسه کولو لپاره لاس په کارسي.

180 ـ د سعودي حکومت لخوا د کعبې بیا رغونه

سعودي کورنۍ ته،کومه چې دکال 1902ع. څخه پرسعودي عربستان واکمنه ده، خدای ﷻ د حرمینو شریفینو د عظیم الشان او ډېر عصري تعمیراو توسیع او د حاجیانو د ډېر ښه خدمت، ډېر ستر ویاړ ور په برخه کړی دی. موږ به دلته سمدستي دکعبې د سعودي رغوني په هکله معلومات وړاندي کړو او بیا به په خپل ځای کي د مسجدالحرام د سعودي ستر ودانیز او پراختیایي کار په هکله څرګندوني وکړو. د 1377س. کال د حسن حسین د میاشتي په لومړیوکي ملك سعود بن عبد العزیزبن عبد الرحمان آل سعود، دکعبې شریفي د بام اودننه چت د بدلولو حکم ورکړ. د دې پاچایي فرمان سره سم د عالمانو، انجنیرانو اوکارګرانو یوه ودانیزه کمیټه جوړه سوه چې مشر یې د دغو تعمیراتي چارو قراردادي شیخ محمد بن عوض بن لادن وټاکل سو. کله چې دکعبې د بیارغوني لپاره د تیاریو چاري بشپړي سوې، ترټولو د مخه د 1377س. کال د دریمي خور په یوویشتمه نېټه پرکعبه شریفه باندي د عبد الله بن الزبیرد پردې غوندي، پرده راوګرځول سوه او بیا د همدغه کال د خدای تعالی د میاشتي په اتلسمه نېټه د جمعې په ورځ ولیعهد شهزاده فیصل بن عبد العزیزد ملك سعود په نماینده ګي (ملك سعود د یوې سختي ناروغۍ له امله دې مراسموته نه سوای راتلای)، دکعبې د بام د نړولوکار د یو لړ مراسمو سره پیل کړ، او ورپسې د یکشنبې په ورځ دکعبې د بام د ودانۍ کار پیل سوچي د 1377س. کال د برات د میاشتي ترشپږویشتمي نېټې پوري دکعبې بام،دکعبې دننه د لرګین چت زینه، دننه د لرګیو چت ، دننه دېوالونه، دننه درې ستونونه، دکعبې دروازه او د هغې ملحقات اونور په عصري او قیمتي موادو او وسایلو په ښکلي او عصري ډول جوړ او ترمیم سول. او هغه لرګین مېخونه چې دکعبې پوښ په بندېدی هم د اوسپني په مېخونو بدل سول. بیا په کال 1417س. کي څلوېښت کاله وروسته څرګنده سوه چې دکعبې شریفي چت بیا سمون او رغوني ته اړتیا لري. نو هغه وو چې د سعودي عربستان د اوسني پاچا ملك فهد په امردکعبې شریفي پرشا وخوا د یو ډول لرګي پرده راوګرځول سوه، چې یوازي حجر اسود څني ښکارېده او په داسي حال کي چې د عمرې طواف کونکو طواف پرکاوه د هغې چت نوی او ترمیم کړل سو.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

181 ـ سعودي واکمني او دکعبې او حاجيانو خدمت

لکه چې د مخه مو هم وويل د تيلو په برکت سعودي د نړۍ د پرمختيايي هيوادونو په ليکه کي ودرېدی او ستربدلون پکښې را منځته سو. دغه رازسعودي واکمنو هلته داسي يو امنيت را منځته کړی دی چې نه يې د عربو په تاريخ کي ساری موندل کيږي او نه يې په اوسنۍ نړۍ کي بل ځای ساری سته. هلته خلك بيله کومي بيري دکورونو دروازې پرانيستي پرېږدي او بيديږي. ځيني هټۍ وال (دکانداران) د شپې لخوا د خپلو هټيو ورونه نه تړي د لمانځه په وخت هټۍ وال يوه معمولي پرده د هټۍ پرمخ راځړوي. يا يوازي ورپوري کوي او د جماعت لمانځه ته ځي اودا بيره نه وي ورسره، چې څوك به يې له هټۍ څخه څه غلاکړي. ټکسي وان موټردروي اولمانځه ته ځي اودا بيره نه وي ورسره چې څوك به يې د موټرکومه هينداره يا بل شی غلاکړي. اوسمهال د حج د لارو او مکې امنيت او د حاجيانو د سر، شتو او عزت خوندي توب د راشده خلفا وو ترواکمنۍ را وروسته د حج او مکې په تاريخ کي ساری نه لري. چې دا ټول د قرآن کريم د احکامو د پلي کولو پايله ده. په مکه مکرمه کي اوس هم ځيني لرغوني آثار او پخوانۍ سپېڅلي ودانۍ سته چې ښايي ځيني د اسلام په لومړيوکي هم وې. چې د وخت د حاکمانو او اميرانو لخوا مهال په مهال ترميم سوي او تراوسه خوندي پاته سوي دي. خو په نورو برخوکي د مکې ښارد سعودي د نورو ښارونو غوندي ډېر بدلون موندلی اوداسي نوی او ښکلی سوی، چې د نړۍ د ډېرو پرمختللو ښارونو غوندي ايسي. هلته هرځای پراخه واټونه، ستري ستري ماڼۍ اود نوي تمدن او پرمختيا ډول ډول نمونې ترسترگوکيږي. چاچې شل، دوه ويشت کاله د مخه حج يا عمره کړې وي او اوس مکې مکرمې يا مدينې منورې ته ولاړسي. هلته به دی يوازي د هغه مهال کعبه اود نبوي جومات يوه برخه وپېژني او نوربه هرڅه ورته نوي وي. هلته دکعبې او نبوي جومات شا وخوا دونه پراخه سوي او دونه ودان سوي اوښکلي سوي چې نور سړی نه سي ويلای چې دا يانه دی سم يا دا لا پاته دی. هلته لکه څنگه چې دکعبې او نبوي جومات سربېرنه شا وخوا ودانه سوې، هغونه د دغو مقدسو ځايونو تر مځکي لاندي برخي هم په ډېره عصري او مډرنه بڼه ودان سوي دي. ترحرمينو لاندي د هغو اړوند ډېر تاسيسات، د موټرانو سړکونه او تمځايونه هم ودان سوي دي. د مکې ټول ترافيك د تونلونو له لاري ترحرم لاندي تېريږي، راتېريږي. د حرمينو اړوند په زرگونو تشنابو نه چې خورا پاك او نظيف هم دي د ډېرو اوبو سره تر مځکه لاندي جوړ سوي دي. چې د تلونکو راتلونکولپاره ډېري ساده او اتومات زينې لري اوڅليرويشت ساعته د حاجيانو دگټې اخيستني لپاره په کار لوېدلي دي. دغه راز د حرمينو په غولي کي داسي ډېري کارسوي دي چې د ډېري تودوښي سره سره سړې وي اوپښې نه سوځي. چې دا ټول د علم او پوهي او نننۍ پرمختللي ټکنالوژۍ له برکته دي. لنډه دا چې سعودي حکومت دکعبې، مسجد الحرام اونورو متبرکو اماکنو د بې ساري ودانولو په باب ستركارونه کړي. چې د هريوه په باب په دې کتاب کي په جلا جلا توگه څرگندوني سويدي. سعودي واکمنۍ له ښايسته ډېروکلونو راپه دې خوا دې ته ملاتړلې ده چې د مکې او مدينې د زيارت کونکو لپاره ډېرښه خدمتونه اوسهولتونه رامنځته کړي. څوزيارت کونکي خپل مذهبي فرائض په امن، هوسايي او ډاډسره ترسره کړي. د دې مقصد لپاره سعودي واکمني هرکال خپلي هلي ځلي زياتوي اوهرکله چې د حج موسم رانږدې کيږي خپل ټول انساني اونور وسايل پرکار راولي اود

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاجیانو خدمتونه اوخوندي توب یقیني کوي. د حاجیانو له راتلو څخه ترستنېدو پوري د سعودي له هوايي ډګرونو څخه نیولې د حکومت ټول اړوند وزارتونه اواداري یوله بله په همغږي اومرسته کي کوښښ کوي چې حاجیانوته ډېرښه او په لوړه کچه خدمتونه اوهوسایی برابري کړي. د حکومت اړوندي اداري خپل پلانونه او تدابیر د حاجیانو تر ورتلو ډېر د مخه چمتوکوي او د حج د لويي کمېټې،کوم چې کالخوايي یې دکورنیو چارو وزیر پرغاړه لري، سپارښتونوته عملي جامه وراغوندي. مثلاً حج په مهال دغه وزارتونه او اداري د حج او حاجیانو د چارو په سمبالښت کي برخه اخلي: د حج او اوقافو، دکورنیو چارو، عامي روغتیا، مخابراتو، ټرانسپورټ، ملي دفاع او هوايي چلند، اطلاعاتو او سوداګرۍ وزارتونه او سعودي سره میاشت، ملي ګارډ، د اسلامي نړۍ سازمان، د حرمینو د چارو اداره، د حج ساتندوی ځواکونه، د مسجد الحرام د چارو اداره، د مکې مکرمې ښاروالي، د سعودي عربستان د څارندویانو ټولنه، د اوبو رسولو د چارو اداره، د قرباني د غوښوڅخه دګټې اخیستني پروژه او د حج د موسم د څېړنو مرکزاو داسي نور.

182ـ په سعودي پېرکي د کعبې په حرم کي جګړه

د اسلام په څوارلس کلن تاریخ کي په خپل نوعیت کي دا لومړۍ بده او زړه بوږنوونکې پېښه ده چې کعبه شریفه ځینو عناصرو ونیول اوپرله پسې څوارلس ورځي طواف ونه سو او د حرم ارشو د اذان او اقامت له نېکمرغۍ څخه بې برخي وه. دغي ډلي دکعبې شریفي سپېڅلتیا ترپښو لاندي کړه اود حرم فرش یې د حاجیانو په وینو ولاړه. د 1400س.کال د حسن حسین د میاشتي په لومړي سهارچي د 1979ع. د نومبرد شلمي سره سمون خوري،کله چې د حرم امام شیخ عبد الله بن سبیل د سهار د لمانځه څخه سلام وګرځاوه، دغه ډله په داسي حال کي چې د الله اکبر او جهاد جهاد ناري یې وهلې او تفنګچې، توپکان اوماشین ګنې ورسره وې، د بوټو سره حرم ته ننوتل. څو تنو امام ونیوی اوځینو په مُکبره کي لاوډسپیکرقبضه کړ. دغه مهال په حرم کي نژدې یولك لمونځ کوونکي موجود وه. کوم چې زیاتره بهرني حاجیان وه. د برید کوونکو شمېرله دوو سوو څخه تر پنځو سوو پوري اټکل کېدی. چې زیاتره یې سعودي اوځیني مصري، یمني،کویتي، سوډاني، عراقي او پاکستاني وه. دغه وګړي د یوه مخکي جوړ سوي پلان له مخي اوږدې جګړې ته تیار راغلي وه. د دوی سرغنه اووه ویشت کلن محمد بن عبد الله قحطاني وو چې څلور کاله یې د مکې مکرمې په پوهنتون کي د اسلامي قانون په برخه کي زده کړې کړې وې. دوی د حرم ټولي دروازې وتړلې اود اذان کوونکي له کوټې څخه یوه سړي په عربي ژبه اعلان کړه چې: " موعود مهدي، کوم چې نوم یې محمد بن عبد الله دی راغلی دی ". بل سړي په عربي لیکل سوې وینا واورول اود هغه اردو ژباړه یوه بل سړي وویل. دغه تش په نامه مهدي هم په میك کي اعلان وکړچي :" زه د نوي پېر مهدي یم. زما سره بیعت وکړئ ". بیا مقام ابراهیم ته ورغی. د وسلې په زور یې خلك بیعت ته ور وبلل. اودغه مهال پخپله د دغي ټولۍ غړو د هغه سره بیعت کول پیل کړل، چې ګوندي نور خلك وغولېږي او بیعت ورسره وکړي. خو هیڅ حاجي داکار ونه کړ. دکعبې امام هم بیعت کولو ته اړ ایستل سو. خو هغه داکار هیڅ ونه کړ. دغه مهال دولتي چارواکود برېښنا مزي وشکول چې په

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حرم کي توره تیاره سوه، اوخلك سخت وبېرېدل. کله چې هغو وغوښتل چې له حرم څخه د باندي ولاړ سي ټولي دروازې تړلي وې. چې له دې امله نورهم وارخطاسول. زیات وګړي له هغي لاري څخه چې نوي باب السلام ته ترمځکه لاندي بهرته وتلې وه، ووتل او ډېر نور د صفا اومروه په منځ کي د لوړوکړکیو څخه بهر وغورځېدل او ځانونه یې وژغورل. د حرم امام د برید کوونکو له منګولو په یو ډول ځان وژغورئ، سمدستي یې له یوې کوټې څخه دولتي چارواکي له پېښي څخه خبرکړه. ده هم خپله چوخه وغورځول او په عامو خلکو کي بهرته ووتئ. په دې ترڅ کي برید کوونکي د حرم په منارو او نورو مهموځایونوکي خزه سول اوکله کله یې دګولیو واري هم کول. سمدستي ملك خالد د (32) تنو دیني عالمانو غونډه جوړه کړه. هغو د قرآن او نبوي احادیثو په رڼاکي د رایو په اتفاق پرېکړه وکړه چې د دغو وسله والو کسانو په وړاندي له تشدد څخه کار اخیستل د شریعت سره سم کاردی. اود مسلمانانو د ځانو د ژغورني او ساتني لپاره ورکړني ډېري ضروري دي. تردې فتوا وروسته د حرم دباندي پارکینګ له پوځي جیپونو، چې ماشین ګنې پکښي درول سوي وې ډك سو. سخت امنیتي تدابیر ونیول سول، شا وخوا کورونه او ودانۍ خالي سوې او بیا سخت جنګ پیل سو، چې څوارلس ورځي یې دوام وکړ. د دې جګړې له امله د مروه لوري ته د مسعٰی وروستۍ دروازه ماته سوه، د هغې د دواړو لورو دېوالونه ونړېدل، دحرم ختیزلوري ته هغه دېوال چې مروه له صفا څخه بېلوي بشپړ وران سو، پردېوالو، دروازو اوکړکیوباندي دګولیو اورولو نخښي ښکارېدې، د برېښناټیوبونه، بادپکې او ایرکنډېشنونه وران ویجاړ سول. د حرم پرمنارو باندي چې برید کوونکوګولۍ ځني اورولې، د دولتي ځواکونو لخوا دګولیو د اورېدلو نخښي له ورایه ښکارېدې. د حرم ډېر ستونونه ونړېدل. د مسجد الحرام ځیني دروازې په بشپړه توګه له منځه ولاړې. د حرم د دوهم پوړ ټولي زینې وراني سوې. د حرم د ستونو د مرمر ښکلي اوقیمتي ډېري جلاسوې. د حرم په زیر زمینیو کي اوبه ودرېدې. د جګړې په جریان کي سعودي پوځیانو د دې لپاره چې برید کوونکي د وسلو پرمځکه ایښوولوته اړکړي ټایرونه وسوځول چې تر ډېرو ورځو یې ډېر بد بوی پورته کېدی. بالاخره د حسن حسین د میاشتي د څوارلسم او پنځلسم په شپه ترخونړي برید وروسته ځیني یاغیان ووژل سول او ځیني ژوندي ونیول سول. د دغه کال د حسن حسین پر شپاړسمه چې د دسمبرد اوومي سره سمون خوري،کله چې حرم شریف بیرته د عبادت لپاره پرانیستل سو، سعودي ټلویزیون داسي تفصیلات خپاره کړه: د سعودي عربستان دکورنیو چارو وزیر پاچازوي نایف بن عبد العزیز وویل :" له مفسدینو څخه دکعبې شریفي د پاکولو او پرهغې باندي د بیا کنټرول ترلاسه کولو لپاره د سعودي د ملي ګارډ او وسله والو برید کوونکو ترمنځ شدید جنګ وسو. په دې جګړه کي (75) تنه یاغیان او (60) تنه د ملي ګارډ سرتیري ووژل سول او د څلورو پاکستانیانو په ګډون (26) تنه حاجیان شهیدان اوپه سلګونو نور ټپیان سول. (170) تنه د بیت الله شریفي د حرمت او سپېڅلتیا له منځه وړونکي ژوندي ونیول سول". چې له هغو څخه پنځوس تنه د ټلویزیون پرپرده هم وښوول سول. د سعودي دکورنیو چارو د وزارت د یوه بل بیان سره سم له نیول سوو څخه (63) تنه اعدام سول، ځیني د بېلو بېلو مودو په بند محکوم سول او یو شمېر ښځي چې د برید کوونکو په ډله کي وې دارالنسوان ته وسپارلي سوې. د تاریخ مکآ المکرمه لیکوال مولانا محمد عبد المعبود وایي چې په دې شخړه کي هلي کاپټرو له پاسه د ګازو ګولۍ و اورولې. او ټانکونه، توپونه

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دوسله وال پوځ نور وسایل هم په کار ولوېده. 183ـ په سعودي پېرکي په حرم کي د ایرانیانو مظاهره او اړودوړ ځوکاله د مخه لکه چې د لیبیا مشر معمر القذافي ویلي وه چې حرمین شریفین دي د اسلامي نړۍ یوه ګډ انتظام ته وسپارل سي. په دې پسي دغه خبري ایرانیانو هم کولې او په د هکله به یې کال په کال د حج سمینارونه اوکنفرانسونه جوړول او ایراني حاجیانو به په مکه مکرمه کي کله ناکله مظاهرې هم کولې. چې سعودي حکومت به د هغو په وړاندي له زغم څخه کار اخیستی. د سعودي واکمنو د ادعاله مخي په کال 1406س. کي په هوایي ډګر کي د ایراني حاجیانو له (95) بکسونو څخه یوپنځوس کیلوګرامه چاودېدونکي مواد ونیول سول. چې دا یې په مکه کي دوران کارۍ ترسره کولو لپاره سعودي ته لېږدول. په نوي ډیلي کي د سعودي د سفیر شیخ فواد له خولې به پخوا له ایران څخه دېرش، پنځه دېرش زره تنه د حج لپاره مکې ته تلل. خو بیا سره له دې چې ایران د عراق سره د جګړې په اقتصادي ستونزو هم اخته وو په 1407س. (1987ع.) کي د هغو شمېر نژدې یونیم لکوته لوړسو. سعودي سفیر زیاتوي چې موږته پته ولګېده چې په دغو وګړو کي ستر شمېر " پاسداران انقلاب " ، پوځیان او د حزب الله غړي او نور دغسي کسان وه. دکال 1407س. د لوی اختر د میاشتي شپږمه د 1987ع. کال د جولای (31) د جمعې ورځ د مازدیګر مهال وو، چې د مکې د العزیزیه په محله کي پارکینګ ته نژدې د ایراني حاجیانو راغونډېدل پیل سول. چغې، نارې یې پیل کړې. د آیت الله خمیني د عکسونو پوسترونه یې بېل بېل ځایونه ونښلول. د ټیلیفون او نورو خادوته د ورختلو لپاره یې زینې استعمال کړې. سوټي او ډنډې یې راوړلې او هغه چاقو ګان او چړې یې چې په کالوکي یې پټې کړي وې په لاسوکي ونیولې. د ځینو مظاهره کوونکو په لاسونو داسي ساعتونه وه چې پرلیکل سوي وه: " لبیك یا خمیني " او په داسي حال کي چې ځیني غټ غټ عکسونه، شعارونه، بیرغونه او لاوډسپېکرونه یې هم را اخستي وه، پرسړکونو او لارو یې بندیزونه واچول او د ترافیکو عادي جریان یې مختل کړ. چې له دې امله په زرګونو په موټرانوکي ناستي ښځي او واړه ماشومان وبېرېدل. دغه مهال ځینو عربو او نورو حاجیانو د مظاهرې له مشرانو څخه وغوښتل چې دا لړه پای ته ورسوي. خو هغو و نه منل او د مسجد الحرام پرلور رهي سول. کله چې د مکې ځینو اوسېدونکو مداخله وکړه هغو هجوم پر ور وړ. دغه مهال د څارندوی ساتونکو چې هلته یې امنیتي چاري ترسره کولې د ایرانیانو ، د مکې د استوګنو او نورو حاجیانو ترمنځ د تصادم د مخنیوي لپاره مداخله وکړه. خو ایرانیانو په ډنډو، چړو او ډبرو پرخلکو او امنیتي ساتونکو بریدونه وکړه او څارندوی او امنیتي ځواکونه یې مداخلې ته اړکړه. کله چې اوبه ترسر واوښتې، نو هغو اود ملي ګارډ پوځیانو ته حکم وسوچې مظاهره کوونکي تیت او خپاره کړي او د امنیت ټینګښت ته پاملرنه وکړي. چې له دې سره سم اخ وډب پېښ سو او مظاهره کوونکو په تېښته پیل وکړ. چې په دې ځغاستو او منډوکي مرګ ژوبله را منځته سوه. مظاهره کوونکو موټرانو او موټرسیکلانو ته اوروونه واچول، د امنیتي ځواکونو وسایط یې وسوځول او د ټیلیفون او نورو دفاترو ځینو ودانیوته یې د نقصان رسولو او اور اچولوکوښښونه هم وکړه .

سعودي واکمنو ادعا کول چې امنیتي ځواکونو مردکي نه دي اورولي. اوکوم ایرانیان چې ووژل سول زیا تره ښځي اوسپین ږیري وه. کوم چې په مظاهره کي ګډون ته اړکړی سوي وه. کله چې ځغاستي پیل سوې دغه وګړي د مظاهره

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوونکو تر پښو لاندي سول. دغه راز د سعودي امنيتي ساتونکي ایرانیانو په چړو ووهل او مړه سول. د دې لګي درګي په پایله کي (402) تنه ووژل سول چې (85) تنه یې سعودي وګړي او امنيتي سرتيري وه، (42) تنه یې د بېلو بېلو هیوادونو حاجیان وه (275) تنه یې ايراني مظاهره کوونکي وه. چې زیاتره یې ښځي وې. د دې پېښي ټپیان (649) تنه وه چې (145) تنه یې سعودي وګړي او امنيتي ساتونکي ، (201) تنه د نورو هیوادو حاجیان او (303) تنه ایرانیان وه. تر دې پېښي وروسته سعودي واکمنو ادعا وکړه چې ایرانیانو غوښتل چې پر مسجد الحرام باندي قبضه وکړي. او ځینو نورو ویل چې د هغو دا خیال وو چې د حرم په نیولو سره غوښتنه وکړي چې حرمین دي تر اسلامي نړۍ وال کنترول لاندي راسي. دا ادعاوي هم وسوې چې په دې مظاهره کونکوکي د ایران ځیني پوځي او ملکي غټ چارواکي هم شامل وه .

د " صهبای حج " په نامه د یوه نسبتاً ضخیم کتاب یوه ایراني لیکونکي آیت الله عبد الله جوادي آملي هم په دغو مظاهروکي ګډون درلود، هغه دغه ورځ د جمعهٔ خونین او دغه پېښه د فاجعهٔ خونبار او حادثهٔ سهمګین اعصار په نامه توصیفوي او وایي چې دغه لاریون له مشرکانو ځخه د تبرا او د مسلمانانو د یووالي لپاره، د آیت الله خمیني په لارښوونه او د سعودي حکومت په مخکني توافق په لاره اچول سوی وو، خو سعودي چارواکو د دې لاریون غریب او بې پناه ګډون کوونکي په خورا بې رحمۍ وټکول، چې په سلګونو تنه ښځي او نارینه مسلمانان مړه او په سلګونو نور ټپي اوخفه سول. دغه آیت الله وایي چې دغه وژني په سړه او توده وسله او اوښکي بهوونکي او خفه کوونکي ګاز ترسره سوې او د ماشینګنو درزی د الهي امن په حرم کي پورته سو او په حرامه میاشت او بلد امین کي یې محرم زیارت کوونکي له مشرکانو ځخه د تبرا په جرم داسي په وینو ولړل او د شهیدانو د جسدونو له ورسپارلو ځخه یې هم ترډېرو مودو ډډه وکړه. له دې پرته یې نور اروایي او غیراروایي جرمونه هم وکړه، چې نه یې قلم د لیکلو او نه یې ژبه د ویلو وس لري. (لویه څښتنه زموږ د مهال د ډېرو پوهو مسلمانانو یو له بله حال ان په الهی حرم کي لا له دغه قبیله دی، نوته د دې خپل اسلام او بې وزلي مسلمان حافظ سې).

184ـ دکعبې شريفي د ودانۍ بیا بیا سمون او روغونه

مخکي څرګنده سوه چې کعبه شريفه یوولس واره بیا جوړه سوې ده. دغسي په اسلامي دوره کي دکعبې وداني څوځلي ترمیم او روغه سوې هم ده چې، تفصیل یې په لاندي ډول وړاندي کېږي: په 814 س. کال کي دکعبې شریفي بام کمزوری سو. میزاب رحمت ته نژدې او د کعبې دننه په لرګین چت کي د نصب سوو کولکونو (روښندانونو) سره پردېوال اوبه څڅېدلې چې ممکن ډېر تاوان یې رسولی وای. خو هغه په خپل وخت له سره ترمیم سو، دکولکونو خراب سوي لرګي بدل سول او یماني رکن ته نژدې دکولك چوکاټ نوی ورته نصب سو. دغه راز پر بام باندي هغه لرګین میخونه کوم چې دکعبې پوښ به په بندېدی هم بدل کړی سول .

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په 838س. کال کي اميرسودون المحمدي دکعبې چت نوی کړاو په 843س. کال کي بيا دغه اميردکعبې شريفي د بام هغه برخي چې اوبه ځني څڅېدلي په اهاکو اوګچو پلسترکړې او د بام د مرمر ډبري يې هم مرمت کړې. دغه راز ده دکعبې د دنني چت د څلورو واړو کولکونو چوکاټونه ايسته کړل او او له سره يې دکعبې دننه سم کښېښوول. په 848 س. کال کي دکعبې شريفي په لوېديز دېوال کي څه نقص پيداسو چې د پلستر په واسطه سم سو. همداراز د ميزاب رحمت لاندي چې کومي ډبري را لوېدلي وې، هغه هم اصلاح او بيرته هلته نصب سوې. په 883س. کال کي هم دکعبې د دېوالونو او ستونونو څه مرمت کاري وسوه. په 931س. کال کي د مصر د والي ابراهيم پاشا په حکم، د جدې د امير او د مکې مکرمې د مشايخو ترڅارني لاندي دکعبې د چت پرماتو سوو لرګيو د اوسپني پتري ووهل سول او د هغو وی نو خوړلي ځايونه په سميټو ډك سول. خو داکار پايښتی جوت نه سو او په 959س. کي بيا د هغو ترميم ته اړتيا وليدل سول. چې عثماني پاچا سلطان سليمان خان بيا د هغو د ترميم حکم ورکړ. ځيني ديني عالمان په دې نظروه چې ترڅو دکعبې شريفي کوم شی ونه لوېږي. يا د هغې دکوم ځای ترميم ته ډېر سخت ضرورت پېښ نه سي. نو د هغې د تعظيم دا تقاضاده چې نه دې ترميمېږي اونه دي بدلېږي. خو چې چت يې ښه وکتی، نو ځيني لرګي مات سوي وه او ولوېدل، نو يې د هغو پرځای نوي لرګي ورکړه او ګردسره يې د پخوا په شان جوړکړه. د يوولسمي پېړۍ په لومړيوکي دکعبې په شامي دېوال کي درز پيداسو چې په 1019 س.کال کي ډېرسو. نو عثماني سلطان احمد خان د سلطان محمد زوي دکعبې د نړولو اراده وکړه او و يې پتېيل چې دکعبې يوه ډبره به په سرو زرو او بله به په سپينو زرو وپوښي. خو ديني عالمانو له دې کاره منع کړاو ورته ويې ويل چې دکعبې د دې درزونو چاره په يوه کمر بند کيږي. نو سلطان احمد خان د اتيا زرو دينارو په بيه د ژړو د پيتل کمربند چې په سرو زرو پوښلی وو ورته جوړ کړ. په 1045س.کال کي د مکې د امير په وړانديز، د عثماني پاچا لخوا، رضوان بيګ معمار دکعبې شريفي د ترميم د چارو د تر سره کولو لپاره، مکې ته ورغی، دکعبې د ترميم چاري يې ترسره کړې اود هغې بام يې د مرمرپه نوو ډبرو فرش کړ. په 1073س.کال کي دکعبې د چت د يوه لرګي د ماتېدوله امله د هغه بيا ترميم ته اړتيا وليدل سوه چې د جدې د والي سليمان بيګ ترڅارني لاندي دکعبې د چت د ماتو اوخرابو لرګيو پرځای نوي لرګي ورکړه سول. په 1099س. کال کي دکعبې د بام هغه لرګين مېخونه کوم چې دکعبې پوښ په بندېدی، خراب سوي او نوي کېدو ته يې اړتيا پيداسوې وه. محمد بيګ نومي معمار له جدې څخه غټې غټې تختې وغوښتې، يو چوکاټ يې ځني جوړکړاو دکعبې پربام يې د دېوالونو پر پای کار نصب کړ او دکعبې پوښ يې په وتاړه. د 1106س. کال په حسن حسين (محرم الحرام) کي دکعبې د چت هغه لرګی چې خراب سوی وو، بدل کړه سو. د 1109س. کال د حسن حسين په مياشت کي بيا دکعبې ځيني وران سوي لرګي بدل کړی سول او دکعبې دننه زينه له سره جوړه سوه. چې اووه پلې يې د مرمر له ډبرو او نوري يې د يوډول کلك لرګي څخه جوړي سوې. کله چې داکار د لومړۍ خور (ربيع الاول) په مياشت کي بشپړ سو، د جدې والي په همدې مناسبت څلوېښت وزګړي حلال کړل او پربې وزلو يې ووېشل او څه نغدي پيسې يې هم خيرات کړې. په 1295س. کال کي دکعبې شريفي پربام د مرمرد ډبرو نوی فرش ووهل سو. په 1297س. کي د چت ځيني لرګي بدل سول او فرش يې هم نوی کړه سو. په1316س.

Download from: ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کال کي د بام د مرمر ډبرو په فرش کي څه درزونه پيدا سول چې د هغو له امله دکعبې دننه اوبه ننوتلې، او دغه درزونه د اهاکو، سمیټو او هګیو د سپینو په یو ډول سره ګډه سوې مساله بندکړی سول .

185ـ د کعبې شريفې سدانت (خدمت)

دکعبې شريفې سدانت عبارت دی د هغې د دروازې د پرانيستلو، تړلو،کلي ساتلو، دروازه وانی اوخدمت څخه. دغه خدمت لکه چې په دې بحث کي به څرګنده سي په بني شيبه وو پوري اړه لري. او دوی ته د خدای او رسول لخوا سپارل سوی او بل چا ته نه سي سپارل کېدای. (دکعبې توليت، د مکې امارت او اسماعيل) تر سر ليك لاندي مو وويل چې: لوی څښتن د کعبې توليت اوخدمت او د مکې او د نورو ملکونو د امارت چاري حضرت اسماعيل ته وسپارلې، چې بيا د هغه زوی نابت د هغه ځای ناستی سو. او بيا د هغه په مورنۍ نيکه مضاض د بيت الله شريفې متولي سو. بيا عمالقه وو، جرهمو او خزاعه وو د کعبې د خدمت چاري سمبالولې. بيا د يمن واکمن اسعد تبع الحميري کعبې ته پوښ ورکړ او د لومړی ځل لپاره يې په کعبه کي دروازه هم نصب کړه او قلف يې هم ور واچاوه. خو دا نه ده معلومه چې د دې قلف کلي به د چا چا سره وه. خو په تاريخونوكي چې څرګنده ده، هغه دا ده چې تر تبع وروسته ډېر پخوا دکعبې د قلف کلي د حُليل خُزاعي سره وه، کوم چې د کعبې متولي او د مکې واکمن وو. بيا هغه دا کلي خپلي لور حبٰی ته وسپارل، بيا هغې خپل مېړه قُصیٌ ته وسپارل. ځيني وايي چې حبٰی وويل چې زه د کعبې د سدانت (خدمت) چاري نه سم سمبالولای، ځکه يې دکعبې کلي خپل ورور ابو عبشان ته ورکړه، خو هغه شرابخور وو او د کعبې کلي يې پرقصي په يوه کوچني مشك شرابو خرڅه کړه. په هرصورت لکه چې د " قصي بن کلاب " تر سر ليك لاندي مو وويل د بيت الله توليت قصي ته ورسېدی. قصي په خپل ژوند کي د حجابت، سقاياَ رفاده، ندوه، لواء، قياده او ځيني داسي نوري اډانې جوړي کړې. او کله چې سپين ږيرتوب ته ورسېدی هغه يې د خپلو زامنو ترمنځ ووېشلې او د حجابت او څه نوري دندي يې خپل مشر زوی عبد الدار ته ورکړې او د کعبې کلي يې هم ور وسپارل. بيا عبد الدار د حجابت چاري خپل زوی عثمان ته وسپارلې. بيا دغه دنده د هغه زوی عبد العزٰی، بيا د عبد العزٰی زوی ابو طلحه عبد الله او د ابو طلحه عبد الله ترمړيني وروسته د هغه زوی طلحه ته او د طلحه ترمړيني وروسته د هغه زوی عثمان ته ورسېده. بيا لکه څنګه چې مو (دکعبې کلي بيرته عثمان ته ورکول) ترسرليك لاندي وويل د مکې ترفتحي وروسته رسول دغه دنده هماغسي د پخوا په شان عثمان ته وسپارل. څنګه چې عثمان د رسول سره مدينې منورې ته ولاړی، دغه دنده يې خپل د اکا زوی شيبه بن عثمان بن ابي طلحه ته وسپارل چې تر نن مهاله د کعبې حجابت د همدغه شيبه په کورنۍ کي پاته دی. د شيبه پلارعثمان چې د طلحه ورور او د ابي طلحه عبد الله زوی وو د احد په جګړه کي د مشرکينو بيرغ لېږداوه اوکافر ومړ او شيبه د مکې ترفتحي وروسته مسلمان سو. د کعبې د اوسنيو خادمانو (شيبيونو) د توکم لړۍ همدغه شيبه بن عثمان بن ابي طلحه ته رسيږي.

Download from: ketabton.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library